Καλλιόπη Παπαδοπουλοπούλου Λεωνίδας Κατσίρας

Πολιτική και Δίκαιο

Β' Γενικού Λυκείου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1.1. Τι σημαίνει πολιτική – Η ελληνική καταγωγή της
1.2. *Πόλις* – Πολίτης – Πολιτική
1.3. Οι ιδιότητες του πολιτικού
1.4. Πολιτική κοινωνικοποίηση

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΖΗΤΟΥΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Ποια θέματα θεωρούνται πολιτικά; Όσα αφορούν την κοινότητα ή μήπως και το άτομο στην ιδιωτική του ζωή;
- Υπάρχει πολιτική απάθεια σήμερα, αν ναι, γιατί και ποια πρόταση υπάρχει για την αντιμετώπισή της;
- Ποιος είναι ο ρόλος των πολιτικών στη διαμόρφωση τ ης στάσης μας απέναντι στην πολιτική;.
- Τι είναι η πολιτική κοινωνικοποίηση και πώς προωθείται μέσα στο σχολείο;

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

- Πολιτική
- Διαπραγμάτευση
- Δημόσια δραστηριότητα
- Ιδιωτική σφαίρα
- Πολιτική απάθεια
- Συλλογική δράση
- Συναίνεση
- Δημόσια δημοκρατική διαβούλευση
- Πολιτική παιδεία
- Πολιτική κοινωνικοποίηση

1.1. Τι σημαίνει πολιτική – Η ελληνική καταγωγή της

Πολιτική σημαίνει δράση. Συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων. Προώθηση αιτημάτων. Διαμόρφωση αποφάσεων. Για παράδειγμα: ποιος θα ασκήσει την εξουσία; Με ποιον τρόπο; Πώς θα διανεμηθεί ο πλούτος σε μια κοινωνία; Να διοργανώσουμε ολυμπιακούς αγώνες; Να κατασκευάσουμε μετρό, πάρκα, σχολεία; Πού θα βρούμε τα κονδύλια; Είναι δυνατόν να συμφωνήσουμε, όταν οι απόψεις για όλα αυτά τα ζητήματα (και άπειρα άλλα τέτοια) είναι τόσες, όσοι και οι άνθρωποι που τις υποστηρίζουν; Είναι δυνατόν να συντονίσουμε τη δράση μας, παρόλο που τα συμφέροντά μας μπορεί και να συγκρούονται; Δύσκολο εγχείρημα, σίγουρα. Αυτό όμως καθιστά και την ενασχόληση με την πολιτική συναρπαστική.

Σημειώστε λοιπόν τον ορισμό: Πολιτική είναι **η συντονισμένη δράση ατόμων ή κοινωνικών ομάδων με σκοπό να πετύχουν στόχους που αφορούν το κοινωνικό σύνολο**. Με την πολιτική οι άνθρωποι *οργανώνουν* την κοινωνική τους συμβίωση. Συμμετέχουν σε μια *δημόσια διαδικασία*, προκειμένου να αντιμετωπίσουν προβλήματα που αφορούν κοινωνικές ομάδες ή το κοινωνικό σύνολο.

Από τον ορισμό που δώσαμε για την πολιτική προκύπτουν τα εξής ζητήματα:

• **Με ποια θέματα ασχολείται η πολιτική;** Τι εννοούμε, όταν λέμε ότι η πολιτική αποτελεί *δημόσια διαδικασία;* Σημαίνει ότι αναφέρεται στην ενασχόληση με «*τα κοινά*», τα *«δημόσια πράγματα»*. Πρόκειται για τα θέματα που κατ'αρχήν σχετίζονται με το κράτος, τη συγκέντρωση πόρων (π.χ. μέσω της φορολογίας), τη διαχείριση και την επένδυσή τους, ανάλογα με τις αποφάσεις των οργάνων της δημόσιας εξουσίας. Η πολιτική αφορά, λοιπόν, κατ'εξοχήν την άσκηση δημόσιας εξουσίας και τις σχέσεις κράτους – πολιτών.

Τα «κοινά», τα «δημόσια πράγματα» αντιδιαστέλλονται με τα θέματα που αφορούν *την ιδιωτική σφαίρα*, όπου το άτομο διαχειρίζεται, *χωρίς την παρέμβαση του κράτους,* διάφορες υποθέσεις της ζωής του και αναπτύσσει την προσωπικότητά του σε διάφορους τομείς, π.χ. στην οικογένεια, τις κοινωνικές σχέσεις, την πολιτιστική δημιουργία.

Ποια είναι **όμως η σχέση της πολιτικής με την ιδιωτική σφαίρα; Ποιο είναι το όριο μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας και πώς οριοθετείται το «πεδίο δράσης» της πολιτικής;**

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν είναι δεδομένη. Εξαρτάται από τις συλλογικές αξίες μιας κοινωνίας και κυρίως από το νόημα που δίνουμε στην έννοια της ελευθερίας. Πότε θεωρούμε, ότι εί-

Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, Άνθρωπος με τα χέρια στις τσέπες, 1958, Εκδ. Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσ/νίκης

ΕΛΝΤΕΡΣ (συντονιστής της ολλανδικής τηλεόρασης):
Ας προχωρήσουμε τώρα στο δεύτερο μέρος της συζήτησής μας, στην πολιτική. Πρώτα θα ήθελα να ρωτήσω τον κ. Φουκό για ποιο λόγο ενδιαφέρεται τόσο για την πολιτική [...]
ΦΟΥΚΟ (σύγχρονος Γάλλος φιλόσοφος): *Η ερώτησή σας είναι: γιατί ενδιαφέρομαι τόσο για την πολιτική. Αν ήθελα να σας απαντήσω πολύ απλά, θα σας έλεγα: γιατί να μην ενδιαφέρομαι; Μ' άλλα λόγια, ποια τυφλότητα, ποια κωφότητα, ποια πυκνότητα ιδεολογίας θα έπρεπε να βαραίνει πάνω μου ώστε να με εμποδίζει να ενδιαφέρομαι για το πιο κρίσιμο ίσως θέμα της ύπαρξής μας, δηλαδή για την κοινωνία μέσα στην οποία ζούμε, τις οικονομικές σχέσεις μέσα στις οποίες λειτουργεί και το σύστημα της εξουσίας που ορίζει τις κανονικές μορφές, τα κανονικά επιτρεπτά και τις κανονικές απαγορεύσεις της διαγωγής μας. Η ουσία της ζωής μας συνίσταται, σε τελική ανάλυση, στην πολιτική λειτουργία της κοινωνίας στην οποία βρισκόμαστε.*
Γι' αυτό δεν μπορώ ν' απαντήσω στο ερώτημα 'γιατί θα 'πρεπε να ενδιαφέρομαι' ·μπορώ μόνο ν'απαντήσω ρωτώντας γιατί δεν θα 'πρεπε να ενδιαφέρομαι;»

Μισέλ Φουκό, *Ανθρώπινη φύση: δικαιοσύνη εναντίον εξουσίας*. Η μικροφυσική της εξουσίας, Μτφρ.–σχόλια Λίλα Τρουλινού, Εκδ. Ύψιλον/βιβλία, Αθήνα ,1991.

μαστε αληθινά ελεύθεροι; Θα απαντήσετε ίσως, «ελεύθεροι είμαστε, όταν κανένας δεν επεμβαίνει στη δράση μας, όταν κανένας δεν μας εμποδίζει να εκπληρώνουμε τους στόχους μας». Αρκεί όμως αυτό; Με άλλα λόγια, αρκεί, για να λέγομαι ελεύθερος άνθρωπος, να μου αναγνωρίζει το κράτος ένα ελεύθερο πεδίο δράσης, στο οποίο να μπορώ π.χ. να επιλέγω το επάγγελμα της αρεσκείας μου ή την επιστήμη που μ' ενδιαφέρει ή να ασχολούμαι με τον αθλητισμό; Μήπως η ελευθερία μου αυτή στερείται νοήματος, αν υπάρχει ανεργία και δεν μπορώ να βρω δουλειά, ή αν οι σπουδές είναι υποβαθμισμένες και οι δημόσιες υποδομές ανεπαρκείς; Με αυτή την έννοια, ακόμα και οι προσωπικές επιλογές που γίνονται στην ιδιωτική μας ζωή και που σχετίζονται με την ανάπτυξη της προσωπικότητάς μας, μπορεί να έχουν πολιτική σημασία και να τίθενται ως αιτήματα προς την εκάστοτε πολιτική εξουσία.

• **Ποια είναι τα εργαλεία της πολιτικής; Η συναίνεση, η εξομάλυνση, η διαπραγμάτευση – όχι όμως η βία.** Γι'αυτό τον λόγο άλλωστε, η πολιτική ονομάζεται και «τέχνη του εφικτού». Όταν λέμε ότι επιτεύχθηκε «πολιτική λύση» σε ένα ζήτημα, δεν εννοούμε απαραίτητα ότι επιτεύχθηκε ο αρχικός στόχος που είχαμε στο μυαλό μας, μπορεί να χρειάστηκε να υποχωρήσουμε και να συμβιβαστήκαμε με κάτι λιγότερο, αποφύγαμε όμως τη σύγκρουση και διευθετήσαμε ειρηνικά μια διαφορά. Μπορούμε εν τέλει να συνεργαστούμε, να προχωρήσουμε μπροστά.

• **Πώς γίνονται πράξη οι πολιτικές αποφάσεις; Με την εισαγωγή κανόνων. Αυτό είναι το σημείο, στο οποίο η Πολιτική συναντά το Δίκαιο**. Το Δίκαιο είναι ένα σύνολο δεσμευτικών κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά. Η επιβολή των κανόνων αυτών είναι απόρροια συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών (π.χ. η Κυβέρνηση επιθυμεί να μειώσει τα αυτοκινητιστικά ατυχήματα, γι'αυτό προωθεί στη Βουλή για ψήφιση αυστηρές ρυθμίσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας).

Κατά συνέπεια, **το Δίκαιο είναι αδύνατο να νοηθεί ανεξάρτητα από την πολιτική**. Από την άλλη πλευρά, **το Δίκαιο είναι αυτό που ορίζει πώς ασκείται η πολιτική εξουσία, ποια είναι τα όριά της, πώς λαμβάνονται οι αποφάσεις από τα αρμόδια πολιτειακά όργανα, πώς διεξάγεται η πολιτική διαδικασία.**

Η λέξη *πολιτική* ετυμολογικά προέρχεται από τη λέξη *πόλις*, την αρχαία *πόλη – κράτος*. Η πολιτική σχετίζεται με τις υποθέσεις της *πόλεως*. Στο ερώτημα «ποιος βίος είναι προτιμότερος, εκείνου που συμμετέχει στην πολιτική και κοινωνική ζωή της πόλης ή εκείνου που ζει απαλλαγμένος από πολιτικές και κοινωνικές υποχρεώσεις», ο Αριστοτέλης απαντά ότι η αρετή από μόνη της δεν αρκεί· όποιος την έχει, χρειάζεται να έχει και τη δύναμη να κάνει όσα πρέπει. Η συμμετοχή των πολιτών στα «κοινά» αποτελεί δι-

Auguste Rodin, Ο σκεπτόμενος, Παρίσι.

«Η επιθυμία μου να αυτοκυβερνώμαι ή, τουλάχιστον, να συμμετέχω, στη διαδικασία ελέγχου της ζωής μου, μπορεί να είναι τόσο βαθιά και τόσο έντονη, όσο και η επιθυμία μου να διαθέτω ένα πεδίο ελεύθερης δράσης».

***Isaiah Berlin**, Τέσσερα δοκίμια περί ελευθερίας*, Μτφρ. Γιάννης Παπαδημητρίου, Εκδ. Scripta, 2001.

Πολιτεία και κράτος: δύο σημαντικοί ορισμοί:

«Ο όρος 'πολιτεία', με ρίζα του τον όρο και την έννοια της (αρχαίας) πόλης, παραπέμπει στο συνολικό φαινόμενο της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης. [...] Ο όρος 'κράτος', όπως ολοκληρώθηκε εννοιολογικά μέσα στο *ιστορικό γίγνεσθαι, δεν χαρακτηρίζει το συνολικό φαινόμενο της έννομης συμβίωσης των ανθρώπων σε ένα οργανωμένο σύνολο, αλλά μόνο το εξουσιαστικό φαινόμενο στη θεσμική του διάσταση*. Είναι λοιπόν σωστό, τον όρο κράτος να τον χρησιμοποιούμε όταν αναφερόμαστε μόνο στην έννομα οργανωμένη κρατική εξουσία.
Το 'κράτος' [...] είναι ένα από τα στοιχεία της 'πολιτείας'.

Δημήτρης Θ. Τσάτσος, *«Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία: Για μια Ευρωπαϊκή Ένωση των Κρατών, των Λαών, των Πολιτών και του Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Πολιτισμού.»*Εκδ. Λιβάνη, 2007, Αθήνα.

καίωμα και υποχρέωση ταυτόχρονα. Όποιος δεν συμμετέχει θεωρείται άχρηστος, "ιδιώτης" με την αρχαιοελληνική έννοια του όρου (πρβλ. idiot).

1.2. *Πόλις* – πολίτης – πολιτική

Οι αρχαίοι Έλληνες ενδιαφέρονταν να προαγάγουν τον πολιτικό βίο. Αντίθετα σήμερα πολλοί άνθρωποι θεωρούν ότι το *«ευ ζην»*, η ευτυχία τους πραγματώνεται στην οικογενειακή τους ζωή, στην εργασία, στον ελεύθερο τους χρόνο και όχι στην ενασχόληση με τα «κοινά» και την πολιτική. Για κάποιους πάλι η πολιτική σήμερα είναι μια περιστασιακή, αδιάφορη, συχνά απωθητική δραστηριότητα. Αν θέσετε σ' ένα τυχαίο δείγμα ανθρώπων το ερώτημα «τι σημαίνει για εσάς η ιδιότητα του πολίτη;», οι περισσότεροι θα απαντήσουν αμέσως «να έχω δικαιώματα». Λίγοι θα σκεφτούν την ευθύνη και τη συμμετοχή στα «κοινά» που επίσης συνεπάγεται η ιδιότητα του πολίτη. Η ιδιότητα αυτή συνεπάγεται και υποχρεώσεις, τόσο απέναντι στην πολιτεία, όσο και απέναντι στους άλλους πολίτες. Οι υποχρεώσεις απέναντι στο σύνολο δεν φαντάζουν σαν αγγαρεία, αν γίνει συνείδηση ότι μέσα από το γενικό καλό εξυπηρετείται πληρέστερα και το ατομικό.

Σε κάθε περίπτωση, **υπάρχουν πολλοί λόγοι που μπορούν να ερμηνεύσουν την πολιτική απάθεια που χαρακτηρίζει αρκετούς πολίτες σήμερα**. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε αυτούς τους λόγους, διότι έτσι θα συνειδητοποιήσουμε τη σημασία που έχει η ενεργός πολιτική συμμετοχή. Ορισμένοι από τους λόγους αυτούς είναι:

• **Η μορφή του σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος** που διαφέρει από την άμεση δημοκρατία της αρχαίας Αθήνας. Την ιδιότητα του πολίτη, το δικαίωμά μας δηλαδή, ως μέλη του δήμου να συμμετέχουμε στα «κοινά», την αποκτούμε σήμερα στο πλαίσιο ενός κράτους. Η σχέση μας με το κράτος είναι διαφορετική από αυτή που συνέδεε τον πολίτη της αρχαιότητας με την πόλη - κράτος, όπου ζούσε. Η αρχαία *πόλις* οριζόταν κυρίως από τους ανθρώπους της και το δικαίωμα συμμετοχής τους στις υποθέσεις που αφορούσαν την πόλη, και όχι από την εδαφική επικράτεια που αποτελεί σήμερα τον χώρο όπου ασκείται η κυριαρχία του σύγχρονου κράτους. Η Αθήνα, για παράδειγμα, ονομαζόταν «Αθηναίων Πολιτεία». Η αρχαία *πόλις* δεν μπορούσε να κυβερνηθεί, αν οι ίδιοι οι πολίτες δεν αναλάμβαναν την ευθύνη να την κυβερνήσουν. Την αποστολή αυτή σήμερα στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία την αναθέτουμε σε εκλεγμένους αντιπροσώπους. Όμως, ορισμένοι αντιπρόσωποι θεωρούν την πολιτική επάγγελμα και οχι αξίωμα, το οποίο ασκεί κάθε πολίτης. Η εξέλιξη αυτή επηρεάζει γενικότερα τη στάση των πολιτών απέναντι στην πολιτική και τους πολιτικούς.

• **Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας.** Ποιος αποφασίζει για

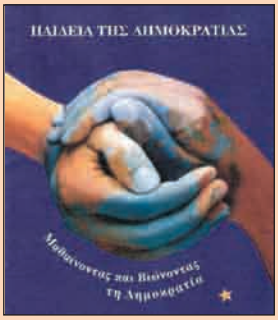

«Μαθαίνοντας και βιώνοντας τη Δημοκρατία».
Το Συμβούλιο της Ευρώπης σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας, απευθύνει στα σχολεία, τους γονείς, τις κοινότητες και τις γειτονιές, τις τοπικές αρχές και τα Μ.Μ.Ε. το πρόγραμμα «**Παιδεία της Δημοκρατίας**».
Στο πρόγραμμα αυτό περιλαμβάνονται δραστηριότητες που έχουν σκοπό να βοηθήσουν τους νέους, αλλά και τους ενηλίκους, να συμμετάσχουν ενεργά στη δημοκρατική ζωή, μαθαίνοντας και ασκώντας τα δικαιώματα και τα καθήκοντά τους στην κοινωνία. Περιλαμβάνει την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την αγωγή του πολίτη, την παιδεία για την ειρήνη, τη γενική και διαπολιτισμική παδεία.
Αναζητήστε περισσότερες πληροφορίες στις εξής ηλεκτρονικές διευθύνσεις:
www.ypepth.gr (διεθνείς σχέσεις – διεθνείς οργανισμοί – Συμβούλιο της Ευρώπης – Πρόγραμμα «Παιδεία της Δημοκρατίας»).
www.coe.int (Συμβούλιο της Ευρώπης)

Τέτα Μακρή,
Εσωτερικό, 1982, Εκδ. Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσ/νίκης

την αναπτυξιακή πολιτική ενός κράτους; Πώς κινούνται τα οικονομικά κεφάλαια και πώς γίνονται οι οικονομικές συναλλαγές; Σήμερα κυριαρχούν τα ηλεκτρονικά δίκτυα, η καλωδιακή και η δορυφορική τεχνολογία. Η γεωγραφική απόσταση έχει χάσει τη σημασία της. Η εξουσία δεν ασκείται πλέον μόνο στα στενά πλαίσια ενός κράτους, αλλά ένα μέρος της μεταβιβάζεται σε υπερεθνικούς οργανισμούς που λειτουργούν στο πλαίσιο μιας διεθνούς περιοχής, όπως για παράδειγμα η Ευρωπαϊκή Ένωση. Η πολιτική αναπροσαρμόζεται στα νέα δεδομένα. Πού βρίσκεται ο πολίτης μέσα σε όλα αυτά που τόσο πολύ τον αφορούν, τόσο μακρινά ωστόσο είναι; Ποιο είναι το βήμα της σύγχρονης Πνύκας, όπου μπορεί ο υπεύθυνος και συνειδητοποιημένος πολίτης να καταθέσει τις απόψεις του για τα «κοινά», να αναπτύξει διάλογο, να προσπαθήσει να πείσει τους συμπολίτες του ή να πεισθεί και ο ίδιος; Σήμερα, τα οικονομικά συμφέροντα προσπαθούν να επηρεάσουν τις πολιτικές αποφάσεις. Η οικονομία προωθεί συμφέροντα, η πολιτική όμως, εφόσον στοχεύει στην επίτευξη του *«ευ ζην»* για όλους, πρέπει να προωθεί αξίες.

• **Το αίσθημα ματαιοπονίας του πολίτη ή και αδυναμίας, ενίοτε, να επηρεάσει ουσιαστικά τη λήψη αποφάσεων καθοριστικών για τη ζωή του**. Οι αποφάσεις σήμερα δεν λαμβάνονται άμεσα στην «Εκκλησία του Δήμου» κατά το πρότυπο της αθηναϊκής δημοκρατίας, αλλά με θεσμούς έμμεσης αντιπροσώπευσης.

Επιπλέον, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας είναι σε θέση να παρουσιάζουν την πραγματικότητα όπως αυτά επιθυμούν, συχνά ανάλογα και με τις κατευθύνσεις που παίρνουν από αυτούς που τα ελέγχουν οικονομικά. Εξάλλου αρκετοί θεωρούν ότι η μόνη δυνατότητα που έχει ο πολίτης στα χέρια του, είναι το δικαίωμα της ψήφου. Αυτό όμως το ασκεί μια φορά στα τέσσερα χρόνια, σε μία τελείως γενική και «εφ'όλης της ύλης» εκδοχή! Μια τέτοια αντίληψη όμως δεν αποδίδει το ουσιαστικό περιεχόμενο της δημοκρατίας, που είναι η συνεχής συμμετοχή στην πολιτική ζωή.

• **Οι αλλαγές που συντελούνται στη φυσιογνωμία των κρατών σήμερα επηρεάζουν την πολιτική συμπεριφορά.** Για παράδειγμα, ο λαός, το έμψυχο στοιχείο του παραδοσιακού έθνους – κράτους που δηλώνει το σύνολο των μονίμως εγκατεστημένων πολιτών σε ορισμένη χώρα, δύσκολα πλέον μπορεί να ταυτίζεται με ένα ομοιογενές έθνος. Ομάδες, κοινότητες, μειονότητες, συχνά με τελείως διαφορετικές συλλογικές ταυτότητες, γλωσσικές, θρησκευτικές, εθνικές και πολιτισμικές συμβιώνουν στο πλαίσιο των σύγχρονων κρατών δημιουργώντας πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Μπορούν να συμβιβασθούν οι αντικρουόμενες συχνά αντιλήψεις τους; Ο σεβασμός στη διαφορετικότητα είναι ένα επιτακτικό επίκαιρο αίτημα, αποδεικνύεται όμως κάποιες φορές δύσκολο να επιτευχθεί στην πράξη.

Υπάρχει **εναλλακτική πρόταση,** για να ξεφύγουμε από το

F. Leger, Η πόλη, 1919, Φιλαδέλφεια, Museum of Art

«.....Προσόψεις σπιτιών, παράθυρα, πόρτες, σκάλες, διαφημίσεις κ.λπ. συνθέτουν μια καλειδοσκοπική θέαση της πόλης, που με τον κανονικό της ρυθμό δίνει στους κατοίκους της τη δυνατότητα να εργάζονται και να διασκεδάζουν.....».

Άλκης Χαραλαμπίδης, Η τέχνη του 20ου αιώνα, Εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002.

Boris Ender, Διευρυμένος χώρος, 1922 – 23, Πρωτοπορία, Αριστουργήματα της Συλλογής Κωστάκη, Κρατικό Μουσείο σύγχρονης Τέχνης, Θεσ/νίκη

«Σήμερα ο κόσμος έχει συρρικνωθεί με την επιταχυμένη διακίνηση των πληροφοριών σε όλες τις κατευθύνσεις. Έχουμε καταλήξει να ζούμε σ' ένα παγκόσμιο χωριό».

Μάρσαλ Μακ Λούαν (Marshall Mc Luhan), Καναδός φιλόσοφος και κοινωνιολόγος.

αδιέξοδο της πολιτικής απάθειας; **Η κοινωνία, οι πολίτες έχουν τη δική τους δυναμική**. Υπάρχουν πολιτικοί θεσμοί (π.χ. πολιτικά κόμματα, συνδικάτα, κοινωνία πολιτών), με τους οποίους οι πολίτες, μέσα από τη συλλογική δράση, στοχεύουν να αποκτήσουν επιρροή, να συνδιαμορφώσουν τις πολιτικές επιλογές και αποφάσεις. Σε παγκόσμιο επίπεδο, η κοινωνία των πολιτών βασίζεται στις δραστηριότητες υπερεθνικών οργανισμών, Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και διεθνών ομάδων πίεσης.

Τι γνωρίζετε για όλα αυτά; Συγκεντρώστε πληροφορίες από τον τύπο, το διαδίκτυο, φίλους και γνωστούς σας που συμμετέχουν ή υποστηρίζουν οργανώσεις πολιτών. Σκεφτείτε παραδείγματα από την καθημερινή ζωή σας στην οικογένεια, στο σχολείο, στις παρέες σας, όπου πιστεύετε ότι θα βοηθούσε η συλλογική δράση (π.χ. διευκόλυνση ατόμων με αναπηρία, αντιρατσιστική δράση, καθαριότητα κοινόχρηστων χώρων, προστασία αδέσποτων ζώων κτλ.).

1.3. Οι ιδιότητες του πολιτικού

Η πολιτική εξ ορισμού έχει ως αντικείμενο την έλλογη αντιπαράθεση βάσει αρχών. Αυτό φαίνεται να το γνωρίζουν όσοι ασκούν την πολιτική. Οι πολιτικοί είναι οι αποδέκτες των αιτημάτων των πολιτών, οι τελικοί εκφραστές τους στο πεδίο της πολιτικής διαπραγμάτευσης. Έχουν τη γνώση και την εμπειρία. Το ζητούμενο βέβαια στην πράξη είναι να καταλήγουν σε συμφωνία, προκειμένου να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τα ζητήματα που απασχολούν τον δημόσιο βίο.

Γιατί όμως κάποιοι στέκονται με καχυποψία απέναντι στους πολιτικούς; Μήπως επειδή τους ενοχλεί ότι στις πολιτικές συζητήσεις γίνεται κάποτε χρήση «ξύλινης γλώσσας», αντί να θίγεται η ουσία των κοινωνικών και πολιτικών προβλημάτων; Μήπως, επειδή θεωρούν ότι κάποιοι πολιτικοί δεν τηρούν τις δεσμεύσεις τους απέναντι στον λαό; Ή μήπως σκέφτονται ότι ενδέχεται να εξυπηρετούν συμφέροντα και όχι να υπηρετούν αξίες;

Εφόσον αντικείμενο της πολιτικής είναι οι υποθέσεις του κράτους και η άσκηση της δημόσιας εξουσίας, υπάρχουν πιθανότητες διαφθοράς όσων εμπλέκονται στην πολιτική. Στη σύγχρονη δημοκρατία, όμως, υπάρχουν μηχανισμοί ελέγχου της δημόσιας εξουσίας. Οι πολιτικοί και γενικότερα οι δημόσιοι λειτουργοί δεσμεύονται από τον νόμο και η δράση τους υπόκειται σε ελέγχους (π.χ. δικαστικούς, κοινοβουλευτικούς, δημοσιογραφικούς).

Οι πολιτικοί άλλωστε είναι αντιπρόσωποι των πολιτών. Συνεπώς, αν οι ίδιοι οι πολίτες αποδέχονται την πελατειακή αντίληψη της πολιτικής, τότε φέρουν αντιστοίχως και μέρος της ευθύνης.

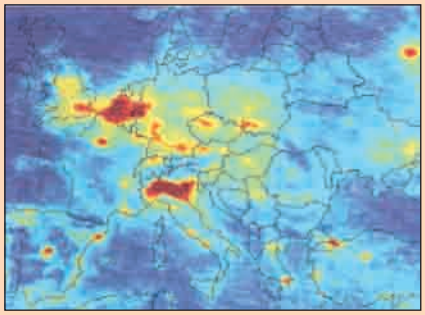

Συστάδες ρύπανσης πάνω από τις βιομηχανικές περιοχές της Ευρώπης, όπως φαίνονται από το διάστημα.
(© Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 2006).
Οι βιομηχανικοί ρύποι και κυρίως το διοξείδιο του άνθρακα (CO2) ευθύνονται κατά κύριο λόγο για το φαινόμενο του θερμοκηπίου.
Στους παρακάτω χάρτες, που βασίζονται σε παρατηρήσεις διαστημικών δορυφόρων, φαίνεται με σκούρο μοβ χρώμα πόσο ραγδαία αυξάνεται η «τρύπα» στη ζώνη του όζοντος πάνω από την Ανταρκτική (αριστερά δεκαετία '80, δεξιά δεκαετία '90):
(Πηγή: Εγκυκλοπαίδεια Grand Larousse, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα)

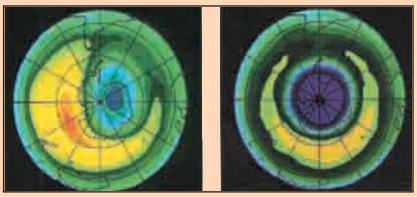

Το κλίμα αλλάζει, η ζωή στον πλανήτη Γη κινδυνεύει. Πώς μπορεί ο πολίτης να επηρεάσει τις εξελίξεις; Μπορούμε κατ'αρχάς να αλλάξουμε τις καθημερινές, καταναλωτικές μας συνήθειες. Αυτές άλλωστε, επηρεάζουν και τη βιομηχανική παραγωγή. Μπορούμε επίσης να δραστηριοποιηθούμε συλλογικά, να ασκήσουμε πίεση, να διεκδικήσουμε ενεργά τη συμμετοχή μας στη διαμόρφωση αποφάσεων που καθορίζουν τη ζωή μας. Στα επόμενα μαθήματα, θα αναζητήσουμε τους τρόπους...

Πώς κρίνεται όμως η δράση των πολιτικών; Εκ του αποτελέσματος; Ή μήπως από τη δημοκρατικότητα της διαδικασίας που ακολουθήθηκε για την επίτευξη του αποτελέσματος; Αντικείμενο της πολιτικής και έργο των πολιτικών είναι να υπηρετούν το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου. Οι πολιτικοί δεν πρέπει να είναι απλοί διαμεσολαβητές για έτοιμες λύσεις που προσφέρονται σε «πολίτες – καταναλωτές». Οι πολιτικοί πρέπει να έχουν ιδανικά, όραμα και η δράση τους να έχει αποτελεσματικότητα. Να είναι πρωτοπόροι στη δημιουργία εκείνων των προϋποθέσεων που απαιτούνται για τη διεξαγωγή δημόσιου διαλόγου. Η δράση των πολιτικών δεν πρέπει να περιορίζεται στην εξυπηρέτηση συμφερόντων, αλλά πρωτίστως να υπηρετεί αξίες.

Από την άλλη πλευρά, οι πολίτες θα πρέπει να συνειδητοποιούν ότι η πολιτική δεν είναι μια απασχόληση που αφορά μόνο τους πολιτικούς. Οι πολιτικές αποφάσεις πρέπει να βασίζονται στην ευρύτερη δυνατή συμμετοχή, αλλά και συναίνεση των πολιτών. Η συναίνεση, με τη σειρά της, δομείται με τη δημοκρατική δημόσια διαβούλευση*.

Στο σημείο αυτό, εντοπίζεται η αναγκαιότητα για καλλιέργεια της πολιτικής παιδείας. Για τον λόγο αυτό στη Β΄ Λυκείου διδάσκεται το μάθημα **«Πολιτική και Δίκαιο»**. Ένας από τους κυριότερους στόχους του μαθήματος είναι η άσκηση στην τέχνη του πολιτικού διαλόγου, στη δυνατότητα «εμπλοκής» σε μια δημόσια συνομιλία: ακούω τον/την συνομιλητή, -τριά μου, προσπαθώ να κατανοήσω αυτά που λέει, ζητώ διευκρινίσεις, απαντώ με επιχειρήματα ουσίας, σέβομαι τις απόψεις του/της, είμαι έτοιμος, -η να παραδεχθώ την ορθότητα των απόψεών του/της και να τεκμηριώνω τις δικές μου.

Ασκηθείτε στην τέχνη του διαλόγου, της ρητορικής, της επιχειρηματολογίας. Το παρόν βιβλίο σάς δίνει την ευκαιρία σε όλες τις θεματικές ενότητες να συζητήσετε στην τάξη ή με τους φίλους και τις φίλες σας διάφορα επίκαιρα θέματα. Αξιοποιήστε τες! Θυμηθείτε όμως να τηρείτε τους κανόνες του παιχνιδιού! Και μην ξεχνάτε, ότι για κάθε ζήτημα υπάρχουν περισσότερες επιλογές/λύσεις.

1.4. Πολιτική κοινωνικοποίηση

Στο πλαίσιο μιας οργανωμένης πολιτείας, ο άνθρωπος βιώνει μια αδιάκοπη διαδικασία πολιτικής κοινωνικοποίησης. Αυτό σημαίνει ότι μαθαίνει να προσαρμόζεται και να εντάσσεται στην πολιτική πραγματικότητα που τον περιβάλλει. Ο άνθρωπος σταδιακά

Paul Camenisch, Γυναίκες στη σκιά, 1926, Buendner Kunstmuseum, Chur.

Πολιτική και γυναίκες – γιατί τόσο λίγες;
Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, το ποσοστό γυναικών που εκλέγονται σε δημόσια αξιώματα είναι πολύ χαμηλότερο από το αντίστοιχο των ανδρών. Στην Ελλάδα, σε σύνολο 300 βουλευτών, 48 είναι γυναίκες, ποσοστό 16 % (Βουλή 2007).
Οι λόγοι για την κατάσταση αυτή είναι ιστορικοί, κοινωνικοί και πολιτικοί: Ιστορικά, στην Ελλάδα οι γυναίκες απέκτησαν δικαίωμα ψήφου στις βουλευτικές εκλογές μόλις το 1952 (το οποίο άσκησαν για πρώτη φορά τέσσερα χρόνια αργότερα, στις εκλογές του 1956). Η πρώτη γυναίκα βουλευτής, Ελένη Σκούρα, εκλέγεται το 1953 («Ελληνικός Συναγερμός» Αλ. Παπάγου), η οποία μαζί με τη Βιργινία Ζάννα («Κόμμα Φιλελευθέρων») είναι οι δύο πρώτες γυναίκες υποψήφιες για το βουλευτικό αξίωμα. Το 1956 για πρώτη φορά συμμετέχει γυναίκα, η Λίνα Τσαλδάρη, ως Υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας στην κυβέρνηση Κων/νου Καραμανλή.
Κοινωνικά, ο παραδοσιακός ρόλος της γυναίκας στο σπίτι και την ανατροφή των παιδιών, αν και με τις κατακτήσεις του γυναικείου κινήματος έχει σημαντικά αλλάξει, εξακολουθεί ωστόσο σε μεγάλο βαθμό να ισχύει ως νοοτροπία (αλλά και ως ανάγκη για τη γυναίκα – μητέρα), που αναγκάζει τη σύγχρονη Ελληνίδα να πρέπει να συμβιβάζει τα καθήκοντα αυτά, με την επαγγελματική της σταδιοδρομία.

* δημόσια διαβούλευση: δυνατότητα ελεύθερης ανταλλαγής απόψεων για θέματα πολιτικής με ίσες δυνατότητες πρόσβασης και συμμετοχής όλων των πολιτών στη διαδικασία αυτή.

διαμορφώνει πολιτικές πεποιθήσεις και αξίες.

Πώς συντελείται η πολιτική κοινωνικοποίηση; Αρχίζει μέσα στον στενό **κύκλο της οικογένειας** ή/και τον ευρύτερο κύκλο των **συγγενών και φίλων**. Το πολιτισμικό περιβάλλον αυτού του κύκλου παρέχει στον νέο άνθρωπο την πρώτη εικόνα της κοινωνίας. Τα παιδιά αναπαράγουν το περιβάλλον τους. Αν για παράδειγμα μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον αρμονικό, όπου οι αναπόφευκτες διαφωνίες επιλύονται με τον διάλογο και η γνώμη τους ακούγεται, θα αναπτύξουν και τα ίδια σεβασμό, πρωτίστως για τον εαυτό τους, καθώς και για τους γύρω τους.

Η **σχολική αγωγή** είναι το δεύτερο στάδιο της πολιτικής κοινωνικοποίησης. Κατ'αρχάς, οι γνώσεις που αποκτά ο μαθητής από τα διδασκόμενα μαθήματα, αλλά και οι εμπειρίες που βιώνει στη σχολική κοινότητα μέσα από τη συναναστροφή με συνομηλίκους, η συμμετοχή του στη λήψη συλλογικών αποφάσεων, η εκμάθηση κανόνων αυτοπειθαρχίας, σεβασμού των άλλων κτλ. διευρύνουν την εικόνα του για τον κόσμο.

Η **επαγγελματική σταδιοδρομία** και το **εργασιακό περιβάλλον** που επιλέγει ο νέος άνθρωπος, η ενδεχόμενη πολιτική δραστηριοποίησή του, π.χ., σε μια πολιτική νεολαία ή σε ένα πολιτικό κόμμα, η καθημερινή επαφή με τα Μ.Μ.Ε., είναι μερικοί ακόμη σημαντικοί παράγοντες κοινωνικοποίησης.

Ενεργός πολίτης είναι ο ενημερωμένος πολίτης. Μέσω της **ενημέρωσης** μπορούμε να παρακολουθούμε τις εξελίξεις της πολιτικής πραγματικότητας, να τις κατανοούμε και να μη μένουμε απαθείς θεατές.

Πολιτικά, γίνονται προσπάθειες από τα κόμματα για ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική, π.χ. με την καθιέρωση ποσόστωσης στη στελέχωση των ψηφοδελτίων στις νομαρχιακές και δημοτικές εκλογές (ν. 2910/2001), τα οποία πρέπει κατά το 1/3 τουλάχιστον να περιλαμβάνουν γυναίκες υποψήφιες. Οι προσπάθειες αυτές πάντως δεν έχουν πάντοτε το αναμενόμενο αποτέλεσμα.

Γεώργιος Ιακωβίδης,
Τα πρώτα Βήματα, 1893,
Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη,
Εθνική Πινακοθήκη.

Το Υπουργείο Παιδείας διοργανώνει κάθε χρόνο υπό την αιγίδα της Βουλής των Ελλήνων, σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο των Δελφών, **Πανελλήνιους αγώνες επιχειρηματολογίας (αντιλογίας)**, με στόχο την προώθηση και την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης των νέων, δίνοντάς τους την ευκαιρία να διαγωνιστούν μέσα σε ένα αυστηρά καθορισμένο πλαίσιο κανόνων. Οι κανόνες τους επιτρέπουν να αναπτύξουν τις ικανότητές τους στη λογική διάρθρωση των επιχειρημάτων, την πειθαρχημένη συνεργασία με τους συμπαίκτες τους και την, με σεβασμό και κατανόηση, κριτική των θέσεων της αντίπαλης ομάδας. Πρόκειται, φυσικά, για ένα εργαλείο ανάπτυξης της ελεύθερης κριτικής σκέψης, και όχι για όχημα προώθησης οποιωνδήποτε συγκεκριμένων απόψεων ή προσωπικών φιλοδοξιών. Οι αγώνες απευθύνονται στους μαθητές Λυκείου όλων των σχολείων της χώρας.
Αναζητήστε πληροφορίες στην ιστοσελίδα του Υ.Π.Ε.Π.Θ. www.ypepth.gr

Richard Whitlock, Κατανόηση, Εκδ. Δημ. Πινακοθήκης Θεσ/νίκης

ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Α/ Για καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις σημειώστε Σ, αν τη θεωρείτε σωστή, Λ, αν τη θεωρείτε λανθασμένη. Αν θεωρείτε την πρόταση λανθασμένη, διατυπώστε την ξανά σωστά:

1. ___Η πολιτική χρησιμοποιεί εναλλακτικά τον συμβιβασμό και τη βία.

2. ___Καλός πολιτικός είναι αυτός που καταφέρνει να εξυπηρετήσει τους πολίτες, χρησιμοποιώντας ακόμη και αθέμιτα μέσα.

3. ___Ένας πολίτης μπορεί με τη συλλογική πολιτική δράση (π.χ. με τη συμμετοχή του σε κάποιο πολιτικό κόμμα), να ισχυροποιήσει τη φωνή του και να επηρεάσει τις πολιτικές αποφάσεις.

Β/ Για ποιον λόγο είναι σημαντική η καλλιέργεια πολιτικής παιδείας;

Γ/ Καταγράψτε τις σχολικές δραστηριότητες που θεωρείτε ότι συντελούν στην πολιτική σας κοινωνικοποίηση (π.χ. συμμετοχή στα μαθητικά συμβούλια). Πώς θα χαρακτηρίζατε τη συμμετοχή σας σε αυτές; (π.χ. ενεργό, επιφυλακτική, αδιάφορη). Να αιτιολογήσετε τη στάση σας.

Δ/ Κατά τον Αριστοτέλη, ο πολιτικός πρέπει, μεταξύ άλλων, να αγαπάει την πατρίδα του, να είναι δίκαιος, συνετός, ικανός να επιλέγει εφικτούς στόχους και θεμιτά μέσα. Συμφωνείτε; Ποιες ιδιότητες πρέπει να έχει ένας πολιτικός κατά τη γνώμη σας και γιατί;

Ε/ Οργανώστε μια έρευνα στο σχολείο σας: Πραγματοποιήστε δημοσκόπηση σχετικά με το ενδιαφέρον των μαθητριών όσον αφορά την πολιτική και την πρόθεσή τους να ασχοληθούν ενεργά με αυτή. Πάρτε μια συνέντευξη από κάποια γυναίκα πολιτικό. Αναζητήστε στοιχεία στα Μ.Μ.Ε. και το διαδίκτυο, π.χ. στην ιστοσελίδα του Κέντρου Έρευνας για Θέματα Ισότητας, www.kethi.gr. Χρησιμοποιήστε και τα στοιχεία του διπλανού πίνακα σχετικά με τη συμμετοχή γυναικών στις Κυβερνήσεις των χωρών της Ευρωπαϊκής Ενωσης. Συζητήστε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας στην τάξη και δημοσιεύστε ένα σχετικό άρθρο στην εφημερίδα ή την ιστοσελίδα του σχολείου σας.

Γυναίκες Υπουργοί στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΧΩΡΕΣ	ΧΡΟΝΙΑ ΕΚΛΟΓΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΥΠΟΥΡΓΩΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΥΠΟΥΡΓΟΙ	%
Φινλανδία	2007	20	12	60
Γαλλία	2007	16	7	43,75
Ισπανία	2004	17	7	41,18
Σουηδία	2006	22	9	40,91
Γερμανία	2005	16	6	37,50
Αυστρία	2005	14	5	35,71
Λετονία	2006	19	6	31,58
Ολλανδία	2006	17	5	29,41
Ην. Βασίλειο	2007	22	6	27,27
Βέλγιο	2004	15	4	26,67
Δανία	2005	19	5	26,32
Ιταλία	2006	26	6	23,08
Τσεχία	2006	18	4	22,22
Λιθουανία	2006	14	3	21,43
Εσθονία	2007	14	3	21,43
Ιρλανδία	2007	15	3	20
Ρουμανία	2004	16	3	18,75
Βουλγαρία	2005	18	3	16,67
Ουγγαρία	2006	12	2	16,67
Λουξεμβούργο	2004	13	2	15,38
Μάλτα	2004	13	2	15,38
Πορτογαλία	2005	17	2	11,76
Πολωνία	2006	19	2	10,53
Ελλάδα	2007	16	1	6,25
Σλοβακία	2002	16	1	6,25
Σλοβενία	2004	11	1	6,25
Κύπρος	2006	11	-	-
Σύνολο		**453**	**112**	

ΣΤ΄/ Ενημερωθείτε για τις ανανεώσιμες μορφές ενέργειας, π.χ. αιολική, γεωθερμική, ενέργεια από βιομάζα κτλ. Με ποιους τρόπους θα μπορούσαν οι καταναλωτές να επηρεάσουν, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, προς την κατεύθυνση ευρύτερης χρήσης τέτοιων μορφών ενέργειας, προκειμένου να μειωθεί η εκπομπή ρυπογόνων καυσαερίων στο περιβάλλον; Τι θα μπορούσατε να κάνετε εσείς, για να προωθήσετε ιδέες εξοικονόμησης ενέργειας στη σχολική κοινότητα και την τοπική κοινωνία;

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ

2.1. Έννοια προέλευση και εξέλιξη του Δικαίου
2.2. Κανόνες ηθικής και κανόνες Δικαίου: η διαφορά
2.3. Υποκείμενα Δικαίου
2.3.1. Τα Φυσικά Πρόσωπα
2.3.2. Τα Νομικά Πρόσωπα
2.4. Διακρίσεις Δικαίου

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΖΗΤΟΥΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Γιατί πρέπει να υπάρχει Δίκαιο, κανόνες δηλαδή που να ρυθμίζουν υποχρεωτικά την κοινωνική μας συμπεριφορά; Μήπως αυτό περιορίζει την ελευθερία μας;
- Ποια είναι η διαφορά μεταξύ Δικαίου και Ηθικής;
- Είναι το Δίκαιο αμετάβλητο ή μήπως επηρεάζεται από τις κοινωνικές μεταβολές;
- Τι σημαίνει νομικό πρόσωπο και γιατί αναγνωρίζεται ως υποκείμενο δικαίου;
- Σε ποιους κλάδους διακρίνονται οι κανόνες δικαίου;

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

- Δίκαιο
- Κανόνες δικαίου
- Νόμοι
- Έννομη συνέπεια
- Δικαιοσύνη
- Ηθική
- Κοινωνική ηθική
- Υποκείμενα Δικαίου
- Φυσικό πρόσωπο
- Ικανότητα δικαίου
- Προστασία προσωπικότητας
- Νομικό πρόσωπο
- Καταστατικό
- Έννομη τάξη
- Ιδιωτικό δίκαιο
- Δημόσιο δίκαιο

2.1. Έννοια, προέλευση και εξέλιξη του Δικαίου

Οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι. Και θέλουν να ζουν ως ελεύθεροι και ίσοι. Χωρίς δεσμεύσεις ή περιορισμούς. Θέλουν βέβαια να ζουν και με άλλους ανθρώπους: να δημιουργούν φιλίες, να ερωτεύονται, ν' αγαπούν. Κι ακόμη, να συνεργάζονται, να συναποφασίζουν, να συνδημιουργούν. Η συμβίωση προϋποθέτει συμβιβασμούς, περιορισμούς της ελευθερίας. Η ελευθερία όμως είναι πολύ σοβαρή υπόθεση, για να μπορεί κάποιος να αποδεχθεί χωρίς αντίδραση τον οποιοδήποτε περιορισμό της. Μοιραία προκαλείται ανταγωνισμός μεταξύ των κοινωνών για διεκδίκηση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου βαθμού ελευθερίας. Όταν όμως κάποιος δρα κατά βούληση επιδιώκοντας μεγιστοποίηση των συμφερόντων του, μπορεί να αυθαιρετεί, να παραβιάζει την ελευθερία των υπολοίπων. Το Δίκαιο εξουδετερώνει την αυθαιρεσία των κοινωνών και διαμορφώνει τις συνθήκες εκείνες στις οποίες μπορούν όλοι να συμβιώνουν ως ελεύθεροι και ίσοι άνθρωποι. **Το Δίκαιο είναι ένα σύστημα (οργανωμένο σύνολο) κανόνων που ρυθμίζουν με τρόπο δεσμευτικό την κοινωνική συμπεριφορά**. Εξασφαλίζει αρμονία και ευημερία στην κοινωνική συμβίωση. Οι κανόνες δικαίου δεσμεύουν τους πάντες σε συμμόρφωση προς το μέτρο κοινωνικής συμπεριφοράς που ορίζουν ως ορθό.

Παράδειγμα: Ο κάτοχος άδειας οδήγησης αυτοκινήτου είναι ελεύθερος να κυκλοφορεί με το αυτοκίνητό του και να πηγαίνει όπου θέλει. Δεν μπορεί ωστόσο να το κάνει αδιαφορώντας για τους κανόνες του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας που του επιβάλλουν, π.χ. να σταματάει όταν το φανάρι είναι κόκκινο. Οι κανόνες οδικής κυκλοφορίας υπάρχουν για να ρυθμίζουν την κυκλοφορία στους δρόμους. Μόνον έτσι γίνεται δυνατή στην πράξη η ισότιμη απόλαυση της ελευθερίας μετακίνησης απ' όλους τους οδηγούς τροχοφόρων.

Βασικά **χαρακτηριστικά** των κανόνων δικαίου είναι:

α) Ο δεσμευτικός τους **χαρακτήρας**: Όποιος δεν συμμορφώνεται προς τους κανόνες δικαίου, υφίσταται κυρώσεις. Έτσι, οι άνθρωποι δεν βλάπτουν τα έννομα, όπως λέγονται, αγαθά ή συμφέροντα των άλλων (π.χ. ζωή, ιδιοκτησία, ανθρώπινη αξιοπρέπεια), γιατί γνωρίζουν ότι, αν το κάνουν αυτό, θα υποστούν τις προβλεπόμενες από τους κανόνες δικαίου κυρώσεις. **Η δεσμευτικότητα με την οποία επιβάλλεται το Δίκαιο σε μια δημοκρατική πολιτεία δεν αντιβαίνει στην ελευθερία, αντιθέτως την εξασφαλίζει. Καθιστά εφικτό η ελευθερία του ενός να συνυπάρχει με την ελευθερία των άλλων κάτω από νόμους κοινώς αποδεκτούς που ισχύουν για όλους.**

β) Η γενική και αφηρημένη διατύπωση. Οι κανόνες δικαίου δεν ρυθμίζουν μια συγκεκριμένη περίπτωση, αλλά ορίζουν κάποιες προϋποθέσεις. Κάθε περίπτωση που πληροί τις προϋποθέ-

Η Μεγάλη Επιγραφή της Γόρτυνας στην Κρήτη είναι από τα αρχαιότερα γραπτά νομοθετικά κείμενα της Ευρώπης (χρονολογείται στα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ.). Πρόκειται για επιγραφή χαραγμένη σε πέτρα σε γραφή βουστροφηδόν, που ονομάστηκε και «βασίλισσα των επιγραφών», αφού είναι η μεγαλύτερη που έχει βρεθεί σε ελληνικό έδαφος.

*«Δεύτερη πήρε (ενν. ο Δίας) τη λαμπρή **Θέμιδα**, που γέννησε τις Ώρες, την **Ευνομία** και τη **Δίκη** και την ανθηρή **Ειρήνη**, που φροντίζουν τα έργα στους θνητούς ανθρώπους...»*
Ησίοδος, Θεογονία

Το άγαλμα της Θέμιδος (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Στη γεωμετρία, **κανόνας** είναι ο χάρακας που χρησιμοποιούμε για να χαράζουμε ευθείες γραμμές ορισμένου μήκους. **Ο κανόνας δικαίου «κανονίζει», «ευθυγραμμίζει» την κοινωνική συμβίωση.** Ετυμολογικά άλλωστε, η λέξη Δίκαιο προέρχεται από το ρήμα **«δείκνυμι»** (ή **«δεικνύω»**), δείχνω το ορθό και το ίσο, δείχνω ένα μέτρο ρύθμισης της κοινωνικής συμβίωσης.
Σημειώστε ότι οι κανόνες δικαίου μπορεί να είναι γραπτοί, (οπότε μιλάμε για νόμους), ή άγραφοι, (οπότε μιλάμε για έθιμα («εθιμικό δίκαιο»). Στις αρχαίες κοινωνίες, όπως και στις πρωτόγονες, ο νόμος (γραπτός ή άγραφος) ήταν μια καθολική επιταγή εξαρτημένη από τη θεία βούληση που προσδιόριζε την τάξη του κόσμου, όπως

σεις αυτές υπάγεται στη ρύθμιση του κανόνα δικαίου. Για παράδειγμα, το άρθρο 308 του Ποινικού Κώδικα ορίζει: *«Όποιος με πρόθεση προξενεί σε άλλον σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών ετών»*.

γ) Η ρύθμιση εκείνων των κοινωνικών σχέσεων που κάθε φορά θεωρούνται καίριες για την ενότητα και τη διατήρηση της συγκεκριμένης κοινωνίας τη δεδομένη ιστορική στιγμή, όπως για παράδειγμα η δυνατότητα των προσώπων να συμμετέχουν στις συναλλαγές, να συνάπτουν συμβάσεις (π.χ. αγοραπωλησίας), να αποκτούν περιουσία κτλ.

Ποιος όμως *επιλέγει* και με βάση ποια κριτήρια τις κοινωνικές σχέσεις που πρέπει να ρυθμίζονται από το Δίκαιο; Και περαιτέρω, πώς δικαιολογείται ο νόμος να επιτάσσει:*«απαγορεύεται να κάνεις αυτό»*, *«οφείλεις να κάνεις εκείνο»*; Πρέπει να υπακούμε σε έναν νόμο, ακόμα κι αν τον θεωρούμε άδικο; Οι Ρωμαίοι έλεγαν *«αυστηρός νόμος, αλλά νόμος»* ('dura lex, sed lex'). Μπορεί όμως η δεσμευτικότητα του νόμου να βασίζεται αποκλειστικά και μόνο στο γεγονός της επιβολής του;

Στα ερωτήματα αυτά έχουν δοθεί κατά καιρούς διαφορετικές απαντήσεις. Για παράδειγμα: οι νόμοι της *πόλεως μάς* δεσμεύουν, επειδή χάρη σε αυτούς δημιουργήθηκε η *πόλις*, μέσα σε αυτήν ήρθαμε στον κόσμο, μεγαλώσαμε, συντηρούμαστε, υπάρχουμε χάρη σε αυτήν και στους νόμους της και δεν μπορούμε να φανταστούμε την ύπαρξή μας διαφορετικά …(Σωκράτης).

Άλλοτε πάλι, οι άνθρωποι πίστευαν ότι ο νόμος αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα ενός μεγαλοφυούς σχεδίου μιας ανώτερης δύναμης, του Θεού ή της Φύσης, γεγονός που αιτιολογεί την αυθεντία και τη δεσμευτικότητά του. Από την ίδια τη φύση και την υπόσταση του ανθρώπου εκπορεύονται και τα δικαιώματα π.χ. στην ελευθερία, την υγεία, τη σωματική ακεραιότητα, που ισχύουν για όλους. Έτσι, όταν οι εκάστοτε ηγεμόνες θεσπίζουν το γραπτό δίκαιο, δεσμεύονται από το προαιώνιο, φυσικό, άγραφο δίκαιο.

Ο «αιώνας των φώτων» (18ος αιώνας), που σημάδεψε την εποχή της νεωτερικότητας με απόηχο που φτάνει μέχρι σήμερα, θεώρησε ότι θεμέλιο της αυθεντίας του νόμου είναι ο ίδιος ο ανθρώπινος Λόγος (η Λογική), αυτός που μετατρέπει μια απλή συνάθροιση ανθρώπων σε οργανωμένη κοινωνία, πολιτεία.

Ποια απάντηση δίνουμε σήμερα ως πολίτες ενός σύγχρονου δημοκρατικού κράτους στα παραπάνω ερωτήματα που σχετίζονται με τη δεσμευτικότητα του Δικαίου; Στη δημοκρατία οι πολίτες διαδραματίζουν πρωταρχικό ρόλο. Κατέχουν το μοναδικό προνόμιο να αυτοοργανώνονται, να "παράγουν" δηλαδή οι ίδιοι συνειδητά και ηθελημένα, μέσω της νομοθεσίας, την ίδια την τάξη που τους κυβερνά [*].

[*] τη θεσμική και πολιτική συγκρότηση της πολιτείας.

την ήθελαν οι θεοί. Η ανακάλυψη της γραφής υπήρξε καθοριστικής σημασίας για τη μετάβαση από τους άγραφους στους γραπτούς νόμους. Στην αρχαία Ελλάδα, ο γραπτός νόμος που ψηφίζεται από τους πολίτες με δημοκρατικές διαδικασίες, μέσα από δημόσια διαβούλευση, λειτουργεί ως μέσο πολιτικής χειραφέτησης, και είναι εκ των προτέρων γνωστός σε όλους, χωρίς να μπορεί να αμφισβητηθεί η διατύπωσή του. Ο γραπτός νόμος συνδέθηκε με την εγκαθίδρυση και την ανάπτυξη της δημοκρατίας. Στη σύγχρονη εποχή, οι περισσότεροι κανόνες δικαίου είναι γραπτοί νόμοι. Το εθιμικό δίκαιο, με την έννοια της «άσκησης συγκεκριμένης συμπεριφοράς αποδεκτής από το κοινωνικό σύνολο, που ο πράττων εκδηλώνει έχοντας την πεποίθηση ότι εφαρμόζει κανόνα δικαίου» αποτελεί άγραφη πηγή του δικαίου τόσο για το ιδιωτικό όσο και για το δημόσιο δίκαιο.

Jacques - Louis David, Ο θάνατος του Σωκράτη, (The Metropolitan Museum of Art, Νέα Υόρκη).

«**Σωκράτης**: Τι θ'απαντήσουμε, αν πουν οι νόμοι: '*Αλήθεια, Σωκράτη, [...] για ποια πράγματα κατηγορείς εμάς (ενν. τους νόμους) και την πόλη και επιχειρείς να μας καταλύσεις; Κατ' αρχάς εμείς δεν σε γεννήσαμε, και με την έγκρισή μας δεν παντρεύτηκε ο πατέρας σου τη μητέρα σου και σε έφερε στη ζωή;[...] Και, εφόσον*

Στη δημοκρατία, κυβερνώντες και κυβερνώμενοι γνωρίζουν εκ των προτέρων τις προϋποθέσεις και τα όρια της δράσης τους, καθώς και τις συνέπειες από τυχόν παραβιάσεις των νομοθετικών επιταγών. **Το Δίκαιο, οι νόμοι είναι η έκφραση της συναίνεσης των πολιτών για τον τρόπο οργάνωσης της πολιτείας τους και της συμβίωσής τους μέσα σε αυτήν.**

Η σχέση Δικαίου και κοινωνικής πραγματικότητας είναι σχέση αλληλεπίδρασης. Από τη μια, **το Δίκαιο παρακολουθεί τις κοινωνικές μεταβολές στην ιστορική εξέλιξή τους.** Για παράδειγμα, στη σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία η ελευθερία και η ισοτιμία είναι δικαιικά κατοχυρωμένες για όλους τους πολίτες. Αντίθετα, στην αρχαιότητα η δουλεία αποτελούσε νομικό θεσμό και οι δούλοι θεωρούνταν «πράγμα» (λατ. res), το οποίο μπορούσε κάποιος να αγοράσει ή να πουλήσει.

Από την άλλη πλευρά, **το Δίκαιο προσανατολίζει την κοινωνική συμπεριφορά και επιδρά στη διαμόρφωση της κοινωνικής πραγματικότητας και των συλλογικών αξιών μιας κοινωνίας**. Όπως διαβάζουμε στο παράδειγμα για τη νομοθεσία υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών στη διπλανή στήλη παραθεμάτων, οι νέοι άνθρωποι που γνωρίζουν ότι το δίκαιο θέτει σε προτεραιότητα την επιλογή για τη γέννηση πολλών παιδιών είναι πιθανόν να αναδιαμορφώσουν τις επιλογές τους για τη δημιουργία πολύτεκνης οικογένειας.

Το Δίκαιο *επαγγέλλεται* ότι είναι το μέσον για την επίτευξη της *Δικαιοσύνης*. Η Δικαιοσύνη είναι ένα αίτημα διαχρονικό, ένα πανανθρώπινο φιλοσοφικό ερώτημα. Έχει να κάνει με τις αξίες που εμπνέουν μια κοινωνία. Και η απάντηση στο ερώτημα «*τι είναι δίκαιο και τι άδικο*» δεν είναι δεδομένη, ούτε αμετάβλητη. Ο Σωκράτης στο έργο του Πλάτωνα «Πολιτεία» θυμάται τον ορισμό του λυρικού ποιητή Σιμωνίδη: «***δίκαιο θα μπορούσε να είναι να αποδίδεις στον καθένα ό,τι πρέπει…***». Κάτι ανάλογο πιστεύει και ο Ρωμαίος νομικός του 3ου αιώνα μ.Χ., Ουλπιανός, σε μια διατύπωση διαχρονικής αξίας που σώζεται στον **Πανδέκτη**: «*Δικαιοσύνη είναι η σταθερή και διαρκής βούληση, να αποδίδεις στον καθένα το ίδιον, αυτό δηλαδή που του ανήκει. Τα παραγγέλματα του Δικαίου είναι να* ***ζεις εντίμως, να μην βλάπτεις τον άλλον, να αποδίδεις στον καθένα το ίδιον***».

Αναρωτηθείτε ωστόσο: Τι πρέπει να αποδίδεται στον καθένα για να θεωρούμε ότι επικρατεί δικαιοσύνη σε μια κοινωνία; Ποιος είναι ο δίκαιος τρόπος, με τον οποίο πρέπει να μοιράζονται τα αγαθά στους ανθρώπους; Σε όλους ίσα; Κι αν κάποιος έχει μεγαλύτερες ανάγκες; Είναι δίκαιο ο φτωχός να παίρνει όσα και ο πλούσιος; Μήπως θα έπρεπε να μοιράζονται τα αγαθά στον καθένα ανάλογα με τις ικανότητές του, ή σε αντιστοιχία με την εργασία που παράγει; Ή μήπως υπάρχουν και άλλα κριτήρια; Μη

έτσι έχουν τα πράγματα, άραγε νομίζεις ότι έχουμε τα ίδια δικαιώματα εμείς και εσύ, και ό,τι επιχειρούμε εμείς να σου κάνουμε νομίζεις πως είναι δίκιο να μας το ανταποδίδεις;[...]
Τι θα απαντήσουμε σε αυτά, Κρίτωνα; Πως οι νόμοι λένε την αλήθεια ή όχι;
Κρίτων: Ότι λένε την αλήθεια».

Πλάτων, Κρίτων ή περί του πρακτέου.

Παράδειγμα: Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται υπογεννητικότητα. Η πολιτική ηγεσία της χώρας επέλεξε ως έναν από τους τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος τη νομοθετική παροχή πλεονεκτημάτων και διευκολύνσεων στις τρίτεκνες οικογένειες ,προκειμένου να ενθαρρύνει τα νέα ζευγάρια να γεννούν περισσότερα παιδιά. Αντίθετα, σε μια χώρα με υπερπληθυσμό όπως η Κίνα, θεσπίζονται μέτρα ελέγχου των γεννήσεων (π.χ. φορολογικές επιβαρύνσεις κτλ.).

Ο Πανδεκτης (λατ. **Digesta**) αποτελεί μέρος της κωδικοποίησης των νόμων που έγινε από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό τον 6ο αιώνα μ.Χ. Σ' αυτόν *«ανθολογήθηκαν»* αποσπάσματα από τα μεγαλόπνοα έργα των κλασικών Ρωμαίων νομομαθών που αποτέλεσαν το **θεμέλιο της νομικής επιστήμης**. Η αίγλη του, το *«απαύγασμα νομικής σοφίας»* που αντανακλά, διατηρούνται αναλλοίωτα μέχρι σήμερα.

βιάζεστε να βρείτε την απάντηση. Ο προβληματισμός πάνω στο θέμα αυτό είναι φιλοσοφικός, αγωνιώδης και διαρκεί ενίοτε μια ολόκληρη ζωή.

2.2. Κανόνες δικαίου και ηθικής: Η διαφορά

Μεταξύ Δικαίου και Ηθικής υπάρχουν οι ακόλουθες διαφορές:

α) Το Δίκαιο αφορά, όπως είδαμε την κοινωνική συμπεριφορά και ισχύει εξίσου για όλους. Η Ηθική αφορά τη συνείδηση του ανθρώπου, το λεγόμενο 'forum internum', τον εσωτερικό του κόσμο. Η Ηθική διαμορφώνει την προαίρεση, υπαγορεύει στον καθένα χωριστά πώς να συμπεριφέρεται, με τρόπο εντελώς ιδιαίτερο και διαφορετικό.

β) Το Δίκαιο έχει δεσμευτικό χαρακτήρα. Κάτι τέτοιο δε συμβαίνει με την Ηθική. Το άτομο βέβαια δέχεται κριτική για την «ηθική ποιότητα» των πράξεών του, κάνει και το ίδιο αυτοκριτική, εισπράττει επιδοκιμασία ή απόρριψη από το κοινωνικό σύνολο, έχει τύψεις, δεν υφίσταται όμως κυρώσεις, όπως σε περίπτωση παράβασης ενός κανόνα δικαίου.

Δίκαιο και Ηθική είναι δυνατό να συμπίπτουν, δεν είναι όμως πάντα απαραίτητο αυτό. Για παράδειγμα, το γκρέμισμα αυθαίρετου κτηρίου που στέγαζε μια άπορη οικογένεια μπορεί να είναι μια νόμιμη πράξη, ηθικά πάντως αποδοκιμάζεται. Άλλωστε, μπορεί μια πράξη να είναι παράνομη, να επιδοκιμάζεται ωστόσο ηθικά. Όπως για παράδειγμα στην τραγωδία «Αντιγόνη» του Σοφοκλή η παράβαση από την Αντιγόνη της απαγόρευσης του Κρέοντα να θάψει τον αδερφό της επιδοκιμάζεται απόλυτα και μάλιστα διαχρονικά.

γ) Το Δίκαιο αποβλέπει στη διατήρηση της κοινωνικής ενότητας. Σε κάθε περίπτωση, και ειδικά στη Δημοκρατία, είναι αίτημα προς την εκάστοτε πολιτική εξουσία να αφουγκράζεται, κατά πόσο οι νομοθετικές επιλογές της γίνονται κοινώς αποδεκτές ή όχι από το κοινωνικό σύνολο και να τις προσαρμόζει ανάλογα.

Το Δίκαιο δεν μπορεί να είναι αδιάφορο απέναντι στις συλλογικές αξίες μιας κοινωνίας, τη λεγόμενη «κοινωνική ηθική». Ο σκοπός του Δικαίου επιτυγχάνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, όταν οι νομοθετικές επιλογές διαμορφώνονται με βάση την ευρύτερη δυνατή **συναίνεση**. Αναλογιστείτε απλώς πόσοι πολιτικοί αγώνες (συζητήσεις, διαδηλώσεις, απεργίες) γίνονται για τη διαμόρφωση του δικαίου, της νομοθετικής πολιτικής που πρέπει να ακολουθηθεί όπως για παράδειγμα στην παιδεία, την απασχόληση, την υγεία. Σε ένα σύγχρονο δημοκρατικό κράτος, **η κοινωνική συναίνεση μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τη δημόσια διαβούλευση**, η οποία με τη σειρά της προϋποθέτει ενημερωμένους και ενεργούς πολίτες.

«...Μια λοιπόν και το ψωμί της δικαιοσύνης είναι τόσο σπουδαίο
Ποιος, φίλοι, πρέπει να το ψήνει;
Ποιος ψήνει τ' άλλο ψωμί;
Όπως και τ' άλλο ψωμί
Έτσι και το ψωμί της δικαιοσύνης
Πρέπει να ψήνεται απ'το λαό.
Άφθονο, ωφέλιμο, καθημερινό».

Bertolt Brecht, *Το ψωμί του λαού, 76 ποιήματα*, Μτφρ. Πέτρου Μάρκαρη, Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2001.

Νικηφόρος Λύτρας, Αντιγόνη και Πολυνείκης (Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλ. Σούτσου & συλλογή Ε. Κουτλίδη)

«**Κρέων**: *Εσύ, πες μου, με λίγα λόγια και σύντομα,*
ήξερες την προσταγή που απαγόρευε την πράξη;
Αντιγόνη: *Το 'ξερα, πώς δεν το 'ξερα• ξεκάθαρα.*
Κρέων: *Και τόλμησες λοιπόν να παραβείς το νόμο;*
Αντιγόνη: *Δεν ήταν ο Δίας που το πρόσταξε,*
ούτε η Δίκη που συγκατοικεί με τους θεούς στον Άδη
όρισε τέτοιους νόμους στους ανθρώπους.
ούτε στοχάστηκα ποτέ πως έχουν κύρος
οι δικές σου προσταγές, για να μπορείς, θνητός,
να πατάς των θεών τους αλάθευτους άγραφους νόμους...»

Σοφοκλής, Αντιγόνη, Εισαγωγή – σχόλια, φιλ. ομάδα Κάκτου, μτφρ., Ε. Γεωργουσόπουλος (Κ.Χ.Μύρης), Εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1994.

Τι γίνεται όμως, στην περίπτωση **σύγκρουσης Δικαίου και Ηθικής**; Σε ποια κριτήρια πρέπει να στηρίξει ο νομοθέτης την απόφασή του για ζητήματα επιστημονικής ή τεχνολογικής εξέλιξης που ενδεχομένως προσκρούουν στις συλλογικές ηθικές αξίες μιας κοινωνίας ή και της ανθρωπότητας γενικότερα; Ποια είναι η ευθύνη του επιστήμονα για τις συνέπειες από την εφαρμογή των επιτευγμάτων της επιστήμης του; Πώς μπορεί να παρέμβει το Δίκαιο σε θέματα όπως αυτό; Θυμηθείτε για παράδειγμα την κορυφαία επιστημονική ανακάλυψη της διάσπασης του ατόμου και το πώς χρησιμοποιήθηκε στον Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο με τη ρίψη της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι.

Ένα άλλο παράδειγμα σχετίζεται με το ερώτημα: «Βιοτεχνολογία - ευγονική: Επιστήμη ή αλχημεία»; Ο άνθρωπος μένει εκστατικός μπροστά στο θαύμα της ζωής. Η βιοτεχνολογική επανάσταση σήμερα του παρέχει τη δυνατότητα να πειραματιστεί με τον πιο ριζοσπαστικό τρόπο από τα πρώτα βήματα της ανθρωπότητας πάνω στον φυσικό κόσμο, να διαπραγματευθεί την ίδια του την ύπαρξη, να ανατρέψει τους όρους της ανθρώπινης ζωής! Κλωνοποίηση, εξωσωματική γονιμοποίηση, επέμβαση στο ανθρώπινο γονίδιο, δημιουργία χιμαιρών (διαγονιδιακών ειδών). Μπορούν όμως οι νέες βιοτεχνολογίες να εισαχθούν άνευ όρων στη ζωή μας; Μέχρι πού μπορεί να φτάσει το δικαίωμα στην επιστημονική έρευνα και πρόοδο; Ποιοι κίνδυνοι υπάρχουν; Έχουμε τελικά δικαίωμα να «*ξαναγράψουμε το βιβλίο της φύσης*»;…Ποιον ρόλο μπορεί να παίξει το Δίκαιο σ' αυτήν την 'terra incognita', την «αχαρτογράφητη γη» που ανοίγεται μπροστά στα έκθαμβα μάτια μας; Ποιοι όροι πρέπει να τεθούν στη διαχείριση της ισχύος που μπορεί να προκύψει από τις γενετικές τεχνολογίες; Συγκεντρώσετε στοιχεία από τον τύπο, το διαδίκτυο, τα μαθήματα της Βιολογίας και της Πληροφορικής, προκειμένου να διαμορφώσετε τη δική σας άποψη.

Michelangelo, Η Δημιουργία του Αδάμ (1508-1512), Capela Sistina, Ρώμη

*«…**Φάουστ**: Μπα, έχει κι η κόλαση δικονομία;*
Αυτό είναι καλό και σου προτείνω μάλιστα
Να κάνουμ' εμείς οι δυο μια συμφωνία.
Μεφιστοφελής: *Ό,τι υποσχεθώ,*
θα τ' απολαύσεις κάλλιστα,
Δε θα υπάρξει καμιά παραφωνία….»
Goethe, Φάουστ, Εισαγωγή-μετάφραση – σχόλια Πέτρος Μάρκαρης, Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα, 2005.
Ο Φάουστ έφτασε στο σημείο να διαπραγματευθεί τη ζωή του με τον εκπρόσωπο του Σατανά, για ν' αποκτήσει υπερφυσικές δυνάμεις και γνώσεις. Είναι όμως η φύση, η Δημιουργία, είδος διαπραγματεύσιμο;

«Η βιοτεχνολογική επανάσταση θα επηρεάσει κάθε πλευρά της ζωής μας. Τον τρόπο που τρώμε, τον τρόπο που φλερτάρουμε και παντρευόμαστε, τον τρόπο που κάνουμε τα παιδιά μας,[…]. Η βιοτεχνολογική επανάσταση θα αναγκάσει τον καθένα μας να βάλει έναν καθρέφτη απέναντι από τις πιο βαθιά εδραιωμένες αξίες του, θα μας κάνει να εξετάσουμε το θεμελιακό ερώτημα για το σκοπό και το νόημα της ύπαρξης…».
Jeremy Rifkin, *Ο αιώνας της βιοτεχνολογίας. Γενετικό εμπόριο και η αυγή του θαυμαστού καινούριου κόσμου*, Εκδ. Νέα Σύνορα – Λιβάνη, Αθήνα, 1998.

2.3. Υποκείμενα δικαίου

2.3.1. Τα φυσικά πρόσωπα

Κάθε άνθρωπος, κάθε φυσικό δηλαδή πρόσωπο μπορεί να έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Κάθε άνθρωπος έχει, δηλαδή, ικανότητα δικαίου ανεξαρτήτως του φύλου, της ηλικίας, της καταγωγής, της ιθαγένειας, της θρησκείας, της κοινωνικής του τάξης. Η βασική αυτή αρχή ανταποκρίνεται στις σύγχρονες πολιτισμικές αντιλήψεις που αφορούν την υπόσταση του ανθρώπου, θεμελιώνεται στην ανθρώπινη αξία και συνδέεται άμεσα με τις έννοιες της ελευθερίας και της ισότητας.

Κάθε άνθρωπος έχει **δικαίωμα προστασίας της προσωπικότητάς του**. Αυτό σημαίνει, ότι καθένας μπορεί να απαιτήσει άρση της οποιασδήποτε προσβολής και μη επανάληψή της στο μέλλον,

όταν θίγεται η ζωή του, η σωματική ακεραιότητα του, η υγεία του, ο ψυχικός και συναισθηματικός του κόσμος, η ελεύθερη διαμόρφωση της βούλησής του, η ιδιωτική του ζωή και θέματα που αφορούν προσωπικά του δεδομένα, π.χ. η περίπτωση δημοσίευσης φωτογραφιών χωρίς τη συναίνεση του φωτογραφιζόμενου προσώπου.

Οι Ρωμαίοι ονόμαζαν αρχικά με τον όρο **persona** (πρόσωπο) το θεατρικό **προσωπείο**, τη θεατρική εμφάνιση του ηθοποιού που συμμετείχε σε μια θεατρική παράσταση. Ο όρος persona εντάχθηκε τελικά στη νομική ορολογία, προκειμένου να περιγράψει τη νόμιμη ικανότητα παραστάσεως ενός προσώπου ενώπιον του δικαστηρίου.

2.3.2. Τα Νομικά πρόσωπα

Οι άνθρωποι πολλές φορές συνεργάζονται, για να πετύχουν κάποιους κοινούς στόχους τους, για παράδειγμα ιδρύουν μια εταιρεία για να εξυπηρετήσουν τα οικονομικά τους συμφέροντα. Μπορούν, επίσης, να ορίσουν ότι η περιουσία τους θα χρησιμοποιηθεί για ορισμένο σκοπό, για παραδείγμα φιλανθρωπικό, και ιδρύουν ένα ίδρυμα για τον σκοπό αυτό. Τέτοιες ενώσεις προσώπων καθώς επίσης και σύνολα περιουσίας που επιδιώκουν ή εξυπηρετούν ορισμένο σκοπό, αναγνωρίζονται από το Δίκαιο ως φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων και αποτελούν τα νομικά πρόσωπα.

Η αναγνώριση **νομικής προσωπικότητας** στις ενώσεις προσώπων και τα σύνολα περιουσίας αποτελεί μια *τεχνητή επινόηση* που αποσκοπεί κυρίως στη διευκόλυνση της επιχειρηματικής δραστηριότητας ή της συλλογικής δράσης (π.χ. σωματεία, εμπορικές εταιρείες, ιδρύματα κτλ.). Έτσι, ένα νομικό πρόσωπο μπορεί να έχει επωνυμία, έδρα, ιθαγένεια, να κάνει συναλλαγές, να συνάπτει συμβάσεις, να αποκτά και να διαθέτει περιουσία. Τα νομικά πρόσωπα έχουν δική τους βούληση, ξεχωριστή από τη βούληση των επιμέρους μελών τους. Είναι η βούληση που σχηματίζουν τα *καταστατικά όργανα* του νομικού προσώπου, όπως το διοικητικό συμβούλιο και η γενική συνέλευση.

Η επωνυμία, η έδρα, τα όργανα του νομικού προσώπου, οι εξουσίες που ασκεί το καθένα και γενικότερα οι όροι λειτουργίας του καθορίζονται στο **καταστατικό**. Το καταστατικό είναι ένα έγγραφο που καταρτίζεται κατά τους ορισμούς του νόμου, υπογράφεται από τα μέλη του νομικού προσώπου με συγκεκριμένη χρονική ένδειξη˙ κατατίθεται δε στο δικαστήριο το οποίο ελέγχει αν όλα τα στοιχεία που περιέχονται σε αυτό είναι σύμφωνα με τον νόμο.

Σημειώστε, ότι και το κράτος είναι ένα νομικό πρόσωπο. Έτσι, οι δημόσιες υπηρεσίες, τα Α.Ε.Ι., οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, η Εκκλησία είναι νομικά πρόσωπα, και μάλιστα, νομικά πρόσωπα *δημοσίου δικαίου*.

Pablo Picasso,
Τα περιστέρια, Κάννες 1957.

Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, άρθρο 1: *«Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι ως προς την αξιοπρέπεια και τα δικαιώματά τους. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση και πρέπει να φέρονται ο ένας στον άλλο με πνεύμα αδελφικό»*

2.4. Διακρίσεις Δικαίου

Όλοι οι κανόνες δικαίου που ισχύουν σε ένα κράτος αποτελούν την **έννομη τάξη**. Το Δίκαιο διακρίνεται σε δύο βασικές κατηγο-

ρίες, το **Δημόσιο** και το **Ιδιωτικό**. Στις δύο αυτές κατηγορίες εντάσσονται και οι επιμέρους κλάδοι του Δικαίου:

α) Στο **Δημόσιο Δίκαιο** υπάγονται οι κανόνες δικαίου που ρυθμίζουν σχέσεις, στις οποίες εμπλέκεται φορέας κρατικής εξουσίας, π.χ. οι σχέσεις μεταξύ Εφορίας - φορολογουμένου.

Οι κυριότεροι κλάδοι του Δημόσιου Δικαίου είναι:

• Το **Συνταγματικό Δίκαιο** με αντικείμενο τους κανόνες που ρυθμίζουν τη μορφή του πολιτεύματος, την άσκηση της κρατικής εξουσίας, τις σχέσεις κράτους – πολιτών.

• Το **Διοικητικό Δίκαιο** με αντικείμενο τους κανόνες που ρυθμίζουν την οργάνωση και λειτουργία της δημόσιας Διοίκησης και τις σχέσεις της με τους πολίτες.

• Το **Ποινικό Δίκαιο** περιλαμβάνει τους κανόνες δικαίου που ορίζουν ποιες πράξεις είναι αξιόποινες (εγκλήματα), καθώς και τις ποινές που επισύρει η τέλεσή τους.

• Η **Δικονομία** περιλαμβάνει τους κανόνες που ρυθμίζουν τη διαδικασία που ακολουθείται ενώπιον των δικαστηρίων.

• Το **Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο** περιλαμβάνει τους γραπτούς και άγραφους (εθιμικούς) κανόνες που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ κρατών ή /και διεθνών οργανισμών.

β) Στο **Ιδιωτικό Δίκαιο** υπάγονται οι κανόνες δικαίου που ρυθμίζουν σχέσεις μεταξύ φυσικών ή/και νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, π.χ. σύμβαση αγοραπωλησίας μεταξύ αγοραστή – πωλητή.

Οι κυριότεροι κλάδοι του **Ιδιωτικού Δικαίου** είναι:

•Το **Αστικό Δίκαιο** περιλαμβάνει κανόνες που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ φυσικών ή/και νομικών προσώπων, όπως θέματα οικογενειακών σχέσεων ή θέματα κληρονομιάς

• Το **Εμπορικό Δίκαιο** είναι το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν την άσκηση εμπορίας.

• Το **Εργατικό Δίκαιο** περιλαμβάνει τους κανόνες που ρυθμίζουν τη σχέση εξαρτημένης (μισθωτής) εργασίας μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου, όπως ατομικές και συλλογικές συμβάσεις εργασίας, επαγγελματικές οργανώσεις εργαζομένων και εργοδοτών κ.ά.

Τέλος, το **Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Κοινοτικό Δίκαιο)**, στην οποία η Ελλάδα συμμετέχει από το 1981, αποτελεί μια νέα έννομη τάξη με κύρια χαρακτηριστικά: α) την υπεροχή του Κοινοτικού επί του εθνικού Δικαίου και β) την άμεση εφαρμογή των διατάξεων του Κοινοτικού Δικαίου στις εθνικές έννομες τάξεις των κρατών – μελών.

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΩΝΥΜΙΑ «ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ»

ΑΡΘΡΟ 1ο

ΙΔΡΥΣΗ – ΕΠΩΝΥΜΙΑ – ΕΔΡΑ

Ιδρύεται Σύλλογος Μη Κερδοσκοπικού Χαρακτήρα με την επωνυμία «**ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ**». [....] Έδρα του Συλλόγου ορίζεται ο Δήμος Αθηναίων. Ο Σύλλογος μπορεί να δημιουργεί παραρτήματα σε οποιοδήποτε σημείο της Ελλάδας.

ΑΡΘΡΟ 2ο

ΣΚΟΠΟΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Σκοποί του Σωματείου είναι:

α) Η κατοχύρωση, προστασία και προώθηση των δικαιωμάτων και συμφερόντων των ανήλικων παιδιών, που διαμένουν εντός του Ελλαδικού χώρου, ανεξαρτήτως υπηκοότητας αυτών (παιδιών).

β) Η παροχή κάθε δυνατής βοήθειας και υποστήριξης, ηθικής, οικονομικής, ψυχολογικής στα άπορα παιδιά με ειδικές ανάγκες, παιδιά εθνικών ή θρησκευτικών μειονοτήτων.

γ) Η παροχή κάθε δυνατής βοήθειας σε παιδιά που έχουν σοβαρά προβλήματα υγείας και χρήζουν ιατρικής περίθαλψης σε Νοσοκομεία του Εσωτερικού και Εξωτερικού.

στ) Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των παιδιών που χρήζουν κοινωνικής βοήθειας, που υφίστανται οιασδήποτε φύσεως κακοποίηση και εκμετάλλευση από τους γονείς τους και οιουσδήποτε συγγενείς ή μη.

ΑΡΘΡΟ 3ο ΜΕΣΑ

Ο Σύλλογος επιτυγχάνει τους σκοπούς του με κάθε νόμιμο μέσον. Ενδεικτικά αναφέρονται: [..]

στ) Η δημιουργία χώρων φιλοξενίας παιδιών και χώρων πολλαπλών χρήσεων, στους οποίους θα μπορούν να φιλοξενηθούν ανήλικα παιδιά που χρήζουν βοήθειας για οποιονδήποτε λόγο.

ζ) Η δημιουργία οικογενειών με ανάδοχες μητέρες για αυτόνομη διαβίωση των παιδιών. [...]

η) Η λειτουργία γραφείου για την ανεύρεση χαμένων και εγκαταλελειμμένων παιδιών.

[...]

ΔΙΟΙΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ,
ΓΕΝ.ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ, ΣΦΡΑΓΙΔΑ
[...]

Ο Πρόεδρος Η Γραμματέας

Υπογραφές

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ:

Α/ Δίπλα σε καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις σημειώστε Σ, αν τη θεωρείτε σωστή, Λ, αν τη θεωρείτε λανθασμένη. Αν θεωρείτε την πρόταση λανθασμένη, διατυπώστε τη ξανά σωστά:

1. __Η τήρηση των κανόνων δικαίου είναι προαιρετική.
2. __Οι κανόνες δικαίου έχουν γενική και αφηρημένη διατύπωση.
3. __Ο δικηγόρος και ο δικαστής είναι νομικά πρόσωπα.
4. __Όλοι οι άνθρωποι έχουν ικανότητα δικαίου.
5. __Το Δίκαιο συμπίπτει πάντοτε με την Ηθική.

Β/ Σε ποιον κλάδο δικαίου ανήκουν οι κανόνες που ρυθμίζουν τις περιπτώσεις που σας δίνονται στη δεύτερη στήλη; Σημειώστε, αν πρόκειται για κλάδο δημόσιου ή ιδιωτικού δικαίου.

α. Δικονομία	1. Ληστεία μιας τράπεζας.
β. Εμπορικό δίκαιο	2. Σύμβαση μίσθωσης σπιτιού.
γ. Αστικό Δίκαιο	3. Εξέταση μαρτύρων από δικηγόρο στο δικαστήριο.
δ. Ποινικό δίκαιο	4. Καταγγελία σύμβασης εργασίας από εργαζόμενο.
ε. Εργατικό δίκαιο	5. Έκδοση επιταγής από έμπορο.

Γ/ Ανατρέξτε στο βιβλίο Ιστορίας του Αρχαίου Κόσμου της Α΄ Λυκείου και συγκεντρώστε στοιχεία για τις νομοθεσίες διαφόρων αρχαίων λαών, (π.χ.ο κώδικας του Χαμουραμπί στην αρχαία Μεσοποταμία). Αναζητήστε πληροφορίες και σε άλλες πηγές (ιστορικούς άτλαντες κτλ.). Παρουσιάστε την έρευνά σας στην τάξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ – ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΟ ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

3.1. Αρχαία Ελλάδα: η πόλη – κράτος
3.1.1. Ο έπαινος της αθηναϊκής δημοκρατίας – Θουκυδίδου, *Περικλέους Επιτάφιος*
3.1.2.Στοιχεία δημοκρατικού πολιτεύματος – Αριστοτέλους, *Πολιτικά*
3.2. Η ελληνιστική εποχή: η οικουμενική πόλη
3.3. Η βυζαντινή αυτοκρατορία – οι κοινότητες
3.4. Το ελληνικό κράτος – ελληνική συνταγματική ιστορία

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΖΗΤΟΥΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της αρχαίας αθηναϊκής δημοκρατίας και ποια σημασία μπορεί να έχει για εμάς σήμερα;
- Ποια στοιχεία προσέδωσαν οικουμενικότητα στον ελληνικό πολιτισμό κατά την ελληνιστική περίοδο;
- Ποια στοιχεία αποτέλεσαν τις βάσεις του ευρωπαϊκού πολιτισμού;
- Ποιο πνεύμα διαπνέει τα επαναστατικά Συντάγματα του ’21;
- Επικρατεί το πνεύμα αυτό και μετά τη διεθνή αναγνώριση του ελληνικού κράτους το 1830;

Ναι ή όχι και γιατί;

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

- *Πόλις* - κράτος
- Εκκλησία του Δήμου
- Ισηγορία
- Ηλιαία
- Αυτονομία (αυτοθέσμιση)
- Ελληνική παιδεία
- Ελληνιστικά βασίλεια
- Κοσμοπολιτισμός
- Βυζαντινή αυτοκρατορία
- Ιουστινιάνεια κωδικοποίηση
- Κοινότητες
- Κοινοτική αυτοδιοίκηση
- Σύνταγμα και Χάρτα του Ρήγα
- Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος
- Νόμος Επιδαύρου
- Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος
- Πρωτόκολλο Λονδίνου
- Αρχή της δεδηλωμένης
- Μεταπολίτευση
- Αβασίλευτη κοινοβουλευτική δημοκρατία

3.1. Αρχαία Ελλάδα: η πόλη – κράτος

3.1.1. Ο έπαινος της αθηναϊκής δημοκρατίας –Θουκυδίδου, Περικλέους Επιτάφιος

Οι σπουδαιότερες πόλεις – κράτη στην αρχαία Ελλάδα ήταν η δημοκρατική Αθήνα και η ολιγαρχική Σπάρτη. Ενεπλάκησαν όμως σε εμφύλια διαμάχη και αυτό σήμανε και την αρχή του τέλους τους.

Την αντιδιαστολή προς τη Σπάρτη υπαινίσσεται ο Περικλής στον επιτάφιο λόγο που εκφωνεί το 430 π.Χ. προς τιμήν των πεσόντων πολεμιστών κατά τον πρώτο χρόνο του πελοποννησιακού πολέμου: *«Το πολίτευμά μας»*, βεβαιώνει ο Περικλής, *«δεν έχει τίποτα να ζηλέψει από τους νόμους των γειτόνων• γεγονός είναι ότι αποτελούμε παράδειγμα για μερικούς, παρά ότι έχουμε μιμηθεί άλλους. Το όνομά του είναι δημοκρατία, γιατί δε διοικούν οι λίγοι, αλλά οι περισσότεροι»*.

Βασική αρχή της δημοκρατίας είναι η **ισότητα**. Στην ιδιωτική ζωή, ο νόμος δεν κάνει καμιά διάκριση ανάμεσα στους πολίτες. Στη δημόσια ζωή, μπορεί ο καθένας να αναδεικνύεται στα δημόσια αξιώματα, χωρίς η φτώχια ή η ταπεινή καταγωγή να του είναι φραγμός. Καθένας είναι **ελεύθερος**. **Η ελευθερία του καθενός όμως έχει ως όριο την υποχρέωση προς την πολιτεία. Η υποχρέωση αυτή που συνίσταται στην πειθαρχία προς τους νόμους και τους άρχοντες** προκύπτει από την αγάπη για τη δημοκρατία.

Ένας πολίτης μπορεί ταυτόχρονα να φροντίζει τόσο τις προσωπικές του υποθέσεις, όσο και εκείνες της πόλης. Μπορεί να είναι απασχολημένος με τις δουλειές του, αλλά δεν δικαιούται για τον λόγο αυτό να είναι λιγότερο ενημερωμένος στα πολιτικά. Κατά τον Περικλή, **όποιος δεν συμμετέχει στην πολιτική ζωή δε θεωρείται φιλήσυχος, αλλά άχρηστος («αχρείος»).**

Ο Επιτάφιος του Περικλή, το πιο αξιόλογο δημοκρατικό κείμενο που έχει γραφεί ποτέ, καταλήγει στη διαπίστωση: *«Ξυνελών τε λέγω τήν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παίδευσιν εἶναι»*. **Η Αθήνα παρουσιάζεται ως η παιδευτική εστία της Ελλάδας** με την έννοια της ανατροφής, της διάπλασης ολοκληρωμένων πολιτών που επιτυγχάνεται με την ανάπτυξη της αρετής και την καλλιέργεια αισθήματος πολιτικής ευθύνης. Ο πολίτης ταυτίζεται με την κοινότητα, τις παραδόσεις, τις αξίες της.

Τη χρονιά της ενηλικίωσής του, και προκειμένου να γραφεί στον κατάλογο που του εξασφαλίζει πολιτικά δικαιώματα, ο αθηναίος έφηβος δίνει επίσημα τον «όρκο του πολίτη». Ορκίζεται να υπερασπισθεί την πατρίδα του, να πολεμήσει για τους θεούς, την εστία του, να υπακούσει στις διαταγές των αρχόντων του, και πάνω απ' όλα να πειθαρχήσει στους νόμους. Αν κάποιος θελήσει να τους ανατρέψει, θα πολεμήσει γι'αυτούς. Από τη μέρα αυτή, ο

Ορειχάλκινο αγαλμάτιο Σπαρτιάτη πολεμιστή από τον ναό του Απόλλωνος Κορύθου στη Μεσσηνία (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα)

Το **ολιγαρχικό πολίτευμα της Σπάρτης** έμεινε στην ιστορία γνωστό για τον αυστηρό και λιτό στρατιωτικό τρόπο ζωής, ιδιαίτερα τον τρόπο ανατροφής των παιδιών και τη διαπαιδαγώγησή τους ως στρατιωτών. Η στοχοθέτηση αυτή δεν επιβλήθηκε εξουσιαστικά. Διαμορφώθηκε με τη συναίνεση των πολιτών. Το σπαρτιατικό θεσμικό σύστημα καθιερώθηκε σε μια μικρή και κλειστή κοινότητα. Τα μέλη της συμφώνησαν, ότι η παραγωγή εκπαιδευμένων στρατιωτών για το καλό της κοινότητας προέχει έναντι των συμφερόντων και των απολαύσεων του ατόμου. Είναι χαρακτηριστικό το απόσπασμα από τον Ηρόδοτο, στο οποίο ο Σπαρτιάτης βασιλιάς Δημάρατος εξηγεί τη σπαρτιατική νοοτροπία στον Πέρση βασιλιά Ξέρξη:

«Έτσι συμβαίνει και με τους Σπαρτιάτες», λέει. «Όταν πολεμούν μόνοι τους, δεν έχουν τίποτα το ξεχωριστό, όταν όμως πολεμούν όλοι μαζί, είναι οι καλύτεροι πολεμιστές απ' όλους. Είναι ελεύθεροι, αλλά όχι απόλυτα. Αφέντης τους είναι ο νόμος, τον οποίο φοβούνται πολύ περισσότερο απ' όσο φοβούνται εσένα οι υπήκοοί σου».

(Πηγή: Ηρόδοτος, *Ιστορία, Ζ,* 104).

ενήλικος πια Αθηναίος πολίτης αφιερώνει το σώμα του και το φρόνημά του όχι σε κάτι αφηρημένο, αλλά σε αυτό που βλέπει κάθε μέρα με τα μάτια του, την πατρίδα του, μια πόλη που θέλει να την παραδώσει στις επόμενες γενιές πιο ζηλευτή απ' ό,τι την παρέλαβε. **Η *πόλις* είναι μια κοινότητα πολιτών, όχι απλώς κατοίκων.**

3.1.2. Στοιχεία δημοκρατικού πολιτεύματος – Αριστοτέλους, *Πολιτικά*

Η αρχαία Αθήνα υπολογίζεται ότι την εποχή της ακμής της δεν είχε πάνω από τριάντα με σαράντα χιλιάδες ενήλικους άρρενες πολίτες. *«Με έναν τόσο περιορισμένο πληθυσμό, συγκεντρωμένο σε μικρούς οικισμούς και ζώντας την τυπική μεσογειακή ζωή εκτός σπιτιού, η αρχαία Αθήνα ήταν το πρότυπο μιας 'αντικριστής' ('face to face') κοινωνίας»* (M. I. Finley, 1984).

Ο Αριστοτέλης στο έργο του «Πολιτικά», όπου αναλύει και συγκρίνει τους διάφορους τύπους πολιτευμάτων, λέει σχετικά: *«Μια πόλη που απαρτίζεται από πάρα πολλούς πολίτες, είναι μεν αυτάρκης, ως έθνος όμως, όχι ως πόλις. Διότι δεν είναι δυνατή η ύπαρξη σ'αυτή πολιτεύματος. Ποιος στρατηγός θα μπορέσει να διοικήσει τον υπερβολικά πολυάριθμο στρατό; Ή ποιος κήρυκας θα υπάρξει, αν δεν έχει τη φωνή του Στέντορος;»* (Στέντωρ ήταν ο πιο μεγαλόφωνος κήρυκας των Ελλήνων στον Τρωικό πόλεμο, απ' όπου και η έκφραση «στεντόρεια φωνή»).

Η αναφορά στον κήρυκα είναι χαρακτηριστική για τη σημασία του προφορικού λόγου και την πληροφόρηση στον αρχαίο ελληνικό κόσμο. Χωρίς μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι πολιτικοί ηγέτες έρχονται αναγκαστικά σε άμεση επαφή με τους πολίτες και ελέγχονται άμεσα από αυτούς. Η αθηναϊκή δημοκρατία είναι άμεση, και όχι αντιπροσωπευτική, όπως η σύγχρονη. **Η πόλις αυτοκυβερνάται.** Κέντρο των πάντων είναι ο **δήμος**, δηλαδή το σύνολο των πολιτών που έχουν δικαίωμα συμμετοχής στα «κοινά»*.

Πολίτης, κατά τον Αριστοτέλη είναι *«ο μετέχων κρίσεως και αρχής»*. Αυτό στην πράξη σημαίνει, ότι μπορεί διαδοχικά να κληρωθεί βουλευτής, δικαστής, άρχοντας με θητεία ενός χρόνου. Η συμμετοχή του στη συνάθροιση των πολιτών, την Εκκλησία του Δήμου, είναι ελεύθερη. Εκεί, στον λόφο της Πνύκας, απέναντι από την Ακρόπολη, λαμβάνονται οι βασικές αποφάσεις της πολιτικής ζωής της κοινότητας για θέματα εσωτερικής ή εξωτερικής φύσεως: πόλεμος, ειρήνη, συμμαχίες, δημόσια έργα, ανέγερση του Παρθενώνα ... Η Βουλή των πεντακοσίων, με μέλη κληρωτά, πενήντα κατά φυλή, εισηγείται τα σχέδια νόμου. Η Εκκλησία του Δήμου αποφασίζει και κυβερνά στην πράξη την πολιτεία.

Τα κύρια χαρακτηριστικά των συνεδριάσεων στην Εκκλησία του Δήμου είναι: **α)** Όλοι έχουν ίσο δικαίωμα να λάβουν τον λόγο

*Δήμος με την αρχαιοελληνική έννοια του όρου στον οποίον δεν συμπεριλαβάνονται ούτε οι γυναίκες, ούτε οι δούλοι.

Όρκος των Αθηναίων εφήβων (Στ΄ ή Ε΄ αιώνας π.Χ.)

«Δεν θα ντροπιάσω τα ιερά όπλα ούτε θα εγκαταλείψω τον συμπολεμιστή μου, μ' όποιον συμπαραταχθώ πλάι, πλάι, και θ' αγωνισθώ για τα ιερά και τα όσια και μόνος μου και με πολλούς. Την πατρίδα δεν θα την παραδώσω μικρότερη, αλλά μεγαλύτερη και κραταιότερη απ' ό,τι την παραλάβω. Και θα πειθαρχώ στην ορθροφροσύνη των εκάστοτε αρχόντων και θα υπακούω στους νόμους που ισχύουν και σ' όσους άλλους ο λαός ομόφωνα ψηφίσει. Κι αν κανείς επιχειρήσει ν' ανατρέψει τους θεσμούς ή δεν πειθαρχεί σ'αυτούς, εγώ δεν θα του το επιτρέψω, αλλά θα τον αποκρούσω και μόνος μου και με όλους τους άλλους[...]».

(Λυκούργος, *Κατά Λεωκράτους*, 77 κ.α. Και επιγραφή στις Αχαρνές).

Έρως Ελευθερίας και Δημοκρατίας, Επιλογή Μάριος Πλωρίτης, Μτφρ. Χρ. Θεοδωράτος, Γεωργιάδης, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1992.

Άγγελος Γιαλληνάς, Το Θησείο και η Ακρόπολη, (Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλ. Σούτσου & Συλλογή Ε. Κουτλίδη)

«Η αρχαία Ελλάδα δεν είναι πρότυπο, ούτε μοντέλο προς μίμηση, όπως άλλωστε δεν μπορεί να είναι κανένα ιστορικό έργο σε οποιονδήποτε τομέα. Θεωρώ, όμως, ότι μπορεί να λειτουργήσει για μας σαν γονιμοποιό σπέρμα, δεδομένου ότι μας επιτρέπει να δούμε εν τη γενέσει τους πληθώρα στοιχείων πάντοτε επίκαιρων- μπορεί και πρέπει να είναι για μας κέντρισμα, έμπνευση και πηγή ιδεών [...].

Κορνήλιος Καστοριάδης, *Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα*, Εκδ. Ύψιλον/βιβλία, Αθήνα 1986.

(«ισηγορία»). **β)** Η απόφαση λαμβάνεται με απλή **πλειοψηφία** των παρόντων. **γ)** Η επιλογή για τα δημόσια αξιώματα γίνεται **με κλήρο.** Οι περισσότεροι πολίτες έχουν άμεση εμπειρία διακυβέρνησης και γενική εξοικείωση με τις δημόσιες υποθέσεις. Ακόμα και οι απαθείς δεν μπορούν να τις αποφύγουν. Και όλοι γνωρίζουν ότι, αν κάτι δεν τους αρέσει, έχουν τη δύναμη να το αλλάξουν. Μπορούν, όχι απλώς να επηρεάσουν, αλλά να διαμορφώσουν άμεσα τη λήψη των πολιτικών αποφάσεων και τη διακυβέρνηση της πόλης.

Οι πολίτες έχουν ίσο δικαίωμα να **δικάζουν**. Τα δικαστήρια δεν συγκροτούνται από επαγγελματίες δικαστές, αλλά από κληρωτούς. Κάθε χρόνο κληρώνονται 6.000 εν δυνάμει δικαστές της Ηλιαίας που δίνουν όρκο, ότι θα δικάσουν σύμφωνα με τους νόμους και τα ψηφίσματα του αθηναϊκού λαού και της Βουλής των πεντακοσίων. Μετά την ορκωμοσία οι δικαστές μοιράζονται με κλήρο στα διάφορα δικαστήρια.

Συμπεραίνουμε λοπόν ότι **στη δημοκρατική πόλη - κράτος η κοινωνία «αυτοθεσμίζεται», «αυτοκυβερνάται»**. Αυτό σημαίνει, ότι η ίδια ορίζει τους νόμους της, η ίδια μπορεί και να τους μεταβάλλει, ανάλογα με τις ανάγκες της και τις περιστάσεις. Αυτό την οδηγεί στην **αυτονομία** και την **αυτοτέλεια**. Μέσα σε τέτοιες συνθήκες, οι πολίτες που ζουν σε αυτήν και συμμετέχουν στην κοινοτική ζωή που αυτή τους εξασφαλίζει μπορούν να υποστηρίζουν ότι είναι **ελεύθεροι άνθρωποι**.

Θεόφιλος, «Ο Περικλής από της Πνυκός Δικαιολογών χάριν της Ακροπόλεως δαπάνας», Μουσείο Θεόφιλου, Μυτιλήνη.

«Τις αγορεύειν βούλεται;»
«...Η συνεδρίαση άρχιζε πολύ πρωί με το χάραμα. Το σήμα δινόταν με μια σημαία που κυμάτιζε στην Πνύκα. Αμέσως η αστυνομία έκλεινε τους δρόμους που οδηγούσαν στην αγορά, σημείο συνάθροισης των περιπατητών και διοχέτευε τους πολίτες προς την κατεύθυνση που έπρεπε να πάρουν.[...] Ανέβαιναν από έναν πολύ ανηφορικό δρόμο. Λίγο πριν από την κορυφή του έφταναν σε μια ταράτσα, όπου ανακάλυπταν μια θαυμάσια θέα προς τη θάλασσα, την αγορά, τον Άρειο Πάγο και τα προπύλαια της Ακρόπολης. [...] «Ποιος ζητά το λόγο;» Μ'αυτές τις λέξεις ανοίγει ο κήρυκας τη συζήτηση....».
Gustave Glotz, *Η ελληνική πόλις*, Μτφρ. Αγνή Σακελλαρίου, Δ' έκδ., Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1994.

3.2. Η ελληνιστική εποχή: η οικουμενική πόλη

Το 334 π.Χ. βασιλιάς της Μακεδονίας αναγορεύεται ο Αλέξανδρος. Εμπνέεται από τα πολεμικά παραδείγματα του πατέρα του, Φιλίππου, και από τη διδασκαλία του παιδαγωγού του, Αριστοτέλη. Με τις κατακτήσεις του ***διευρύνει την αντίληψη της πόλεως προς την κατεύθυνση της οικουμένης***. Η **γλώσσα** και ο **πολιτισμός** των Ελλήνων που μεταλαμπάδευσε στα εδάφη που κατέκτησε, επιζούν επί αιώνες. Λαοί που μέχρι τότε αγνοούσαν ο ένας τον άλλον, έρχονται σε επαφή, είτε λόγω των επεκτατικών πολέμων και της διπλωματίας, είτε μέσω των νέων οδών του εμπορίου. Για πρώτη φορά, πληθυσμοί στη Δύση και την Ανατολή θα αντιληφθούν πόσο μεγάλος είναι ο κόσμος όπου ζουν και θα σφυρηλατήσουν δεσμούς που οδηγούν στην ανταλλαγή εμπορευμάτων και ιδεών.

Ο **πρόωρος θάνατος του Αλέξανδρου το 323 π.Χ.** αφήνει αναπάντητο το ερώτημα, αν θα μπορούσε με τις εξαιρετικές ικανότητές του, να επιτύχει την πολιτική ενότητα της αυτοκρατορίας του. Η αυτοκρατορία του κατακερματίζεται και διαμοιράζεται στους διαδόχους του.

Στα **ελληνιστικά βασίλεια** κατοικεί ένα **μωσαϊκό υπηκόων** χωρίς καμιά ομοιογένεια από άποψη φυλετική, κοινωνική, πολιτική. **«Επίσημη γλώσσα» είναι η ελληνική**. Πρόκειται για την

Τμήμα κληρωτίδας του 3ου αι. π.Χ. (Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, Αθήνα)

εξελιγμένη μορφή της αττικής διάλεκτου που έγινε η παγκόσμια γλώσσα της ελληνιστικής εποχής («ελληνιστική κοινή»). Σε αυτήν γράφονται οι νόμοι, τα επίσημα κείμενα, τα βιβλία (συμπεριλαμβανομένης και της Καινής Διαθήκης αργότερα). Οι παλαιές γλώσσες πάντως διασώζονται ως μητρικές γλώσσες μεγάλων ομάδων πληθυσμού, όπως για παράδειγμα η αραμαϊκή (η γλώσσα του Ιησού) και η αιγυπτιακή.

Ο καινούργιος κόσμος μοιάζει να μην έχει όρια. Η μετάβαση από τον προστατευτικό χώρο της *πόλεως* – κράτους στον κοσμοπολιτισμό, η συμβίωση με τόσους διαφορετικούς ανθρώπους, προκαλεί ανασφάλεια. Ο κόσμος όμως, όχι πια η *πόλις*, αποτελεί, κατά τον φιλόσοφο **Ζήνωνα**, θεμελιωτή της **στωικής φιλοσοφίας***, το νέο πρότυπο της ανθρώπινης κοινότητας: *«...να μη ζούμε χωρισμένοι σε κράτη και σε δήμους και σε σύνορα ξεχωριστών δικαίων, παρά όλους τους ανθρώπους να τους λογαριάζουμε για συνδημότες και συμπολίτες μας, και μια ζωή και οργάνωση να υπάρχει...» (Πλούταρχος, Περί της Αλεξάνδρου τύχης ή αρετής, 329, 6α, μτφρ. Θρ. Σταύρου)*. Το φιλοσοφικό αυτό όραμα του Ζήνωνα, ο Αλέξανδρος το έκανε πράξη. Ο άνθρωπος της ελληνιστικής εποχής παύει να είναι πολίτης της πόλης του, γίνεται «πολίτης της οικουμένης».

Τα ελληνιστικά βασίλεια επιζούν περισσότερο από έναν αιώνα και συνδέονται μεταξύ τους με κοινούς δεσμούς γλώσσας, πολιτισμού και εμπορίου. Βαθμιαία όμως αρχίζουν να εξασθενούν. Το ένα μετά το άλλο υποτάσσονται στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Το πρότυπο αυτοκρατορίας που ίδρυσε ο Αλέξανδρος, όπως συνεχίστηκε από τους διαδόχους του, βρίσκει έκφραση στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Χάρη σε αυτόν τον νεαρό, ιδιοφυή και φιλόδοξο βασιλιά, **ο ελληνικός πολιτισμός έγινε οικουμενικός, και επηρέασε βαθύτατα όλο τον αρχαίο κόσμο**.

3. 3. Η βυζαντινή αυτοκρατορία – Οι κοινότητες

Το 330 μ.Χ. ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος επιλέγει την ελληνική πόλη του Βυζαντίου, στην υδάτινη οδό μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, για να θεμελιώσει τη «νέα Ρώμη», τη «βασιλεύουσα» Κωνσταντινούπολη. Οι τρεις **κύριες κατευθυντήριες αρχές** που διέπουν τη διακυβέρνηση της ανατολικής ρωμαϊκής (βυζαντινής) αυτοκρατορίας είναι **α)** η ρωμαϊκή παράδοση στους νόμους και τη διοίκηση, **β)** ο ελληνικός πολιτισμός, **γ)** η χριστιανική θρησκεία. Αυτά είναι και τα τρία **σπουδαιότερα στοιχεία που διαμόρφωσαν τον σύγχρονο ευρωπαϊκό πολιτισμό.**

Ο 6ος αιώνας σφραγίζεται από τη βασιλεία του Ιουστινιανού. Επιδιώξεις του είναι η αναβίωση της οικουμενικής ρωμαϊκής ηγεμονίας *('imperium romanum')* και η ενότητα του χριστιανικού κόσμου. Τον σκοπό αυτό εξυπηρετεί και **η ανασύσταση του**

* Στωική φιλοσοφία :ονομάστηκε έτσι επειδή τόπος συνάντησης των φιλοσόφων ήταν η "Ποικίλη Στοά"της Αθήνας. Ιδρυτής της ήταν ο Ζήνωνας απο το Κίτιο της Κύπρου.

Χάλκινη ψήφος δικαστή της Ηλιαίας (Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, Αθήνα)

Ο Μέγας Αλέξανδρος
Στα 200 π.Χ.

«[...] Κι απ' την θαυμάσια πανελλήνιαν εκστρατεία, την νικηφόρα, την περίλαμπρη, την περιλάλητη, την δοξασμένη ως άλλη δεν δοξάσθηκε καμιά, την απαράμιλλη: βγήκαμ' εμείς• ελληνικός καινούριος κόσμος, μέγας.
Εμείς• Οι Αλεξανδρείς, οι Αντιοχείς, οι Σελευκείς, κι οι πολυάριθμοι επίλοιποι Έλληνες Αιγύπτου και Συρίας,κι οι εν Μηδί, κι οι εν Περσίδι, κι όσοι άλλοι.
Με τες εκτεταμένες επικράτειες, με την ποικίλη δράση των στοχαστικών προσαρμογών.
Και την Κοινήν Ελληνική Λαλιά ως μέσα στην Βακτριανή την πήγαμεν, ως τους Ινδούς.
[...]
Κ.Π. Καβάφης, Ποιήματα (1897 - 1933),
Εκδ. Ίκαρος, Αθήνα, 1989.

Ελληνιστική προτομή αλόγου από χαλκό, 2ος αι. π.Χ.
(Συλλογή Λαυρεντίου Μεγαλοπρεπούς, Αρχαιολογικό Μουσείο Φλωρεντίας)

ρωμαϊκού δικαίου. Έτσι, ένα τιτάνιο, χωρίς προηγούμενο, **νομοθετικό έργο** ολοκληρώνεται σε απίστευτα μικρό χρονικό διάστημα. Πρόκειται για τη **συστηματική κωδικοποίηση του ρωμαϊκού δικαίου** σε ένα «σώμα», το περίφημο ***Corpus Iuris Civilis***, όπως μετονομάστηκε. Το Βυζάντιο θα χρησιμοποιήσει το απαράμιλλο αυτό εργαλείο για την απονομή δικαιοσύνης σε όλη τη διάρκεια της ζωής του και θα το μεταβιβάσει ως ανεκτίμητη κληρονομιά για τη νομική επιστήμη στην Ευρώπη των νεότερων χρόνων.

Στην παρακμή του Βυζαντίου συντελεί η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους σταυροφόρους **από το 1204 μέχρι το 1261.** Στο διάστημα αυτό εντείνονται οι **τάσεις ανεξαρτητοποίησης** των ισχυρών γαιοκτημόνων και της στρατιωτικής αριστοκρατίας, που είχαν αρχίσει ήδη από παλαιότερα.

Το ανασυσταθέν, μετά τη φραγκοκρατία, βυζαντινό κράτος δεν είχε τη δύναμη και την έκταση της παλιάς αυτοκρατορίας. Οι διοικητές των βυζαντινών επαρχιών ξεφεύγουν από τον έλεγχο της κεντρικής εξουσίας και καταλήγουν να γίνουν σχεδόν ανεξάρτητοι. **Η κεντρική κυβέρνηση της δυναστείας των Παλαιολόγων αναγκάζεται να παραχωρήσει διάφορα προνόμια στις μεγάλες πόλεις της αυτοκρατορίας,** όπως για παράδειγμα στην Αδριανούπολη, τη Θεσσαλονίκη, τις Σέρρες, τα Ιωάννινα, τη Μονεμβασιά. **Μερικές από αυτές γνωρίζουν μια πραγματική κοινοτική διοίκηση. Η Κωνσταντινούπολη παύει να είναι το μοναδικό κατευθυντήριο κέντρο του ελληνισμού.**

Η αντίσταση και ο ηρωικός θάνατος του τελευταίου αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Παλαιολόγου πάνω στα τείχη της Πόλης, τροφοδοτεί τον βυζαντινό θρύλο για την αναγέννηση του Βυζαντίου. Από την καταστροφή του 1453, ο ελληνισμός θα κάνει τέσσερις αιώνες να συνέλθει.

Κατά τη διάρκεια της **οθωμανικής κυριαρχίας**, παρά το γεγονός ότι οι Έλληνες βιώνουν την οθωμανική επιβολή, η ελληνική πολιτισμική κληρονομιά, η ελληνική γλώσσα και η χριστιανική πίστη κατορθώνουν να διασωθούν. Οι Τούρκοι, τουλάχιστον τον πρώτο καιρό της κατάκτησης, αφιερώνονται κυρίως στη διεξαγωγή του «ιερού πολέμου». Αφήνουν στους κατακτημένους λαούς το εμπόριο, τη βιοτεχνία και τις άλλες παραγωγικές δραστηριότητες. **Οι υπόδουλοι Έλληνες επωφελούνται από αυτές τις δυνατότητες που τους παραχωρεί το διοικητικό και φορολογικό σύστημα της οθωμανικής αυτοκρατορίας.**

Στα χωριά και τις πόλεις οι κοινοτικοί άρχοντες **(πρόκριτοι, προεστοί)** αντιπροσωπεύουν τους υπηκόους και παίρνουν μέρος μαζί με τους υπαλλήλους της κεντρικής διοίκησης στην κατανομή των φόρων και στο διακανονισμό των τοπικών υποθέσεων. Διαδραματίζουν δηλαδή έναν ρόλο μεσάζοντα μεταξύ της κεντρικής εξουσίας και των χριστιανών υπηκόων του Σουλτάνου. Σταδιακά,

Η **Ορθόδοξη Εκκλησία** ταυτίζει τη μοίρα της με τη βυζαντινή αυτοκρατορία και συμβάλλει καθοριστικά στην ενότητά της. Παρίσταται φιλάνθρωπη αρωγός στο λαό, η λειτουργία της συνυφαίνεται με την καθημερινή ζωή του κοινού μέσου ανθρώπου. Ο Ακάθιστος Ύμνος, αριστούργημα της βυζαντινής υμνογραφίας που αποδίδεται στο Ρωμανό το Μελωδό, εκφράζει τη φωνή ενός λαού που ευχαριστεί την προστάτιδά του, την Παναγία, την «υπέρμαχο στρατηγό». Η Κωνσταντινούπολη, έδρα της Ορθοδοξίας, γίνεται το λίκνο του βυζαντινού πολιτισμού με επιτεύγματα απαράμιλλα στη θρησκευτική τέχνη. Η Αγιά Σοφιά είναι το αριστούργημα της χριστιανοσύνης, το στολίδι της βασιλεύουσας.

Η Θεοτόκος ένθρονη βρεφοκρατούσα, Μανουήλ Πανσέληνος εκ του ιερού ναού του Πρωτάτου, Εκδ. Αγιορειτική Εστία

Τα **Βασιλικά** υπήρξαν η τελευταία επίσημη κωδικοποίηση του δικαίου της βυζαντινής αυτοκρατορίας, που έγινε επί της δυναστείας των Μακεδόνων αυτοκρατόρων (9ο-10ος αιώνας). Τα Βασιλικά είχαν μεγάλη απήχηση στην εξέλιξη της νομικής επιστήμης, ιδιαίτερα στον ελλαδικό χώρο, όπου αποτέλεσαν ισχύον αστικό δίκαιο στο σύγχρονο ελληνικό κράτος, μέχρι την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα το 1946. Αυτό έγινε μέσω της **Εξαβίβλου,** μιας συστηματικής συλλογής νόμων βυζαντινού δικαίου, που έγινε από το δικαστή της Θεσσαλονίκης **Αρμενόπουλο** γύρω στο 1345 για χρηστικούς σκοπούς και έμελε να έχει εντυπωσιακή σταδιοδρομία στη συνέχεια. Η Εξάβιβλος εισήχθη ως νόμος του σύγχρονου ελληνικού κράτους με το βασιλικό διάταγμα «περί πολιτικού νόμου» της 23 Φεβρουαρίου/7 Μαρτίου 1835:

διαμορφώνεται μια πραγματική **κοινοτική και περιφερειακή διοίκηση των ελληνικών κοινοτήτων**, οι οποίες εξακολουθούν να βρίσκουν τον συνεκτικό δεσμό τους στην ορθόδοξη Εκκλησία.

3.4. Το ελληνικό κράτος – ελληνική συνταγματική ιστορία

Πριν από την επανάσταση του 1821, ένας σπουδαίος οραματιστής, ο Ρήγας Φερραίος (1757 – 1798), επηρεασμένος από το πνεύμα της γαλλικής επανάστασης, είναι ο πρώτος που οραματίζεται ένα εθνικό κίνημα των Βαλκανίων. Ονειρεύεται τη συνύπαρξη όχι μόνον των Ελλήνων, αλλά όλων των βαλκανικών λαών της Οθωμανικής Αυτοκροτορίας, ακόμη και των Τούρκων, στο πλαίσιο μιας βαλκανικής δημοκρατίας. Σχεδιάζει τον χάρτη και το Σύνταγμά της. Έχοντας επιλέξει ως τόπο δράσης του την πλούσια ελληνική παροικία της Βιέννης, εκδίδει βιβλία, ποιήματα, επαναστατικά φυλλάδια. Το 1798 όμως συλλαμβάνεται και εκτελείται στο Βελιγράδι.

•Το **1821**, με την απελευθέρωση της Πελοποννήσου, των κοντινών της νησιών και της νότιας Στερεάς Ελλάδας, συνέρχεται η **Α΄ Εθνική Συνέλευση** στην **Πιάδα** κοντά στην αρχαία Επίδαυρο. Συμμετέχουν 59 «παραστάτες», δηλαδή αντιπρόσωποι των απελευθερωμένων περιοχών. Την **1η Ιανουαρίου 1822** η Συνέλευση ψηφίζει το πρώτο Σύνταγμα του νέου ελληνικού κράτους υπό τον τίτλο **«Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος»**, με το οποίο η Ελλάδα συντάσσεται σε Δημοκρατία.

•Το **1823** συνέρχεται η **Β΄ Εθνική Συνέλευση** στο **Άστρος Κυνουρίας** που ψηφίζει τον «**Νόμο της Επιδαύρου».**

•Το **1827** συνέρχεται η **Γ΄ Εθνική Συνέλευση** στην **Τροιζήνα.** Η εκτελεστική εξουσία παραδίδεται σε ένα πρόσωπο, τον **Ιωάννη Καποδίστρια**, που εκλέγεται **Κυβερνήτης της Ελλάδας** για επτά έτη. Τον ίδιο χρόνο ψηφίζεται το **«Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος».** Πρόκειται για πρότυπο δημοκρατικού και φιλελεύθερου Συντάγματος που υπερβαίνει όλα τα ευρωπαϊκά Συντάγματα της εποχής ως προς την εφαρμογή δημοκρατικών και φιλελεύθερων ιδεωδών.

Ο Ιωάννης Καποδίστριας, μια σπουδαία πολιτική προσωπικότητα, αναλαμβάνει να οργανώσει και να θέσει σε λειτουργία τον κρατικό μηχανισμό της νεοσύστατης Ελλάδας, σχεδόν εκ του μηδενός και μέσα σε τεράστιες δυσχέρειες, εσωτερικές κι εξωτερικές. Χάρη και στις δικές του άοκνες προσπάθειες, **η Ελλάδα αναγνωρίζεται διεθνώς ως ανεξάρτητο κράτος με το πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1830**. Το δημιουργικό έργο του Καποδίστρια ανακόπτεται απότομα με τη δολοφονία του το 1831. Η αναρχία που επακολουθεί επιτρέπει στις τρεις «προστάτιδες δυνάμεις» (Ρωσία, Γαλλία, Αγγλία), να επιβάλουν την απόλυτη μοναρχία, με μονάρχη της επιλογής τους, τον **Όθωνα Α΄**πρίγκιπα της Βαυαρίας.

«Οι πολιτικοί νόμοι των βυζαντινών αυτοκρατόρων οι περιλαμβανόμενοι ες την Εξάβιβλον του Αρμενοπούλου θέλουν ισχύσειμεχρισού δημοσιευθή ο πολιτικός κώδηξ του οποίου την σύνταξιν διετάξαμεν ήδη...».

«Αρμενίζοντας στο Βυζάντιο»

...Έτσι λοιπόν αρμένισα τις θάλασσες για να ΄ρθω
στην άγια πολιτεία του Βυζαντίου.
...Σοφοί ορθωμένοι μέσα στην άγια φωτιά του Θεού
λες στο χρυσό ψηφιδωτό ενός τοίχου,
βγείτε απ' την άγια τη φωτιά, στριφογυρίστε μες στο στρόβιλο,
γενείτε δάσκαλοι του τραγουδιού για την ψυχή μου...
W.B. Yeats, *Sailing to Byzantium (1927),*
Μτφρ. Γ. Σεφέρη, Αντιγραφές, Εκδ. Ίκαρος, Αθήνα, 1978

Ο Ιωάννης Καποδίστριας
(Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Ο ανήλικος βασιλιάς Όθων αποβιβάζεται το 1833 στο Ναύπλιο, προσωρινή πρωτεύουσα του νέου βασιλείου, συνοδευόμενος από ένα Συμβούλιο Αντιβασιλείας. Η γενική δυσαρέσκεια από την εσωτερική και εξωτερική πολιτική της Μοναρχίας, που οι Έλληνες τη θεωρούν ξένη κατοχή, «ξενοκρατία», σε συνδυασμό και με την άθλια οικονομική κατάσταση του κράτους, ευνοεί κάθε είδος στασιαστικού κινήματος.

Στις **3 Σεπτεμβρίου 1843**, ο στρατός της φρουράς των Αθηνών και ένοπλος λαός υπό τον στρατηγό Ι. Μακρυγιάννη πολιορκούν τα ανάκτορα και απαιτούν από τον βασιλέα Όθωνα την παραχώρηση Συντάγματος.

•**Το 1844 παραχωρείται Σύνταγμα**, με το οποίο η απόλυτη μέχρι τότε μοναρχία περιορίζεται και καθίσταται συνταγματική μοναρχία. Κυρίαρχος παραμένει ο μονάρχης ως πηγή και φορέας της κρατικής εξουσίας. Η μη τήρηση του Συντάγματος από τον Όθωνα προκαλεί μεγάλη λαϊκή δυσφορία, που οδηγεί τελικώς στην **επανάσταση του 1862**. Ο Όθων εκθρονίζεται και εγκαταλείπει την Ελλάδα. Η Αγγλία βρίσκει νέο βασιλιά για το ελληνικό κράτος, τον πρίγκιπα **Γουλιέλμο – Γεώργιο Γλύξμπουργκ** της Δανίας.

•**Το 1864 ψηφίζεται νέο Σύνταγμα που καθιερώνει και πάλι τη δημοκρατική αρχή** στην Ελλάδα ύστερα από 37 ολόκληρα χρόνια από την ανάλογη διάταξη του Συντάγματος της Τροιζήνας: *«άπασαι αι εξουσίαι πηγάζουσιν εκ του Έθνους».*

Το 1875 σχηματίζει κυβέρνηση ο Χαρίλαος Τρικούπης. Με δική του πρωτοβουλία σημειώνεται σταθμός στη συνταγματική ιστορία της Ελλάδας: Διακηρύσσεται η «**αρχή της δεδηλωμένης»**, με την οποία αρχίζει η εφαρμογή του κοινοβουλευτικού συστήματος: *«Οι Υπουργοί, τόσον ατομικώς, όσο και συλλογικώς ως Κυβέρνησις – που διορίζονται και παύονται υπό του Βασιλέως, εξαρτώνται από την εμπιστοσύνην της Βουλής».*

Ο πόθος της αλλαγής και της διόρθωσης των κακώς κειμένων και οι αποτυχίες της εθνικής πολιτικής οδηγούν το **1909** στην **επανάσταση στο Γουδή.** Ο «Στρατιωτικός Σύνδεσμος», μια μυστική ένωση στρατιωτικών, απαιτεί μεταρρύθμιση και εξυγίανση της πολιτικής ζωής. Καλείται από την Κρήτη ο **Ελευθέριος Βενιζέλος,** γνωστός από τους θαρραλέους εθνικούς και πολιτικούς αγώνες του, που αναλαμβάνει την πολιτική και κοινωνική μεταρρύθμιση του κράτους. Επιβάλλει αναθεωρητική συνέλευση το 1911, η οποία επεξεργάζεται αναθεώρηση του Συντάγματος.

•**Με το Σύνταγμα του 1911,** την εφαρμογή του και τη νομοθεσία που επακολούθησε, ο Βενιζέλος κατορθώνει να δημιουργήσει πρώτος στην Ελλάδα κράτος δικαίου, ένα κράτος δηλαδή όπου η εξουσία ασκείται με βάση το Δίκαιο. Τονίζεται ο φιλελεύθερος και δημοκρατικός χαρακτήρας του πολιτεύματος, εκσυγχρονίζεται και εξασφαλίζεται η καλή λειτουργία της κρατικής μηχανής.

Σφραγίδα του 1822 με την παράσταση της Αθηνάς

Η Α΄ Εθνική Συνέλευση προβαίνει σε πανηγυρική διακήρυξη της εθνικής ανεξαρτησίας:
«Το Ελληνικόν Έθνος, το υπό την φρικώδη οθωμανικήν δυναστείαν μη δυνάμενον να φέρη τον βαρύτατον και απαραδειγμάτιστον ζυγόν της τυραννίας και αποσείσαν αυτόν με μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον δια των νομίμων παραστατών του, εις Εθνικήν συνηγμένων Συνέλευσιν, ενώπιον Θεού και ανθρώπων, την πολιτικήν αυτού ύπαρξιν και ανεξαρτησίαν».

Eugene Delacroix,
Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου (Μουσείο Καλών Τεχνών, Μπορντώ, Γαλλία).

Εμφύλιος πόλεμος
Ο ανταγωνισμός και οι έριδες μεταξύ προκρίτων και στρατιωτικών αρχηγών της επανάστασης οδηγούν σε εμφύλια διαμάχη τα έτη 1824–1826, που δεν κόπασε παρά μόνο μετά την ηρωική έξοδο του Μεσολογγίου. Τότε ακριβώς, τον Απρίλιο του 1826, συνέρχεται στην Επίδαυρο η Γ΄ Εθνική Συνέλευση, η οποία όμως, λόγω του εμφυλίου πολέμου και της εισβολής του Ιμπραήμ, αναστέλλει τις εργασίες της.

Οι νικηφόροι βαλκανικοί πόλεμοι του 1912 – 1913 οδηγούν στην απελεύθερωση της Μακεδονίας, της Ηπείρου, της Κρήτης και των νήσων του Αιγαίου. Η Ελλάδα διπλασιάζεται εδαφικά και πληθυσμικά. Το 1914 ξεσπά ο Πρώτος παγκόσμιος πόλεμος και θέτει επί τάπητος το θέμα του διεθνούς προσανατολισμού της Ελλάδας, που για άλλη μια φορά αποτελεί πεδίο ανταγωνισμού των Μεγάλων Δυνάμεων.

Μετά τον πόλεμο, την επαύριο μιας εθνικής συμφοράς, της μικρασιατικής καταστροφής και ύστερα από δώδεκα χρόνια ταραχώδους εθνικού και πολιτικού βίου κηρύσσεται στις 25 Μαρτίου 1924, μέσα σε πολύ δυσμενείς συνθήκες, η **Ελληνική αβασίλευτη Δημοκρατία** από την κυβέρνηση **Αλέξανδρου Παπαναστασίου**. Η απόφαση αυτή εγκρίνεται από τον λαό με το δημοψήφισμα του 1924.

•**Το πολίτευμα της προεδρευόμενης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας κατοχυρώνεται συνταγματικά μόλις το 1927,** μετά από μια περίοδο πολιτειακών ταραχών και διαδοχικών στρατιωτικών πραξικοπημάτων. Το Σύνταγμα του 1927 καταργείται με την κατάλυση του πολιτεύματος της αβασίλευτης δημοκρατίας, οκτώ μόλις χρόνια μετά την εγκαθίδρυσή της, με το πραξικόπημα του 1935.

Στις 4 Αυγούστου **1936**, ο πρωθυπουργός Ι. Μεταξάς επιβάλλει με την ανοχή του βασιλιά Γεωργίου Β΄ το **«καθεστώς της 4ης Αυγούστου»**, μια «βασιλευόμενη δικτατορία». Η περίοδος που ακολουθεί χαρακτηρίζεται από την αυταρχική άσκηση της εξουσίας από την κυβέρνηση Μεταξά. Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου διαρκεί μέχρι τη γερμανική κατοχή (27 Απριλίου 1941).

Κατά τη διάρκεια της τριπλής γερμανικής, ιταλικής, βουλγαρικής κατοχής της χώρας (Απρίλιος 1941 - Οκτώβριος 1944), οι Έλληνες ανθίστανται σθεναρά και υποβάλλονται σε μεγάλες θυσίες. Με την απελευθέρωση, εγκαθίσταται στην Ελλάδα η Κυβέρνηση Εθνικής Ενώσεως με συμμετοχή όλων των κομμάτων, υπό την προεδρία του **Γεωργίου Παπανδρέου.** Μεσολαβεί ο εμφύλιος πόλεμος (1946 – 1949) με διχασμό των Ελλήνων και τραγικές συνέπειες.

•Με το νέο **Σύνταγμα του 1952** κατοχυρώνεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα ρητά το **κοινοβουλευτικό σύστημα υπό καθεστώς βασιλευόμενης δημοκρατίας**. Οι θετικές συνέπειες της συνταγματικής και κυβερνητικής σταθερότητας δεν αργούν να έρθουν.

Η επόμενη περίοδος όμως, 1963 – 1967, χαρακτηρίζεται από κυβερνητική αστάθεια, λόγω προβληματικής λειτουργίας των πολιτικών θεσμών.

Την περίοδο αυτή ακολούθησε η κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος με την επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας το 1967,

Το 1827 η Ρωσία, η Αγγλία και η Γαλλία συνάπτουν την Τριπλή Συμμαχία που αναλαμβάνουν ως «προστάτιδες δυνάμεις» τη διαμεσολάβηση ανάμεσα στην επαναστατημένη Ελλάδα και την οθωμανική αυτοκρατορία. Την ίδια χρονιά, στις 20 Οκτωβρίου, στη ναυμαχία του Ναυαρίνου καταστρέφεται ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος από τον ενωμένο ευρωπαϊκό και σώζεται η επανάσταση.

Δημ. Ζωγράφου, *«Πολιορκία και μάχαι των Ναβαρινών»*, Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη

Η σφραγίδα του Ιωάννη Καποδίστρια (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Η μεγάλη σφραγίδα του κράτους επί Όθωνος (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Σκηνή από τα γεγονότα της 3ης Σεπτεμβρίου 1843. Ελαιογραφία άγνωστου ζωγράφου. (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).

η οποία κατέρρευσε το 1974 με την εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο και τη διογκούμενη αντίσταση των Ελλήνων απέναντι στο δικτατορικό καθεστώς.

Η αποκατάσταση του κοινοβουλευτισμού μετά το τέλος της δικτατορίας πραγματοποιείται με την έλευση του **Κωνσταντίνου Καραμανλή** στις **24 Ιουλίου 1974** και τον σχηματισμό Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας. Με το δημοψήφισμα του Δεκεμβρίου 1974, ο ελληνικός λαός αποφαίνεται υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας και ανοίγει ο δρόμος για την επανένταξη της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή οικογένεια.

Το **1975** ψηφίζεται το **νέο Σύνταγμα που εγκαθιδρύει την προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία**. Καθιερώνει, επίσης, για πρώτη φορά τον κοινωνικό ρόλο του κράτους. Το **1986** η Βουλή ψηφίζει την **αναθεώρηση 11 άρθρων του Συντάγματος**. Καταργούνται ορισμένες εξουσίες του Προέδρου της Δημοκρατίας. Ψηφίζεται η μεταφορά του κειμένου του Συντάγματος στη δημοτική γλώσσα. **Το 2001 αναθεωρούνται 79 άρθρα του Συντάγματος** με τη συναίνεση των 4/5 των βουλευτών. Ακολουθεί **νέα αναθεώρηση το 2008**.

Όπως προκύπτει από την επισκόπηση της ελληνικής συνταγματικής ιστορίας, από την επανάσταση του 1821 μέχρι τις μέρες μας, έχουν ψηφισθεί και αναθεωρηθεί πολλά Συντάγματα. Αυτό δείχνει τον ταραχώδη πολιτικό και συνταγματικό βίο της νεότερης ιστορίας μας. Δείχνει τον αγώνα των Ελλήνων για εθνική ενότητα και πολιτική ολοκλήρωση. Την αγωνία τους για τη διατήρηση της πλούσιας πολιτικής κληρονομιάς τους σε συνδυασμό με την ανάγκη προσαρμογής στη διαρκώς μεταβαλλόμενη πολιτική πραγματικότητα. Από το 1974 και μετά, εμπεδώνεται ο ομαλός πολιτικός βίος. Σε αυτό συμβάλλει η εναλλαγή πολιτικών κομμάτων στη διακυβέρνηση της χώρας.

Από το 1875 και μετά, η λειτουργία του πολιτεύματος γίνεται ομαλότερη και αρχίζει μια περίοδος ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού της χώρας.
Κατασκευάζεται σιδηροδρομικό δίκτυο, δρόμοι, αναπτύσσονται τα ταχυδρομεία και τα τηλεγραφεία, εγκαινιάζονται τα έργα για τη διάνοιξη της διώρυγας τη Κορίνθου. Δεν λείπουν βέβαια τα προβλήματα, π.χ. πτώχευση και αναστολή πληρωμής των χρεών του δημοσίου που οδηγούν το 1898 στην επιβολή Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου στη χώρα. Η λαϊκή δυσφορία εντείνεται από την επιβολή άνισης και επαχθούς φορολογίας, τη μη επίλυση του αγροτικού προβλήματος, την έλλειψη συνταγματικής διασφάλισης της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων κ.ά. Την ίδια περίοδο μεγάλα εθνικά ζητήματα, της Κρήτης και της Μακεδονίας, βρίσκονται σε έξαρση.

Η διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου. Ελαιογραφία **Κων/νου Βολανάκη** (Εθνική Πινακοθήκη, Συλλογή Κουτλίδη).

Το μέγαρο της Παλαιάς Βουλής των Ελλήνων (σήμερα Εθνικό Ιστορικό Μουσείο). Θεμελιώθηκε το 1858 από τη βασίλισσα Αμαλία. Η οικοδόμηση του νεοκλασικού αυτού κτηρίου στηρίχθηκε σε σχέδια του Γάλλου αρχιτέκτονα Φρανσουά Μπουλανζέ που εφαρμόστηκαν με ορισμένες μετατροπές από τον Έλληνα αρχιτέκτονα Παναγιώτη Κάλκο. Εδώ λειτούργησε το Ελληνικό Κοινοβούλιο από το 1875 έως το 1935. Στον προαύλιο χώρο βρίσκεται ο χάλκινος ανδριάντας του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, έργο του γλύπτη Λάζαρου Σώχου.

«Ένα πράμα μόνο με παρακίνησε κι εμένα να γράψω: ότι τούτη την πατρίδα την έχομεν όλοι μαζί, και σοφοί κι αμαθείς, και πλούσιοι και φτωχοί, και πολιτικοί και στρατιωτικοί, και οι πλέον μικρότεροι άνθρωποι».
Στρατηγού Μακρυγιάννη, ***Απομνημονεύματα Β΄,*** 463.

Η Ελληνική Βουλή στα τέλη του 19ου αιώνα.
Ελαιογραφία του Ν. Ορλώφ (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Α/ Δίπλα σε καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις σημειώστε Σ, αν τη θεωρείτε σωστή, Λ, αν τη θεωρείτε λανθασμένη. Αν θεωρείτε την πρόταση λανθασμένη, διατυπώστε την ξανά σωστά:

1. ___Στην αρχαία Αθήνα, τα δικαστήρια συγκροτούνταν από επαγγελματίες δικαστές που είχαν σπουδάσει τη νομική επιστήμη.

2. ___Στα ελληνιστικά βασίλεια, συντελείται η μετάβαση από την πόλη – κράτος στη δημοκρατία.

3. ___Για την ανασύσταση της ρωμαϊκής ηγεμονίας επί Ιουστινιανού (6ος αιώνας μ.Χ.), θεωρήθηκε απαραίτητη η κωδικοποίηση του ρωμαϊκού δικαίου.

4. ___ Το Σύνταγμα του 1927 εγκαθιδρύει το πολίτευμα της αβασίλευτης δημοκρατίας.

Β/ Κυκλώστε την απάντηση που συμπληρώνει σωστά τις παρακάτω προτάσεις:

1. Η «αυτοθέσμιση» της κοινωνίας στην αρχαία πόλη – κράτος της εξασφαλίζει.....

α) αποικίες, β) αυτονομία γ) στρατιωτική υπεροχή, δ) οικονομική αυτάρκεια.

2. Η συστηματική κωδικοποίηση του ρωμαϊκού δικαίου σε ένα «σώμα», το επονομαζόμενο Corpus Iuris Civilis, έγινε τον…..αιώνα από τον αυτοκράτορα…..

α) 4ο αιώνα – Κωνσταντίνο , β) 6ο αιώνα – Ιουστινιανό, γ) 11ο αιώνα – Κωνσταντίνο Μονομάχο, δ) 15ο αιώνα – Κωνσταντίνο Παλαιολόγο.

3. Η εκλογή του Καποδίστρια ως Κυβερνήτη της Ελλάδας έγινε από ……

α) το Σύνταγμα του 1844, β) την Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνας το 1827, γ) το Προσωρινό Πολίτευμα της Α΄ Εθνικής Συνέλευσης της Επιδαύρου (1822), γ) το πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1830.

4. Αίτημα της λαϊκής εξέργεσης στις 3 Σεπτεμβρίου 1843 ήταν……

α) εκλογές, β) αλλαγή του βασιλιά, γ) παραχώρηση Συντάγματος, δ) αναθεώρηση του Συντάγματος.

Γ/ Συζητήστε στην τάξη το άρθρο 6 από το Σύνταγμα του Ρήγα Φερραίου και συσχετίστε το με άρθρα από το ισχύον Σύνταγμα (π.χ. το άρθρο 5): *«Η ελευθερία είναι εκείνη η δύναμις οπού έχει ο άνθρωπος εις το να κάμη όλον εκείνο, οπού δεν βλάπτει εις τα δίκαια των γειτόνων του. Αυτή έχει ως θεμέλιον την φύσιν. Διατί φυσικά αγαπώμεν να είμεθα ελεύθεροι• έχει ως κανόνα την δικαιοσύνην, διατί η δικαία ελευθερία είναι καλή• έχει ως φύλακα τον Νόμον, διατί αυτός προσδιορίζει, έως που πρέπει να είμεθα ελεύθεροι. Το ηθικόν σύνορον της Ελευθερίας είναι τούτο το ρητόν. Μην κάμης εις τον άλλον εκείνο οπού δεν θέλεις να σε κάμουν».*

Δ/ Χωριστείτε σε ομάδες. Κάθε ομάδα θα αναλάβει να παρουσιάσει στην τάξη το πορτρέτο μιας μεγάλης πολιτικής προσωπικότητας της νεότερης ελληνικής ιστορίας (π.χ. Ι. Καποδίστρια, Χαρ. Τρικούπη, Ελ. Βενιζέλου, Αλ. Παπαναστασίου). Αναζητήστε στοιχεία στη σχολική βιβλιοθήκη, από βιβλία της Ιστορίας, από εγκυκλοπαίδειες, απο την ιστοσελίδα της Βουλής (www.parliament.gr). Να τοποθετήσετε τη δράση τους στο ιστορικό πλαίσιο των πολιτικών συνθηκών που επικρατούσαν τη συγκεκριμένη εποχή στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Συζητήστε για τη συμβολή των προσωπικοτήτων αυτών στον ελληνικό πολιτικό βίο.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

4.1. Μορφές πολιτευμάτων
4.2. Το πολίτευμα της Ελλάδας
4.3. Εκλογικό σώμα και εκλογικά συστήματα
4.4. Έννοια και ρόλος του Συντάγματος
4.5. Βασικές αρχές του Συντάγματος
4.5.1. Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας
4.5.2. Η αρχή του κράτους δικαίου
4.5.3. Η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου
4.5.4. Η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΖΗΤΟΥΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Τι σημαίνει πολίτευμα;
- Ποιο είναι το πολίτευμα της Ελλάδας;
- Ποια είναι η έννοια και η σημασία του Συντάγματος και ποια η σχέση του με τους άλλους νόμους;
- Ποιος ελέγχει τη συνταγματικότητα των νόμων;
- Από ποιους αποτελείται το εκλογικό σώμα;
- Για ποιο λόγο είναι σημαντικό το εκλογικό σύστημα στη διαμόρφωση του πολιτικού συστήματος;
- Ποια σημασία έχει το κράτος δικαίου για τους πολίτες;
- Για ποιον λόγο πρέπει να ασκούνται από διαφορετικά κρατικά όργανα οι τρεις λειτουργίες της πολιτείας;
- Πώς υλοποιείται η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου;

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

- Πολίτευμα
- Σύνταγμα
- Μοναρχία
- Ολιγαρχία
- Δημοκρατία
- Ελευθερία
- Ισότητα
- Κοινοβουλευτική δημοκρατία
- Δημοψήφισμα
- Λαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία
- Λαϊκή αρνησικυρία
- Εκλογικό σώμα
- Εκλογική περιφέρεια
- Βουλευτική έδρα
- Λαϊκή κυριαρχία
- Κράτος δικαίου
- Διάκριση λειτουργιών
- Αρχή νομιμότητας
- Έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων
- Κοινωνικό κράτος δικαίου

4.1. Μορφές πολιτευμάτων

Πολίτευμα είναι ο τρόπος, με τον οποίο **οργανώνεται και ασκείται η πολιτική εξουσία.** Η μορφή του πολιτεύματος ορίζεται στον **θεμελιώδη νόμο** που **συντάσσει** την πολιτεία, το **Σύνταγμα.**

Τα πολιτεύματα, ανάλογα με το ποιος ασκεί την εξουσία, διακρίνονται σε:

α) μοναρχικά: στα πολιτεύματα αυτά, πηγή και φορέας της εξουσίας είναι ένα μόνο φυσικό πρόσωπο, ο μονάρχης (ή βασιλιάς). Η βούληση του μονάρχη είναι η υπέρτατη βούληση μέσα στην πολιτεία. Η εξουσία του είναι απεριόριστη *(απόλυτη μοναρχία).*

Όταν ο μονάρχης *«παραχωρεί»* Σύνταγμα, ο τρόπος άσκησης της εξουσίας γίνεται με βάση τις διατάξεις του θεμελιώδους αυτού νόμου *(συνταγματική μοναρχία).* Ο μονάρχης εξακολουθεί να είναι το ανώτατο όργανο της πολιτείας, ορίζεται όμως η λειτουργία και άλλων κρατικών οργάνων που περιορίζουν την εξουσία του μονάρχη (ο μονάρχης ψηφίζει τους νόμους μαζί με τη Βουλή, οι πράξεις του μονάρχη προσυπογράφονται από τους υπουργούς κ.ά.).

β) ολιγαρχικά: είναι τα πολιτεύματα, στα οποία η πολιτική εξουσία ασκείται από ορισμένο αριθμό προσώπων. Τα πρόσωπα αυτά θεωρούνται προνομιούχα έναντι των υπολοίπων, λόγω αριστοκρατικής καταγωγής ή ένταξής τους σε συγκεκριμένο κόμμα κτλ.

γ) δημοκρατικά: είναι τα πολιτεύματα, στα οποία κυρίαρχος είναι ο λαός (ο *«δήμος κρατεί»*, δηλ. κυριαρχεί). Πηγή και φορέας της πολιτικής εξουσίας στο δημοκρατικό πολίτευμα είναι ο λαός. Η βούληση του λαού είναι η υπέρτατη βούληση μέσα στην πολιτεία. **Τα συστατικά στοιχεία του δημοκρατικού πολιτεύματος είναι η ελευθερία και η ισότητα.**

Στη Δημοκρατία, οι πολίτες συμμετέχουν οι ίδιοι στην άσκηση της εξουσίας, ψηφίζουν νόμους, εκλέγονται στα αξιώματα, *αυτοκαθορίζονται,* είναι επομένως ελεύθεροι άνθρωποι. Με την έννοια της ελευθερίας συνυφαίνεται η έννοια της ισότητας: όλοι οι ελεύθεροι πολίτες που απαρτίζουν τον δήμο μιας δημοκρατικής πολιτείας, πρέπει να συμμετέχουν εξίσου στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας . Αν δεν μετέχουν όλοι, *ετεροπροσδιορίζονται,* δηλαδή κάποιος άλλος αποφασίζει γι'αυτούς. Κατά συνέπεια, παύουν να είναι ελεύθεροι.

Η Δημοκρατία διασφαλίζει την ελευθερία και την ισότητα, ακριβώς γιατί αναγνωρίζει την **ανθρώπινη αξία** ως θεμελιώδη αξία του κοινωνικού βίου. Οι άνθρωποι βέβαια διαφέρουν ως προς τις σωματικές, πνευματικές, ψυχικές ιδιότητες και ικανότητες τους. Η Δημοκρατία όμως είναι το μόνο πολίτευμα που παραμε-

«Το κράτος είμαι εγώ!»
Louis XIV

(σκιτσογραφική απεικόνιση της Δημοκρατίας του **Κώστα Μητρόπουλου**)

*«...ο θεμελιώδης νόμος .... της δημοκρατίας είναι η **ισότητα,** το να μην υπερέχουν καθόλου ούτε οι φτωχοί ούτε οι πλούσιοι, ούτε να κυριαρχούν οι μεν επί των δε, αλλά να είναι και οι δύο όμοιοι. Γιατί αν, όπως πιστεύουν μερικοί, στη δημοκρατία υπάρχουν κυρίως ελευθερία κα ισότητα, τότε θα πρέπει όλοι να μετέχουν στο πολίτευμα με τον ίδιο τρόπο».*
Αριστοτέλης, *Πολιτικά,* *Δ, 4,* (1291 b, 33 - 37), Εισαγωγή-μτφρ.–σχόλια, φιλολογική ομάδα Κάκτου, Εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993.

*«Θεμελιώδης δημοκρατική αρχή είναι η **ελευθερία** (έτσι συνηθίζουν να λένε, ότι σύμφωνα με την κοινή άποψη σε τούτο το πολίτευμα οι άνθρωποι απολαμβάνουν την ελευθερία˙ προσθέτουν ακόμα ότι στόχος κάθε δημοκρατίας είναι η ελευθερία). Βασικό χαρακτηριστικό της ελευθερίας είναι ότι κάθε πολίτης γίνεται πότε άρχοντας και πότε αρχόμενος. [...] Αφού λοιπόν έτσι λέει το δίκαιο, κυρίαρχη δύναμη στη δη-*

ρίζει τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων και εξασφαλίζει σε όλους ανεξαιρέτως **κοινή αφετηρία και ίσες ευκαιρίες** για την αξιοποίηση των ικανοτήτων τους. Η βούληση καθενός πολίτη έχει την ίδια βαρύτητα με τη βούληση οποιουδήποτε άλλου και αυτή είναι μια από τις βασικότερες κατακτήσεις της Δημοκρατίας.

Στη Δημοκρατία, ο λαός αποφασίζει είτε ο ίδιος (άμεσα), είτε μέσω των αντιπροσώπων του (έμμεσα) για την επίλυση των ποικίλων προβλημάτων της κοινωνικής συμβίωσης, με βάση την **αρχή της πλειοψηφίας.** Η αρχή της πλειοψηφίας είναι θεμελιώδης για τη λήψη αποφάσεων στη Δημοκρατία. Η **μειοψηφία** πάντως είναι, επίσης, κατοχυρωμένη και η γνώμη της πάντοτε ακούγεται.

Η Δημοκρατία μπορεί να έχει τις ακόλουθες μορφές:

Α) Άμεση ή συμμετοχική Δημοκρατία: είναι το πολίτευμα, στο οποίο ο λαός ασκεί την εξουσία άμεσα συμμετέχοντας σε λαϊκές συνελεύσεις. Εφαρμόστηκε στην αρχαία Ελλάδα με την Εκκλησία του Δήμου στην Αθήνα, την Απέλλα στη Σπάρτη. Σήμερα, η άμεση Δημοκρατία εφαρμόζεται μόνο σε ορισμένα καντόνια της Ελβετίας, όπου είναι δυνατή η σύγκληση λαϊκών συνελεύσεων λόγω του μικρού πληθυσμού τους.

Β) Αντιπροσωπευτική κοινοβουλευτική Δημοκρατία: στο πολίτευμα αυτό, ο λαός ασκεί την εξουσία δια των αντιπροσώπων του, δηλαδή των βουλευτών. Αντιπροσωπευτική κοινοβουλευτική Δημοκρατία είναι και το πολίτευμα της Ελλάδας.

Με κριτήριο τον τρόπο ανάδειξης του ανώτατου άρχοντος της πολιτείας, η **αντιπροσωπευτική κοινοβουλευτική Δημοκρατία** μπορεί να έχει τις εξής μορφές:

α) Βασιλευόμενη κοινοβουλευτική Δημοκρατία: αρχηγός του κράτους είναι ο βασιλιάς. Το αξίωμα του είναι κληρονομικό και ισόβιο. Οι αρμοδιότητές του είναι κατά κανόνα περιορισμένες, ο ρόλος του είναι πιο πολύ συμβολικός. Τον ουσιαστικό ρόλο της λήψης των πολιτικών αποφάσεων έχει η εκλεγμένη από τον λαό Κυβέρνηση (Μ. Βρετανία, Βέλγιο, Ολλανδία, Δανία, Σουηδία, Ισπανία κτλ.).

β) Προεδρευόμενη κοινοβουλευτική Δημοκρατία: στο πολίτευμα αυτό, αρχηγός του κράτους είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας (ΠτΔ), ο οποίος είναι αιρετός και εκλέγεται από τη Βουλή. Ο ΠτΔ δεν έχει ουσιαστικές πολιτικές αρμοδιότητες όπως συμβαίνει π.χ. στην Ελλάδα, την Ιταλία, τη Γερμανία. Τις πολιτικές αποφάσεις λαμβάνει η εκλεγμένη από τον λαό Κυβέρνηση.

γ) Προεδρική κοινοβουλευτική Δημοκρατία: Στο πολίτευμα αυτό, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι και αρχηγός του κράτους και πρόεδρος της Κυβερνήσης. Η Κυβέρνηση σχηματίζεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ο οποίος έχει ουσιαστικές πολιτι-

μοκρατία είναι η πλειοψηφία, και απόλυτα δίκαιο είναι ό,τι αποφασίζουν οι περισσότεροι...».
Αριστοτέλης, Πολιτικά, ***Ζ, 1*** (1317a, 40-41, 1317 b, 1 - 8), Εισαγωγή- μτφρ. – σχόλια, φιλολογική ομάδα Κάκτου, Εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993.

«Η αβασίλευτη πολιτεία». Το πολιτειακό ιδεώδες του ευρωπαϊκού ριζοσπαστισμού, πλαισιωμένο από τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και τους Νόμους. Πήλινο αγαλμάτιο του Joseph Chinard (1794), Μουσείο Λούβρου, Παρίσι.
(Πηγή: **Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη,** *Η Γαλλική Επανάσταση & η Νοτιοανατολική Ευρώπη,* Εκδ. Πορεία, Αθήνα 2000).

«-...Η *μοναρχία,* με την πρωταρχική της σημασία, είναι το καθεστώς εκείνο στο οποίο ο ένας αποφασίζει για τους υπόλοιπους˙ *η ολιγαρχία,* όταν αποφασίζουν οι λίγοι, οι πιο πλούσιοι. Κι όταν δεν αποφασίζει κανείς, γιατί οι άνθρωποι έχουν απορρίψει κάθε συλλογική πειθαρχία, τότε μιλάμε για *αναρχία.*
- Τέλος οι αρχηγοί, τέλος οι ιεραρχίες, τέλος οι καταναγκασμοί. Η ευτυχία δηλαδή!
- Ναι, στα χαρτιά. Στη ζωή, η αναρχία οδηγεί στο δεσποτισμό, ο οποίος δεν είναι τίποτε άλλο από μοναρχία χωρίς νόμο...»
Ρεζίς Ντεμπρέ, Εξηγώντας τη Δημοκρατία στην κόρη μου, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000

κές αρμοδιότητες. Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας πραγματοποιείται είτε άμεσα από τον λαό (π.χ. Γαλλία), είτε από ειδικό σώμα εκλεκτόρων (π.χ. Η.Π.Α., Κύπρος, Ρωσία κτλ.).

Στην αντιπροσωπευτική κοινοβουλευτική Δημοκρατία λειτουργούν και **θεσμοί άμεσης δημοκρατίας.** Τέτοιοι θεσμοί είναι αυτοί που θα αναφερθούν στη συνέχεια. Στην Ελληνική Δημοκρατία από αυτούς τους θεσμούς αναγνωρίζεται μόνο το δημοψήφισμα:

α) Το δημοψήφισμα: Πρόκειται για μια διαδικασία άμεσης ψηφοφορίας, στην οποία το εκλογικό σώμα (το σύνολο δηλαδή των πολιτών που έχει δικαίωμα ψήφου) ψηφίζει και αποφαίνεται με ένα «ναι» ή «όχι» επί ενός συγκεκριμένου θέματος, π.χ. ως προς τη μορφή του πολιτεύματος, βασιλευόμενη ή αβασίλευτη δημοκρατία. Το ελληνικό Σύνταγμα προβλέπει δύο τύπους δημοψηφισμάτων: για «κρίσιμα εθνικά θέματα» και για «ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα» (άρθρο 44 παρ. 2 Συντάγματος). Η Ελβετία είναι η χώρα, στην οποία συχνά εφαρμόζεται το δημοψήφισμα.

β) Η λαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία: είναι η δυνατότητα ορισμένου αριθμού πολιτών που ανήκουν στο εκλογικό σώμα, να υποβάλλει είτε αίτηση προς τα νομοθετικά όργανα της πολιτείας για την ψήφιση, κατάργηση ή τροποποίηση ενός νόμου, είτε να διατυπώνει πρόταση νόμου, επί της οποίας οι πολίτες καλούνται στη συνέχεια να αποφανθούν με δημοψήφισμα.

γ) Η λαϊκή αρνησικυρία (veto): ο λαός μπορεί, μέσα σε ορισμένη προθεσμία από την ψήφιση ενός νόμου από τη Βουλή, να ανατρέψει την ισχύ του, δηλαδή να ματαιώσει την εφαρμογή του, όπως για παράδειγμα με τη συγκέντρωση ορισμένου αριθμού υπογραφών για θέματα σοβαρά κοινωνικά ή εθνικά και τη μεταβίβαση της εκφρασμένης αυτής βούλησης στο κοινοβούλιο.

4.2. Το πολίτευμα της Ελλάδας

Το άρθρο 1 του Συντάγματος ορίζει τα εξής:

1. Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία.

2. Θεμέλιο του Πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία.

3. Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα.

Η μορφή λοιπόν του πολιτεύματος της Ελλάδας, όπως ορίζεται στο Σύνταγμα, είναι:

- **Δημοκρατία:** θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία. Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον Λαό.

- **Προεδρευόμενη Δημοκρατία:** σε αντιδιαστολή προς τη βα-

Κατά τον 20ο αιώνα διεξήχθησαν στην Ελλάδα επτά **δημοψηφίσματα**(συμπεριλαμβανομένων και δύο που έγιναν επί δικτατορίας):
1920: υπέρ βασιλευομένης δημοκρατίας.
1924: υπέρ αβασίλευτης δημοκρατίας (πρώτος Πρόεδρος της Δημοκρατίας ο Π. Κουντουριώτης).
1935: υπέρ βασιλευομένης Δημοκρατίας.
1946: υπέρ βασιλευομένης Δημοκρατίας
1974: υπέρ αβασίλευτης Δημοκρατίας.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΑΡΧΙΣΕ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΑ
ΚΑΤΑΘΕΣΙΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΗ ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
λαός νίκησε και πανηγυρίζει
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΟΝΥΚΤΙΟ ΓΛΕΝΤΙ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
12
5
69,2%

Δημοψήφισμα στην Ελβετία για τα γενετικά τροποποιημένα.
Ομάδες παραγωγών και περιβαλλοντολόγων στην Ελβετία, προσανατολίζονται στη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, αναφορικά με την καλλιέργεια γενετικά τροποποιημένων στη χώρα. Η ιδέα προέκυψε μετά από την απόφαση του Κοινοβουλίου της Ελβετίας, για άρση της πενταετούς απαγόρευσης χρήσης γενετικά τροποποιημένων προϊόντων στη χώρα».
(http://www.agrotypos.gr/).

Συζητήστε στην τάξη, σε ποιο βαθμό οι πρωτοβουλίες ενεργών και συνειδητοποιημένων πολιτών, συνιστούν διεύρυνση της Δημοκρατίας.

σιλευόμενη Δημοκρατία που ίσχυσε στην Ελλάδα για πολλές δεκαετίες. Αρχηγός του κράτους και ρυθμιστής της λειτουργίας του πολιτεύματος είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ένας εκλεγμένος από τη Βουλή Έλληνας πολίτης.

• **Κοινοβουλευτική Δημοκρα**τία: ο λαός ασκεί την εξουσία, μέσω αντιπροσώπων, των βουλευτών. Οι αντιπρόσωποι του λαού εκλέγουν και τα άλλα δύο βασικά όργανα της Πολιτείας, τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση.

Οι βασικότερες αρχές της Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας είναι:

α) Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας.

β) Ο δημοκρατικός τρόπος ανάδειξης της Βουλής με εκλογές,

γ) Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας από τη Βουλή.

Η Βουλή των Ελλήνων (παλαιά Βουλή) μετά την πρώτη της εναρκτήρια σύνοδο, την ημέρα ορκωμοσίας του πρώτου Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας, ναυάρχου Π. Κουντουριώτη – 5 Ιουνίου 1929 (Πηγή: The national geographic magazine, Ένας αιώνας ελεύθερη Ελλάδα).

4.3. Εκλογικό σώμα και εκλογικά συστήματα

Εκλογικό σώμα είναι όλοι οι πολίτες που έχουν εκλογικό δικαίωμα. Το εκλογικό δικαίωμα (δικαίωμα ψήφου) στις ελληνικές βουλευτικές εκλογές* εξαρτάται από δύο προϋποθέσεις:

α) την ελληνική ιθαγένεια. «Οι βουλευτές εκλέγονται…από τους πολίτες που έχουν εκλογικό δικαίωμα, όπως ο νόμος ορίζει». (άρθρο 51 του Συντ.). Εφόσον το πολιτικό αυτό δικαίωμα ανήκει μόνον σε Έλληνες πολίτες, είναι αυτονόητο ότι ψηφοφόροι μπορούν να είναι όσοι έχουν την ελληνική ιθαγένεια, ανεξαρτήτως του τρόπου με τον οποίον την απέκτησαν.

β) τη νόμιμη ηλικία (18ο έτος συμπληρωμένο).

Οι εκλογείς, οι πολίτες δηλαδή που έχουν το δικαίωμα ψήφου, είναι γραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους των δήμων και κοινοτήτων της εκλογικής τους περιφέρειας.

Η ψήφος αποτελεί έκφραση της πολιτικής βούλησης κάθε πολίτη που συμμετέχει στην εκλογική διαδικασία. Με την ψήφο υλοποιείται στην πράξη η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Στην Ελλάδα έχει δρομολογηθεί η αναγνώριση της **επιστολικής ψήφου** για τους εκτός επικρατείας εκλογείς, τον απόδημο ελληνισμό. Σήμερα γίνεται λόγος και για **ηλεκτρονική ψηφοφορία.** Οι νέες Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) έχουν δημιουργήσει νέες επαναστατικές δυνατότητες για την ενδυνάμωση του δημοκρατικού διαλόγου σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Εκλογικό σύστημα είναι η μέθοδος, με την οποία οι βουλευτικές έδρες κατανέμονται μεταξύ των εκλογικών σχηματισμών (και των υποψηφίων τους), με βάση τις ψήφους που πήραν κατά την εκλογική αναμέτρηση. Με άλλα λόγια, το εκλογικό σύστημα «μετατρέπει» τις ψήφους σε βουλευτικές έδρες. Επηρεάζει επομένως καθοριστικά την απόδοση των πολιτικών κομμάτων, την

Ιθαγένεια είναι ο δεσμός ενός φυσικού προσώπου προς μια πολιτεία, από τον οποίο απορρέουν δικαιώματα και υποχρεώσεις.
Ο **Κώδικας της Ελληνικής Ιθαγένειας**(ν.3284/2004) ορίζει: Άρθρο 1: Κτήση ελληνικής ιθαγένειας με τη γέννηση
1. Το τέκνο Έλληνα και Ελληνίδας αποκτά από τη γέννησή του την ελληνική ιθαγένεια.
2. Την ελληνική ιθαγένεια αποκτά από τη γέννησή του και όποιος γεννιέται σε ελληνικό έδαφος, εφόσον δεν αποκτά με τη γέννησή του αλλοδαπή ιθαγένεια ή είναι άγνωστης ιθαγένειας.

Θεόφιλος,
Μουσείο Θεόφιλου, Μυτιλήνη

* Για τις ρυθμίσεις που ισχύουν στις τοπικές και ευρωπαϊκές εκλογές βλέπε κεφ. 9.

προοπτική τους να κερδίσουν ή έστω να συμμετέχουν στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Κατά συνέπεια, το εκλογικό σύστημα αποτελεί **καθοριστικό παράγοντα για τη διαμόρφωση του πολιτικού συστήματος.**

Το εκλογικό σύστημα δεν ορίζεται στο Σύνταγμα, αλλά ψηφίζεται από τη Βουλή με τον εκλογικό νόμο. Παρέχεται έτσι στη Βουλή η δυνατότητα, να ψηφίζει κάθε φορά τον εκλογικό νόμο που ανταποκρίνεται στις εκάστοτε πολιτικές συνθήκες. Από την άλλη πλευρά, η δυνατότητα μιας κυβερνητικής πλειοψηφίας να διαμορφώνει το περιεχόμενο ενός νόμου, θα της έδινε την ευχέρεια να μεταβάλλει το εκλογικό σύστημα ενόψει βουλευτικών εκλογών, ανάλογα με τα προσδοκώμενα εκλογικά της οφέλη.

Το ενδεχόμενο αυτό στην Ελλάδα αποτράπηκε με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001: το Σύνταγμα ορίζει ότι **ένας καινούργιος εκλογικός νόμος, εφαρμόζεται από τις *μεθεπόμενες*, μετά την ψήφισή του, εκλογές.** Μόνο εάν συμφωνήσει η πλειοψηφία των 2/3 του όλου αριθμού των βουλευτών, μπορεί ένας καινούργιος εκλογικός νόμος να ισχύσει από τις *επόμενες,* μετά την ψήφισή του, εκλογές (άρθρο 54 παρ.1 Συντάγματος).

Βασικές έννοιες που σχετίζονται με το εκλογικό σύστημα είναι:

- **Η βουλευτική έδρα:** πρόκειται για τη θέση που κατέχει ο αντιπρόσωπος του λαού, ο βουλευτής, στη Βουλή. Η ελληνική Βουλή αποτελείται από τριακόσιες έδρες που καταλαμβάνουν ισάριθμοι βουλευτές. Από τους 300 βουλευτές οι 288 **εκλέγονται σε εκλογικές περιφέρειες με σταυρό προτίμησης.** Οι υπόλοιποι 12 εκλέγονται για όλη την επικράτεια, κατ'αναλογία της εκλογικής δύναμης των κομμάτων και ονομάζονται ***βουλευτές επικρατείας.***
- **Η εκλογική περιφέρεια:** είναι η εδαφική έκταση που καθορίζεται από το Σύνταγμα ή τον εκλογικό νόμο ως βάση για την εκλογή βουλευτών. Η Ελλάδα διαιρείται σε **56 εκλογικές περιφέρειες.** Κάθε νομός αποτελεί μια εκλογική περιφέρεια. Εξαίρεση αποτελούν οι περιοχές της Αττικής και της Θεσσαλονίκης, οι οποίες υποδιαιρούνται σε περισσότερες περιφέρειες: η Αττική σε Α' και Β' Αθηνών, Α' και Β' Πειραιώς και σε Περιφέρεια (Υπόλοιπο) Αττικής, και η Θεσσαλονίκη σε Α' και Β' Θεσσαλονίκης.

Ο αριθμός των βουλευτών κάθε εκλογικής περιφέρειας ορίζεται με προεδρικό διάταγμα, βάσει του νόμιμου πληθυσμού της περιφέρειας. Ο πληθυσμός αυτός προκύπτει από τους εγγεγραμμένους κατοίκους στα οικεία δημοτολόγια, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή.

Ανάλογα με τον **τρόπο κατανομής των βουλευτικών εδρών στις εκλογικές περιφέρειες,** το εκλογικό σύστημα διακρίνεται σε:

α) Πλειοψηφικό: είναι το εκλογικό σύστημα, στο οποίο τις έδρες της εκλογικής περιφέρειας λαμβάνει ο συνδυασμός που

«[...] Πληθώρα επιστημονικών κειμένων αναφέρονται στις δυνατότητες των συστημάτων ηλεκτρονικής ψηφοφορίας και τις προοπτικές που ανοίγουν για μια περισσότερο συμμετοχική δημοκρατία, αλλά ταυτόχρονα αναδεικνύουν τους περιορισμούς τους, τους κινδύνους και τις αδυ
ναμίες που αντιμετωπίζουν, όπως επίσης και τους κοινωνικούς προβληματισμούς που εγείρουν.
Η διασφάλιση της μυστικότητας της ψήφου κατά τη διάρκεια της εκλογικής διαδικασίας και κατά την καταμέτρηση των ψήφων, καθώς και άλλα ζητήματα όπως η αύξηση του χρόνου διεξαγωγής των εκλογών, ο έλεγχος της αξιοπιστίας των συστημάτων κτλ. θα πρέπει να ρυθμιστούν νομοθετικά».
Σωκράτης Κ. Κάτσικας, πρύτανης Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Κάλπη σφαιριδίων του 19ου αιώνα: Το Σύνταγμα του 1864 καθιέρωνε την άμεση, καθολική και μυστική «δια σφαιριδίων» ψηφοφορία. *(Πηγή: Ιστορία των Ελλήνων, Εκδ. Δομή).*

«Στην πραγματικότητα τίποτα δεν είναι πιο πολιτικό από την επιλογή του εκλογικού συστήματος».
M.Miaille, *Το κράτος του Δικαίου. Εισαγωγή στην κριτική του Συνταγματικού Δικαίου,* 1983.

Το **Σύνταγμα** δεν ορίζει επακριβώς τον αριθμό των βουλευτικών εδρών, αλλά ορίζει έναν ελάχιστο και ένα μέγιστο αριθμό. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί σε μελλοντική αναθεώρηση του Συντάγματος να περιοριστεί ή να αυξηθεί «ο αριθμός των βουλευτών, ο οποίος δεν μπορεί να είναι μικρότερος από διακόσιους, ούτε μεγαλύτερος από τριακόσιους» (άρθρο 51 παρ. 1 Σ.).

συγκέντρωσε στις εκλογές τον μεγαλύτερο αριθμό ψήφων, σε σχέση με τους άλλους υποψηφίους ή συνδυασμούς.

Η εφαρμογή του συστήματος αυτού ευνοεί τον σχηματισμό κυβερνήσεων από ένα μόνο κόμμα, αυτό που διαθέτει την πλειοψηφία των εδρών στο κοινοβούλιο. Το μειονέκτημα του πλειοψηφικού συστήματος είναι ότι περιορίζει την κοινοβουλευτική εκπροσώπηση των μικρότερων κομμάτων.

β) Αναλογικό: είναι το εκλογικό σύστημα, στο οποίο επιδιώκεται η αντιστοίχιση του αριθμού των εδρών με την ποσοστιαία εκλογική δύναμη κάθε κόμματος. Κατά το σύστημα αυτό, οι έδρες κάθε εκλογικής περιφέρειας κατανέμονται μεταξύ των εκλογικών συνδυασμών, με κριτήριο τον αριθμό των ψήφων που συγκεντρώνουν. Για παράδειγμα αν ένα κόμμα συγκεντρώσει το 40% των ψήφων, καταλαμβάνει και το 40% των βουλευτικών εδρών.

Το αναλογικό εκλογικό σύστημα ευνοεί την εκπροσώπηση και των μικρών κομμάτων στη Βουλή. Αυτό συνεπάγεται το ενδεχόμενο σχηματισμού κυβερνήσεων συνασπισμού με τη συνεργασία δύο ή περισσοτέρων κομμάτων.

Στο αναλογικό σύστημα, η κατανομή των εδρών πραγματοποιείται με βάση το λεγόμενο **εκλογικό μέτρο.** Εκλογικό μέτρο είναι ο ελάχιστος αριθμός ψήφων που απαιτείται για την απόκτηση μιας βουλευτικής έδρας. Το αναλογικό σύστημα γνώρισε διάφορες παραλλαγές. Την **απλή αναλογική και την ενισχυμένη,** με διάφορες παραλλαγές. Η ενισχυμένη αναλογική με διάφορες εκδοχές είναι το ισχύον εκλογικό σύστημα στην Ελλάδα.

γ) Μικτό εκλογικό σύστημα: είναι το εκλογικό σύστημα που συνδυάζει το πλειοψηφικό με την αναλογική αντιπροσώπευση. Εφαρμόζεται στη Γερμανία, τη Ρωσία, τη Νέα Ζηλανδία, και το Ηνωμένο Βασίλειο (Σκοτσέζικο Κοινοβούλιο και Ουαλική Συνέλευση).

4.4. Έννοια και ρόλος του Συντάγματος

Σύνταγμα είναι ο θεμελιώδης νόμος που συντάσσει την πολιτεία. Καθορίζει, όπως είδαμε, τη μορφή του πολιτεύματος. Επίσης, προβλέπει και κατοχυρώνει θεσμούς που λειτουργούν ως **εγγυήσεις για την προστασία του πολιτεύματος και της λαϊκής κυριαρχίας,** όπως είναι:

α) Η λειτουργία των πολιτικών κομμάτων.

β) Η κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών.

γ) Η υποχρέωση όλων των Ελλήνων *«να αντιστέκονται με κάθε μέσο εναντίον οποιουδήποτε επιχειρεί να καταλύσει το Σύνταγμα με τη βία»*. Η διάταξη αυτή του άρθρου 120 παρ. 4 Σ.* απευ-

* Σ: του Συντάγματος

Κυβέρνηση συνασπισμού (ή συνεργασίας) σχηματίζεται με τη συμμετοχή δύο ή περισσότερων κομμάτων που συναινούν, παρά τις ιδεολογικές ή άλλες διαφορές τους, προκειμένου να κατακτήσουν (ή να διατηρήσουν) την εξουσία.

Υπουργικό Συμβούλιο της οικουμενικής Κυβέρνησης υπό τον Ξενοφώντα Ζολώτα το 1989 (αρχείο εφημερίδας Ελευθεροτυπίας)

Παράδειγμα πλειοψηφικού συστήματος: Μονοεδρική Κεφαλλονιάς
Μια μονοεδρική εκλογική περιφέρεια εκλέγει έναν βουλευτή. Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται τα αποτελέσματα από τις βουλευτικές εκλογές του 2007 στη μονοεδρική περιφέρεια Κεφαλονιάς.
Το πρώτο κόμμα συγκεντρώνει την πλειοψηφία, οπότε εκλέγει τον μοναδικό βουλευτή της συγκεκριμένης περιφέρειας.
Εγγεγραμμένοι 57.656,
Ψηφίσαντες 30.225,
Αποχή 47.58%
Έγκυρα: 29.412, 97.31%,
Άκυρα: 621, 2.05%,
Λευκά: 192, 0.64%
Έλαβαν:

ΚΟΜΜΑ	ΨΗΦΟΙ	ΠΟΣΟ ΣΤΟ %	ΕΔΡΕΣ
ΝΔ	11.554	39,28	1
ΠΑΣΟΚ	10.927	37,15	0
ΚΚΕ	3.868	13,15	0
	1.145	3,89	0
	918	3,12	0
λοιποί	1000	3,4	0

θύνεται σε όλους τους πολίτες, ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία, την ιδιότητα. Ο λαός, ο πραγματικός φορέας κάθε εξουσίας, ανακηρύσσεται σε πολιτειακό όργανο υπεράσπισης του Συντάγματος και της μορφής του πολιτεύματος.

δ) Ο ορισμός των θεμελιωδών αρχών που ρυθμίζουν την κοινωνική συμβίωση (π.χ. δημοκρατική αρχή, κοινωνικό κράτος δικαίου).

Το Σύνταγμα αποτελεί τον αναγκαίο όρο ύπαρξης όλων των υπόλοιπων κανόνων δικαίου. Σε αυτό ορίζονται τα όργανα που εκδίδουν τους νόμους, καθώς και η διαδικασία θέσπισής τους. Το Σύνταγμα υπέρκειται των υπολοίπων κανόνων δικαίου και δεν μπορεί να θιγεί από καμία απόφαση ή πράξη των κρατικών οργάνων. Όλα τα όργανα του κράτους είναι υποχρεωμένα να ερμηνεύουν τους νόμους βάσει των ρυθμίσεων του Συντάγματος.

Και η νομοθετική λειτουργία, η ψήφιση δηλαδή ενός νόμου από τη Βουλή, πρέπει να «συντάσσεται» προς το Σύνταγμα. Όλα τα ελληνικά δικαστήρια, όλων των βαθμίδων, ελέγχουν, αν ο νόμος που πρόκειται να εφαρμόσουν σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση συμφωνεί με το Σύνταγμα, τόσο ως προς τη διαδικασία παραγωγής του, όσο και ως προς το περιεχόμενό του. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται **έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων.**

Τα δικαστήρια είναι υποχρεωμένα να μην εφαρμόζουν έναν νόμο όταν κρίνουν ότι είναι αντισυνταγματικός. Η απόφαση πάντως ενός δικαστηρίου περί αντισυνταγματικότητας ενός νόμου αφορά **μόνο** τη συγκεκριμένη υπόθεση που δικάζεται ενώπιόν του. Τα άλλα δικαστήρια δεν δεσμεύονται. Ούτε ο νόμος καταργείται. Η απόφαση ενός δικαστηρίου περί αντισυνταγματικότητας ενός νόμου δηλώνει την ανάγκη αλλαγής του νόμου αυτού από τη Βουλή. Έτσι, ο νόμος εξακολουθεί να ισχύει, ώσπου να ψηφιστεί από τη Βουλή καινούργιος νόμος που να καταργεί τον αντισυνταγματικό.

Έλεγχος συνταγματικότητας ενός νόμου γίνεται και πριν από την ψήφισή του **(προληπτικός έλεγχος)**. Ο **προληπτικός** έλεγχος ασκείται από τη Βουλή. Επίσης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει **δικαίωμα αναπομπής** του νόμου στη Βουλή: αν, δηλαδή, διαπιστώσει ότι κατά την ψήφιση του νόμου δεν τηρήθηκε η προβλεπόμενη από το Σύνταγμα διαδικασία, αναπέμπει τον νόμο για εκ νέου ψήφιση από τη Βουλή. Για να **αναθεωρηθεί** το Σύνταγμα, πρέπει να ακολουθηθεί διαφορετική διαδικασία, δυσκολότερη και πιο περίπλοκη από αυτήν που ακολουθείται για τη μεταβολή, τροποποίηση των κοινών νόμων. Υπάρχουν, για παράδειγμα, διατάξεις του Συντάγματος που δεν μπορούν να αναθεωρηθούν, όπως αυτές που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος ως προεδρευόμενης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Το εκλογικό σύστημα που εφαρμόστηκε στις εκλογές Σεπτεμβρίου 2007 ψηφίστηκε με το νόμο 3231/2004. Σύμφωνα με αυτόν, για να εισέλθει ένα κόμμα στη Βουλή, πρέπει να συγκεντρώσει **τουλάχιστον το 3%** των **εγκύρων ψήφων** πανελλαδικά (**έγκυρες ψήφοι** λογίζονται οι ψήφοι οι οποίες δεν είναι λευκές ή άκυρες, δηλ. σημαδεμένες, φάκελος χωρίς ψηφοδέλτιο κτλ.). Αν, για παράδειγμα, καταμετρηθούν στις εκλογές 8.000.000 έγκυρες ψήφοι, θα πρέπει ένα κόμμα να λάβει τουλάχιστον 240.000 ψήφους, προκειμένου να συμμετάσχει στη κατανομή των εδρών.

Ψηφοφορία στη Α' Εθνική Συνέλευση, Πιάδα Επιδαύρου 1821-22 (τοιχογραφία από το κτήριο της Βουλής των Ελλήνων)

Παράδειγμα αντισυνταγματι-κού νόμου: ο νόμος που επιβάλλει οικονομικά βάρη, τα οποία δυσχεραίνουν την απόκτηση κατοικίας, όπως υπερβολικός φόρος μεταβίβασης ακινήτου σε άτομα με περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες για αγορά κατοικίας είναι αντισυνταγματικός, αφού το Σύνταγμα ορίζει ότι η απόκτηση κατοικίας σε όσους τη στερούνται, αποτελεί «ειδική φροντίδα» του κράτους.

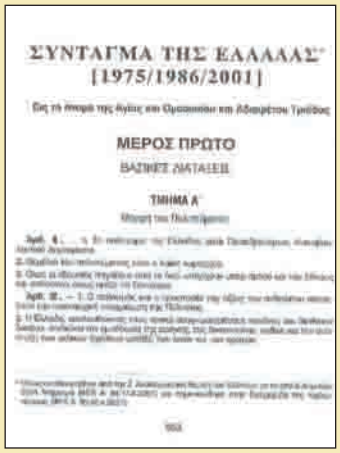

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
[1975/1986/2001]

Στο όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΤΜΗΜΑ Α'

4.5. Βασικές αρχές του Συντάγματος

4.5.1. Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας

Το Σύνταγμα ορίζει ότι *«θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία». «Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό και ασκούνται υπέρ αυτού και του έθνους…»* (άρθρο 1 παρ. 1, 2). Οι διατάξεις αυτές κατοχυρώνουν την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας.

Η ταυτόχρονη συνταγματική αναφορά στο **έθνος** και τον **λαό** γίνεται για να συμπεριληφθεί και ο εκτός της ελληνικής επικράτειας ελληνισμός στην έννοια του συνόλου των πολιτών. Έθνος είναι ένα σύνολο άνθρώπων που συνδέονται μεταξύ τους με στοιχεία κοινού πολιτισμού κοινής ιστορίας, κοινών επιδιώξεων.

Από τις διατάξεις του άρθρου 1 παρ. 1, 2 του Συντάγματος προκύπτει ότι οι κρατικές εξουσίες όχι μόνον πηγάζουν από τον λαό, αλλά ασκούνται υπέρ αυτού. Οι αποφάσεις που παίρνουν τα κρατικά όργανα πρέπει να υπηρετούν τον λαό και γενικά το κοινωνικό σύνολο. Η δράση των κρατικών οργάνων πρέπει να έχει ως γνώμονα την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των πολιτών.

Το θεσμικό όργανο που κατά κύριο λόγο εκφράζει τη λαϊκή κυριαρχία είναι η **Βουλή.** Η Βουλή αποτελείται από 300 βουλευτές. Δρα εν ονόματι του Εκλογικού Σώματος, με την ψήφο του οποίου εκλέγεται. Η ομαλή και αποτελεσματική διεξαγωγή των εργασιών της Βουλής έχει ιδιαίτερη σημασία για τη λειτουργία του πολιτεύματος. Το Σύνταγμα θεσπίζει τους βασικούς κανόνες οργάνωσης και λειτουργίας της Βουλής που εξειδικεύονται και συμπληρώνονται από τον Κανονισμό της Βουλής.

Το έργο της Βουλής κατανέμεται στις **Επιτροπές** της, οι οποίες συγκροτούνται από βουλευτές και αναλαμβάνουν συγκεκριμένο έργο π.χ. κοινοβουλευτικές επιτροπές για μορφωτικές, οικονομικές, κοινωνικές υποθέσεις κ.ά., εξεταστικές επιτροπές, επιτροπές εθνικών θεμάτων, εσωτερικών θεμάτων της Βουλής, επιτροπές διεθνών σχέσεων κ.ά. Η λειτουργία της Βουλής είναι **δημόσια**. Κάθε πολίτης μπορεί να παρακολουθήσει ως ακροατής τις συνεδριάσεις της, οι οποίες άλλωστε αναμεταδίδονται από το τηλεοπτικό κανάλι και την ιστοσελίδα της Βουλής.

Οι **αρμοδιότητες** της Βουλής κατά κύριο λόγο διακρίνονται σε:

α) Νομοθετικές (π.χ. ψήφιση νόμων, ψήφιση του προϋπολογισμού, αναθεώρηση του Συντάγματος, επικύρωση διεθνών συμβάσεων).

β) Κοινοβουλευτικού ελέγχου (π.χ. επίκαιρος κοινοβουλευτικός έλεγχος, συζήτηση προ ημερησίας διατάξεως για εθνικά θέματα ή γενικότερου ενδιαφέροντος κ.ά.).

γ) Δικαστικές (π.χ. παροχή άδειας για ποινική δίωξη βουλευτή, άσκηση ποινικής δίωξης κατά Υπουργού ή Υφυπουργού).

δ) Άλλες αρμοδιότητες, όπως η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας, η απόφαση για διεξαγωγή δημοψηφίσματος για κρίσιμο εθνικό θέμα κ.ά.

Ο όρος **Σύνταγμα** καθιερώθηκε στην ελληνική γλώσσα από τον **Αδαμάντιο Κοραή,** ο οποίος απέδωσε με αυτόν τον όρο τη λατινογενή λέξη constitution. Οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν την έκφραση *'rem publicam constituere',* για να δείξουν τη συνταγματική οργάνωση των δημοσίων πραγμάτων. Στην αρχαία Ελλάδα, τον όρο συναντούμε σε λόγους του Ισοκράτη: π.χ. Αρεοπαγητικός, 28: «*Τό μέν οὖν σύνταγμα της πολιτείας τοιοῦτον ἦν αὐτοίς.....*».

Αντώνης Μανιτάκης, *Συνταγματική Οργάνωση του Κράτους,* Εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 2001.

Το Σύνταγμα που ισχύει σήμερα, τέθηκε σε ισχύ στις 11 Ιουνίου 1975. Από τότε αναθεωρήθηκε τρεις φορές, το 1986, το 2001 και το 2008.

Στιγμιότυπο από τη συζήτηση στη Βουλή για την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001.

Οι αναθεωρήσεις του 1986 του 2001 και 2007.

Με την αναθεώρηση του **1986** οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας περιορίστηκαν σε σημαντικό βαθμό. Το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975/1986, που εισήγαγε ένα αμιγώς κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης, έγινε απολύτως αποδεκτό από όλες τις πολιτικές δυνάμεις. Το **2001** ψηφίστηκε μία νέα, πολύ πιο εκτεταμένη αυτή τη φορά, αναθεώρηση του Συντάγματος, και μάλιστα μέσα σε ένα συναινετικό κλίμα. Το αναθεωρημένο Σύνταγμα εισάγει νέα ατο-

4.5.2. Η αρχή του κράτους δικαίου

Κράτος δικαίου είναι το κράτος, στο οποίο οι κυβερνώντες είναι υποχρεωμένοι να ασκούν την εξουσία με βάση κανόνες δικαίου. Αποτρέπεται έτσι το ενδεχόμενο της αυθαίρετης άσκησης εξουσίας σε βάρος των πολιτών.

Η αρχή του κράτους δικαίου διασφαλίζεται:

α) Με την αρχή της νομιμότητας. Τα κρατικά όργανα της Διοίκησης ενεργούν μόνον όταν και όπως προβλέπει ο νόμος. (Για παράδειγμα στους παραβάτες οδηγούς αυτοκινήτων επιβάλλονται χρηματικά πρόστιμα ή ποινές, όπως αφαίρεση της άδειας, μόνον στις περιπτώσεις που προβλέπονται από τον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας).

Η πολιτεία θεσπίζει νόμους (κανόνες δικαίου) βάσει των οποίων ενεργεί όταν νομοθετεί, δικάζει, διοικεί. Η ίδια η πολιτεία αυτοπεριορίζεται (δεσμεύεται) από τους κανόνες που η ίδια έθεσε. Ο πολίτης αντίστοιχα, έχει νόμιμη αξίωση από την πολιτεία να μην περιορίζεται η δράση του πέρα από τα όρια που προβλέπει ο νόμος. Διαφορετικά, η άσκηση της δημόσιας εξουσίας είναι παράνομη.

β) Με την αποτελεσματική προστασία των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων των πολιτών (βλ. έκτο κεφάλαιο).

γ) Με τη διαφάνεια, τη χρηστή διαχείριση, την αντιγραφειοκρατική και αποτελεσματική λειτουργία της Δημόσιας Διοίκησης (βλ. πέμπτο κεφάλαιο).

δ) Με τη διάκριση των εξουσιών / λειτουργιών του κράτους .

4.5.3. Η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου

Το άρθρο 25, παρ. 1 Σ. εμπλουτίζει την αρχή του κράτους δικαίου με στοιχεία κοινωνικής δικαιοσύνης: *«Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και **η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου** τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους»*. Αυτό σημαίνει ότι το κράτος προβαίνει σε αναδιανομή των αγαθών, προβαίνει δηλαδή σε κοινωνικές παροχές όπως είναι για παράδειγμα η δημόσια δωρεάν παιδεία σε όλους τους πολίτες, η παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, η κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων κ.ά.

Η αρχή του κοινωνικού κράτους σήμερα υλοποιείται με τον παρεμβατισμό και τη συμμετοχή του κράτους στην κοινωνική ζωή. Η κατοχύρωση των λεγόμενων **κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών,** εξασφαλίζει αξιοπρεπή διαβίωση και κοινωνική συνοχή.

μικά δικαιώματα (όπως π.χ. την προστασία της γενετικής ταυτότητας και την προστασία από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων), νέους κανόνες διαφάνειας στην πολιτική ζωή (χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων, προεκλογικές δαπάνες, σχέσεις των ιδιοκτητών μέσων μαζικής επικοινωνίας με το Κράτος κ.ά.), αναδιοργανώνει τη λειτουργία της Βουλής και ενισχύει το αποκεντρωτικό σύστημα της χώρας. Μια σημαντική καινοτομία που εισήγαγε η αναθεώρηση του 2008 ήταν η κατάργηση του απόλυτου επαγγελματικού ασυμβιβάστου των βουλευτών (α.57 Σ.)

Η **βουλευτική ασυλία** δεν επιτρέπει την καταδίωξη του βουλευτή ή την εξετάσή του με οποιονδήποτε τρόπο για γνώμη ή ψήφο που έδωσε σε συνάρτηση με τα βουλευτικά του καθήκοντα. Επίσης, ο βουλευτής δεν διώκεται, ούτε φυλακίζεται, ούτε με άλλο τρόπο περιορίζεται για οποιοδήποτε ποινικό αδίκημα χωρίς την άδεια της Βουλής.

Οι δύο αυτές ιδιότητες του βουλευτή χρειάζονται, για να μπορεί αυτός να ασκήσει τα καθήκοντά του χωρίς αναστολές ή άλλους περιορισμούς.

Ο **κοινοβουλευτικός έλεγχος** ασκείται δύο τουλάχιστον φορές την εβδομάδα. Διεξάγεται με ερωτήσεις (παροχή πληροφοριών), επερωτήσεις (κριτική για την ασκούμενη πολιτική), εξεταστικές επιτροπές ή ενημέρωση από τους Υπουργούς των κοινοβουλευτικών επιτροπών κ.ά. Κορυφαία μορφή κοινοβουλευτικού ελέγχου στις πράξεις ή παραλείψεις της Κυβέρνησης αποτελεί **η πρόταση δυσπιστίας** (βλέπε ενότητα 5.2.2.)

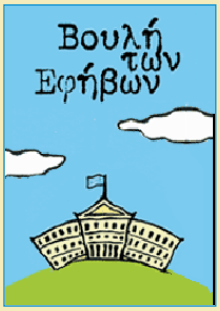

Η **«Βουλή των Εφήβων»** είναι ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Βουλής των Ελλήνων, το οποίο οργανώνεται σε ετήσια βάση με τη συνεργασία του Ελληνικού Κοινοβουλίου και των Υπουργείων Παιδείας Ελλάδας και

4.5.4. Η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών

Το Σύνταγμα διακρίνει τρία είδη κρατικής δράσης της πολιτείας:

• **Τη νομοθεσία**, τη θέσπιση δηλαδή κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμβίωση,

• **Την εκτέλεση**, την υλοποίηση δηλαδή και εφαρμογή αυτών των κανόνων

• **Τη δικαιοδοτική ή δικαστική λειτουργία,** την επίλυση δηλαδή των διαφορών που ανακύπτουν από την εφαρμογή των κανόνων δικαίου.

Στο κράτος δικαίου, όπως είδαμε, η κρατική εξουσία αυτοπεριορίζεται με κανόνες δικαίου. Αν η νομοθετική και εκτελεστική λειτουργία ασκούνταν από τα ίδια κρατικά όργανα, δεν θα μπορούσε να νοηθεί περιορισμός της εκτελεστικής από τη νομοθετική λειτουργία. Για παράδειγμα, η Δημόσια Διοίκηση (π.χ. Εφορίες) θα μπορούσε να πράττει ανεξέλεγκτα και να προβαίνει σε αυθαιρεσίες σε βάρος των πολιτών χωρίς δέσμευση από τον νόμο. Με τον ίδιο τρόπο, αν η δικαστική λειτουργία δεν ήταν ανεξάρτητη από τις άλλες δύο λειτουργίες, δεν θα μπορούσε να ελέγξει αποτελεσματικά τις πράξεις τους, να εξετάσει δηλαδή, αν είναι σύννομες (σύμφωνες με τον νόμο).

Η διάκριση των λειτουργιών καθιερώνεται, προκειμένου να περιορίζεται η κρατική εξουσία και να μην προβαίνει σε αυθαιρεσίες. Η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών υπηρετεί την αρχή του κράτους δικαίου.

Η διάκριση των λειτουργιών μπορεί να είναι **απόλυτη ή σχετική**. **Απόλυτη διάκριση** υπάρχει όταν τα όργανα της μιας κρατικής λειτουργίας δεν επιτρέπεται να παρεμβαίνουν και να ασκούν, έστω και ελάχιστο τμήμα μιας άλλης λειτουργίας. Αντίθετα, σχετική διάκριση λειτουργιών υπάρχει όταν το Σύνταγμα αναγνωρίζει σε όργανα της μιας λειτουργίας να ασκούν τμήμα μιας άλλης, σε ποσοστό, όμως, μικρό, ώστε να μην επέρχεται ανατροπή στη βασική αρχή της διάκρισης των λειτουργιών. Στην Ελλάδα υπάρχει **σχετική διάκριση λειτουργιών**. Για παράδειγμα η άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας ανατίθεται στην εθνική αντιπροσωπεία (Βουλή). Για να τεθούν, όμως, σε ισχύ οι ψηφισμένοι νόμοι πρέπει να συμπράξει η εκτελεστική εξουσία και συγκεκριμένα ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

Κύπρου και του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. Στο πρόγραμμα καλούνται να συμμετάσχουν οι μαθητές της Β΄ τάξης των Λυκείων (όλων των τύπων) της χώρας, οι μαθητές της αντίστοιχης τάξης των Ελληνικών Λυκείων της Αλλοδαπής και οι μαθητές της Β΄ τάξης των Λυκείων και των Τεχνικών Σχολών της Κύπρου, όσοι δεν έχουν συμπληρώσει το 20ο έτος της ηλικίας τους. Δηλώστε συμμετοχή στη Βουλή των Εφήβων! Κάντε τη φωνή σας ν'ακουστεί δυνατότερα για τα προβλήματα που σας απασχολούν! Βιώστε από πρώτο χέρι τι σημαίνει αντιπροσωπευτική δημοκρατία!
(http://www.parliament.gr/efivoi)

Άρθρο 26 Συντάγματος:
1. Η νομοθετική λειτουργία ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας
2. Η εκτελεστική λειτουργία ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση
3. Η δικαστική λειτουργία ασκείται από τα δικαστήρια• οι αποφάσεις τους εκτελούνται στο όνομα του Ελληνικού Λαού.

Η τριαδική διάκριση της αρχής αυτής «νομοθετική», «εκτελεστική» και «δικαστική» έχει τις ρίζες της στον Αριστοτέλη: *«Ἔστι δὴ τρία μόρια τῶν πολιτειῶν πασῶν [...] ἐν μὲν τι τὸ **βουλευόμενον** περὶ τῶν κοινῶν, δεύτερον δὲ **τὸ περὶ τὰς ἀρχάς** [...], τρίτον δὲ τὸ **δικάζον** [...]»..* (*Πολιτικά Δ*, 11, 1298 Β, 37)

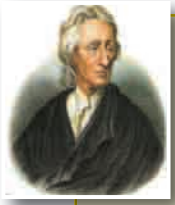

Ο Άγγλος φιλόσοφος **John Lock** (1632 – 1704), στο έργο του **«Δύο πραγματείες περί Διακυβέρνησης» ('Two Treatises of Government'**, 1609, II, 155 & 150) διετύπωσε την αρχή της διάκρισης της νομοθετικής, εκτελεστικής και ομοσπονδιακής εξουσίας, με σκοπό τη διασφάλιση της ελευθερίας.
Ο Γάλλος πολιτειολόγος **Μοντεσκιέ (Charles de Montesquieu, 1689 – 1755**), στο έργο του ***«Περί του πνεύματος των νόμων» ('De l'esprit Des Lois'***, 1748, βιβλίο XI, κεφ. 6,), υποστήριξε ότι η εξουσία δεν πρέπει να συγκεντρώνεται σε ένα πρόσωπο, αλλά να μοιράζεται, ώστε να μην ασκείται αυθαίρετα. *«Πρέπει η εξουσία να αναχαιτίζει την εξουσία»*.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Α/ Για καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις σημειώστε το Σ, αν τη θεωρείτε σωστή, το Λ, αν τη θεωρείτε λανθασμένη:

1. __Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι προεδρευόμενη κοινοβουλευτική Δημοκρατία.
2. __Το πολίτευμα ενός κράτους καθορίζει τον τρόπο οργάνωσης και άσκησης της πολιτικής εξουσίας.
3. __Εκλογικό δικαίωμα έχουν όλοι οι Ελληνες και οι αλλοδαποί με μόνιμη εγκατάσταση στην Ελλάδα, που έχουν ηλικία άνω των 18 ετών.

Β/ Αντιστοιχίστε τα στοιχεία της πρώτης στήλης με τα σωστά στοιχεία της δεύτερης, ώστε να συμπληρωθεί η παρακάτω πρόταση:

Το πολίτευμα, στο οποίο υπέρτατη βούληση μέσα στην πολιτεία είναι....., ονομάζεται.....

1. η βούληση όλων των πολιτών	α. Μοναρχία
	β. Ομοσπονδία
2. η βούληση ορισμένων προσώπων	γ. Ολιγαρχία
	δ. Αναρχία
3. η βούληση ενός προσώπου	ε. Δημοκρατία

Γ/ Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα της Βουλής, www.parliament.gr, και αναζητήστε πληροφορίες για τα διάφορα πολιτεύματα στην Ελλάδα από την επανάσταση μέχρι σήμερα. Παίξτε το παιχνίδι με τις ερωτήσεις από την ελληνική συνταγματική ιστορία. Από τη Βουλή των Ελλήνων επίσης κυκλοφορεί το CD – ROM "30 χρόνια από το Σύνταγμα του '75 – Τα ελληνικά Συντάγματα από το Ρήγα έως σήμερα" με πολύ χρήσιμες και διασκεδαστικές δραστηριότητες που μπορείτε να κάνετε μέσα στην τάξη.

Δ/ Μπορείτε να εντοπίσετε περιπτώσεις από την καθημερινή σας ζωή, στις οποίες ακολουθούνται δημοκρατικές διαδικασίες; Σκεφθείτε με ποιον τρόπο αποφασίζετε με την παρέα σας τι θα κάνετε στον ελεύθερο χρόνο σας. Εξετάστε αν ακούγονται οι προτάσεις όλων ή αν επικρατεί η γνώμη π.χ. του πιο δημοφιλούς στην παρέα. Τι γίνεται σε περίπτωση διαφωνίας; Πιστεύετε ότι θα βοηθούσε να ακολουθούνται οι δημοκρατικές διαδικασίες στην οικογένεια, το σχολείο, τις παρέες; Σκεφτείτε επιχειρήματα υπέρ και κατά.

Ε/ Παρακολουθήστε μια συνεδρίαση της Βουλής από το τηλεοπτικό κανάλι της Βουλής. Παρατηρήστε και σχολιάστε τον τρόπο που διεξάγεται η συζήτηση. Είναι σημαντική κατά τη γνώμη σας η δημοσιότητα των συνεδριάσεων της Βουλής; Αιτιολογήστε την άποψή σας.

Στ/ Στην αρχαία Αθήνα, όλοι οι πολίτες είχαν πρόσβαση στα δημόσια αξιώματα και επιλέγονταν με κλήρο. Θα μπορούσε να εφαρμοστεί στην εποχή μας ο τρόπος αυτός ανάδειξης (π.χ. στα μαθητικά συμβούλια ή και στις βουλευτικές, δημοτικές εκλογές); Ποια είναι η γνώμη σας και γιατί;

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

5.1. Η νομοθετική λειτουργία
5.2. Η εκτελεστική λειτουργία
5.2.1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας
5.2.2. Η Κυβέρνηση
5.2.3. Η Δημόσια Διοίκηση – Η γραφειοκρατία
5.2.4. Ανεξάρτητες Διοικητικές Αρχές
5.3. Η δικαστική λειτουργία

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΖΗΤΟΥΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Ποια είναι τα όργανα άσκησης της πολιτικής εξουσίας και ποιες είναι οι αρμοδιότητές τους;
- Ποιοι μπορούν να αναλάβουν νομοθετική πρωτοβουλία;
- Πώς ψηφίζεται ένας νόμος;
- Γιατί η Κυβέρνηση πρέπει να περιβάλλεται από την εμπιστοσύνη της Βουλής;
- Ποιος είναι ο ρόλος της αντιπολίτευσης;
- Πώς εμπλουτίζεται η σύγχρονη λειτουργία της Διοίκησης;
- Τι σημαίνει «ηλεκτρονική διακυβέρνηση» και πώς μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της σχέσης πολίτη –Δημόσιας Διοίκησης;
- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της απονομής δικαιοσύνης;

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

- Βουλή
- Βουλευτική ασυλία
- Κοινοβουλευτικός έλεγχος
- Νόμος
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως
- Πρόεδρος της Δημοκρατίας
- Κυβέρνηση
- Πρωθυπουργός
- Υπουργοί
- Κοινοβουλευτικό σύστημα
- Διακυβέρνηση
- Αρχή της δεδηλωμένης
- Διερευνητική εντολή
- Ψήφος εμπιστοσύνης
- Πρόταση δυσπιστίας
- Δημόσια Διοίκηση
- Αποκέντρωση
- Γραφειοκρατία
- «Ηλεκτρονική διακυβέρνηση»
- Ανεξάρτητες αρχές
- Δικαστήρια
- Άρειος Πάγος
- Συμβούλιο της Επικρατείας
- Ελεγκτικό Συνέδριο
- Μικτό ορκωτό δικαστήριο

5.1. Η νομοθετική λειτουργία

«Η πολιτεία οργανώνεται για να δρα, για να λειτουργεί. Οι οργανωτικές προβλέψεις του Συντάγματος αποτελούν το πλαίσιο όπου αναπτύσσεται η ουσιαστική δράση της πολιτείας: η νομοθεσία, η κυβερνητική λειτουργία, η διοικητική λειτουργία, η δικαιοδοτική λειτουργία και οι λειτουργίες της κοινωνίας» (Δημήτρης Θ. Τσάτσος, 1993).

Η **νομοθετική λειτουργία ασκείται** από τη **Βουλή** και τον **Πρόεδρο της Δημοκρατίας** (ΠτΔ). Η Βουλή συμπράττει με τον ΠτΔ και θεσπίζει κανόνες δικαίου, κατά την τυπική διαδικασία που ορίζει το Σύνταγμα. Οι κανόνες δικαίου που ψηφίζονται με τον τρόπο αυτό ονομάζονται **τυπικοί νόμοι**.

Πώς ψηφίζει η Βουλή τους νόμους; Παρακάτω παρατίθεται σχηματικά η τακτική διαδικασία ψήφισης ενός **τυπικού νόμου:**

Το κτήριο της Βουλής των Ελλήνων σχεδιάσθηκε από τον Βαυαρό αρχιτέκτονα Fr. von Gaertner μεταξύ 1836 – 1840. Αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της πρώιμης περιόδου του νεοκλασικισμού στην Ελλάδα. Κτίσθηκε ως ανάκτορο του πρώτου βασιλιά της Ελλάδας, Όθωνα. Μετασκευάστηκε για να στεγάσει τη Βουλή των Ελλήνων από τον αρχιτέκτονα Α. Κριεζή. Το 1932 διαμορφώθηκε στην πλατεία Συντάγματος, μπροστά από τη Βουλή, το μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη από τον αρχιτέκτονα Ε. Λαζαρίδη. Το μνημείο φυλάσσεται από τους ευζώνους της προεδρικής φρουράς

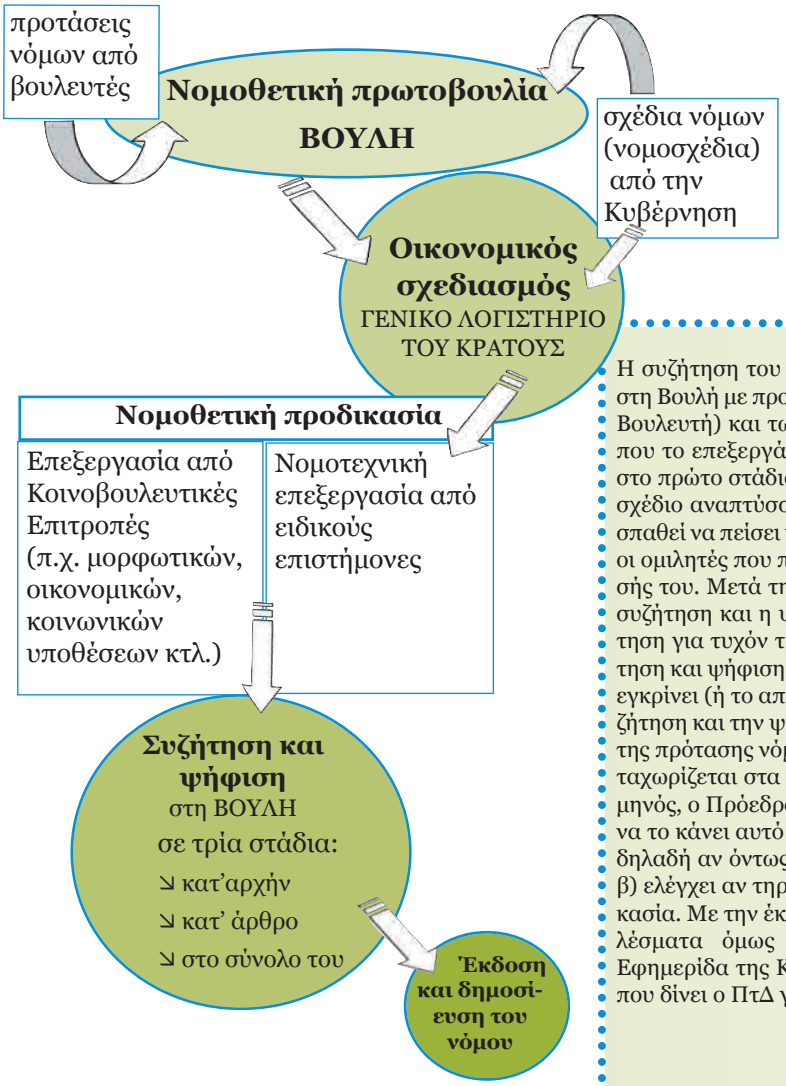

Η συζήτηση του νομοσχεδίου ή της πρότασης νόμου διεξάγεται στη Βουλή με προφορική εισήγηση του αρμόδιου Υπουργού (ή του Βουλευτή) και των Εισηγητών της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής που το επεξεργάστηκε. Η συζήτηση περιλαμβάνει τρία στάδια: στο πρώτο στάδιο, ο αρμόδιος Υπουργός που καταθέτει το νομοσχέδιο αναπτύσσει τον σκοπό και το περιεχόμενό του και προσπαθεί να πείσει για την αναγκαιότητα ψήφισής του. Ακολουθούν οι ομιλητές που προτείνουν επιχειρήματα υπέρ ή κατά της ψήφισής του. Μετά τη συζήτηση ακολουθεί ψηφοφορία και αρχίζει η συζήτηση και η ψήφιση κάθε άρθρου χωριστά, καθώς και συζήτηση για τυχόν τροπολογίες. Στο τελευταίο στάδιο γίνεται συζήτηση και ψήφιση του νομοθετήματος στο σύνολό του. Η Βουλή το εγκρίνει (ή το απορρίπτει), έτσι όπως διαμορφώθηκε μετά τη συζήτηση και την ψήφιση κατ'άρθρο. Το κείμενο του νομοσχεδίου ή της πρότασης νόμου, όπως ψηφίζεται τελικά στο σύνολό του, καταχωρίζεται στα πρακτικά της Βουλής. Μέσα στο διάστημα ενός μηνός, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας (ΠτΔ) εκδίδει τον νόμο. Για να το κάνει αυτό α) πιστοποιεί τη γνησιότητα του νόμου, ελέγχει δηλαδή αν όντως αυτό είναι το κείμενο που ψήφισε η Βουλή και β) ελέγχει αν τηρήθηκε η προβλεπόμενη από το Σύνταγμα διαδικασία. Με την έκδοση, ο νόμος καθίσταται ισχύον δίκαιο. Αποτελέσματα όμως παράγει μόνον εφόσον δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΕτΚ). Δημοσίευση είναι η εντολή που δίνει ο ΠτΔ για να καταχωριστεί ο νόμος στην ΕτΚ.

Η δημοσίευση του νόμου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΕτΚ) γίνεται για να λάβουν γνώση οι πολίτες. Γενικώς ισχύει ότι *«άγνοια νόμου δεν συγχωρείται»*. Οι πολίτες πρέπει να γνωρίζουν τους νόμους και να ρυθμίζουν τη δράση τους σύμφωνα με αυτούς. Δεν είναι βέβαια δυνατόν να γνωρίζει κάποιος όλους τους νόμους που ισχύουν σε μια πολιτεία, ιδίως αν σκεφτούμε την πολυνομία που επικρατεί. Επιβάλλεται, όμως, ο πολίτης να γνωρίζει τους νόμους που ρυθμίζουν τους τομείς στους οποίους δραστηριοποιείται π.χ. ο έμπορος είναι υποχρεωμένος να γνωρίζει τη νομοθεσία που διέπει την άσκηση εμπορίας, την τήρηση εμπορικών βιβλίων, την εγγραφή στο Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο κτλ.

Στην τελευταία διάταξη του νόμου ορίζεται συνήθως από πότε αρχίζει η ισχύς του. Αν δεν ορίζεται, τότε η ισχύς του νόμου αρχίζει δέκα ημέρες μετά από τη δημοσίευσή του στην ΕτΚ.

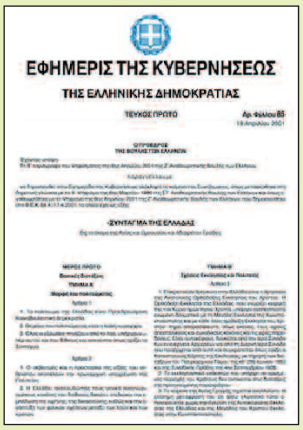
ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

Αρ. Φύλλου 88

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ο νόμος ταυτοποιείται από τον αριθμό και το έτος έκδοσής του που γράφεται μετά από μια κάθετη παύλα, π.χ. νόμος 3528/2007 («Κύρωση του Κώδικα Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών και Διοικητικών Υπαλλήλων Ν.Π.Δ.Δ.»). Για να βρούμε έναν νόμο, είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε τον αριθμό του Φύλλου Εφημερίδας Κυβερνήσεως, στο οποίο δημοσιεύθηκε (Φ.Ε.Κ.). Για παράδειγμα, ο ν. 3528/2007 δημοσιεύθηκε στο Φ.Ε.Κ. 26/9-2-2007, στο τεύχος Α΄.
Η Εφημερίδα της Κυβερνήσεως τυπώνεται στο **Εθνικό Τυπογραφείο** που βρίσκεται στην Αθήνα. Η ΕτΚ διατίθεται σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή από το Τμήμα Πωλήσεων και τα Περιφερειακά Γραφεία Πώλησης και από την ιστοσελίδα του Εθνικού Τυπογραφείου http://www. et. gr αντίστοιχα.

5.2. Η εκτελεστική λειτουργία

Η **εκτελεστική λειτουργία** μετατρέπει σε πολιτική πράξη τους νόμους που θεσμοθετήθηκαν από τη Βουλή. Σύμφωνα με το Σύνταγμα, **ασκείται** από τον **Πρόεδρο της Δημοκρατίας** και την **Κυβέρνηση**. Στην Κυβέρνηση υπάγεται ιεραρχικά η **Δημόσια Διοίκηση**, δηλαδή όλες οι δημόσιες υπηρεσίες και αρχές (π.χ. Αστυνομία, Εφορίες), που είναι στελεχωμένες με δημοσίους υπαλλήλους.

Οι βασικές πράξεις της εκτελεστικής λειτουργίας είναι τα προεδρικά διατάγματα, οι υπουργικές αποφάσεις και οι πράξεις των λοιπών οργάνων της Διοίκησης (π.χ. η κλήση για τροχαία παράβαση, η έκδοση άδειας οδήγησης αυτοκινήτου κτλ.).

Οι πράξεις αυτές μπορεί να είναι **α) ατομικές,** όταν αφορούν ένα ή περισσότερα συγκεκριμένα άτομα και *εξατομικεύουν* έναν κανόνα δικαίου, όπως π.χ. ο διορισμός δημοσίου υπαλλήλου **β) κανονιστικές**, όταν θέτουν κανόνες δικαίου, θεσπίζουν δηλαδή μια γενική και αφηρημένη ρύθμιση για αόριστο αριθμό ατόμων και περιπτώσεων, όπως για παράδειγμα οι αποφάσεις που εξειδικεύουν τις ρυθμίσεις του ν. 3255/2004 για την εισαγωγή των υποψηφίων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (π.χ. εξεταζόμενα μαθήματα, εξεταστικά και βαθμολογικά κέντρα κτλ.).

Στη σύγχρονη Δημοκρατία, η Δημόσια Διοίκηση λειτουργεί με μια εξελιγμένη μορφή. Δεν περιορίζεται απλώς στη διεκπεραίωση τυποποιημένων διαδικασιών, αλλά εμπλουτίζεται με δημοκρατικές διαδικασίες που ενεργοποιούν τον πολίτη. Η Κυβέρνηση αφουγκράζεται και συνδιαλέγεται με την *«κοινωνία των πολιτών»*, τους ενεργούς δηλαδή πολίτες που προωθούν οργανωμένα τα αιτήματα και τις επιδιώξεις τους προς την πολιτική εξουσία. Επικοινωνεί, επίσης, με τον ιδιωτικό επιχειρηματικό τομέα, την Αγορά. Η επικοινωνία αυτή πραγματοποιείται μέσα σε ένα πλαίσιο διαφανών ρυθμίσεων και αρχών.

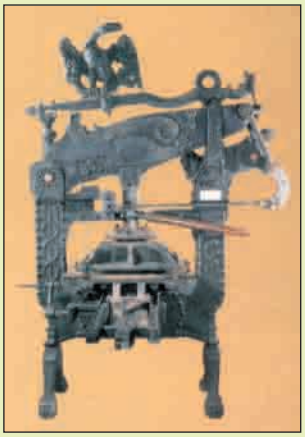

Η πρώτη εκτυπωτική μηχανή του Εθνικού Τυπογραφείου (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Οι διάφοροι δημοκρατικοί θεσμοί (π.χ. Βουλή, Κυβέρνηση, πολιτικά κόμματα) συσχετίζονται μεταξύ τους, λαμβάνουν και εφαρμόζουν αποφάσεις. Ο συσχετισμός αυτός αποτελεί ένα σύγχρονο και αποτελεσματικό πρότυπο *διακυβέρνησης*. Όπως θα δούμε, στη σύγχρονη διακυβέρνηση, καθοριστικό ρόλο κατέχουν οι νέες Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας, οπότε γίνεται λόγος για **«Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση»**.

5.2.1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας (ΠτΔ) είναι το **ανώτατο πολιτειακό αξίωμα**. Εκλέγεται από τη Βουλή για περίοδο πέντε ετών (άρθρο 30 του Συντάγματος).

ΠτΔ μπορεί να εκλεγεί κάθε Έλληνας πολίτης που απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια τουλάχιστον πέντε χρόνια πριν από την ημέρα εκλογής, έχει από πατέρα ή μητέρα ελληνική καταγωγή, έχει συμπληρώσει το τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας του και έχει το δικαίωμα ψήφου (άρθρο 31 του Συντάγματος).

Ο ΠτΔ εκλέγεται σε ειδική συνεδρίαση της Βουλής με ονομαστική ψηφοφορία, σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 32 του Συντάγματος. Για την εκλογή του ΠτΔ από τη Βουλή απαιτείται αυξημένη πλειοψηφία, λόγω του ότι το αξίωμά του έχει αυξημένο πολιτειακό κύρος. Στην περίπτωση που δεν επιτευχθεί η οριζόμενη στο Σύνταγμα αυξημένη πλειοψηφία, διαλύεται η Βουλή και προκηρύσσονται εκλογές.

Ο ΠτΔ είναι **αρχηγός του κράτους και ρυθμιστής του πολιτεύματος.** Αυτό στην πράξη σημαίνει ότι οι αρμοδιότητές του που προβλέπονται από το Σύνταγμα «θέτουν σε λειτουργία» το πολίτευμα. Οι χειρισμοί του χαρακτηρίζονται από *πολιτική ουδετερότητα,* είναι δηλαδή ανεξάρτητοι από κομματικές γραμμές και τοποθετήσεις. Έτσι, ο ΠτΔ έχει, μεταξύ άλλων, και τις εξής **αρμοδιότητες:**

- Εκπροσωπεί διεθνώς την Ελληνική Πολιτεία, κηρύσσει πόλεμο, συνομολογεί συνθήκες ειρήνης, συμμαχίας, οικονομικής συνεργασίας και συμμετοχής σε διεθνείς οργανισμούς ή ενώσεις και τις ανακοινώνει στη Βουλή, με τις αναγκαίες διασαφήσεις, όταν το συμφέρον και η ασφάλεια του Κράτους το επιτρέπουν.
- Κηρύσσει αυτοπροσώπως ή δια του Πρωθυπουργού την έναρξη και λήξη κάθε βουλευτικής περιόδου.
- Διορίζει και παύει τον Πρωθυπουργό και, με πρότασή του, διορίζει και παύει τα λοιπά μέλη της Κυβέρνησης και τους Υφυπουργούς.
- Απαλλάσσει από τα καθήκοντά της την Κυβέρνηση, αν αυτή παραιτηθεί ή αν η Βουλή αποσύρει την εμπιστοσύνη της σε αυτή.
- Απευθύνει διαγγέλματα σε εντελώς εξαιρετικές περιστάσεις μετά από σύμφωνη γνώμη του Πρωθυπουργού.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
REGIERUNGS-BLATT DES KOENIGREICHS GRIECHENLAND.
1833

Από τα πρώτα νομοθετήματα του Ελληνικού Κράτους ήταν το Βασιλικό Διάταγμα της 1ης Φεβρουαρίου 1833 που ίδρυσε την **«Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος»** (*'Regierungsblatt des Koeningreichs Griechenland'*). Στην προμετωπίδα της απεικονιζόταν ο βασιλικός θυρεός και τα κείμενα γράφονταν μέχρι την ενηλικίωση του Όθωνα στα ελληνικά και στα γερμανικά. Κάθε σελίδα ήταν χωρισμένη σε δύο στήλες, ώστε να απεικονίζεται το ελληνικό κείμενο στα αριστερά και το γερμανικό στα δεξιά. (Πηγή:http://www.et.gr)

Το έμβλημα (εθνόσημο) της Ελληνικής Δημοκρατίας αποτελείται από έναν κυανό θυρεό που σχηματίζει μία αιχμή στο μέσο της κάτω πλευράς του. Στη μέση ο θυρεός φέρει έναν λευκό σταυρό ο οποίος περιβάλλεται εξ ολοκλήρου από δύο κλαδιά δάφνης. Το εθνόσημο ζωγραφίζεται ή υφαίνεται, κυρίως πάνω στα πηλίκια, στις στολές ή στα κουμπιά των στρατιωτικών, των οργάνων των σωμάτων ασφαλείας. Το ελληνικό «εθνικό σημείο» προβλέφθηκε από το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος (Σύνταγμα της Επιδαύρου της 1ης Ιανουαρίου 1822) και καθορίστηκε με διάταγμα στις 15 Μαρτίου του ίδιου έτους. Τα γνωρίσματά του ήταν το κυανό και λευκό χρώμα και το κυκλικό σχήμα. Το ελληνικό εθνόσημο υπέστη πολλές, μέχρι σήμερα, μεταβολές στο σχήμα και στις παραστάσεις μετά την πρώτη καθιέρωσή του, κυρίως εξαιτίας των πολιτειακών μεταβολών.
(Πηγή: http://www.presidency.gr)

• Έχει δικαίωμα αιτιολογημένης αναπομπής ψηφισμένου νόμου στη Βουλή. Αν, δηλαδή, διαπιστώσει ότι κατά την ψήφιση του νόμου δεν τηρήθηκε η προβλεπόμενη από το Σύνταγμα διαδικασία, έχει δικαίωμα μέσα σε προθεσμία ενός μηνός να αναπέμψει το νόμο για εκ νέου ψήφιση από τη Βουλή.

Γενικώς πάντως, καμία πράξη του ΠτΔ δεν ισχύει ούτε εκτελείται χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου Υπουργού (ή, κατά περίπτωση, του Πρωθυπουργού ή του Υπουργικού Συμβουλίου), εκτός από κάποιες εξαιρέσεις που προβλέπει το άρθρο 35 παρ. 2 Συντάγματος (π.χ. τον διορισμό Πρωθυπουργού).

5.2.2. Η Κυβέρνηση

«Η Κυβέρνηση καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της Χώρας, σύμφωνα με τους ορισμούς του Συντάγματος και των νόμων» (άρθρο 82 παρ. 1 του Συντάγματος).

Κυβέρνηση είναι το **Υπουργικό Συμβούλιο**, το οποίο αποτελούν ο **Πρωθυπουργός**, οι **Αντιπρόεδροι της Κυβέρνησης,** οι **Υπουργοί,** οι **Αναπληρωτές Υπουργοί**, οι **Υπουργοί Επικρατείας** (Υπουργοί χωρίς χαρτοφυλάκιο). Οι **Υφυπουργοί** μπορεί, κατά το άρθρο 81 του Συντάγματος να αποτελούν μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου.

Η Κυβέρνηση ασκεί τις αρμοδιότητές της ως *ενιαίο και συλλογικό όργανο*. Ο Πρωθυπουργός προΐσταται του Υπουργικού Συμβουλίου, το κατευθύνει, το συντονίζει και το ελέγχει.

Πώς διορίζεται ο Πρωθυπουργός και πώς σχηματίζεται η Κυβέρνηση; Η διαδικασία ορίζεται στο Σύνταγμα σύμφωνα με το **κοινοβουλευτικό σύστημα:** *«η Κυβέρνηση οφείλει να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής» (άρθρο 84 Σ. του Συντάγματος).* Με άλλα λόγια, για να λειτουργεί νομίμως η Κυβέρνηση, πρέπει καθ'όλη τη διάρκεια της θητείας της να περιβάλλεται από την εμπιστοσύνη της Βουλής. Ειδικότερα:

α) Μετά τη διεξαγωγή των εκλογών, ο (προσωρινός) Πρόεδρος της Βουλής ανακοινώνει στον ΠτΔ το εκλογικό αποτέλεσμα. Αν το πρώτο κόμμα που κέρδισε τις εκλογές, έχει **απόλυτη πλειοψηφία των κοινοβουλευτικών εδρών** (τουλάχιστον 151 βουλευτές), ο ΠτΔ διορίζει Πρωθυπουργό τον αρχηγό του κόμματος αυτού (άρθρο 37 παρ. 2 Συντάγματος). Ο ΠτΔ δεν επιλέγει τον Πρωθυπουργό κατά την ελεύθερη κρίση του˙ *είναι υποχρεωμένος* να διορίσει Πρωθυπουργό τον αρχηγό του πρώτου κόμματος που έχει τη «δεδηλωμένη» στις εκλογές απόλυτη πλειοψηφία στη Βουλή (*«αρχή της δεδηλωμένης»*). Πρωθυπουργός διορίζεται δηλαδή το πρόσωπο, το οποίο, *κατά τεκμήριο*, θα υποστηριχθεί από την πλειοψηφία των βουλευτών (αφού αυτοί εξελέγησαν με το κόμμα του) στην επόμενη φάση της διαδικασίας.

Για την άσκηση του κυβερνητικού έργου προβλέπεται και η λειτουργία διαφόρων **Επιτροπών**, στις οποίες συμμετέχει ο Πρωθυπουργός και διάφοροι αρμόδιοι Υπουργοί. Τέτοιες Επιτροπές είναι:

• το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας (Κυ.Σ.Ε.Α.) που διαμορφώνει τις αποφάσεις για θέματα εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής, π.χ. σχετικά με τη δομή των ενόπλων δυνάμεων.

• η Κυβερνητική Επιτροπή που παίρνει διάφορα μέτρα για την εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής.

• η Επιτροπή για τους Θεσμούς και την Κοινωνία των Πολιτών που επεξεργάζεται προτάσεις προς τον Πρωθυπουργό για τη λήψη μέτρων, σε ό,τι αφορά τον εκσυγχρονισμό των θεσμών, π.χ. για την ανάπτυξη της κοινωνίας της πληροφορίας.

Στη σύγχρονη **κοινωνία της πληροφορίας**, η Κυβέρνηση υιοθετεί νέους τρόπους επικοινωνίας, προκειμένου να πληροφορείται και να πληροφορεί. Αυξάνει έτσι την αποδοτικότητά της, δημιουργεί συνθήκες διαφάνειας και καλλιεργεί σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ κράτους – πολίτη. Έτσι,για παράδειγμα, κάθε Υπουργείο έχει την ιστοσελίδα του στο διαδίκτυο, από την οποία κάθε πολίτης μπορεί να πληροφορηθεί για διάφορες δραστηριότητες που τον ενδιαφέρουν, όπως προκηρύξεις, διαγωνισμούς, εξετάσεις κτλ. ή να διατυπώσει ηλεκτρονικά κάποιο ερώτημα. Η επικοινωνία, σήμερα, πιο πολύ από ποτέ, αποτελεί το κλειδί της αποτελεσματικής διακυβέρνησης και προωθεί την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στο πολιτικό γίγνεσθαι.

β) Ο Πρωθυπουργός ορκίζεται και σχηματίζει Κυβέρνηση, η οποία μέσα σε δεκαπέντε ημέρες υποχρεούται να ζητήσει **ψήφο εμπιστοσύνης** από τη Βουλή. Διεξάγεται συζήτηση στη Βουλή γύρω από το πρόγραμμα που προτίθεται να εφαρμόσει η νεοσχηματισθείσα Κυβέρνηση. Η ψηφοφορία γίνεται μόλις τελειώσει η συζήτηση. Τα μέλη της Βουλής εκφράζουν ή δεν εκφράζουν την εμπιστοσύνη τους προς την Κυβέρνηση. Η Κυβέρνηση αναλαμβάνει τα καθήκοντά της όταν από την ψηφοφορία προκύψει ότι έχει λάβει την πλειοψηφία των θετικών ψήφων των βουλευτών.

Τι γίνεται, όμως, στην περίπτωση που κανένα κόμμα δεν έχει εξασφαλίσει την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών στη Βουλή; Το Σύνταγμα προβλέπει τις διαδικασίες που οφείλει να ακολουθήσει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Πρόκειται για μια σειρά *ανάθεσης διερευνητικών εντολών* για σχηματισμό Κυβέρνησης στους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων που εκπροσωπούνται στη Βουλή. Αν οι διερευνητικές εντολές δεν τελεσφορήσουν, ο ΠτΔ καλεί τους αρχηγούς των κομμάτων και, αν επιβεβαιωθεί η αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής, επιδιώκει τον σχηματισμό Κυβέρνησης από όλα τα κόμματα της Βουλής για τη διενέργεια εκλογών. Σε περίπτωση αποτυχίας αναθέτει στον Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου τον σχηματισμό Κυβέρνησης, όσο το δυνατόν ευρύτερης αποδοχής, για να διενεργήσει εκλογές, και διαλύει τη Βουλή (άρθρο 37 παρ. 3 Συντάγματος).

Είδαμε, ότι προϋπόθεση νόμιμης λειτουργίας της Κυβέρνησης είναι η έκφραση εμπιστοσύνης της Βουλής, η οποία πρέπει να υπάρχει καθ'όλη τη διάρκεια της θητείας της. Υπάρχει, όμως, περίπτωση η Βουλή να άρει την εμπιστοσύνη της προς την Κυβέρνηση. Ο τρόπος με τον οποίο αίρεται η εμπιστοσύνη της Βουλής προς την Κυβέρνηση είναι η **πρόταση δυσπιστίας.**

Η πρόταση δυσπιστίας πρέπει να **υπογράφεται από το ένα έκτο τουλάχιστον των βουλευτών**, (δηλαδή από πενήντα βουλευτές) και να περιλαμβάνει τα θέματα για τα οποία θα διεξαχθεί η συζήτηση στη Βουλή. Μπορεί να στρέφεται κατά μεμονωμένου Υπουργού ή κατά της Κυβέρνησης στο σύνολό της.

Αν η πρόταση δυσπιστίας γίνει δεκτή, η Βουλή αποσύρει την εμπιστοσύνη της από την Κυβέρνηση, οπότε η Κυβέρνηση χάνει τη δημοκρατική της νομιμοποίηση. Ο **ΠτΔ** την απαλλάσσει από τα καθήκοντά της και **αναθέτει διερευνητική εντολή** για προσπάθεια σχηματισμού Κυβέρνησης στους αρχηγούς των επόμενων σε κοινοβουλευτική δύναμη κομμάτων. Αν οι προσπάθειες σχηματισμού Κυβέρνησης δεν τελεσφορήσουν, η Βουλή διαλύεται και διενεργούνται εκλογές.

Η Κυβέρνηση μπορεί να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή και οποτεδήποτε άλλοτε κατά τη διάρκεια της θητείας της,

Τα Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.) δίνουν στους πολίτες τη δυνατότητα να υποβάλλουν ηλεκτρονικές αιτήσεις προς τα Κ.Ε.Π. για μία σειρά διοικητικών διαδικασιών, υλοποιώντας στην Ελλάδα το πιο ουσιαστικό βήμα προς την ηλεκτρονική διακυβέρνηση (www.kep.gov.gr τηλεφωνική γραμμή εξυπηρέτησης πολιτών 1564).

Ευθύνη της Κυβέρνησης σε συλλογικό επίπεδο ή σε επίπεδο Υπουργών υπάρχει, όταν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους προκληθεί βλάβη του δημοσίου συμφέροντος. Η ευθύνη μπορεί να είναι:
α) πολιτική: η ανάληψή της εκφράζεται με παραίτηση προσωπική του μέλους της Κυβέρνησης που τη φέρει ή συλλογική της Κυβέρνησης στο σύνολό της.
β) ποινική: ρυθμίζεται από το Σύνταγμα, τους σχετικούς νόμους και τον Κανονισμό της Βουλής. Η άσκηση ποινικής δίωξης προϋποθέτει απόφαση της Βουλής που παραπέμπει όσους κρίνει υπεύθυνους στο Ειδικό Δικαστήριο.
γ) αστική: ρυθμίζεται από το αστικό δίκαιο και συνίσταται στην υποχρέωση των μελών της Κυβέρνησης να αποκαταστήσουν τη ζημία που προκάλεσαν παράνομα κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους.

προφανώς για να επιβεβαιώσει την πολιτική της και να ενισχύσει την κυβερνητική της σταθερότητα.

Η Κυβέρνηση εξαρτάται από τη Βουλή. Μια Κυβέρνηση που στηρίζεται στην ισχυρή πλειοψηφία στη Βουλή, αναπτύσσει με άνεση τη νομοθετική της πρωτοβουλία και καθορίζει αποφασιστικά το περιεχόμενο των νόμων. Μια δραστήρια και κοινοβουλευτικώς παρούσα **αντιπολίτευση** (το σύνολο δηλαδή των υπόλοιπων κοινοβουλευτικών δυνάμεων) μπορεί να επηρεάζει σημαντικά το νομοθετικό έργο (π.χ. ζητώντας ονομαστικές ψηφοφορίες) και να ελέγχει αποτελεσματικά τις πράξεις ή παραλείψεις της Κυβέρνησης.

5.2.3. Η Δημόσια Διοίκηση – Η γραφειοκρατία

Διοικώ σημαίνει ρυθμίζω, φροντίζω με αποφασιστική αρμοδιότητα. Δημόσια Διοίκηση είναι η διεύθυνση, η διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων. Η Δημόσια Διοίκηση οργανώνεται με βάση τον νόμο και λειτουργεί με γνώμονα την προστασία του γενικού συμφέροντος.

Το Σύνταγμα προβλέπει **δυο αρχές**, με τις οποίες οργανώνεται η ελληνική Δημόσια Διοίκηση, την αρχή της αποκέντρωσης και την αρχή της τοπικής αυτοδιοίκησης:

α) Με βάση την **αρχή της αποκέντρωσης**, το κράτος οργανώνεται με τις κεντρικές υπηρεσίες (π.χ. τα Υπουργεία) και τα περιφερειακά όργανα (π.χ. τις Περιφέρειες).

Τα περιφερειακά όργανα έχουν κρατική υπόσταση και είναι αρμόδια να αποφασίζουν για τις υποθέσεις της περιφέρειάς τους. Οι κεντρικές υπηρεσίες έχουν τη γενική κατεύθυνση, τον συντονισμό και τον έλεγχο νομιμότητας των πράξεων των περιφερειακών οργάνων (άρθρο 101 του Συντάγματος). Η αρμοδιότητα των περιφερειακών οργάνων αποτελεί προέκταση της κεντρικής εξουσίας. Η περιφέρεια, δηλαδή, δεν νοείται χωρίς την Κεντρική Διοίκηση.

Η διοικητική διαίρεση της χώρας διαμορφώνεται με βάση τις γεωοικονομικές, κοινωνικές και συγκοινωνιακές συνθήκες. Το σύστημα διοικητικής αποκέντρωσης που ισχύει στην Ελλάδα σήμερα (ν. 2503/97) βασίζεται στην ύπαρξη 13 εδαφικών Περιφερειών. Επικεφαλής κάθε Περιφέρειας είναι ο Γενικός Γραμματέας, ο οποίος έχει τις εξής αρμοδιότητες:

- Εκπροσωπεί την Κυβέρνηση και είναι υπεύθυνος για την άσκηση κυβερνητικής πολιτικής στα θέματα που αφορούν την περιφέρεια.
- Διευθύνει τις υπηρεσίες της Περιφέρειας.
- Ασκεί οποιαδήποτε αρμοδιότητα σχετίζεται με υποθέσεις της Περιφέρειάς του. Για παράδειγμα η Περιφέρεια Κεντρικής

Το σύστημα **διοικητικής αποκέντρωσης** που ισχύει στην Ελλάδα σήμερα (ν.2503/97) βασίζεται στην ύπαρξη 13 εδαφικών περιφερειών, όπως φαίνονται στο χάρτη του Υπουργείου Εσωτερικών (www.ypes.gr)

Πώς μπορεί ένας πολίτης να γίνει στέλεχος της Δημόσιας Διοίκησης;

Η **Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης** παρέχει υψηλού επιπέδου εκπαίδευση στους σπουδαστές της και συμβάλλει στην αύξηση ικανότητας ανταπόκρισης της Δημόσιας Διοίκησης στις σύγχρονες ανάγκες. Οι απόφοιτοι αποτελούν στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης με ταχεία επαγγελματική εξέλιξη, ικανά να ανταποκριθούν στις σύγχρονες απαιτήσεις άσκησης διοίκησης. Η φοίτηση στη Σχολή γίνεται κατόπιν εισαγωγικών εξετάσεων.

Για περισσότερες πληροφορίες, ανατρέξτε στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.ekdd.gr

Σκίτσο του Φραντς Κάφκα
(Πηγή: Εγκυκλοπαίδεια Grand Larousse, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2001)

Μια φαντασιακή κατάσταση, αναδύεται από τις «παγερές σελίδες» της **Δίκης** του Φραντς Κάφκα (1937), όπου οι **γραφειοκρατικές διαδικασίες** λειτουργούν «αυτοματικά», το κράτος εμφανίζεται να ενεργεί με τρόπο απρόσωπο, χωρίς προηγούμενη σκέψη, χωρίς να μετράει τον «παράγοντα άνθρωπο», με αποτελέσματα κωμικοτραγικά, παράλογα, απάνθρωπα:

Μακεδονίας συμπράττει στην κατασκευή μεγάλων έργων στην πόλη και την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης (ανάπλαση περιοχών, διάνοιξη περιφερειακών οδών κτλ.). Κάθε Περιφέρεια έχει τον δικό της προϋπολογισμό.

Το αποκεντρωτικό σύστημα καθιστά τη δημόσια Διοίκηση πιο αποτελεσματική, αλλά και πιο δημοκρατική. Οι πολίτες,δηλαδή, έχουν ευχερέστερη πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες και μπορούν κατ' επέκταση να παρακολουθούν από κοντά τη λειτουργία τους και τα κριτήρια των συγκεκριμένων επιλογών τους.

β) Με βάση την αρχή της **τοπικής αυτοδιοίκησης**, οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) διαχειρίζονται θέματα που αφορούν έναν Δήμο ή έναν Νομό.

Η Δημόσια Διοίκηση στελεχώνεται με **δημοσίους υπαλλήλους.** *«Οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι εκτελεστές της θέλησης του Κράτους και υπηρετούν το Λαό˙ Οφείλουν πίστη στο Σύνταγμα και αφοσίωση στην Πατρίδα.»* (άρθρο 103 Συντάγματος). Οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι εφαρμοστές του δικαίου, φύλακες της νομιμότητας και του δημοσίου συμφέροντος.

Πιο ορατή και πιο αισθητή από όλες τις μορφές κρατικής δράσης για τον πολίτη είναι η δράση της Δημόσιας Διοίκησης, π.χ. το πρόστιμο για την παράβαση του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, οι διατυπώσεις που απαιτούνται για την έκδοση διαβατηρίου ή πιστοποιητικού από την εφορία. Για τον λόγο αυτόν, η λειτουργία της Δημόσιας Διοίκησης έχει καθοριστική σημασία για τη σχέση πολίτη – πολιτικής εξουσίας αλλά και για την ποιότητα της Δημοκρατίας.

Η **γραφειοκρατία** είναι **σύστημα διοικητικής οργάνωσης** και θεωρείται παραδοσιακά το πιο ορθολογικό, το πιο αποτελεσματικό. Βασίζεται στην καταγραφή των ενεργειών όσων στελεχώνουν τη Διοίκηση. Η εκ των προτέρων γραπτή δέσμευση αυτών που ευθύνονται για τη διεκπεραίωση μιας διοικητικής διαδικασίας συμβάλλει στο να μπορεί να ελεγχθεί η δράση τους.

Τη γραφειοκρατία τη συνδέουμε κατ'εξοχήν με το κράτος, και μάλιστα με αρνητικό τρόπο (π.χ. η πολύωρη αναμονή και ταλαιπωρία στις δημόσιες υπηρεσίες). Ωστόσο, αποτελεί το κυρίαρχο σύστημα οργάνωσης και στον ιδιωτικό τομέα δηλαδή, τις επιχειρήσεις, τις τράπεζες, τις ασφαλιστικές εταιρείες κτλ.

Η γραφειοκρατική οργάνωση είναι αναγκαία και αναπόφευκτη. Για να υλοποιηθεί στην πράξη μια απόφαση, ακόμα και η πιο απλή, απαιτείται σχεδιασμός, υπολογισμός των διαθέσιμων πόρων, εκτίμηση των δυνατοτήτων, συνυπολογισμός των πιθανών κινδύνων που συνεπάγεται κάθε πορεία δράσης.

Η αναγκαιότητα οργάνωσης προβάλλει εντονότερα, αν σκεφτούμε την πολυπλοκότητα και το μέγεθος των σύγχρονων κοι-

«...Και ποιος είναι ο ό λόγος της ύπαρξης, αγαπητοί μου κύριοι, αυτού του μεγάλου οργανισμού; Συλλαμβάνει αθώα άτομα και στη συνέχεια τα εμπλέκει σε ανόητες ως επί το πλείστον διαδικασίες που, όπως στη δική μου περίπτωση, δεν οδηγούν απολύτως πουθενά. Πώς ν' αποφευχθεί η διαφθορά των υπαλλήλων τη στιγμή που η θεμελιώδης αρχή η οποία διέπει αυτή την οργάνωση στερείται νοήματος; Είναι εκ των πραγμάτων αδύνατον. Ακόμη και ο πιο εξέχων δικαστικός δεν μπορεί να ξεφύγει από έναν τέτοιο κλοιό διαφθοράς». (Μτφρ. Γ. Βαλούρδος, Εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα 2006)

Γραφειοκρατία υπάρχει ακόμα και στη σχολική ζωή. Καταγράψτε για παράδειγμα όλες τις γραφειοκρατικές ενέργειες που συνεπάγεται η οργάνωση μιας σχολικής εκδρομής: έγκριση από τον Σύλλογο καθηγητών, από τον Διευθυντή του Σχολείου, βεβαιώσεις από τους γονείς, συμφωνητικό με το πρακτορείο, το ξενοδοχείο, έγκριση από τον Διευθυντή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, τον Περιφερειάρχη, το ΥΠΕΠΘ. Αναφορές. Διαβιβαστικά. Τόσα χαρτιά για μια εκδρομή; Ναι, αλλά σκεφτείτε και την ευθύνη. Οργάνωση μαθητικής εκδρομής χωρίς εξονυχιστική τήρηση όλων των προδιαγραφών ασφαλούς μετακίνησης και διαμονής δεν νοείται. Η εκ των προτέρων γραπτή δέσμευση όσων φέρουν ευθύνη σχετικά, συμβάλλει προς την κατεύθυνση αυτή.

Kurt Schwitters, Κολάζ, 1947

νωνιών. Αναλογιστείτε τις ανάγκες και τα προβλήματα διοίκησης που τα μεγέθη αυτά συνεπάγονται. Απαιτείται λοιπόν σύστημα, σχεδιασμός, οργάνωση. Άλλωστε, τα όργανα της Δημόσιας Διοίκησης ασκούν δημόσια εξουσία. Στη δράση τους απαιτείται **νομιμότητα**. Άρα και **δυνατότητα ελέγχου**. Επομένως, **έγγραφα** και **αρχεία** (αφού ως γνωστόν, «τα λόγια πετούν, τα γραπτά μένουν»: λατ. *verba volant, scripta manent!*).

Τα καθήκοντα των υπαλλήλων της Δημόσιας Διοίκησης είναι **τυποποιημένα.** Οι αρμοδιότητές τους είναι ανάλογες με τις γνώσεις και τις ειδικότητές τους. Υπάρχει δηλαδή **ιεραρχία**. Τα ανώτερα στελέχη εποπτεύουν τα κατώτερα. Η γραφειοκρατία *«... μπορεί από καθαρά τεχνική σκοπιά να φθάσει στον υψηλότερο βαθμό αποτελεσματικότητας και, υπ'αυτήν την έννοια, είναι το πιο τυπικά ορθολογικό υφιστάμενο μέσο άσκησης εξουσίας επί ανθρωπίνων όντων» (Max Weber, 1921)*.

Μπορεί, όμως, η γραφειοκρατική μηχανή να λειτουργήσει πράγματι σαν μια καλοκουρδισμένη μηχανή, όταν στη θέση των γραναζιών βρίσκονται άνθρωποι; Άνθρωποι με συναισθήματα, προσωπικά προβλήματα, ιδιοτελή κάποιες φορές κίνητρα, αλλά κυρίως, άνθρωποι με ατομική βούληση και κρίση.

Η τυποποίηση των γραφειοκρατικών ενεργειών, όσο απρόσωπη και αν είναι, δεν μπορεί να διαχωρισθεί τελείως από τον ανθρώπινο παράγοντα: κατ'αρχάς, ο φόβος του ελέγχου οδηγεί κάποιες φορές στην **ευθυνοφοβία** των γραφειοκρατών. Προσκολλώνται σχολαστικά σε τυποποιημένες διαδικασίες, για να είναι «τυπικώς εντάξει», αδυνατούν, όμως, τελικά να ανταποκριθούν ουσιαστικά στα αιτήματα των πολιτών.

Από την άλλη, η άσκηση εξουσίας μέσω του γραφειοκρατικού διοικητικού μηχανισμού, μπορεί να οδηγήσει τους υπαλλήλους σε μια πλάνη, να θεωρούν δηλαδή ότι ταυτίζονται με την εξουσία. Το γεγονός αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μυστικοπάθεια, αδιαφάνεια, κατάχρηση εξουσίας. Και ακόμη χειρότερα στη διαπλοκή, τη διαφθορά, τον εκμαυλισμό τελικά και του κοινωνικού συνόλου που γεμίζει καχυποψία και αναπόφευκτα σκέφτεται ότι για να εξυπηρετηθεί, πρέπει να βρει «μέσο» ή να δωροδοκήσει.

Ωστόσο, το αίτημα σε ένα σύγχρονο δημοκρατικό κράτος, όπως η Ελλάδα, είναι ο κρατικός μηχανισμός να λειτουργεί **για το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου**. Η χρήση πληροφοριακών και επικοινωνιακών συστημάτων συμβάλλει στην αναβάθμιση της σχέσης πολίτη – κράτους. Το κράτος αποκτά ένα νέο πρόσωπο, ψηφιακό. Η λεγόμενη **«ηλεκτρονική διακυβέρνηση»**, η χρήση δηλαδή της υψηλής τεχνολογίας στην παροχή υπηρεσιών από το κράτος προς τους πολίτες , κάνει τη λειτουργία της Διοίκησης ταχύτερη, ευχερέστερη, με λιγότερη γραφειοκρατία (λιγότερες,δηλαδή, ουρές στους διαδρόμους των δημοσίων υπηρεσιών).

Σκεφτείτε άλλες περιπτώσεις από την καθημερινότητά σας, στις οποίες αντιμετωπίσατε δυσκολίες λόγω γραφειοκρατικής οργάνωσης ενός διοικητικού συστήματος. Πώς θα μπορούσε να βελτιωθεί η διαδικασία που ακολουθήθηκε;

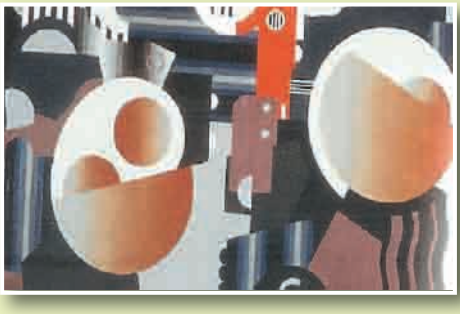

Βίκτωρ Σερβράνξ, 1923

Τα αρνητικά της «ηλεκτρονικής διακυβέρνησης»...
Τα νέα μέσα επικοινωνίας και πληροφορίας δίνουν τη δυνατότητα σε κράτη που είναι ισχυρά τεχνολογικά, μέσα σε ένα περιβάλλον παγκόσμιας ανησυχίας για τρομοκρατικές επιθέσεις, να παρακολουθούν για παράδειγμα, την ηλεκτρονική αλληλογραφία και την κίνηση στο διαδίκτυο, τις κλήσεις κινητής τηλεφωνίας κτλ.
Κάτι αντίστοιχο, με τα δεδομένα της τότε εποχής, συνέβαινε και την περίοδο του ψυχρού πολέμου μεταξύ των Η.Π.Α. και της Σοβιετικής Ένωσης: η τροπή που πήραν οι αμερικανοσοβιετικές σχέσεις την περίοδο 1947-49 οδήγησαν τις δύο υπερδυνάμεις σε πλήρη ρήξη και ανοικτή αναμέτρηση. Το 1949 και η Σοβιετική Ένωση απέκτησε ατομική βόμβα.
Το εφιαλτικό κλίμα εκείνης της εποχής διαπερνά το βιβλίο **1984** του **Τζωρτζ Όργουελ**: Το κράτος του Μεγάλου Αδελφού, η εφιαλτική «αστυνομία της σκέψης» παρακολουθεί συνεχώς τους πάντες και τα πάντα μέσα από διαδραστικές οθόνες ασκώντας απόλυτο έλεγχο στις πράξεις και τις συνειδήσεις. Ο ίδιος ο τίτλος μπορεί να αναφέρεται σε μια μελλοντική για την εποχή που γράφτηκε χρονιά,

Η **Ελλάδα**, στο πλαίσιο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, **ενσωματώνει τις νέες τεχνολογίες στη Δημόσια Διοίκηση** και παρέχει πλέον ηλεκτρονική πρόσβαση σε βασικές δημόσιες υπηρεσίες, όπως για παράδειγμα την ηλεκτρονική υποβολή φορολογικών δηλώσεων μέσω του TAXISnet. Η εκάστοτε Κυβέρνηση έχει πρωταρχική ευθύνη στη διαμόρφωση της νοοτροπίας που διέπει τη Δημόσια Διοίκηση.

5.2.4. Ανεξάρτητες (διοικητικές) αρχές

Οι Ανεξάρτητες Αρχές αποτελούν ένα νέο είδος δημόσιας λειτουργίας. Στη θεσμοθέτησή τους οδήγησαν οι δυσλειτουργίες της δημόσιας Διοίκησης, όπως για παράδειγμα οι καθυστερήσεις στις απαντήσεις των αιτημάτων των πολιτών. Σκοπός τους είναι μεταξύ άλλων, να ενισχύσουν την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, να συμβάλουν στον εκσυγχρονισμό της δημόσιας Διοίκησης, να ενισχύσουν τη δράση των πολιτών σε θέματα προστασίας του καταναλωτή κ.ά.

Επί των Αρχών αυτών δεν ασκείται κανενός είδους έλεγχος από την εκτελεστική εξουσία, ιεραρχικός ή οικονομικός ή άλλος. Μόνο ο προϋπολογισμός τους καταρτίζεται και εκτελείται από το Υπουργείο, στο οποίο υπάγεται η κάθε ανεξάρτητη αρχή.

Έλεγχο στις Ανεξάρτητες Αρχές ασκεί η Βουλή: ορίζει τη σύνθεσή τους και ελέγχει τη δράση τους με κοινοβουλευτικό έλεγχο. Ειδικότερα:

Τα στελέχη των Ανεξάρτητων Αρχών έχουν προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία έναντι της πολιτικής εξουσίας (όπως και οι δικαστικοί λειτουργοί). Δεν είναι ισόβια, αλλά με θητεία. Για τη στελέχωση των Ανεξάρτητων Αρχών επιλέγονται πρόσωπα υψηλού κύρους και ευρείας αποδοχής, όπως για παράδειγμα έγκριτοι καθηγητές πανεπιστημίου, με τη διαδικασία που προβλέπει το Σύνταγμα.

Κάθε Οκτώβριο, **οι Ανεξάρτητες Αρχές** υποβάλλουν στον Πρόεδρο της Βουλής **έκθεση με τα πεπραγμένα τους**. Η Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής εξετάζει την έκθεση και συντάσσει πόρισμα, το οποίο περιλαμβάνει και τη γνώμη της μειοψηφίας.

Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε σε κάποιες Ανεξάρτητες Αρχές, οι οποίες προβλέπονται από το Σύνταγμα. Υπάρχουν πάντως και άλλες που δεν έχουν ακόμη ενσωματωθεί στο συνταγματικό κείμενο (π.χ. Επιτροπή Ανταγωνισμού, Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας κ.ά.).

α) Ο Συνήγορος του πολίτη

Ο Συνήγορος του Πολίτη διαμεσολαβεί μεταξύ των πολιτών και των δημοσίων υπηρεσιών, με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη, την καταπολέμηση της *κακοδιοίκησης* και

το 1984 όμως δεν αποτελεί τίποτα περισσότερο από την αντιστροφή των δύο τελευταίων ψηφίων, δηλαδή του 48. Ακόμα και σήμερα όμως, το 1984 λειτουργεί ως προφητεία για το μέλλον, μανιφέστο για το παρόν.

Συγκεντρώστε στοιχεία και συζητήστε στην τάξη σε ποιους τομείς μπορεί η «ηλεκτρονική διακυβέρνηση» να διευκολύνει τις δημοκρατικές διαδικασίες, π.χ. τη διεξαγωγή εκλογών με ηλεκτρονική ψηφοφορία, τις δημοσκοπήσεις στο διαδίκτυο κτλ. Να κάνετε κατάλογο με επιχειρήματα υπέρ και κατά της «ηλεκτρονικής διακυβέρνησης». Για παράδειγμα: ένα επιχείρημα υπέρ της «ηλεκτρονικής διακυβέρνησης» είναι οι λιγότερες γραφειοκρατικές διατυπώσεις. Αντίθετα ένα επιχείρημα κατά της «ηλεκτρονικής διακυβέρνησης» είναι οι κίνδυνοι που υπάρχουν, π.χ. ως προς τη διαφύλαξη της μυστικότητας της ψηφοφορίας, την προστασία προσωπικών δεδομένων κτλ. Ζητήστε και τη γνώμη των καθηγητών/-τριών και συμμαθητών/-τριών σας που ασχολούνται με την Πληροφορική.

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ

www.synigoros.gr

Ο θεσμός του **Συνηγόρου του Πολίτη** ξεκίνησε στη Σκανδιναβία (Σουηδία, 1809, Δανία 1954, Νορβηγία 1962). Ο θεσμός υιοθετήθηκε το 1967 στη Μ. Βρετανία, όπου ονομάζεται «κοινοβουλευτικός επίτροπος». Πολλές χώρες έκτοτε υιοθέτησαν τον θεσμό, για να ερευνά την κακοδιοίκηση στην τοπική αυτοδιοίκηση, την αστυνομία και αλλού.

Α.Σ.Ε.Π.

www.asep.gr

ΕΣΡ

www.esr.gr,

την τήρηση της νομιμότητας. Επίσης, προασπίζεται και προωθεί την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού. **Κακοδιοίκηση** σημαίνει ότι κάποια πράξη ή παράλειψη μιας δημόσιας υπηρεσίας παραβιάζει κάποιο δικαίωμα του πολίτη ή προσβάλλει κάποιο νόμιμο συμφέρον του. Τέτοιες περιπτώσεις είναι για παράδειγμα η έλλειψη ή η άρνηση παροχής πληροφοριών, η υπερβολική καθυστέρηση απάντησης σε αίτημα του πολίτη, διάφορες διακρίσεις π.χ. μεταξύ των δύο φύλων. Κάθε πολίτης, προτού καταφύγει στην Αρχή, πρέπει πρώτα να έλθει σε επαφή με τη δημόσια υπηρεσία με την οποία σχετίζεται η υπόθεσή του. Αν η επαφή αυτή με τη δημόσια υπηρεσία δεν οδηγήσει σε επίλυση του προβλήματος, μπορεί να καταθέσει έγγραφη αναφορά στον Συνήγορο του Πολίτη, ο οποίος θα επιληφθεί του θέματος και θα επισημάνει στη δημόσια υπηρεσία πώς πρέπει να ενεργήσει.

Από το 2003 λειτουργεί και ο **Συνήγορος του Παιδιού**. Ασχολείται με υποθέσεις που αφορούν θέματα σχετικά με την εκπαίδευση, υγεία, πρόνοια, επιμέλεια γονέων, κακοποίηση, προσβολή προσωπικότητας των παιδιών κ.ά. Παράλληλα, επεξεργάζεται και προτείνει αλλαγές και βελτιώσεις στην εθνική νομοθεσία για τα παιδιά, όπως για παράδειγμα την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας.

β) Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

Ο σεβασμός και η προστασία της αξιοπρέπειας, της ιδιωτικής ζωής και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας αποτελούν πρωταρχική επιδίωξη κάθε δημοκρατικής κοινωνίας. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα προστατεύει τους πολίτες, σε ό,τι αφορά τη χρησιμοποίηση προσωπικών τους δεδομένων από υπηρεσίες, εταιρείες ή οργανισμούς.

γ) Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης

Η ραδιοφωνία και ιδίως η τηλεόραση είναι τεχνολογικά επιτεύγματα με εξαιρετικά μεγάλη δύναμη και επιρροή στους αποδέκτες τους, ακροατές και τηλεθεατές. Αναλογιστείτε απλώς, τη δύναμη των Μ.Μ.Ε. στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης («τέταρτη εξουσία»).

Το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης αποσκοπεί στη διασφάλιση της νόμιμης λειτουργίας των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών. **Εξασφαλίζει** έτσι την αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων, προϊόντων λόγου και τέχνης. Στοχεύει, επίσης, στην τήρηση των συνταγματικών αρχών της πολυφωνίας, της ποιότητας και της προστασίας της παιδικής ηλικίας και της νεότητας ως προς το περιεχόμενο των προγραμμάτων. Τέλος, μεριμνά για τη διαφάνεια των οικονομικών στοιχείων των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον ευρύτερο τομέα των μέσων ενημέρωσης.

www.adae.gr

www.dpa.gr

«Έδιναν δακτυλικό αποτύπωμα για να δουλέψουν!»

Φρένο στην ανεξέλεγκτη εφαρμογή των νέων τεχνολογικών μεθόδων επιτήρησης των πολιτών επιχειρεί να βάλει η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων. Με απόφασή της διατάσσει εταιρεία να ξηλώσει το βιομετρικό σύστημα που έχει τοποθετήσει στις εγκαταστάσεις της, προκειμένου να ελέγχει την τήρηση του ωραρίου και την είσοδο και την έξοδο των εργαζομένων στην επιχείρηση. [...]
Σύμφωνα με τη νομολογία που έχει χαράξει η Αρχή, *'ο έλεγχος της παρουσίας των εργαζομένων με δακτυλικά αποτυπώματα, πέρα από την εύλογη αντίδραση των υποκειμένων που προκαλεί, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι βαρύνει περισσότερο από την ανάγκη προστασίας του δικαιώματος του ατόμου στην ιδιωτική του ζωή'*.
Απόκομμα από άρθρο της Βάνας Φωτοπούλου, Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, φύλλο της 13ης Αυγούστου 2007.

Μερικά απο τα θέματα που ρυθμίζει το Ε.Σ.Ρ. είναι: η ραδιοτηλεοπτική κάλυψη προεκλογικής περιόδου, η τήρηση αρχών αντικειμενικότητας, ισότιμης μεταχείρισης και ποιότητας κατά την παρουσίαση ειδησεογραφικών και ενημερωτικών προγραμμάτων, η προστασία ανήλικων τηλεθεατών, η σήμανση ψυχαγωγικών εκπομπών (πρόγραμμα κατάλληλο, απαραίτητη η γονική συναίνεση κτλ.).

δ) Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού (Α.Σ.Ε.Π.)

Βασική αρμοδιότητα του Α.Σ.Ε.Π. είναι η επιλογή του μονίμου προσωπικού του Δημοσίου Τομέα, συνήθως μέσω γραπτού διαγωνισμού, όπως για τους εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης, το Α.Σ.Ε.Π. ελέγχει όλες τις προσλήψεις που γίνονται στο δημόσιο τομέα, μονίμου και εποχικού προσωπικού, καθώς και των συμβασιούχων. Η λειτουργία του Α.Σ.Ε.Π. διασφαλίζει τη διαφάνεια και την αξιοκρατία στη στελέχωση του δημόσιου τομέα, άρα, κατ'επέκταση, και την αποτελεσματική λειτουργία του.

ε) Ανεξάρτητη Αρχή Διασφάλισης του απορρήτου των Επικοινωνιών (Α.Δ.Α.Ε.)

Σκοπός της Α.Δ.Α.Ε. είναι η προστασία του απορρήτου των επιστολών, της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλον τρόπο, καθώς και η ασφάλεια των δικτύων πληροφοριών. Άρση του απορρήτου των επικοινωνιών είναι δυνατή μόνον λόγω δημοσίου συμφέροντος, όταν υπάρχει εισαγγελική παραγγελία ή δικαστική απόφαση.

Μερικά απο τα θέματα που απασχολούν την Α.Δ.Α.Ε. είναι: η χρησιμοποίηση μαγνητοφωνημένης συνομιλίας μεταξύ δημοσιογράφου και ιδιώτη σε τηλεοπτική εκπομπή χωρίς την άδεια του τελευταίου, η προστασία διαφόρων δεδομένων επικοινωνίας, του περιεχομένου της επικοινωνίας και γενικά κάθε πληροφορίας που αφορά τους συνδρομητές κινητής τηλεφωνίας, όπως ο αριθμός του καλούντος και καλούμενου συνδρομητή, ο χρόνος διενέργειας και η διάρκεια της συνδιάλεξης κτλ.

5.3. Η δικαστική λειτουργία

Η δικαστική λειτουργία ασκείται από τα δικαστήρια. Οι αποφάσεις των δικαστηρίων εκτελούνται στο όνομα του Ελληνικού Λαού.

Τα δικαστήρια συγκροτούνται από δικαστές. Οι δικαστές είναι επαγγελματίες νομικοί, με **λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία** έναντι των δύο άλλων λειτουργιών (νομοθετικής και εκτελεστικής) και των ιεραρχικά προϊσταμένων τους αντίστοιχα. Αυτό σημαίνει ότι κατά την άσκηση των καθηκόντων τους δεσμεύονται μόνο από το Σύνταγμα και τους νόμους˙ είναι ανεξάρτητοι από οποιοδήποτε άλλο όργανο της πολιτείας. Ο διορισμός, η υπηρε-

Georges Roualt, Δικαστές, 1908, Κοπεγχάγη, Musée Royal des Beaux – Arts

Η Δικαιοσύνη στην τέχνη συνήθως προσωποποιείται με τα μάτια κλειστά. Κρατάει ζυγό στο ένα χέρι και ρομφαία στο άλλο. Ποια χαρακτηριστικά της απονομής δικαιοσύνης συμβολίζονται κατά τη γνώμη σας με τον τρόπο αυτό;

Ραφαήλ Σάντσιο, Η Δικαιοσύνη, λεπτομέρεια από την οροφή της αίθουσας Υπογραφής (Stanza della segnatura), περ. 1510, Βατικανό, Ρώμη.

σιακή τους κατάσταση, η πειθαρχική τους ευθύνη υπάγονται στη δικαιοδοσία του Ανώτατου Δικαστικού Συμβουλίου, το οποίο συγκροτείται πάλι από δικαστές. Είναι, επομένως, σε θέση να ασκούν τα καθήκοντά τους σε ένα περιβάλλον υπηρεσιακής ασφάλειας, προστατευμένο από παρεμβάσεις οργάνων της πολιτικής εξουσίας.

Οι δικαστές πρέπει να εμπνέουν εμπιστοσύνη στους πολίτες για την **ουδετερότητα** και **την αμεροληψία τους κατά την απονομή της δικαιοσύνης.**

Βέβαια, όταν λέμε ότι οι δικαστές απονέμουν δικαιοσύνη, δεν εννοούμε ότι επιλύουν τις διαφορές μεταξύ των διαδίκων* σύμφωνα με τις προσωπικές τους πεποιθήσεις που τους κάνουν ενδεχομένως να «διαισθάνονται» ποιος από τους διαδίκους που έχουν μια διαφορά έχει δίκιο. Οι δικαστές εφαρμόζουν τους νόμους. Δεν μπορούν να δικάσουν αντίθετα από τον νόμο, ακόμη και στην υποθετική περίπτωση που οι ίδιοι τον θεωρούν άδικο.

Ο κατηγορούμενος για κάποιο αδίκημα *τεκμαίρεται*, δηλαδή , θεωρείται αθώος, μέχρι να αποδειχθεί η ενοχή του. Η καταδίκη του είναι θεμιτή, μόνο αν αποδειχθεί η ενοχή του. Αυτό είναι το **τεκμήριο αθωότητας** *(λατ.'in dubio pro reo / libertate': «εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου/ της ελευθερίας»)*. Για να εκδώσει την απόφασή του το δικαστήριο, πρέπει πρώτα να ακούσει και τις δυο πλευρές, σύμφωνα με την αρχή της εκατέρωθεν ακρόασης *(«Μηδενί δίκην δικάσης, πριν άμφω μύθον ακούσης»*: συμβουλή του Φωκυλίδη, ελεγειακού ποιητή από τη Μίλητο, που έχει γίνει νομικό αξίωμα - λατ. *'audiatur et altera pars', «ας ακουσθεί και η άλλη πλευρά»).*

Οι δικαστικές **αποφάσεις** πρέπει να είναι πάντοτε **ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένες**, έτσι ώστε να μπορούν να ελεγχθούν. Πρέπει να λαμβάνονται και να απαγγέλλονται σε **δημόσια συνεδρίαση**. Στις αποφάσεις δημοσιεύεται και η γνώμη της μειοψηφίας.

Τα δικαστήρια, ανάλογα με τις διαφορές που εκδικάζουν, διακρίνονται σε:

α) Πολιτικά: επιλύουν διαφορές μεταξύ ιδιωτών, οι οποίοι προσφεύγουν συνήθως σε αυτά με αγωγή και ζητούν χρηματική αποζημίωση.

β) Ποινικά: επιβάλλουν τις προβλεπόμενες από τον νόμο ποινές στους δράστες εγκλημάτων. Η διαδικασία ενώπιον των δικαστηρίων αυτών κινείται είτε αυτεπαγγέλτως από τον Εισαγγελέα, στη γνώση του οποίου περιέρχεται η τέλεση ενός εγκλήματος, είτε μετά από μήνυση εκ μέρους κάποιου ιδιώτη.

γ) Διοικητικά: επιλύουν διαφορές μεταξύ κράτους και ιδιωτών, όταν αυτοί θεωρούν ότι αδικήθηκαν από κάποια ενέργεια

* Διάδικοι είναι τα πρόσωπα που έχουν μια διαφορά και προσφεύγουν στο δικαστήριο για να την επιλύσουν.

Περικλής Πανταζής, Άρειος Πάγος (1881), Συλλογή Εθνικής Πινακοθήκης, Αθήνα

Άρειος Πάγος είναι ο βράχος του Άρεως απέναντι από τη δυτική πλευρά της Ακρόπολης στην Αθήνα. Η κορυφή του λόφου είναι τεχνητά ισοπεδωμένη. Εκεί συνερχόταν το ανώτατο δικαστήριο της αρχαίας Αθήνας. Δίκαζε τις λεγόμενες «φονικές δίκες», βαρύτατα δηλαδή εγκλήματα (εκ προθέσεως ανθρωποκτονίες, σωματικές βλάβες, δηλητηριάσεις, εμπρησμούς) που τιμωρούνταν με την ποινή του θανάτου, της δήμευσης περιουσίας ή της εξορίας του δράστη (Πηγή: Αριστ. Αθηναίων Πολιτεία). Επίσης, ο Άρειος Πάγος επόπτευε την τήρηση των νόμων και επέβαλε ποινές σε όσους επιβουλεύονταν τη «δημόσια τάξη» (Πηγή: Αριστ., Αθ. Πολ., 57, 3 & 3, 6).

Ένορκος μπορεί να είναι κάθε Έλληνας/-ίδα πολίτης, εφόσον έχει τα ακόλουθα προσόντα:

- Είναι ηλικίας μεταξύ τριάντα και εβδομήντα ετών,
- Έχει απολυτήριο στοιχειώδους εκπαίδευσης
- Έχει πολιτικά δικαιώματα.
- Δεν έχει καταδικασθεί για εκ προθέσεως έγκλημα σε στερητική της ελευθερίας ποινή ανώτερη των τριών μηνών.

Ένορκοι δεν μπορούν να είναι οι κληρικοί, οι μοναχοί, οι φορείς πολιτειακών αξιωμάτων, όπως ο ΠτΔ, ο Πρωθυπουργός, οι Υπουργοί, οι Βουλευτές, αλλά και οι Δήμαρχοι, οι Νομάρχες κτλ. για όσο καιρό διαρκεί η θητεία τους, οι καθηγητές Α.Ε.Ι., οι διπλωματικοί υπάλληλοι, οι δικαστές.

ενός κρατικού οργάνου. Οι πολίτες προσφεύγουν στα διοικητικά δικαστήρια με *αίτηση ακυρώσεως* ή *προσφυγή*, για να ζητήσουν *ακύρωση* ή *μεταρρύθμιση της διοικητικής πράξης*.

Μια διαφορά κρίνεται από το αρμόδιο δικαστήριο που δικάζει, κατ'αρχάς σε πρώτο βαθμό *(πρωτοδικείο)*. Αν κάποιος από τους διαδίκους θεωρεί ότι αδικήθηκε από την πρωτόδικη απόφαση, μπορεί, ασκώντας *έφεση*, να ζητήσει η υπόθεση να εκδικασθεί ξανά από δευτεροβάθμιο, ανώτερο δικαστήριο *(εφετείο)*, στη σύνθεση του οποίου συμμετέχουν αρχαιότεροι και εμπειρότεροι δικαστές από αυτούς που δίκασαν την υπόθεση σε πρώτο βαθμό. Σε περίπτωση που μια δικαστική απόφαση πάσχει από *«νομικά σφάλματα* (λ.χ. δεν είναι αιτιολογημένη), μπορεί να προσβληθεί με *αναίρεση* ενώπιον του Αρείου Πάγου ή του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Ο Άρειος Πάγος είναι το ανώτατο πολιτικό και ποινικό δικαστήριο της χώρας. **Το Συμβούλιο της Επικρατείας** είναι το **ανώτατο διοικητικό δικαστήριο.** Το Συμβούλιο της Επικρατείας ελέγχει αν είναι νόμιμη η δράση της Διοίκησης και έχει έτσι πρωταρχική σημασία για την προστασία του διοικούμενου από ενδεχόμενη κρατική αυθαιρεσία. **Ανώτατο διοικητικό δικαστήριο**, **ειδικό** όμως, είναι και το **Ελεγκτικό Συνέδριο** με κύρια αρμοδιότητα τον δημοσιονομικό έλεγχο του κράτους, όπως για παράδειγμα τον έλεγχο των δαπανών του Δημοσίου.

Τα δικαστήρια συγκροτούνται από ισόβιους δικαστές. Υπάρχει και ένα δικαστήριο, το **μικτό ορκωτό,** που συγκροτείται από **τακτικούς**, όπως λέγονται, δικαστές (τρεις) και **ενόρκους** (τέσσερις). Οι ένορκοι δεν έχουν νομική κατάρτιση, εκφράζουν την περί δικαίου άποψη της κοινωνίας και αναλαμβάνουν τη δέσμευση να καταλήξουν σε ετυμηγορία κρίνοντας σύμφωνα με τη συνείδησή τους και κατά την ελεύθερη πεποίθηση που θα σχηματίσουν κατά τη διάρκεια της δίκης. Το μικτό ορκωτό δικαστήριο δικάζει τις βαρύτερες μορφές εγκλημάτων (π.χ. ανθρωποκτονίες εκ προθέσεως) και τα πολιτικά εγκλήματα (π.χ. προδοσία της χώρας).

Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης http://www. ministryofjustice.gr

ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ:

Α/ Δίπλα σε καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις σημειώστε Σ, αν τη θεωρείτε σωστή, Λ, αν τη θεωρείτε λανθασμένη. Αν θεωρείτε την πρόταση λανθασμένη, να τη διατυπώσετε ξανά σωστά:

1. ____Κακοδιοίκηση σημαίνει, ότι μια πράξη ή παράλειψη μιας δημόσιας υπηρεσίας παραβιάζει κάποιο δικαίωμα του πολίτη ή προσβάλλει κάποιο νόμιμο συμφέρον του.

2. ____Οι δικαστές δικάζουν σύμφωνα με τις οδηγίες που τους δίνει η Κυβέρνηση.

3. ____Ο ΠτΔ εκλέγεται από τη Βουλή.

Β/ Κυκλώστε την επιλογή που συμπληρώνει σωστά τις παρακάτω προτάσεις:

1. Το κόμμα «Πολιτική και Δίκαιο» ήρθε πρώτο στις εκλογές και εξέλεξε 148 βουλευτές. Ο αρχηγός του....

α) θα ορκιστεί Πρωθυπουργός, β) θα ορκιστεί Πρόεδρος της Βουλής, γ) θα λάβει από τον ΠτΔ εντολή σχηματισμού Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, δ) θα λάβει από τον ΠτΔ εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης.

2. Η Κυβέρνηση, μετά την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού, είναι υποχρεωμένη να ζητήσει από τη Βουλή…..

α) ψήφο εμπιστοσύνης, β) πρόταση δυσπιστίας, γ) διερευνητική εντολή, δ) κοινοβουλευτικό έλεγχο.

3. Η αρμοδιότητα για θέματα περιφερειακής κρατικής ανάπτυξης ανήκει…….

α) στην κεντρική διοίκηση (Υπουργεία), β) στη Βουλή, γ) στα περιφερειακά κρατικά όργανα, δ) στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.

Γ/ Ψηφίστε στην τάξη έναν νόμο για την προστασία του περιβάλλοντος. Συζητήστε και διατυπώστε τη βασική αρχή που θα διέπει την πρόταση νόμου που θα καταθέσετε. Βρείτε επιχειρήματα, προκειμένου να πείσετε τους βουλευτές – συμμαθητές-τριες σας, ότι είναι απαραίτητο να ψηφιστεί ο νόμος που προτείνετε. Στο τέλος, διατυπώστε σε ενιαίο κείμενο μια σύνθεση των καλύτερων ιδεών που θα προκύψουν από τη συζήτηση, όπως θα έχουν καταγραφεί στα πρακτικά και θα έχουν ψηφιστεί στην τάξη. Δώστε το κείμενο αυτό για δημοσίευση στην Εφημερίδα του Σχολείου. Παρακινήστε τη σχολική κοινότητα να αναλάβει τις πρωτοβουλίες που προτείνετε στον νόμο σας για την προστασία του περιβάλλοντος (π.χ. ανακύκλωση).

Δ/ Η Ευρωπαϊκή Ένωση όρισε τέσσερα στάδια «ηλεκτρονικής ωρίμανσης» στην παροχή δημοσίων υπηρεσιών μέσω του διαδικτύου (on line): 1ο Απλή παροχή πληροφοριών, 2ο στάδιο: Αλληλεπίδραση υπηρεσίας – πολίτη (π.χ. μεταφόρτωση (downloading) αιτήσεων), 3ο στάδιο: Αλληλεπίδραση «διπλής κατεύθυνσης» (ο πολίτης επεξεργάζεται την αίτηση άμεσα και το αίτημα κατατίθεται ηλεκτρονικά), 4ο στάδιο: Συναλλαγές (το αίτημα ικανοποιείται ηλεκτρονικά, μια πληρωμή ολοκληρώνεται ηλεκτρονικά). Συγκεντρώστε στοιχεία για τις δημόσιες υπηρεσίες που παρέχονται ηλεκτρονικά στην Ελλάδα (π.χ. υποβολή φορολογικής δήλωσης, έκδοση πιστοποιητικών γεννήσεως, γάμου από τα Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών κτλ.). Σε ποιο από τα παραπάνω στάδια «ηλεκτρονικής ωρίμανσης» βρίσκονται οι υπηρεσίες αυτές; Επισκεφθείτε την ηλεκτρονική πύλη του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (Ε.Α.Π.), στη διεύθυνση www.eap.gr που παρέχει εξ αποστάσεως ανώτατη εκπαίδευση και αναζητήστε πληροφορίες για τη φοίτηση σε αυτό. Συζητήστε στην τάξη τις συνέπειες της «ηλεκτρονικής διακυβέρνησης» για τη σχέση πολίτη – κράτους. Χρησιμοποιήστε και τις πληροφορίες που σας δίνουν τα ακόλουθα γραφήματα:

ΠΟΣΟΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΟΥ ΠΑΡΕΧΟΝΤΑΙ ON LINE

(Πηγή: Σ.Ε.Β. Έρευνα και Ανάλυση, Παρατηρητήριο Ανταγωνιστικότητας, Τεύχος 34, Νοέμβριος 2005, «Το Επίπεδο Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης στην Ελλάδα - Επιπτώσεις στην Ανταγωνιστικότητα»).

Το ποσοστό των δημοσίων υπηρεσιών που παρέχονται εξ ολοκλήρου on line στην Ελλάδα είναι 32%, ποσοστό, αρκετά χαμηλό σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό άλλων χωρών της Ευρώπης. (Διάγραμμα 1). Αναφορικά με το επίπεδο ανάπτυξης, δηλαδή με το πόσο εξελιγμένα είναι τα συστήματα για την on line παροχή υπηρεσιών, η Ελλάδα βρίσκεται στο 61%, όταν ο μέσος όρος της ΕΕ-25 μαζί με την Ελβετία, την Ισλανδία και τη Νορβηγία είναι 65%. Αυτό σημαίνει ότι τα περισσότερα συστήματα on line παροχής υπηρεσιών στην Ελλάδα βρίσκονται στο επίπεδο της απλής διάθεσης εγγράφων (μεταφόρτωση αιτήσεων κτλ.) (Διάγραμμα 2).

Διάγραμμα1: Ποσοστό υπηρεσιών που παρέχονται εξ ολοκλήρου on line

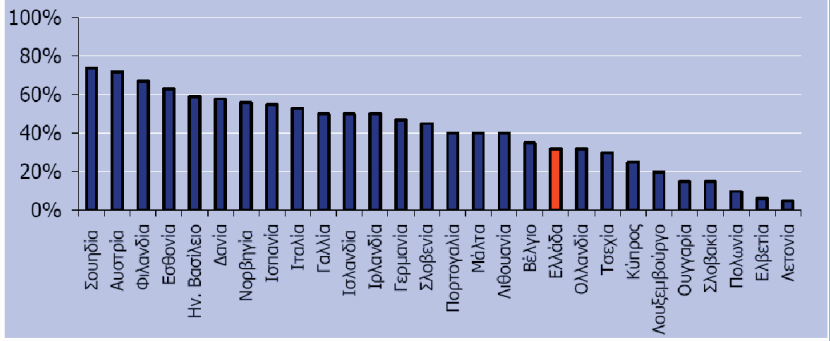

Πηγή: "Online Availability Of Public Services, How Is Europe Progressing?", CapGemini, 2005

Διάγραμμα 2: Επίπεδο ανάπτυξης των συστημάτων on line παροχής υπηρεσιών στην Ελλάδα και σε χώρες της ΕΕ

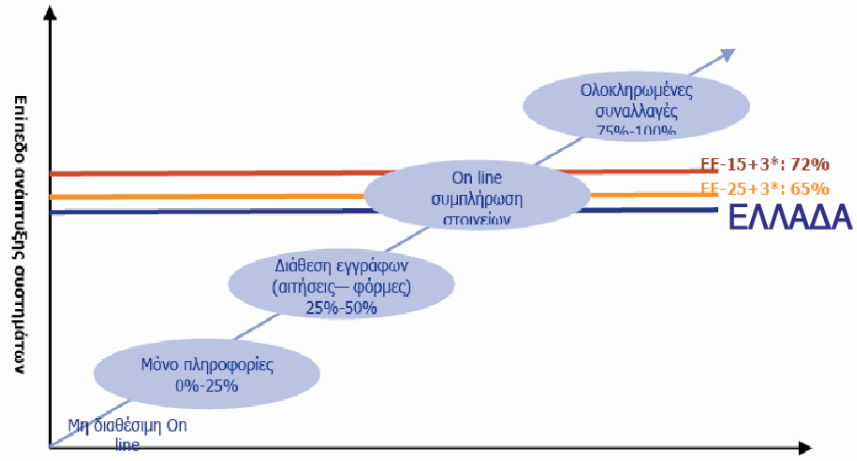

*Ελβετία, Ισλανδία, Νορβηγία
Πηγή: "Online Availability Of Public Services, How Is Europe Progressing?", CapGemini, 2005

ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

6.1. Δικαιώματα και υποχρεώσεις
6.2. Άσκηση και κατάχρηση του δικαιώματος
6.3. Διακρίσεις δικαιωμάτων
6.3.1. Τα ατομικά δικαιώματα
6.3.2. Τα πολιτικά δικαιώματα
6.3.3. Τα κοινωνικά δικαιώματα
6.4. Πολιτική άμυνα και προστασία

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΖΗΤΟΥΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Τι σημαίνει ελευθερία και πώς εκφράζεται στο πλαίσιο του δημοκρατικού πολιτεύματος;
- Τι προϋποθέτει η απόλαυση της ελευθερίας εκ μέρους του ανθρώπου ως ατόμου και μέλους του κοινωνικού συνόλου και γιατί;
- Τι σημαίνει δικαίωμα και γιατί έχει σημασία για τον πολίτη η κατοχύρωση δικαιωμάτων από το Σύνταγμα;
- Πώς διακρίνονται τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα ανάλογα με το περιεχόμενό τους;
- Ποιους περιορισμούς θέτει το Σύνταγμα στην άσκηση των δικαιωμάτων και γιατί;
- Πότε είναι καταχρηστική η άσκηση δικαιώματος;
- Τι σημαίνει πολιτική άμυνα και προστασία;

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

- Ελευθερία
- Ισότητα
- Ευθύνη
- Υποχρέωση
- Δικαίωμα
- Πολιτικά δικαιώματα
- Κοινωνικά δικαιώματα
- Χρηστά ήθη
- Καταχρηστική άσκηση δικαιώματος
- Πολιτική άμυνα και προστασία

6.1. Δικαιώματα και υποχρεώσεις

Η **ελευθερία** και η **ισότητα** είναι τα **συστατικά στοιχεία του δημοκρατικού πολιτεύματος**. Ελευθερία σημαίνει να μην υπόκειται κάποιος στη βούληση ενός άλλου. Ειδικότερα, στη σύγχρονη δημοκρατία, ελευθερία σημαίνει *δυνατότητα ανεμπόδιστης από κάθε εξωτερικό εξαναγκασμό ανάπτυξης της προσωπικότητάς μας*. Τη δυνατότητα αυτή την απολαμβάνουν εξίσου όλοι οι πολίτες. Επομένως, τίθεται αυτομάτως ένα όριο στην ελευθερία του καθενός και της καθεμιάς από εμάς• η ελευθερία των άλλων.

Τι ακριβώς σημαίνει στην πράξη δυνατότητα ανεμπόδιστης ανάπτυξης της προσωπικότητάς μας; Να μπορώ να κάνω ό,τι θέλω, να πηγαίνω όπου θέλω, να εκφράζομαι όπως θέλω, να μπορώ με λίγα λόγια να κάνω πράξη αυτά που επιθυμώ, για να νιώθω ότι *εγώ καθορίζω τη ζωή μου*. Είναι, λοιπόν, μια ανέμελη υπόθεση η ελευθερία;

Η ελευθερία συνεπάγεται ευθύνη. Ευθύνη προς τον εαυτό μου, ευθύνη και προς τους άλλους. Είμαι ελεύθερος/-η να κάνω επιλογές, σημαίνει, φέρω ταυτόχρονα και την απόλυτη ευθύνη για τις επιλογές μου, ακριβώς γιατί είναι επιλογές δικές μου και κανένας άλλος δεν μου τις επέβαλε. Μπορεί, για παράδειγμα, κάποιος να επιλέγει για συγκεκριμένους λόγους να μην εργάζεται. Αναλαμβάνει την ευθύνη για την επιλογή του αυτή, σημαίνει να μην ζητάει από άλλους χρήματα, να μην ζει παρασιτικά, να μην προβαίνει σε εγκληματικές ενέργειες για να καλύψει τις βιοτικές του ανάγκες κ.ο.κ. Αν δεν αναλάβει τις ευθύνες που συνεπάγεται η οποιαδήποτε επιλογή του και τις μεταθέσει σε κάποιον άλλον, τότε παύει να αυτοκαθορίζεται. Οποιοσδήποτε μπορεί να τον κάνει υποχείριό του, επομένως παύει να είναι ένας ελεύθερος άνθρωπος. Άλλωστε, όπως ο ίδιος έχει απαίτηση κανείς να μη του στερεί την ελευθερία του, κατά τον ίδιο τρόπο και κάποιος άλλος έχει την απαίτηση, να μην στερείται τη δική του ελευθερία. **Η ελευθερία είναι δικαίωμα, αλλά ταυτόχρονα, ευθύνη και υποχρέωση σεβασμού της ελευθερίας των άλλων.**

Συμπερασματικά, **η ελευθερία προϋποθέτει ωριμότητα, αυτογνωσία, συνειδητοποίηση των ευθυνών και των υποχρεώσεων.**

Πώς εκφράζεται η ελευθερία στην πράξη; Με την **αναγνώριση δικαιωμάτων.** Δικαίωμα είναι η η δυνατότητα αυτοκαθορισμού, που αναγνωρίζεται στο άτομο μέσα στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής πολιτείας. Για παράδειγμα, «έχω το δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης» σημαίνει κανείς να μη με λογοκρίνει, αν θέλω να δημοσιοποιήσω επωνύμως τη γνώμη μου για κάποιο θέμα. Εννοείται, σύμφωνα με όσα είπαμε παραπάνω, ότι τη γνώμη μου την εκφράζω υπεύθυνα και δεν θίγω την τιμή και την υπόληψη κάποιου άλλου.

Άρθρο 4 του Συντάγματος
1. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου.
2. Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις.

«Πράττε σαν να επρόκειτο ο κανόνας της πράξης σου να γίνει με τη θέλησή σου καθολικός νόμος».
Immanuel Kant, Γερμανός φιλόσοφος (1724 – 1804) , *Τα θεμέλια της Μεταφυσικής των ηθών,* Εισαγωγή - μετάφραση – σχόλια Γ.Τζαβάρα, Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα – Γιάννινα 1984
Η προσταγή του Καντ μας προφυλάσσει από τον εγωισμό μας και επιτάσσει να σκεπτόμαστε μπαίνοντας στη θέση κάθε άλλου ανθρώπου.

Ανρί Ματίς, Συνομιλία, 1909-12 Μουσείο Ερμιτάζ, Αγία Πετρούπολη

«Ψίθυροι κυκλοφορούν απειλητικά τις τελευταίες αυτές μέρες για επικείμενες 'εκκαθαρίσεις' στο πανεπιστήμιο. Το γεγονός ότι μεταξύ των ονομάτων των υπό απόλυση καθηγητών αναφέρεται και το δικό μου – και αυτό δεν το θεωρώ διόλου περίεργο – μου παρέχει το δικαίωμα και μου επιβάλλει το καθήκον να σας καταστήσω, σήμερα που βρίσκομαι ακόμη κοντά σας, κοινωνούς ορισμένων σκέψεών μου που ίσως δεν θα μπορώ να σας τις πω αύριο.[...]

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και μέλους του κοινωνικού συνόλου. Θέτει το νομικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο πρέπει να κινούνται όλα τα όργανα της πολιτείας στις σχέσεις τους με τους πολίτες. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων των πολιτών. Αλλά και στις μεταξύ των πολιτών σχέσεις πρέπει να γίνονται σεβαστά τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα. Για παράδειγμα η παρακολούθηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων απαγορεύεται τόσο από την πλευρά των κρατικών οργάνων, όσο και από την πλευρά των ιδιωτών και συνιστά παραβίαση του δικαιώματος στην ελεύθερη επικοινωνία (άρθρο 19 Συντάγματος).

Με βάση το περιεχόμενό τους, τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα (ή αλλιώς οι συνταγματικές ελευθερίες) διακρίνονται σε:

α) Ατομικά δικαιώματα που δίνουν στο άτομο τη δυνατότητα να «αμύνεται» απέναντι σε ενδεχόμενη αυθαιρεσία των οργάνων της κρατικής εξουσίας. Το κράτος πρέπει να απέχει, να μην παρεμβαίνει στη σφαίρα της ιδιωτικής αυτονομίας. Για παράδειγμα: *«Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο. Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη. Καμία έρευνα δεν γίνεται σε κατοικία, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος και πάντοτε με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας»* (άρθρο 9 του Συντάγματος).

β) Πολιτικά δικαιώματα που εγγυώνται τη συμμετοχή του ατόμου στις πολιτικές διαδικασίες, την άσκηση της εξουσίας. Για παράδειγμα, *«Για να εκλεγεί κανείς βουλευτής απαιτείται να είναι Έλληνας πολίτης, να έχει τη νόμιμη ικανότητα να εκλέγει και να έχει συμπληρώσει το εικοστό πέμπτο έτος της ηλικίας του κατά την ημέρα της εκλογής»* (άρθρο 55 του Συντάγματος).

γ) Κοινωνικά δικαιώματα που συνιστούν εγγυήσεις για την παρέμβαση της πολιτείας στην κοινωνική ζωή και την εξασφάλιση παροχών για τη δικαιότερη κατανομή του κοινωνικού πλούτου. Για παράδειγμα: *«Το κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων»* (άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος).

Σημειώστε πάντως ότι η διάκριση αυτή δεν είναι απόλυτη. Υπάρχουν δικαιώματα, όπως π.χ. αυτό της δικαστικής προστασίας (άρθρο 20 Σ.), που θεωρούνται τόσο ατομικά, όσο και κοινωνικά, ενδεχομένως δε και πολιτικά.

Το Σύνταγμα, εκτός από δικαιώματα, καθιερώνει και **υποχρεώσεις** των πολιτών, όπως :

α) Ο σεβασμός του Συντάγματος και η τήρηση των νόμων. Ο σεβασμός στο Σύνταγμα και τους νόμους που συμφωνούν με

Και αν η εξουσία – που τη συμφέρει να έχει παθητικούς και πολιτικά αδιάφορους υπηκόους – σας πει ότι έτσι κάνοντας δεν είστε φρόνιμοι και νομοταγείς πολίτες, αποδείξτε της ότι καλός πολίτης είναι μόνον ο ελεύθερος πολίτης, ο συνειδητός, ενεργός και υπεύθυνος πολίτης. Και θυμίστε της ότι ο Περικλής είχε πει στον 'Επιτάφιο': όποιος αδιαφορεί για τα πολιτικά πράγματα του τόπου του είναι όχι φιλήσυχος, αλλά άχρηστος, 'άχρείος' πολίτης. Και μην ξεχνάτε, στις σημερινές δύσκολες για την πατρίδα και το λαό μας περιστάσεις, τα λόγια του ποιητή – και θέλω με αυτά να σας αποχαιρετίσω:

"Όσοι το χάλκεον χέρι
βαρύ του φόβου αισθάνονται,
ζυγόν δουλείας ας έχωσι.
Θέλει αρετήν και τόλμην
η Ελευθερία'».

Αριστόβουλος Μάνεσης.

Απόσπασμα από το τελευταίο μάθημα που εκφώνησε ο καθηγητής Νομικής Αρ. Μάνεσης (1921 – 2000) στο Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσ/νίκης, πριν αποπεμφθεί από το δικτατορικό καθεστώς της 21ης Απριλίου 1967. Αποτελεί ένα μάθημα πολιτικής ελευθερίας προς τους φοιτητές του και παράλληλα ένα μανιφέστο ελεύθερου φρονήματος, μια πράξη αντίστασης στις συνθήκες ανελευθερίας που επικρατούσαν τότε στην Ελλάδα.

Λουκάς Βενετούλιας, Πρόσωπα στη Δικτατορία, 1973, Δημοτική Πινακοθήκη Θεσ/νίκης

Ιστορική εξέλιξη κατοχύρωσης δικαιωμάτων

Η διακήρυξη θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι συνυφασμένη με το **ιστορικό κίνημα του συνταγματισμού,**

αυτό και η αφοσίωση στην Πατρίδα και τη Δημοκρατία αποτελούν θεμελιώδη υποχρέωση όλων των Ελλήνων (άρθρο 120 Σ.). Είναι η πρώτη και θεμελιώδης υποχρέωση που προβλέπει το Σύνταγμα.

β) Η υποχρέωση κοινωνικής ευθύνης και εθνικής αλληλεγγύης, όπως η υποχρέωση παροχής υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο για την αντιμετώπιση εκτάκτων καταστάσεων ή επείγουσας κοινωνικής ανάγκης, πυρκαγιών, σεισμών κτλ. (άρθρο 25 Σ.).

γ) Η φορολογική υποχρέωση, δηλ. η υποχρέωση όλων των ελλήνων πολιτών να συνεισφέρουν στα δημόσια βάρη, χωρίς διακρίσεις, ανάλογα με την οικονομική τους δυνατότητα (άρθρο 4 παρ. 5 Σ.).

δ) Η στρατολογική υποχρέωση. Κάθε Έλληνας είναι υποχρεωμένος να συμβάλλει στην άμυνα της πατρίδας του, όπως ορίζουν οι νόμοι (άρθρο 4 παρ.6 Σ).

ε) Η υποχρεωτική εκπαίδευση. Τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα (άρθρο 16 παρ. 3 Σ.).

6.2. Άσκηση και κατάχρηση δικαιώματος

Συνισταμένη όλων των δικαιωμάτων είναι το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας κάθε ανθρώπου. Το δικαίωμα αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 του Συντάγματος, όπου ορίζονται και τα όρια άσκησής του: «*Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη*».

Η κατοχύρωση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας ανταποκρίνεται κατ'αρχάς στα δεδομένα της σύγχρονης φιλελεύθερης κοινωνίας. Ο καθένας είναι ελεύθερος να επιδιώκει την επίτευξη των στόχων του, την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του. Η ελευθερία αυτή εκτείνεται και στη συμμετοχή του ανθρώπου στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή. Δεν είναι όμως απεριόριστη. **Περιορίζεται από τα δικαιώματα των άλλων, το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη.**

Τα **χρηστά ήθη** είναι *αρχές κοινωνικού πράττειν που αναγνωρίζονται και γίνονται σεβαστές από όλους*. Διασφαλίζουν έναν ανεκτό και συμβατό με την κοινωνική συνύπαρξη όρο διαβίωσης, από όπου προκύπτει και η δεσμευτικότητά τους. Πρόκειται π.χ. για την εντιμότητα στις συναλλαγές, την επιμέλεια και την ευσυνειδησία στην εκπλήρωση υποχρεώσεων έναντι των άλλων, το ενδιαφέρον για την κοινότητα, τη συμμετοχή στα κοινώς δρώμενα κτλ. Η παραβίασή τους διαταράσσει την ομαλή κοινωνική συμβίωση.

Το Σύνταγμα, ορίζοντας ως όρια της ελευθερίας τα δικαιώματα των άλλων και τα χρηστά ήθη, αναγνωρίζει ότι η κατοχύρωση διεκδίκηση δηλαδή της θέσπισης κανόνων για την οργάνωση και τον περιορισμό της κρατικής εξουσίας. Το κίνημα του συνταγματισμού συνδέεται με την επικράτηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και την οικονομική και κοινωνική ενίσχυση της αστικής τάξης απέναντι στις αυθαιρεσίες της μοναρχικής εξουσίας, κυρίως για λόγους ελευθερίας συναλλαγών και για την ανεμπόδιστη ανάπτυξη του εμπορίου και της βιομηχανίας.

Πρόδρομος των ιστορικών αυτών εξελίξεων υπήρξε η **Αγγλία** του 17ου αιώνα, με κείμενα όπως το Habeas Corpus (1679, εγγυήσεις της προσωπικής ασφάλειας έναντι της προσωπικής κράτησης), και το Bill of Rights (1688, ισότητα στην εφαρμογή των νόμων). Το 1776 οι επαναστατημένες αποικίες της **Β. Αμερικής**, επηρεασμένες από τη φιλελεύθερη αγγλική παράδοση, περιέλαβαν διακηρύξεις δικαιωμάτων στα προοίμια των Συνταγμάτων τους και στην περαιτέρω ανάπτυξη του φιλελευθερισμού. Σταθμός στην πορεία της αναγνώρισης θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι βέβαια **η Γαλλική Επανάσταση** και η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789.

Ορισμένες ατομικές ελευθερίες, όπως αυτή του τύπου ή η συνδικαλιστική ελευθερία, που δεν ανταποκρίνονται στην κλασική αστική ιδεολογία, καθιερώθηκαν αργότερα, κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, σε συνάρτηση με τις οικονομικοπολιτικές διεκδικήσεις των εργαζομένων.

Εικόνα: Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (1789)

ρωση των δικαιωμάτων, πέρα από τα ατομικά συμφέροντα, πρέπει να λαμβάνει υπόψη και τα ευρύτερα συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου. Η άσκηση των δικαιωμάτων υπηρετεί το άτομο και τις επιδιώξεις του, αλλά ταυτόχρονα προωθεί και το συλλογικό καλό, την αλληλεγγύη στις κοινωνικές σχέσεις.

Τα δικαιώματα αναγνωρίζονται στο Σύνταγμα, αλλά ο νομοθέτης μπορεί να προβλέψει κάποιους **περιορισμούς** για την εξυπηρέτηση ευρύτερων κοινωνικών σκοπών ή για χάρη του δημοσίου συμφέροντος. Για παράδειγμα, η παρακολούθηση των τηλεπικοινωνιών κατ'αρχήν απαγορεύεται. Με δικαστικό ένταλμα, ωστόσο, μπορεί να γίνει η παρακολούθηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων για τη διαλεύκανση σοβαρών εγκλημάτων, όπως στην περίπτωση της εκ προθέσεως ανθρωποκτονίας. Οι περιορισμοί όμως αυτοί σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να αναιρούν την ουσία του δικαιώματος.

Το Σύνταγμα, επίσης, ορίζει ότι *«η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται»*. (άρθρο 25 παρ. 3 Σ.). **Καταχρηστικά ασκείται ένα δικαίωμα,** όταν ασκείται για σκοπό διαφορετικό από εκείνον για τον οποίο θεσπίσθηκε. Για παράδειγμα, η εκτίμηση αν μια απεργία είναι καταχρηστική εξαρτάται από το αν πράγματι αποσκοπεί στη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών συμφερόντων των εργαζομένων ή σε άλλους στόχους που δεν σχετίζονται με τα εργασιακά αιτήματα, λ.χ. η ανατροπή της κυβέρνησης.

Τι γίνεται σε περίπτωση **προσβολής ενός δικαιώματος;** Η προστασία των δικαιωμάτων είναι κατοχυρωμένη σε εθνικό επίπεδο από το Σύνταγμα και σε ευρωπαϊκό επίπεδο από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α.). Ο δικαιούχος μπορεί να ζητήσει άρση της προσβολής και παράλειψή της στο μέλλον, καθώς επίσης και αποζημίωση.

Η Ε.Σ.Δ.Α. κατοχυρώνει **δικαίωμα ατομικής προσφυγής** στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Στρασβούργο (Ε.Δ.Δ.Α.). Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων παραμένουν τα βασικά σημεία αναφοράς για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη.

Δυνατότητα προσφυγής έχει κάθε άτομο. Η προσφυγή στο Ε.Δ.Δ.Α. στρέφεται πάντοτε κατά κράτους και ποτέ κατά ιδιώτη. Η δυνατότητα προσφυγής στο Ε.Δ.Δ.Α. εξαρτάται από **δύο προϋποθέσεις:**

α) την παραβίαση άρθρου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων από κάποιο κράτος σε βάρος κάποιου πολίτη,

β) την εξάντληση εκ μέρους του πολίτη της άσκησης ένδικων μέσων (π.χ. έφεσης, αναίρεσης κτλ.) ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.

Vincent van Gogh,
Café – terasse da la place de forum

«... Ο μετέωρος άνθρωπος υποπτεύεται ήδη, ότι μόνο ένας κόσμος που ξεκινά από αυτόν και καταλήγει στον Άλλο, τους άλλους μετέωρους ανθρώπους, έχει κάποια λογική υπάρξεως ή δυνατότητα να επιβιώσει..».

Γιώργος Γραμματικάκης (ομότιμος καθηγητής στο Τμήμα Φυσικής, του Πανεπιστημίου Κρήτης)
Η κόμη της Βερενίκης, 22η έκδοση, Παν/κές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2002.

Το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ι.Μ.Δ.Α.) έχει ως βασικούς σκοπούς του την έρευνα, μελέτη, προάσπιση, διαφύλαξη και προαγωγή των δικαιωμάτων και ελευθεριών του ανθρώπου. Ενημερωθείτε για τη δράση του στην ιστοσελίδα http://www.mfhr.gr/yellow/gr/index.htm.

Γενιές δικαιωμάτων

Εκτός από την κλασική διάκριση των δικαιωμάτων σε ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά, γίνεται και η διάκριση των δικαιωμάτων σε γενιές, ανάλογα με το περιεχόμενο και τον χρόνο εμφάνισής τους:
Στην **πρώτη γενιά** ανήκουν τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (που αντιτίθενται στο κράτος ή που επιδιώκουν συμμετοχή).
Στη **δεύτερη γενιά** ανήκουν τα

Σε εθνικό επίπεδο, αξιόλογη δραστηριότητα για την ουσιαστική και αποτελεσματική προστασία των συνταγματικών δικαιωμάτων αναπτύσσει, όπως είδαμε Συνήγορος του Πολίτη (άρθρο 103 παρ. 9 Σ.). Η Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί συμβουλευτικό όργανο της πολιτείας σε θέματα προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου (ν. 2667/1998).

6.3. Διακρίσεις δικαιωμάτων

6.3.1. Ατομικά δικαιώματα

α) Η προσωπική ασφάλεια

Η προσωπική ασφάλεια είναι θεμελιώδες στοιχείο της ελευθερίας. Για τον λόγο αυτό, το Σύνταγμα προβλέπει ειδικές εγγυήσεις, ώστε κανένα κρατικό όργανο να μην μπορεί να ασκήσει δίωξη κατά ενός ατόμου, αν δεν υπάρχει νόμος που να προβλέπει την πράξη του ως αξιόποινη: «κανένα έγκλημα δεν τιμωρείται, καμιά ποινή δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο» (λατ. '*nullum crimen nulla poena sine lege*').

β) Η αρχή του νόμιμου δικαστή

Η προστασία της προσωπικής ασφάλειας συμπληρώνεται με την αρχή του νόμιμου δικαστή. Νόμιμος δικαστής είναι εκείνος που ορίζεται εκ των προτέρων από τον νόμο ως αρμόδιος να δικάσει και κάθε άλλη υπόθεση όμοια, από άποψη περιεχομένου ή προσώπου, με τη συγκεκριμένη κάθε φορά υπόθεση. Αποτρέπεται έτσι το ενδεχόμενο επεμβάσεων στην απονομή της δικαιοσύνης και εξασφαλίζεται η εμπιστοσύνη της κοινής γνώμης στην αντικειμενικότητα της κρίσης των δικαστηρίων.

γ) Το άσυλο της κατοικίας και η προστασία του ιδιωτικού βίου

Το Σύνταγμα προστατεύει την κατοικία και την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου, την οποία θεωρεί «απαραβίαστη». Αναγνωρίζει δηλαδή στο άτομο το δικαίωμα να ζει απερίσπαστο, χωρίς εξωτερικές επεμβάσεις (π.χ. εκ μέρους των οργάνων του κράτους), μόνο ή με την οικογένειά του (οικογενειακό άσυλο). *'My home is my castle',(«το σπίτι μου είναι το φρούριό μου»)*, κατά την παραδοσιακή αγγλοσαξονική έκφραση).

Τι σημαίνει άσυλο; Άσυλο σημαίνει απαραβίαστος τόπος. Κανένας δεν επιτρέπεται να εισέλθει στο χώρο της κατοικίας, χωρίς τη συγκατάθεση του ενοίκου. Επίσης, κανένας δεν μπορεί να εμποδίσει τον ενοίκο να εισέλθει στην κατοικία του. Η κατ' οίκον έρευνα επιτρέπεται μόνο κατά τους ορισμούς του νόμου.

δ)Το δικαίωμα αναφοράς στις αρχές

Το δικαίωμα αναφοράς είναι το δικαίωμα του καθενός, τηρώντας τους νόμους της πολιτείας, να αναφέρεται εγγράφως στις αρχές είτε για υποθέσεις που τον αφορούν και τον θίγουν άμεσα,

κοινωνικά δικαιώματα (που επιβάλλουν στο κράτος να ενεργήσει).
Η **τρίτη γενιά** δικαιωμάτων είναι η νεότερη. Πρόκειται για τα δικαιώματα κοινωνικής αλληλεγγύης, όπως το δικαίωμα ειρήνης, της αυτοδιάθεσης των λαών, ανάπτυξης και πολιτιστικής κληρονομιάς, δικαίωμα στο περιβάλλον κτλ. Τα περισσότερα από τα δικαιώματα τρίτης γενιάς δεν έχουν κατοχυρωθεί (ακόμη) συνταγματικά.
Κώστας Χ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 3η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη , Αθήνα 200

Οικονόμου Μιχάλης, Κόκκινη Τέντα 1927-28

Τι σημαίνει κατοικία;
Κατοικία θεωρείται κάθε χώρος που χρησιμοποιείται για διαβίωση – μόνιμη ή προσωρινή, διαμονή ή απλώς παραμονή – ή για εργασία και στον οποίο η είσοδος δεν είναι δυνατή χωρίς τη συγκατάθεση του διαμένοντος στο χώρο αυτό. Δεν είναι απαραίτητο, ο χώρος να είναι οικοδομημένος, περιτοιχισμένος ή στεγασμένος. Αρκεί να είναι περιφραγμένος, ώστε να μην μπορούν άλλοι να μπουν ελεύθερα σε αυτόν.
Επομένως, κατοικία είναι: το οίκημα, το διαμέρισμα ή το δωμάτιο, όπου διαμένει κανείς (ως ιδιοκτήτης, αλλά και ως ενοικιαστής κτλ.). Επίσης, το δωμάτιο του ξενοδοχείου. Κατοικία θεωρείται επίσης, η αυλή, μια καλύβα, μια σκηνή, ακόμα και ένα όχημα ή ένα πλοίο. Κατοικία θεωρείται επίσης, η αυλή, μια καλύβα, μια σκηνή, ακόμα και ένα όχημα ή ένα πλοίο.

είτε για ζητήματα που αφορούν την κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή. Από την άλλη πλευρά, οι αρχές της πολιτείας είναι υποχρεωμένες να ενεργούν σύντομα, σε χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο των 60 ημερών και να απαντούν αιτιολογημένα σε εκείνον που υπέβαλε την αναφορά, σύμφωνα με τον νόμο.

Ο πολίτης που θεωρεί ότι αδικείται, μπορεί να καταφύγει είτε στα δικαστήρια είτε στον Συνήγορο του Πολίτη που λειτουργεί ως ανεξάρτητη διοικητική αρχή.

ε) Η θρησκευτική ελευθερία

«Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός» (άρθρο 13 παρ. 1).

Ο καθένας είναι ελεύθερος να έχει τις θρησκευτικές πεποιθήσεις που επιθυμεί.

Έχει επίσης την ελευθερία να εξωτερικεύει την πίστη και τα θρησκευτικά συναισθήματά του με ειδικές τελετουργικές διαδικασίες, εφόσον δεν προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη.

Εξάλλου το Σύνταγμα απαγορεύει τον **προσηλυτισμό**, την προσπάθεια δηλαδή προσέλκυσης οπαδών σε κάποια θρησκεία με αθέμιτα μέσα.

στ) Η ελευθερία τύπου και έκφρασης

«Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του κράτους» (άρθρο 14 Σ.).

Η ελευθερία του τύπου αποτελεί πραγμάτωση της ουσίας της δημοκρατίας. Μέσω αυτής ασκείται η ελευθερία της έκφρασης, δηλαδή η δυνατότητα του καθενός να διατυπώνει τις σκέψεις του και να διαδίδει ελεύθερα τους στοχασμούς του. Δια μέσου του τύπου υλοποιείται η ύπαρξη πολυφωνίας. Ο τύπος άλλωστε είναι η αποκαλούμενη **«τέταρτη εξουσία»** που ελέγχει την άσκηση της κρατικής εξουσίας.

Η ελευθερία του τύπου **περιλαμβάνει** την ελευθερία κυκλοφορίας, διανομής και πώλησης των εντύπων, εφημερίδων, περιοδικών κτλ. Το Σύνταγμα απαγορεύει τον έλεγχο του περιεχομένου του εντύπου, εφημερίδας, περιοδικού, κτλ. πριν από την κυκλοφορία του (λογοκρισία), είτε την αφαίρεση των φύλλων του εντύπου μετά τη δημοσίευση (κατάσχεση).

Κατ'εξαίρεση, επιτρέπεται η κατάσχεση του εντύπου, με παραγγελία του εισαγγελέα, μετά την κυκλοφορία του, στις εξής περιπτώσεις:

- Για προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας.

Ως κατοικία επίσης νοούνται και προστατεύονται και οι χώροι εργασίας και επαγγελματικής απασχόλησης, δηλαδή γραφεία, ιατρεία, καταστήματα, εργαστήρια, όταν όμως είναι κλειστά για το κοινό. Κατά τις εργάσιμες ώρες, όταν δηλαδή είναι ανοικτά στην ελεύθερη (ανέλεγκτη) είσοδο οποιουδήποτε, δεν αποτελούν κατοικία.

Πολύκλειτος Ρέγκος,
Μονή Μεγίστης Λαύρας, 1939,
εκδ. Δημ.Πινακοθήκη Θεσ/νίκης

Paul Cézanne, 1866,
National Gallery of Art, Washington

«Ελευθερία του τύπου με.... λογοκρισία, απαγορεύσεις, δολοφονίες

• Για προσβολή του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας.

• Για δημοσίευμα που αποκαλύπτει πληροφορίες σχετικά με τις ένοπλες δυνάμεις, ή έχει σκοπό τη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας του Κράτους.

• Για «άσεμνα» δημοσιεύματα που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώ, στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος.

Υπάρχουν και άλλα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα, όπως το δικαίωμα της συνάθροισης (άρθρο 11 Σ.), της ιδιοκτησίας (άρθρο 17 Σ.), της συνδικαλιστικής ελευθερίας και της απεργίας (άρθρο 23 Σ.) κ.ά.

Πλήθος παραγόντων, όπως πραξικοπήματα, πολιτικές αναταραχές, καταπιεστικά καθεστώτα ή η γενικότερη επιδίωξη πολλών (δημοκρατικών και μη) κυβερνήσεων να ανακόψουν τον αντιπολιτευτικό λόγο, συνθέτουν ένα ιδιαίτερα αρνητικό περιβάλλον για την ελευθεροτυπία, ιδίως σε περιοχές, όπως η Ασία, η πρώην Σοβ. Ένωση και η Λατ. Αμερική κ.ά.....»
Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, φύλλο 2ας Μαΐου 2007.

6.3.2. Πολιτικά δικαιώματα

α) Το δικαίωμα του «εκλέγειν»: είναι το δικαίωμα που δίνει τη δυνατότητα στον εκλογέα να ψηφίσει για να εκλέξει τους αντιπροσώπους του (Βουλευτές, Ευρωβουλευτές, Νομαρχιακά, Δημοτικά Συμβούλια).

β) Το δικαίωμα του «εκλέγεσθαι»: δίνει τη δυνατότητα στον πολίτη να εκλεγεί σε κάποιο δημόσιο αξίωμα, όπως το βουλευτικό.

γ) Το δικαίωμα ίδρυσης ή συμμετοχής σε πολιτικό κόμμα.

δ) Το δικαίωμα διορισμού ως δημοσίου υπαλλήλου στις δημόσιες θέσεις.

ε) Το δικαίωμα διορισμού ως ενόρκου στα μικτά ορκωτά δικαστήρια της χώρας.

Το Σύνταγμα, στο άρθρο 4, παρ. 2 κατοχυρώνει την **ισότιμη απόλαυση των δικαιωμάτων από όλους:** *«Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις».*

Κατά πόσο ισχύει αυτό στην πράξη; Επισκεφθείτε την ηλεκτρονική διεύθυνση www.ameamedia.gr.

Μεταξύ άλλων, παρουσιάζεται η πρωτοβουλία της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης για τη διαμόρφωση ενός ευρέως αποδεκτού λεξιλογίου αναφορικά με τα Άτομα με Αναπηρία, προς χρήση από τα Μ.Μ.Ε.

6.3.3. Κοινωνικά δικαιώματα

α) Το δικαίωμα στην προστασία της οικογένειας, του γάμου, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας

«*Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους».* Ως οικογένεια νοείται η κοινότητα γονέων και τέκνων, φυσικών ή υιοθετημένων, ανεξαρτήτως του αν γεννήθηκαν ύστερα από γάμο ή χωρίς γάμο των γονέων τους.

Στο πλαίσιο αυτό, επιφυλάσσεται ευνοϊκή μεταχείριση της μητέρας σε ό,τι αφορά την άδεια κύησης, το μειωμένο ωράριο για την ανατροφή τέκνου, τον θεσμό της ανάδοχης μητέρας κ.ά.

Εντουάρ Βυγιάρ, Παιδιά, 1909, Μουσείο Ερμιτάζ, Αγία Πετρούπολη

β) Το δικαίωμα στην υγεία

Η υγεία αποτελεί μέριμνα της πολιτείας. Η πολιτεία δημιουργεί την κατάλληλη υποδομή παροχής υπηρεσιών για ιατρική πε-

ρίθαλψη που περιλαμβάνει τόσο τη θεραπεία, όσο και την πρόληψη ασθενειών.

Για τον λόγο αυτόν, η πολιτεία ιδρύει και εξοπλίζει νοσοκομεία, διορίζει ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, φροντίζει για τη φαρμακευτική επάρκεια, ενισχύει την ιατρική έρευνα. Επίσης, φροντίζει για τη συνεχή ενημέρωση των πολιτών σε θέματα υγείας. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και το πρόγραμμα της **Αγωγής Υγείας** που πραγματοποιείται στα σχολεία, με σκοπό την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των μαθητών/-τριών στα θέματα αυτά.

Επίσης, η πολιτεία λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και περίθαλψης των απόρων. Για παράδειγμα, η πολιτεία απαγορεύει την κυκλοφορία προϊόντων που προορίζονται για χρήση από παιδιά και τα οποία είναι βλαπτικά για την υγεία τους. Ειδική προστασία απολαμβάνει το άτομο έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων για την προστασία της γενετικής του ταυτότητας (κλωνοποίηση).

γ) Το δικαίωμα για εργασία

Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Σύνταγμα που επιτάσσει στα κρατικά όργανα να μεριμνούν για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης για όλους τους πολίτες και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού.

Η πολιτεία έχει την υποχρέωση να δημιουργήσει συνθήκες απασχόλησης για όσους επιθυμούν και μπορούν να εργαστούν. Η μείωση της ανεργίας συνεπάγεται αύξηση του εθνικού εισοδήματος, και γενικότερα ευημερία της κοινωνίας.

Τα Προγράμματα Επαγγελματικής Κατάρτισης και οι επιδοτήσεις θέσεων εργασίας για τους ανέργους από τον Ο.Α.Ε.Δ. αποτελούν προσπάθειες της πολιτείας προς αυτή την κατεύθυνση. Ειδική μέριμνα της πολιτείας αποτελεί και η επαγγελματική ένταξη και συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή των ατόμων με αναπηρία (Α.ΜΕ.Α.).

Στο πλαίσιο της ολόπλευρης ανάπτυξης της προσωπικότητας των νέων και της διασύνδεσης του σχολείου με την αγορά εργασίας, λειτουργούν τα Κέντρα Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού (ΚΕ.ΣΥ.Π.) και τα Γραφεία Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΓΡΑ.Σ.Ε.Π.) που παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες επαγγελματικού προσανατολισμού.

δ) Η ελευθερία της τέχνης, της επιστήμης και της παιδείας

Η ελεύθερη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου επιτυγχάνεται με την κατάλληλη παιδεία. Αυτός είναι και ο λόγος που το Σύνταγμα την ανάγει σε «βασική αποστολή του κράτους» και κατοχυρώνει την υποχρεωτική εννιάχρονη εκπαίδευση. Για τον σκοπό αυτό το κράτος εξασφαλίζει δωρεάν παιδεία (δωρεάν

Κατράκη Βάσω, Μάνα
(πετρογραφία)

Μεταλλαγμένα προϊόντα: Οι απόψεις διίστανται. Οι υποστηρικτές τους θεωρούν ότι θα λύσουν το πρόβλημα της πείνας του πλανήτη, ενώ άλλοι, ότι εγκυμονούν κινδύνους.

Σκίτσο του **Ηλία Ταμπακέα**, περιοδική έκδοση κόμικς «9», τεύχος 354, 2 Μαΐου 2007, Εφημερίδα Ελευθεροτυπία
Αναζητήστε πληροφορίες για τα μεταλλαγμένα προϊόντα και τις επιπτώσεις τους στην ανθρώπινη υγεία.

Το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 'equal', για την απασχόληση, χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και

Equal

διανομή συγγραμμάτων, μη καταβολή διδάκτρων στα δημόσια σχολεία, ίδρυση νέων σχολείων, βιβλιοθηκών κτλ.) σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, ώστε το δημόσιο αγαθό της παιδείας να είναι προσιτό σε όλους, ανεξαρτήτως εισοδήματος.

Η παιδεία, σύμφωνα με το Σύνταγμα, αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.

Επιπρόσθετες εγγυήσεις παρέχονται γι' αυτούς που διακρίνονται (υποτροφίες κτλ.), καθώς και γι'αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία (π.χ. σχολεία για παιδιά με ειδικές ανάγκες). Επίσης, σημειώνεται ότι δικαίωμα, όσο και υποχρέωση φοίτησης έχουν όχι μόνον οι ημεδαποί, αλλά και οι αλλοδαποί.

ε) Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος

Ο πλανήτης υπερθερμαίνεται, η ζωή στη γη κινδυνεύει. Η ρήση του φιλόσοφου Κορνήλιου Καστοριάδη είναι σήμερα πιο επίκαιρη από ποτέ: *«Για τους ιστορικούς του μέλλοντος, η μεγαλύτερη τρέλα του 20ου αιώνα δεν είναι οι πόλεμοι, αλλά η καταστροφή του οικοσυστήματος του πλανήτη»*.

Καθημερινά, βλέπουμε να καταστρέφονται τα δάση, να μολύνονται οι θάλασσες, οι ποταμοί, οι λίμνες, να εξαφανίζονται είδη από το ζωικό και φυτικό βασίλειο, να ρυπαίνεται η ατμόσφαιρα των πόλεων. Με την πρόχειρη και αυθαίρετη ανοικοδόμηση, καταστρέφονται μνημεία της πολιτισμικής μας κληρονομιάς. Το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον υποβαθμίζεται.

Η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα: τα όργανα της πολιτείας υποχρεούνται να παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα, προληπτικά και κατασταλτικά, στο πλαίσιο της βιώσιμης–αειφόρου ανάπτυξης (το πρότυπο ανάπτυξης που δεν εξαντλεί τους φυσικούς πόρους του πλανήτη, αλλά γίνεται με γνώμονα τη διατήρησή τους και στο μέλλον, όπως ορίστηκε στη διεθνή Συνδιάσκεψη του Ρίο, Βραζιλία, 1992). Ο πολίτης έχει την υποχρέωση να σέβεται και να προστατεύει το περιβάλλον.

Το σημαντικό είναι να αποκτήσουμε *περιβαλλοντική συνείδηση*. Να συνειδητοποιήσουμε ότι ο άνθρωπος είναι διαχειριστής, όχι εξουσιαστής της φύσης. Για τον λόγο αυτόν έχουν ενταχθεί και τα **προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης** στα σχολεία με στόχο να γνωρίσει ο μαθητής το φυσικό περιβάλλον, να ευαισθητοποιηθεί για τα περιβαλλοντικά προβλήματα (φαινόμενο του θερμοκηπίου, καταστροφή δασικού πλούτου, είδη υπό εξαφάνιση κτλ.) και να δραστηριοποιηθεί για την αναζήτηση λύσεων και την προστασία του περιβάλλοντος.

στοχεύει στη διασφάλιση των ίσων ευκαιριών στον τομέα της απασχόληση (www.equal-greece.gr). Στόχοι του Προγράμματος είναι: Η βελτίωση της απασχολησιμότητας μέσα από την ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος, η ενθάρρυνση της προσαρμοστικότητας των επιχειρήσεων, η ενίσχυση των πολιτικών ίσων ευκαιριών για άνδρες και γυναίκες, για άτομα με αναπηρία, για μετανάστες, πρόσφυγες, αποφυλακισμένους, ανήλικους παραβάτες κ.ά.
Τα Κέντρα Προώθησης της Απασχόλησης (Κ.Π.Α.) δημιουργήθηκαν από τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.). Κύριες λειτουργίες των Κ.Π.Α. είναι η εξατομικευμένη υποστήριξη των ανέργων στην αναζήτηση εργασίας (www.oaed. gr).
Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα **«Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση»** συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ελληνικό Δημόσιο και αποσκοπεί στην ενίσχυση της απασχόλησης και την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας: Στις διευθύνσεις www.ypakp.gr, www.prosonolotachos.gr, θα βρείτε προγράμματα ανά ομάδα ωφελουμένων ατόμων, ανέργων, ευπαθών κοινωνικών ομάδων, γυναικών κ.ά.

Νίκος Παραλής, Λοφοσειρές,1968

Το καλοκαίρι του 2007 σημαδεύτηκε από μια ανείπωτη εθνική τραγωδία για την Ελλάδα, μια ανυπολόγιστη οικολογική καταστροφή. Χιλιάδες στρέμματα δασικής έκτασης κάηκαν. Ανθρώπινες ζωές χάθηκαν. Ανυπεράσπιστα ζώα, σπίτια, περιουσίες, καλλιέργειες έγιναν στάχτη. Η τραγική συγκυρία αποτυπώθηκε στην ομιλία του Προέδρου της Δημοκρατίας, Κάρολου Παπούλια για την

6.4. Πολιτική άμυνα και πολιτική προστασία

Η πολιτεία προστατεύει τους πολίτες από πολέμους, φυσικές καταστροφές (π.χ. σεισμούς) ή τεχνολογικά ατυχήματα (π.χ. έκρηξη σε πυρηνικό εργοστάσιο). Η άμυνα της χώρας βασίζεται στις **ένοπλες** δυνάμεις. Υπάρχουν όμως και **πολιτικές δυνάμεις** που εργάζονται για την άμυνα της χώρας. Οι **ένοπλες δυνάμεις** αποτελούν την **εθνική άμυνα**. Οι πολιτικές δυνάμεις, την **πολιτική άμυνα**.

Δυνάμεις πολιτικής προστασίας είναι η Ελληνική Αστυνομία, το Λιμενικό σώμα, το Πυροσβεστικό σώμα. Σε περίπτωση εμπόλεμης κατάστασης, αποστολή των σωμάτων αυτών είναι να προλάβουν ή να μειώσουν τις απώλειες του πληθυσμού και τις καταστροφές των υλικών αγαθών, να τονώσουν το ηθικό των πολιτών και να τους προσφέρουν κάθε δυνατή βοήθεια.

Η προετοιμασία των πολιτών είναι αναγκαία για το, έστω και υποθετικό, ενδεχόμενο μιας εμπόλεμης κατάστασης. Το **υψηλό αίσθημα ευθύνης και η συνεργασία με την πολιτεία** είναι απαραίτητα για την προστασία του κάθε πολίτη, της οικογένειάς του και του συνόλου γενικότερα.

Έτσι, για παράδειγμα, οι δυνάμεις της **πολιτικής άμυνας** ενημερώνουν το κοινό για τρόπους αυτοπροστασίας (πώς δηλαδή θα αντιδράσουν σε περίπτωση συναγερμού, πώς θα οδηγηθούν σε καταφύγια κτλ.). Επίσης, εκπαιδεύονται, για να διασώζουν και να περιθάλπουν τους πληγέντες με τη βοήθεια των υγειονομικών υπηρεσιών (νοσοκομείων, ιατρών), να σβήνουν πυρκαγιές, να απολυμαίνουν περιοχές από ραδιενεργό σκόνη ή χημικές ουσίες, να αποκαθιστούν τις ζημιές που προκλήθηκαν.

Η πολιτεία προστατεύει τους πολίτες και σε περίπτωση φυσικών καταστροφών ή τεχνολογικών ατυχημάτων. Η **πολιτική προστασία** της Χώρας αποβλέπει στην προστασία της ζωής, της υγείας και της περιουσίας των πολιτών. Για τον σκοπό αυτό ιδρύθηκε η Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας (Γ.Γ.Π.Π.) που υπάγεται στο Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.

Οι ενεργοί πολίτες μέσα στο πλαίσιο του εθελοντισμού συνεργάζονται με τις δυνάμεις της πολιτικής προστασίας. Η συνεργασία αυτή είναι ζωτικής σημασίας.

33η επέτειο αποκατάστασης της δημοκρατίας, στις 24 Ιουλίου 2007:
«Όταν σήμερα μιλάμε για ποιότητα δημοκρατίας, δεν μπορούμε παρά να έχουμε στο νου μας μία οικολογική δημοκρατία που θα έχει στο επίκεντρο την προστασία της φύσης. Στις πυρκαγιές θυσιάστηκαν ανθρώπινες ζωές, ζωές συμπολιτών μας που τοποθέτησαν το συλλογικό καλό πάνω από το ατομικό. [....]
Οι πυρκαγιές αυτές έδειξαν για άλλη μια φορά με δραματικό τρόπο ότι παραμένει ζητούμενο το μέτρο της οικολογικής ευαισθησίας που θα μας προστατεύσει από τη βία του τσιμέντου και της εξαφάνισης του πράσινου. [....]
Γι' αυτό η προστασία του περιβάλλοντος είναι πλέον ζήτημα δημοκρατίας. Και η συμμετοχή στον αγώνα για τη σωτηρία της φύσης είναι υψηλό δημοκρατικό καθήκον του πολιτικού μας συστήματος, κάθε πολίτη που δεν θέλει απλώς να ευημερήσει, αλλά να ευτυχήσει κυνηγώντας το όνειρο ενός καλύτερου και βιώσιμου κόσμου».

«Ν' αγαπάς την ευθύνη. Να λες: εγώ μονάχος έχω χρέος να σώσω τη γης. Αν δε σωθεί, εγώ φταίω».
Νίκος Καζαντζάκης, *Ασκητική*, Εκδ. Καζαντζάκη, 2005.

Αντουάν ντε Σαιν Εξυπερύ, Ο Μικρός Πρίγκηπας.

Πολλοί **εθελοντές δασοφύλακες** περιπολούν στα δάση, ανοίγουν τους δασικούς δρόμους, συμμετέχουν στη δασοπυρόσβεση. Το σύνθημά τους είναι **«Προστατεύουμε τον άνθρωπο, την περιουσία του και το περιβάλλον»**. Αναζητήστε πληροφορίες για εθελοντικές οργανώσεις Δασοπροστασίας που δραστηριοποιούνται στον τόπο σας. Για παράδειγμα, οι Εθελοντές Δασοπροστασίας Μεσσηνίας (Ε.ΔΑΣ.ΜΕ.) ξεκίνησαν από τη διάσωση του εθνικού δρυμού του Ταϋγέτου από τις πυρκαγιές του 1998. Τα μέλη του εκπαιδεύθηκαν από την Πυροσβεστική Υπηρεσία Καλαμάτας, την Ειδική Μονάδα Αντιμετώπισης Καταστροφών, τον Οργανισμό Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας, το Λιμενικό Σώμα, τον Ερυθρό Σταυρό. Ο Σύλλογος είναι αναγνωρισμένος από τη Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας. Δεν υποκαθιστά την πολιτεία, αλλά παρέχει αμέριστη υποστήριξη στο έργο της.

Με έμβλημα την πεταλούδα και σύνθημα «Οι μαθητές ερευνούν, οι δήμοι ενημερώνονται, η κοινωνία ευαισθητοποιείται», πραγματοποιείται από το 2006 - 07 η εκστρατεία ευαισθητοποίησης των εφήβων 28 πόλεων για το περιβάλλον, με τίτλο «Οικολογική μετακίνηση», υπό την αιγίδα του ΥΠ.Ε.Π.Θ. και του Υπουργείου Μεταφορών, Επικοινωνιών και Ανάπτυξης. (Ρεπορτάζ από την εφημερίδα Ελευθεροτυπία, φύλλο της 18ης Ιανουαρίου 2007). Αναζητήστε πληροφορίες για τις εθελοντικές οργανώσεις που δρουν στην περιοχή σας. Θα σας ενδιέφερε να δραστηριοποιηθείτε σε κάποια από αυτές; Να αιτιολογήσετε τη στάση σας.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ–ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Α/ Δίπλα σε καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις σημειώστε Σ, αν τη θεωρείτε σωστή, Λ, αν τη θεωρείτε λανθασμένη. Αν θεωρείτε την πρόταση λανθασμένη, διατυπώστε την ξανά σωστά:

1. ___ Δικαίωμα είναι η εξουσία, η δυνατότητα δηλαδή αυτοκαθορισμού, που αναγνωρίζεται στο άτομο μέσα στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής πολιτείας.
2. ___ Το Σύνταγμα κατοχυρώνει τα δικαιώματά μας.
3. ___ Η άσκηση των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων είναι απεριόριστη.
4. ___ Ένα δικαίωμα ασκείται καταχρηστικά, όταν ασκείται για σκοπό διαφορετικό από εκείνον για τον οποίο θεσπίσθηκε.
5. ____Στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μπορούν να προσφύγουν φυσικά πρόσωπα και κράτη.

Β/ Μπορείτε να προβείτε στις παρακάτω ενέργειες; Ναι ή όχι και γιατί;

1. Να απαγορεύσετε σε κάποιον να μπει στο σπίτι σας.
2. Να ψηφίσετε στις ευρωεκλογές.
3. Να εκδώσετε μια μαθητική εφημερίδα.
4. Να μην φοιτήσετε στο Γυμνάσιο.

Γ/ Αναζητήστε μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος στην περιοχή σας και προωθήστε τα στους τοπικούς φορείς, για να τα υιοθετήσουν. Σε ποιο δικαίωμα βασίζεται αυτή η ενέργειά σας;

Δ/ Δείτε προγράμματα που απευθύνονται στους νέους και τις νέες και τους προσφέρουν ευκαιρίες και πληροφόρηση σε όλα τα θέματα που τους ενδιαφέρουν, στην ιστοσελίδα της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, http://neagenia.citron.gr.

Ε/ Ενημερωθείτε για τα μέτρα που πρέπει να πάρετε σε διάφορες καταστάσεις έκτακτης ανάγκης (π.χ. πυρκαγιά, σεισμός, πλημμύρα κτλ.) από την ιστοσελίδα της Γ.Γ.Π.Π. (www.civilprotection.gr). Σε συνεργασία με τη Διεύθυνση του σχολείου σας, να ορίσετε τον ρόλο που θα έχει κάθε μαθητής σε μια τέτοια κατάσταση και προετοιμαστείτε κατάλληλα. Να αναλάβετε πρωτοβουλίες για την Πολιτική Προστασία του σπιτιού, της γειτονιάς, της κοινότητάς σας.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗ

7.1. Εξουσία και πολιτική εξουσία
7.2. Πολιτικά συστήματα
7.2.1.Φιλελευθερισμός – Καπιταλισμός
7.2.2.Σοσιαλισμός – Κομμουνισμός
7.3. Τα πολιτικά κόμματα
7.4. Η τοπική αυτοδιοίκηση
7.5. Ο συνδικαλισμός
7.6. Κοινή γνώμη και ομάδες πίεσης – συμφερόντων
7.7. Η κοινωνία των πολιτών – Τα κοινωνικά κινήματα
7.8. Φαινόμενα λαϊκισμού – Η προπαγάνδα

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΖΗΤΟΥΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Για ποιον λόγο πειθαρχούν οι πολίτες ενός δημοκρατικού κράτους στην εξουσία;
- Ποιες είναι οι διαφορές μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού;
- Ποια σημασία έχουν τα πολιτικά κόμματα για τη λειτουργία της δημοκρατίας;
- Πώς διαμορφώνεται η κοινή γνώμη;
- Σε τι διαφέρουν τα κόμματα από τις ομάδες πίεσης- συμφερόντων και τα κοινωνικά κινήματα;
- Για ποιον λόγο είναι σημαντική η εκλογή των «τοπικών αρχόντων» στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης;
- Ποιος είναι ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών;
- Τι είναι λαϊκισμός και από ποιους παράγοντες ευνοείται;
- Με ποιους τρόπους ασκείται η προπαγάνδα;

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

- Εξουσία
- Πολιτική εξουσία
- Πολιτικό σύστημα
- Φιλελευθερισμός
- Καπιταλισμός
- Σοσιαλισμός
- Κομμουνισμός
- Πολιτικό κόμμα
- Κομματικό σύστημα
- Τοπική Αυτοδιοίκηση
- Βαθμίδες Αυτοδιοίκησης
- Συνδικαλισμός
- Κοινή γνώμη
- Ομάδες πίεσης - συμφερόντων
- Κοινωνία πολιτών
- Κοινωνικά κινήματα
- Λαϊκισμός
- Προπαγάνδα

7.1. Εξουσία και πολιτική εξουσία

Η εξουσία είναι συνυφασμένη με τις ανθρώπινες σχέσεις. Ανάμεσα σε αυτόν που ασκεί την εξουσία και σε αυτόν που επηρεάζεται από την άσκησή της υπάρχει σχέση ανισότητας· ο ένας υπερέχει έναντι του άλλου σε έναν ή περισσότερους τομείς (π.χ. οικονομικά, κοινωνικά, συναισθηματικά, γνωσιακά) και καθιστά αυτή την υπεροχή σαφή. Άρα, η εξουσία συνδέεται άρρηκτα με τη δύναμη που έχει κάποιος να επιβάλλει τη βούλησή του σε κάποιον άλλον ή να επηρεάζει τη συμπεριφορά του.

Η εξουσία μπορεί να ασκείται με τρόπους που εκτείνονται σε ένα ευρύ φάσμα **από τον εξαναγκασμό μέχρι τη χειραγώγηση**. Σε αυτούς δεν περιλαμβάνεται η ορθολογική πειθώ, γιατί τότε μιλούμε για τη δυνατότητα που έχει κάποιος να επηρεάσει κάποιον άλλον χωρίς απαραίτητα να ασκεί εξουσία. Κρίσιμο είναι, κατά πόσο η βούληση ή η συμπεριφορά αυτού που επηρεάζεται από την εξουσία διαμορφώνεται συνειδητά και ελεύθερα. Αν αυτό δεν συμβαίνει και η εκάστοτε βούληση ή συμπεριφορά διαμορφώνεται λόγω του φόβου μιας τιμωρίας ή λόγω της ανάγκης για ανταμοιβή από κάποιον προφανώς ισχυρότερο, τότε πρόκειται για άσκηση εξουσίας. Δεν είναι βέβαια πάντα εύκολο να διαπιστώσουμε κατά πόσο η βούληση κάποιου διαμορφώθηκε ελεύθερα ή ως αποτέλεσμα άσκησης εξουσίας ή επηρεασμού.

Όταν η εξουσία ασκείται από το **κράτος,** γίνεται λόγος για άσκηση **κρατικής εξουσίας.** Η λέξη κράτος προέρχεται ετυμολογικά από το ρήμα *«κρατ-έω, κρατ-ώ»* που σημαίνει κυριαρχώ, έχω δύναμη και την επιβάλλω. Η έννοια του κράτους είναι, λοιπόν, συνυφασμένη με τη δύναμη, την εξουσία, την κυριαρχία. **Κρατική εξουσία είναι η δυνατότητα του κράτους να επιτάσσει και να εξαναγκάζει σε συμμόρφωση προς τις επιταγές του.** Η κρατική εξουσία έχει τους μηχανισμούς που της επιτρέπουν να *κάμπτει οποιαδήποτε βούληση της αντιτίθεται.* Για παράδειγμα, τις εξωτερικές απειλές κατά της εδαφικής ακεραιότητας το κράτος τις κάμπτει με τις ένοπλες δυνάμεις ενώ τις εσωτερικές απειλές της δημόσιας τάξης και ασφάλειας τις κάμπτει με τις αστυνομικές δυνάμεις.

Για ποιον λόγο, όμως, πειθαρχούν οι άνθρωποι στην εξουσία του κράτους; Σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα, οι άνθρωποι πειθαρχούν, επειδή πιστεύουν ότι έτσι εξυπηρετούνται καλύτερα κάποιοι στόχοι της κοινωνικής συμβίωσης, όπως είναι η ευρυθμία, η ασφάλεια και γενικά η διασφάλιση συνθηκών που θα τους επιτρέψουν να επιδιώξουν τα ατομικά ή συλλογικά τους συμφέροντα.

Σε μια δημοκρατία, κάθε εξουσία πηγάζει από τον λαό. Η εξουσία δεν αποτελεί «μονοπώλιο» του κράτους, αλλά είναι συνυφασμένη με την κοινωνία. Η δημοκρατικά οργανωμένη

Η γνώση της φωτιάς υπήρξε καταλυτική για την ανθρωπότητα. Ο **Προμηθέας**, ως «εκπολιτιστής ήρωας», σπάει το θεϊκό μονοπώλιο της γνώσης, **αντιστέκεται απέναντι στην εξουσία, κλέβει τη φωτιά, ανακατανέμει την ισχύ στον κόσμο:**

«Κρυμμένο κρατούν το βιος οι θεοί απ'τους ανθρώπους, [...]. Αλλά ο Δίας το 'κρυψε χολωμένος στην ψυχή του, γιατί τον εξαπάτησε ο στρεψόνοος Προμηθέας. Γι' αυτό σχεδίασε για τους ανθρώπους βάσανα πικρά. Κι έκρυψε τη φωτιά• αλλ' αυτήν πάλι ο ευγενής γιος του Ιαπετού κλεμμένη απ'το νοητή Δία την έφερε στους ανθρώπους σε κούφιο καλάμι κρυφά απ' τον κεραυνόχαρο Δία».

Ησίοδος, *Έργα και Ημέραι*, Μτφρ. Σωκρ. Σκαρτσής, Εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993.

Λακωνική κύλικα του 550 π.Χ. Απεικονίζει τον Άτλαντα να σηκώνει στους ώμους του τον ουρανό και το δεσμώτη Προμηθέα που αιμορραγεί από τον αετό του Δία που του σπαράσσει το σώμα (Μουσείο Βατικανού, Ρώμη)

Σκεφτείτε περιπτώσεις από την καθημερινότητά σας, όπου υπάρχουν σχέσεις εξουσίας και εντοπίστε τη φύση της ανισοτιμίας που χαρακτηρίζει τη θέση των εμπλεκόμενων μερών στην εκάστοτε σχέση, π.χ. οικονομική. Συζητήστε στην τάξη για τους τρόπους, με τους οποίους μπορεί κάποιος να ασκεί εξουσία σε άλλους, να εκμεταλλεύεται δηλαδή την όποια δύναμή του, για να επιβάλλει τη βούλησή του σε αυτούς.

κοινωνική συμβίωση επιδιώκει το κοινό καλό. Για τον λόγο αυτόν, λοιπόν, στη δημοκρατία είναι ορθότερο να μιλάμε για **πολιτική εξουσία**.

Στις σύγχρονες κοινοβουλευτικές δημοκρατίες, η πολιτική εξουσία δεν ασκείται απευθείας από τους πολίτες, αλλά από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους τους. Οι πολίτες εξουσιοδοτούν κάποιους αντιπροσώπους τους να προωθούν αυτοί για λογαριασμό τους τα αιτήματά τους. Πώς διασφαλίζεται η ελευθερία των πολιτών απέναντι σε ενδεχόμενη αυθαιρεσία αυτών των αντιπροσώπων και γενικότερα των οργάνων της πολιτικής εξουσίας; Με δύο τρόπους:

α) Η εξουσία των κρατικών οργάνων πρέπει να είναι **νόμιμη.** Το Σύνταγμα, ο θεμελιώδης νόμος του κράτους, συντάσσει την Πολιτεία, θεσπίζει τα κρατικά όργανα, τις λειτουργίες και τις αρμοδιότητές τους. Τα κρατικά όργανα ενεργούν με διαφανείς διαδικασίες, αποκλειστικά και μόνο μέσα στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους. Επίσης, ελέγχονται για τη νομιμότητα της δράσης τους, ακριβώς όπως και οι πολίτες. Με δυο λόγια, **στη δημοκρατία η πολιτική εξουσία αυτοπεριορίζεται με κανόνες δικαίου,** γι' αυτό ένα σύγχρονο δημοκρατικό κράτος είναι ένα κράτος δικαίου.

β) Η σύγχρονη δημοκρατία είναι **πλουραλιστική**. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν πολλές, ενίοτε ανταγωνιστικές κοινωνικές ομάδες που δραστηριοποιούνται για την επίτευξη των συμφερόντων τους. Σκεφτείτε τη δημόσια δράση που αναπτύσσουν μη κρατικοί κοινωνικοί φορείς, όπως π.χ. ομάδες πίεσης, διάφοροι φορείς διαβούλευσης (fora)* πολιτών, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις κ.ά. Οι πολίτες που συμμετέχουν σε τέτοιους φορείς, αν και ιδιώτες, δεν ενεργούν για την προώθηση των ιδιωτικών τους συμφερόντων, αλλά ως πολίτες και μέλη του κοινωνικού συνόλου. Υπερβαίνουν την ιδιωτικότητά τους και προβάλλουν τη δική τους αντίληψη για το γενικό (ή δημόσιο) συμφέρον. Μέσα από την αντιπαραβολή και την αντιπαράθεση των διαφόρων απόψεων προωθείται η επίτευξη του γενικού καλού. Η δράση αυτών των κοινωνικών οργανώσεων, που αποτελούν τη λεγόμενη **«κοινωνία των πολιτών»**, διαφέρει από τη δράση των κρατικών οργάνων στο ότι **δεν μπορεί να επιβληθεί καταναγκαστικά** (εξουσιαστικά), **ασκεί** απλώς **πίεση** και προσπαθεί να επηρεάσει τη διαμόρφωση των πολιτικών αποφάσεων. Η ακώλυτη δράση της κοινωνίας των πολιτών αποτελεί ασφαλιστική δικλείδα απέναντι σε ενδεχόμενη αυθαιρεσία της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας. Τις λεπτομέρειες θα τις διαβάσετε στις ενότητες που ακολουθούν.

Μια όψη της εξουσίας είναι και η δυνατότητα να επηρεάζει κάποιος τον άλλον επεμβαίνοντας σε αυτό που σκέφτεται ή θέλει ή έχει ανάγκη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η **διαφήμιση** που προβάλλει έναν ιδεατό κόσμο ως πρότυπο, προκειμένου να προκαλέσει τεχνητές ανάγκες και να ωθήσει στον καταναλωτισμό.

(Πηγή εικόνας: Παγκόσμια Ιστορία, Εκδ. Time Life Books – Κ. Καπόπουλος)
Στην πολιτική, αυτή η όψη της εξουσίας εντοπίζεται στη χρήση της **πολιτικής προπαγάνδας**. Για παράδειγμα, αυταρχικά καθεστώτα χρησιμοποιούν τα Μ.Μ.Ε. με σκοπό να επηρεάσουν τους ανθρώπους, επιστρατεύοντας ψέματα και παραποιώντας την αλήθεια. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι της ναζιστικής Γερμανίας .

«Μια νομοθεσία εντελώς άχρηστη για τις Εξουσίες θα 'τανε αληθινή σωτηρία».

Οδυσσέας Ελύτης, *Σηματολόγιον, Ρήσεις από το ποιητικό έργο «Μαρία Νεφέλη»,* εκδ. ύψιλον/βιβλία, Αθήνα 2001

Πώς ερμηνεύετε τον παραπάνω στίχο του Οδυσσέα Ελύτη; Θα μπορούσε ποτέ να καταστεί η νομοθεσία *«εντελώς άχρηστη για τις Εξουσίες»*; Αν ναι, πότε (υποθετικά – ουτοπικά) θα γινόταν αυτό;

* forum (λατ.), πληθ. fora = η Αγορά, ο χώρος, όπου συγκεντρώνονται οι πολίτες, άρα και χώρος δημόσιας διαβούλευσης.

7. 2. Πολιτικά συστήματα

Ποιοι και πόσοι κατέχουν την εξουσία σε ένα κράτος; Πώς εξασφαλίζεται η συμμόρφωση στις επιταγές τους; Η εξουσία είναι συγκεντρωμένη σε μια κεντρική διοίκηση ή μήπως μετακυλίεται και σε άλλους θεσμούς; Πώς οργανώνεται η οικονομική ζωή και πώς κατανέμεται ο πλούτος σε μια κοινωνία; Αυτά είναι μερικά από τα ερωτήματα που θέτουμε, όταν προσπαθούμε να ορίσουμε την έννοια του πολιτικού συστήματος.

Πολιτικό σύστημα είναι ένα **οργανωμένο σύνολο** που περιλαμβάνει **θεσμούς** και **διαδικασίες διακυβέρνησης** (π.χ. Βουλή, Κυβέρνηση), καθώς και **φορείς σύνδεσης των θεσμών αυτών με την κοινωνία** (π.χ. πολιτικά κόμματα).

Το πολιτικό σύστημα παράγει δημόσια δεσμευτικές αποφάσεις. Παράλληλα, όμως, παράγει και αξίες, τις οποίες είναι σε θέση να κατανέμει και να διαχέει στην κοινωνία. Για παράδειγμα, ένα κοινοβουλευτικό πολιτικό σύστημα παράγει δημόσια δεσμευτικές αποφάσεις (π.χ. νόμους) μέσω της νομοθετικής λειτουργίας του κοινοβουλίου, αλλά και δημοκρατικές αξίες, όπως για παράδειγμα του δημοκρατικού διαλόγου, της πολυφωνίας κτλ.

Τα πολιτικά συστήματα διακρίνονται σε:

α) Συναινετικά και πλειοψηφικά (ανάλογα με τον τρόπο διαμόρφωσης πολιτικής και λήψης αποφάσεων).

β) Προεδρικά και κοινοβουλευτικά (ανάλογα με τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας και του Κοινοβουλίου).

γ) Συγκεντρωτικά και αποκεντρωμένα (ανάλογα με τον βαθμό διάχυσης της πολιτικής εξουσίας σε χαμηλότερες βαθμίδες διοίκησης).

Τα πολιτικά συστήματα αναπτύσσονται συνήθως πάνω σε μια ιδεολογική βάση (π.χ. τον φιλελευθερισμό, τον σοσιαλισμό κτλ).

7.2.1. Φιλελευθερισμός – καπιταλισμός

Τον 18ο αιώνα, η ευρωπαϊκή ιστορία σφραγίζεται από δυο επαναστάσεις τη βιομηχανική και τη γαλλική. Οι δύο αυτές επαναστάσεις καταλήγουν στον βιομηχανικό μετασχηματισμό της παραγωγής στην Αγγλία και στον πολιτικό μετασχηματισμό στη Γαλλία. Μια νέα κοινωνία γεννιέται.

Ιδεολογικό υπόβαθρο της γαλλικής επανάστασης υπήρξε ο **πολιτικός φιλελευθερισμός**. Το αντίστοιχό του στην **οικονομία** είναι ο **οικονομικός φιλελευθερισμός** που υποστηρίζει τον **περιορισμό των εξουσιών του κράτους**. Η παρέμβαση του κράτους στην κοινωνική ζωή πρέπει να περιορίζεται στο ελάχιστο

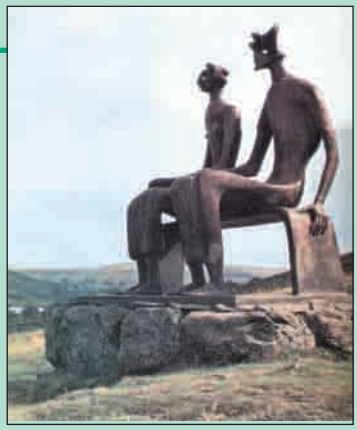

Henry Moore, Βασιλιάς και Βασίλισσα, 1952 – 1953, Shawhead, Dumfries, Σκωτία (ιδιωτ. συλλογή). Πηγή: Άλκης Χαραμπίδης, *Η τέχνη του 20ου αιώνα*, Εκδ. University Studio Press, Θεσ/νίκη 1995).

Η σημασία της οικονομίας....
Η ανθρώπινη κοινωνία επιδιώκει την ευημερία. Μια οργανωμένη πολιτεία καλείται να αντιμετωπίσει τέσσερα βασικά οικονομικά προβλήματα: α) την άριστη κατανομή των πόρων, β)την εξασφάλιση της οικονομικής σταθερότητας, γ) την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, δ) τη δίκαιη διανομή του εισοδήματος. Για την επίλυσή τους προτείνονται διάφορες λύσεις, ανάλογα και με τον ιδεολογικό προσανατολισμό της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας.

Κεντέν Μετσύς (Quinten Metsyss, Φλαμανδός ζωγράφος 1465 - 1530), Ο τραπεζίτης και η γυναίκα του, 1514, Λούβρο, Παρίσι

όριο που είναι δυνατό, για να παράσχει ασφάλεια στους πολίτες και να εξασφαλίζει σε κάθε άτομο χωριστά τον μεγαλύτερο δυνατό χώρο ελευθερίας για την επιδίωξη των σκοπών του. Σε ένα σύστημα ελεύθερης οικονομίας ή ελεύθερων συναλλαγών ('laissez faire'), η κατανομή των πόρων πραγματοποιείται αποκλειστικά μέσω του μηχανισμού των τιμών, ανάλογα με τις αποφάσεις των αγοραστών και των πωλητών. Ο όρος 'laissez faire' σημαίνει ακριβώς αυτό: *«αφήστε τους ανθρώπους να ενεργήσουν, όπως νομίζουν»*. Το κράτος δημιουργεί απλώς ένα πλαίσιο κανόνων για τη διεξαγωγή του εμπορίου μεταξύ των συναλλασσομένων (π.χ. προστασία επενδυτών από απάτες).

Ο Σκωτσέζος οικονομολόγος **Άνταμ Σμιθ** (Adam Smith, 1723 - 1790) αναγνωρίζεται ως ο πατέρας του οικονομικού φιλελευθερισμού. Το έργο του συνολικά αποτελεί έναν ύμνο στην **ατομική πρωτοβουλία,** την **ελεύθερη επιχείρηση,** την **αναζήτηση του κέρδους**. Ο οικονομικός φιλελευθερισμός ενισχύει τη φιλοδοξία της αστικής τάξης να αναπτύξει την οικονομική της ελευθερία και διευκολύνει την επέκταση της εκβιομηχάνισης.

Το εργοστασιακό σύστημα παραγωγής που δημιούργησε η βιομηχανική επανάσταση έχει όμως τεράστιες κοινωνικές επιπτώσεις: εκατομμύρια κάτοικοι της υπαίθρου υποχρεώνονται να μεταναστεύσουν στις πόλεις. Αναγκάζονται να προσαρμοστούν σε έναν νέο τρόπο ζωής: πειθαρχούν στη σειρήνα του εργοστασίου, επιβιώνουν σε παράγκες μέσα σε άθλιες συνθήκες υγιεινής, αναπνέουν την κάπνα των εργοστασίων, βρίσκονται στο έλεος ασθενειών. Η εκβιομηχάνιση και η αστικοποίηση οδηγούν στη **διαμόρφωση ταξικής συνείδησης**: οι άνθρωποι αρχίζουν να αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως μέλη μιας τάξης με ιδιαίτερα συμφέροντα που έρχονται σε αντίθεση με τα συμφέροντα των άλλων τάξεων.

Ο **καπιταλισμός (κεφαλαιοκρατία)** είναι το οικονομικό σύστημα παραγωγής, διανομής και ανταλλαγής προϊόντων, στο οποίο ο συσσωρευμένος πλούτος (το κεφάλαιο) επενδύεται από τους ιδιώτες κατόχους του (καπιταλιστές - κεφαλαιούχους) με σκοπό το κέρδος. Τα θεμελιακά **χαρακτηριστικά** του καπιταλισμού είναι:

- Η ιδιωτική επιχειρηματικότητα.
- Ο ανταγωνισμός για την κατάκτηση αγορών.
- Η κερδοσκοπική επιχείρηση.

Με τον καπιταλισμό συνδέεται, επίσης, η καθιέρωση του ημερομισθίου ως συστήματος πληρωμής των εργατών.

Από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα είναι καταφανής η βιομηχανική υπεροχή της Δύσης (Ευρώπης και Η.Π.Α.). Η

Arman Guillaumin,
Η αποβάθρα του Austerlitz, 1899

«Τα προαπαιτούμενα, τα οποία πρέπει να γίνουν από το κράτος για τη μετάβαση από τον κατώτερο βαρβαρισμό στην ανώτατη βαθμίδα πλουτισμού, δεν είναι πολλά πέρα από την ειρήνη, τους χαμηλούς φόρους και την ανεκτική δικαστική εξουσία. Όλα τα υπόλοιπα θα προκύψουν με τη φυσική ροή των πραγμάτων» (απόδοση).
Adam Smith, *Έρευνες για τη φύση και τα αίτια του πλούτου των εθνών* (1766), Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1991.

Αγγλική γκραβούρα ενός εργαστηρίου υφαντουργίας κατά τα πρώτα χρόνια της βιομηχανικής επανάστασης, η οποία αποτυπώνει το διαχωρισμό μεταξύ των κεφαλαιοκρατών και των εργατών που εργάζονταν στη βιομηχανία. Στην άκρη δεξιά φαίνεται το αφεντικό του εργοστασίου που ελέγχει τους εργάτες.
Πηγή: Εγκυκλοπαίδεια Grand Larousse, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα 2001.

οικονομική ισχύς των δυτικών κρατών καταλήγει στην επικυριαρχία τους στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της υδρογείου. Η **αποικιοκρατία** ενσωματώνει εκτεταμένες περιοχές του πλανήτη στο διεθνές κεφαλαιοκρατικό σύστημα. Συγχρόνως, σε πολιτικό επίπεδο εδραιώνονται θεσμοί που κατοχυρώνουν το δικαίωμα ψήφου. Η εκπαίδευση, η επιστήμη και η τεχνολογία γνωρίζουν θεαματική ανάπτυξη. Τα μεγαλοαστικά και μεσοαστικά στρώματα αποκτούν οικονομική δύναμη, κοινωνικό γόητρο και πολιτική επιρροή.

Από τις αρχές του 20ου αιώνα, ιδίως όμως μετά την **οικονομική κρίση του 1929**, ο φιλελευθερισμός υιοθετεί την αντίληψη ότι το κράτος πρέπει να παρεμβαίνει στην οικονομία. Κύριος εμπνευστής του **κρατικού παρεμβατισμού** υπήρξε ο Βρετανός οικονομολόγος **Τζον Μέιναρντ Κέινς** (John Meynard Keynes, 1883 - 1946). Το κράτος πρέπει να δημιουργεί έργα υποδομής, να αναπτύσσει επιχειρηματικότητα, να παρέχει κοινωνικές υπηρεσίες.

Το σύγχρονο κράτος, με τη μορφή της κοινωνικής πρόνοιας, μπορεί να προστατεύει τα άτομα από τα δεινά που αντιμετωπίζουν (στέρηση, άγνοια, εξαθλίωση, αρρώστια). Το κοινωνικό κράτος πρόνοιας, λοιπόν, παρεμβαίνει για να δημιουργήσει συνθήκες απασχόλησης, δημόσιας εκπαίδευσης και περίθαλψης για όλους. **Στόχος του κράτους** πάντως δεν είναι να παράσχει παροδικά αρωγή ή φιλανθρωπία, αλλά να καταστήσει τα άτομα ικανά ώστε να μπορούν να είναι ξανά υπεύθυνα για τις συνθήκες ζωής τους.

7.2.2. Σοσιαλισμός – Κομμουνισμός

Η ιστορία του επιστημονικού σοσιαλισμού συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με το έργο του διαπρεπέστερου στοχαστή του, του Γερμανού Καρλ Μαρξ (Karl Marx, 1818 -1883). Ο Μαρξ είναι κοινωνικός φιλόσοφος, αλλά και πολιτικός διανοητής. Γράφει: *«Οι φιλόσοφοι έχουν απλώς ερμηνεύσει τον κόσμο με ποικίλους τρόπους• το ζήτημα είναι να τον αλλάξουμε»*. Μπορεί, όμως, ο κόσμος να αλλάξει; Και πώς θα γίνει αυτό;

Στο έργο του «**Το Κεφάλαιο**» ο Μαρξ περιγράφει τις διαδικασίες παραγωγής προϊόντων όπως λειτουργούν στο πλαίσιο του καπιταλιστικού συστήματος. Διατυπώνει την *«εργασιακή θεωρία της αξίας»*. Υποστηρίζει ότι **στον καπιταλισμό δεν αποδίδεται στους εργάτες η αξία της εργασίας που παράγουν.** Η αξία κάθε βιομηχανικού προϊόντος καθορίζεται από το μέγεθος εργασίας που απαιτείται για την παραγωγή του. Οι εργάτες όμως αμείβονται με ημερομίσθια, των οποίων η αξία είναι κατά πολύ μικρότερη από την αξία των αγαθών που παράγουν. Πού πηγαίνει η διαφορά μεταξύ της αξίας των εργατικών ημερομισθίων και της αξίας της εργασίας που απαιτείται για την παραγωγή των

Αστική ζωή στα τέλη του 19ου αιώνα στο Παρίσι...
Auguste Renoir, Le Moulin de la Galette, 1876, Λούβρο, Παρίσι

«Το σημαντικό για τις κυβερνήσεις δεν είναι να κάνουν πράγματα που τα άτομα κάνουν ήδη και να τα κάνουν λίγο καλύτερα ή λίγο χειρότερα. Αλλά να κάνουν αυτά που μέχρι τώρα δεν έχουν γίνει καθόλου».
John Maynard Keynes, Το τέλος του laissez – faire, 1926.

Εφημερίδες αναγγέλλουν το οικονομικό κραχ στο χρηματιστήριο της Ν.Υόρκης, 1929, Παγκόσμια Ιστορία, TimeLife Books, Εκδ. Καπόπουλος

Ετυμολογία:
Καπιταλισμός, από το 'capital' (αγγλ.) που σημαίνει κεφάλαιο.
Κομμουνισμός, από το 'Kommunen' (γερμ.), που σημαίνει αυτοδιοικούμενες κοινότητες.

«Οι κομμουνιστές δεν καταδέχονται να κρατούν κρυφές τις ιδέες και τις προθέσεις τους. Διακηρύσσουν ανοιχτά ότι οι σκοποί τους μπορούν να επιτευχθούν μόνο με τη βίαιη ανατροπή κάθε προηγούμενης κοινωνικής τάξης πραγμάτων. Ας τρέμουν οι κυρίαρχες τάξεις εμπρός σε μια κομμουνιστική επανάσταση. Οι προλετάριοι δεν έχουν μ' αυτήν να χάσουν τίποτε, παρά μόνο τις αλυσίδες τους. Έχουν να κερδίσουν έναν κόσμο ολόκληρο.
Προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε!»
Καρλ Μαρξ, Φρήντριχ Ένγκελς, *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος* (1848), μτφρ. – σημειώσεις –επίμετρο Κ.Κουτσουρέλης, Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2002

βιομηχανικών αγαθών; **Την καρπώνονται ως κέρδος οι καπιταλιστές, οι οποίοι από την τιμή πώλησης του τελικού προϊόντος παίρνουν πολύ μεγαλύτερο ποσοστό κέρδους από όσο δικαιούνται.**

Η εργατική τάξη (το *«προλεταριάτο»*), καταλήγει ο Μαρξ, υποφέρει στο καπιταλιστικό σύστημα. Οι εργάτες που εκμισθώνουν την εργασία τους καταντούν να μην είναι τίποτα περισσότερο από εμπορεύματα στην αγορά, αντικείμενα εκμετάλλευσης από τους αστούς καπιταλιστές (*τη «μπουρζουαζία»*).

Κατά την πρόβλεψη του Μαρξ ο καπιταλισμός είναι προορισμένος να καταρρεύσει. Το προλεταριάτο θα επαναστατήσει εναντίον της μπουρζουαζίας. Αυτό που θα ακολουθήσει θα είναι ένα **στάδιο σοσιαλισμού** με τρία χαρακτηριστικά:

- Δικτατορία του προλεταριάτου.
- Ιδιοκτησία όλων των μέσων παραγωγής από το κράτος.
- Αμοιβή του καθενός ανάλογα με την εργασία του.

Το στάδιο του σοσιαλισμού θα διαδεχθεί ένα **στάδιο κομμουνισμού** με τα εξής χαρακτηριστικά:

- Επικράτηση μιας **αταξικής κοινωνίας.**
- Εξαφάνιση του κράτους.
- Λειτουργία των μέσων παραγωγής από εθελοντικές ενώσεις που θα μεριμνούν για την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών.
- Αμοιβή του καθενός ανάλογα με τις ανάγκες του.

Η επανάσταση βέβαια που σφράγισε την ιστορία του κόσμου τον 20ο αιώνα ήταν η **Οκτωβριανή Επανάσταση στη Ρωσία το 1917.** Αποτέλεσε την πρώτη οργανωμένη αντίδραση στο καπιταλιστικό σύστημα. Η Σοβιετική Ένωση μεταβλήθηκε λόγω του κομμουνιστικού καθεστώτος αλλά και λόγω του μεγέθους και της στρατηγικής σημασίας της σε «αντίπαλο δέος» για τις φιλελεύθερες κυβερνήσεις της υπόλοιπης Ευρώπης.

Διαφορετική εξέλιξη υπήρξε στα διάφορα σοσιαλιστικά κόμματα ανά τον κόσμο, όσον αφορά τη στρατηγική και τακτική που ακολούθησαν. Το 1918 έγινε αλλαγή του ονόματος του Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος της Ρωσίας σε Κομμουνιστικό Κόμμα. Από αυτό το χρονικό σημείο και μετά το **διεθνές σοσιαλιστικό κίνημα** διασπάστηκε σε δύο μέρη: α) τους σοσιαλδημοκράτες και β) τους κομμουνιστές. Το έτος 1989 η πτώση του τείχους του Βερολίνου σήμανε την αρχή της κατάρρευσης των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη. Το 1991 η Σοβιετική Ένωση διαλύθηκε και στη θέση της δημιουργήθηκε μια «Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών».

Ο Μαρξ ως άλλος Προμηθέας, αλυσοδεμένος στην εκτυπωτική του μηχανή, αντιστέκεται στην καπιταλιστική εξουσία. (Πηγή: **E. Burns,** Ευρωπαϊκή Ιστορία, μτφρ. Τάσος Δαρβέρης, Εκδ. Παρατηρητής).

Οι ιδέες του Μαρξ επηρέασαν την πορεία της ιστορίας. Όσο ζούσε ήταν άσημος, ένας φτωχός διανοούμενος που ζούσε με την οικονομική αρωγή του φίλου του Φρήντριχ Ένγκελς (Friedrich Engels). Περνούσε τις μέρες του μελετώντας και συγγράφοντας, συχνά μέσα στο Βρετανικό Μουσείο, στο Λονδίνο. Εβδομήντα χρόνια μετά τον θάνατό του το 1883, περίπου το 1/3 των χωρών του κόσμου είχε κυβερνήσεις που επικαλούνταν τις αρχές του μαρξισμού για την ιδεολογική νομιμοποίησή τους, π.χ. οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης, η Κίνα. Πολλές μορφές της πρόσφατης ιστορίας άντλησαν έμπνευση από το μαρξισμό. Στη Ρωσία, ο Λένιν, ο Τρότσκι, ο Στάλιν. Στην Κίνα ο Μάο Τσε Τουνγκ, στην Κούβα ο Φιντέλ Κάστρο.

Το 1864 ιδρύθηκε η **«Διεθνής Ένωση Εργατών»** στο Λονδίνο. Γνωστότερη ως «Πρώτη Διεθνής», υπήρξε το οργανωτικό σχήμα που μέχρι το 1876 ανέλαβε να συντονίσει τη δράση των σοσιαλιστικών πολιτικών ομάδων και του εργατικού κινήματος στην Ευρώπη. Η αποτυχία του δίμηνου επαναστατικού καθεστώτος της **Παρισινής Κομμούνας** το 1871, δρομολόγησε τη διάλυσή της το 1876.
Ο σοσιαλισμός όμως συνέχισε να κερδίζει έδαφος. Σοσιαλιστικά κόμματα ιδρύθηκαν στη Γερμανία, το Βέλγιο, τη Γαλλία κ.α. Η **«Δεύτερη Διεθνής»** ιδρύθηκε το 1889 και σύντομα αναδείχθηκε σε καθοδηγητικό όργανο του διε-

7.3. Πολιτικά κόμματα

Πολιτικό κόμμα είναι μια οργανωμένη ομάδα ατόμων με στόχο την προώθηση συγκεκριμένων θέσεων, η οποία μπορεί να οδηγήσει στην ανάληψη της διακυβέρνησης μιας χώρας. Τα πολιτικά κόμματα έχουν μεγάλη σημασία για τη λειτουργία του πολιτεύματος. Αποτελούν **μέσο διασύνδεσης του πολίτη με τους φορείς Διακυβέρνησης** αλλά και αντίστροφα είναι οι **δίαυλοι μέσα από τους οποίους οι φορείς αυτοί ενημερώνονται για τα αιτήματα των πολιτών.** Η σχέση μεταξύ πολιτικής εξουσίας – πολιτών επηρεάζεται, όπως θα δούμε, και από άλλες οργανώσεις πολιτών, τις ομάδες πίεσης και συμφερόντων.

Το πολιτικό κόμμα έχει κάποια βασικά χαρακτηριστικά που το διαφοροποιούν από άλλες οργανώσεις. Συγκεκριμένα το πολιτικό κόμμα:

• **Έχει στόχο την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας** ή έστω τη συμμετοχή σε αυτή και την εφαρμογή του προγράμματός του. Αυτή είναι η βασική διαφορά του κόμματος από άλλες ομάδες συμφερόντων – πίεσης που επιζητούν, κυρίως, να *επηρεάσουν* την πολιτική εξουσία.

• **Αποτελεί οργάνωση με μέλη** που είναι επίσημα εγγεγραμμένα και διαθέτουν «κομματική ταυτότητα». Έτσι, το κόμμα διακρίνεται από ευρύτερα κοινωνικά κινήματα (π.χ. φεμινιστικό κίνημα, ειρηνιστικό, οικολογικό κτλ.)

• **Έχει ιδεολογική βάση** (π.χ. φιλελεύθερη, σοσιαλιστική ιδεολογία κτλ.).

Τα κόμματα κάθε χώρας συγκροτούν το κομματικό σύστημα. Ανάλογα με τον αριθμό των κομμάτων που λειτουργούν σε μια δημοκρατία, διακρίνουμε τα εξής κομματικά συστήματα:

α) Μονοκομματικό σύστημα: ένα μόνο κόμμα μονοπωλεί την άσκηση της πολιτικής εξουσίας (π.χ. το κομμουνιστικό κόμμα στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας).

β) Πολυκομματικό σύστημα: περισσότερα από δύο κόμματα διεκδικούν την εξουσία και συνήθως συνεργάζονται σχηματίζοντας πολυκομματικές κυβερνήσεις, όπως συμβαίνει στην Ιταλία, Γερμανία και αλλού.

Όταν στην πολιτική σκηνή κυριαρχούν δύο κόμματα που εναλλάσσονται στην εξουσία, υπάρχει το λεγόμενο **φαινόμενο** του **δικομματισμού**, όπως για παράδειγμα στην Αγγλία το συντηρητικό και το εργατικό κόμμα, στις Η.Π.Α. το ρεπουμπλικανικό και το δημοκρατικό κόμμα κτλ.

Το Σύνταγμα αναγνωρίζει στους Έλληνες πολίτες το δικαίωμα της ελεύθερης ίδρυσης πολιτικών κομμάτων και της ελεύθερης συμμετοχής σε αυτά (άρθρο 29 Σ.). Ως όρο ίδρυσης κόμματος το Σύνταγμα θέτει την **εξυπηρέτηση του δημοκρατικού** θνούς σοσιαλιστικού και εργατικού κινήματος. Επί Στάλιν (δεκαετία '30), εγκαταλείφθηκε ο διεθνισμός της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής που είχε εγκαινιασθεί από τον Λένιν, προκειμένου να δοθεί το βάρος στην οικοδόμηση του σοσιαλισμού μέσα στη Ρωσία. Σύντομα σχηματίστηκε η **Τρίτη Διεθνής** που μετονομάστηκε **Κομμουνιστική Διεθνής («Κομιντέρν»).**

Το 1923 επισημοποιήθηκε το σχίσμα μεταξύ της Κομμουνιστικής Τρίτης Διεθνούς και της Δημοκρατικής Σοσιαλιστικής Διεθνούς.

Μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, το 1951, επανιδρύθηκε η **Σοσιαλιστική Διεθνής** με το Συνέδριο και τη Διακήρυξη της Φραγκφούρτης που έθεσε τις βασικές αρχές και καθόρισε τη φυσιογνωμία της.

Σήμερα, στο επίκεντρο του έργου της Σοσιαλιστικής Διεθνούς είναι η οικοδόμηση ευρέων συναινέσεων και η ανάπτυξη μιας κοινής πλατφόρμας δράσης σχετικά με διεθνή και περιφερειακά θέματα που απασχολούν τα σοσιαλδημοκρατικά κινήματα.

Πολιτική σάτιρα στα τέλη του 19ου αιώνα..

«Κόμμα εἶναι ὁμὰς ἀνθρώπων εἰδότων να ἀναγιγνώσκωσι καὶ νὰ ὀρθογραφῶσιν, ἐχόντων χεῖρας καὶ πόδας ὑγιεῖς ἀλλὰ μισούντων πᾶσαν ἐργασίαν, οἵτινες ἐνούμενοι ὑπὸ ἕνα ἀρχηγὸν οἱονδήποτε ζητοῦσι ν' ἀναβιβάσωσιν αὐτὸν διὰ παντὸς μέσου εἰς τὴν ἕδραν τοῦ πρωθυπουργοῦ ἵνα παράσχῃ αὐτοῖς τὰ μέσα νὰ ζῶσιν χωρὶς ν 'σκάπτωσιν».

Εμμανουήλ Ροϊδης από τη σατυρική του εφημερίδα *«Ασμοδαίος: Διαβολοσκορπίσματα»*, 23-2-1875.

(Πηγή εικόνας: Ιστορία των Ελλήνων, Εκδ. Δομή).

πολιτεύματος. Αυτό σημαίνει ότι ένα κόμμα μπορεί να ασκήσει την πολιτική εξουσία μόνον εφόσον σέβεται και εφαρμόζει τους συνταγματικούς κανόνες.

Η ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος πάντως μπορεί να γίνει προβληματική, αν η εσωτερική οργάνωση των κομμάτων είναι αυταρχική. Το δικαίωμα του πολίτη για ενεργητική συμμετοχή στο πολιτικό γίγνεσθαι προϋποθέτει **δημοκρατική εσωτερική οργάνωση των κομμάτων**, τέτοια που να δημιουργεί ευνοϊκές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη πολιτικής δράσης από τα κομματικά μέλη.

«Τα κόμματα έχουν δικαίωμα στην οικονομική τους ενίσχυση από το Κράτος για τις εκλογικές και λειτουργικές τους δαπάνες, όπως νόμος ορίζει» (άρθρο 29 παρ. 2 Σ.) Το κράτος δηλαδή ενισχύει οικονομικά τα κόμματα, ανάλογα με την εκλογική τους δύναμη. Διασφαλίζει έτσι την ανεξαρτησία τους από ιδιωτικά συμφέροντα.

Καινοτόμος είναι η συνταγματική διάταξη που προβλέπει τη δυνατότητα συμμετοχής των νέων στα ***τμήματα νέων των κομμάτων***. Έτσι, προωθείται η ενεργός συμμετοχή του πολίτη στην πολιτική, πριν ακόμα αποκτήσει το δικαίωμα της ψήφου.

7.4. Τοπική αυτοδιοίκηση

Οι σύγχρονες τάσεις διοικητικής οργάνωσης ευνοούν την αποκέντρωση της πολιτικής εξουσίας σε κατώτερες βαθμίδες της Διοίκησης, που φέρνουν τον πολίτη πιο κοντά στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Η τοπική αυτοδιοίκηση δημιουργεί ευκαιρίες ενεργητικής συμμετοχής του πολίτη στα «κοινά». Ενδυναμώνει το αίσθημα ευθύνης και καθήκοντός του απέναντι στην κοινωνία. Με τη δημιουργία καλύτερης τοπικής κοινωνίας δημιουργούμε καλύτερη πολιτεία.

Ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα (άρθρο 102) και ασκείται από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α). Οι Ο.Τ.Α. είναι Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου με δ**ιοικητική και οικονομική αυτοτέλεια.** Αυτό σημαίνει ότι έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις, δική τους περιουσία, δικό τους προϋπολογισμό και απασχολούν δικούς τους υπαλλήλους. Τα όργανα των Ο.Τ.Α. εκλέγονται απευθείας από τον λαό με άμεση, μυστική και καθολική ψηφοφορία κάθε τέσσερα χρόνια («νομαρχιακές και δημοτικές εκλογές»). Η αμεσότητα της εκλογής των «τοπικών αρχόντων» αποτελεί έκφραση λαϊκής κυριαρχίας και συστατικό στοιχείο της δημοκρατικής οργάνωσης της πολιτείας.

Η οικονομική δυνατότητα των Ο.Τ.Α. είναι βασικός παράγοντας για την ουσιαστική λειτουργία τους. Για τον λόγο αυτό, η κεντρική διοίκηση του κράτους μεριμνά για την

Αμπελάκια Θεσσαλίας

«Στο θεσμό της αυτοδιοίκησης οφείλεται η διατήρηση της ενότητας και της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων στη διάρκεια της τουρκοκρατίας, καθώς και η αυτοδύναμη ρύθμιση της κοινοτικής ζωής με συλλογικές και αντιπροσωπευτικές διαδικασίες. Ιδιαίτερη ανάπτυξη γνώρισε ο θεσμός κατά τις τελευταίες δεκαετίες πριν από την επανάσταση του 1821, κυρίως στην Πελοπόννησο, της οποίας οι κοινοτικοί άρχοντες διέθεταν μεγάλη πολιτική δύναμη».
***Αθ. Θ. Φωτόπουλος**, Οι κοτζαμπάσηδες της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη τουρκοκρατία, 1715-1821,* Εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2005.

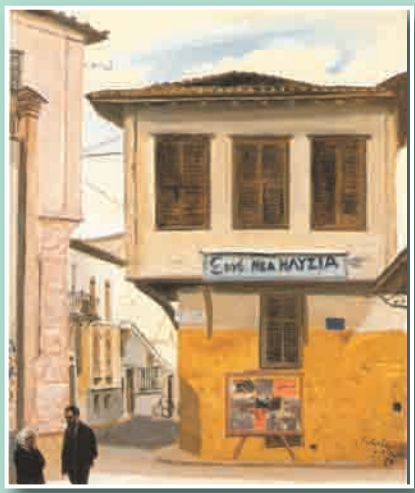

Σπύρος Βασιλείου, Συνάντηση στην Ξάνθη με τον Χ.Κ., 1980.

εξασφάλιση των αναγκαίων πόρων τους. Η μέριμνα αυτή πραγματώνεται με ρυθμίσεις που εξασφαλίζουν έσοδα στους Ο.Τ.Α., όπως για παράδειγμα από τον φόρο ακίνητης περιουσίας. Η πολιτεία ασκεί **διοικητική εποπτεία στους Ο.Τ.Α.** με τρόπο, όμως, που να μην εμποδίζει την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση τους.

Το Σύνταγμα θεμελιώνει τον **Α΄ και Β΄ βαθμό Αυτοδιοίκησης**. Οι Δήμοι και οι Κοινότητες αποτελούν τον *Α΄ βαθμό,* ενώ οι Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις τον *Β΄ βαθμό.* Οι δυο βαθμίδες τοπικής αυτοδιοίκησης είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους, δηλαδή δεν ασκούν η μια εποπτεία στην άλλη. Ειδικότερα:

Α/ Πρώτη βαθμίδα Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Δήμοι-Κοινότητες)

Οι Δήμοι και οι Κοινότητες αποτελούν τους Ο.Τ.Α. Σήμερα υπάρχουν 914 Δήμοι και 120 Κοινότητες. Επικεφαλής των Δήμων είναι οι Δήμαρχοι και τα Δημοτικά Συμβούλια, ενώ επικεφαλής των Κοινοτήτων είναι οι Πρόεδροι Κοινοτήτων (Κοινοτάρχες) και τα Κοινοτικά Συμβούλια.

Ο Δήμαρχος και ο Πρόεδρος εκτελούν τις αποφάσεις των Δημοτικών και Κοινοτικών Συμβουλίων, προΐστανται των υπηρεσιών του δήμου ή της κοινότητας και τους εκπροσωπούν.

Στην **αρμοδιότητα των Ο.Τ.Α.** υπάγονται οι τοπικές υποθέσεις. **Τοπική υπόθεση** είναι εκείνη που αναφέρεται στην προαγωγή των συμφερόντων των κατοίκων της περιφέρειας των Ο.Τ.Α. Ο Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας απαριθμεί, ενδεικτικά, ορισμένες αρμοδιότητες που ανήκουν αποκλειστικά στους Ο.Τ.Α. πρώτης βαθμίδας. Οι αρμοδιότητες αυτές αφορούν την κατασκευή, τη συντήρηση και βελτίωση των κοινόχρηστων δημοτικών χώρων (δρόμοι, πάρκα, πλατείες, κτλ.), την καθαριότητα, την περισυλλογή και διαχείριση των απορριμμάτων, τη συντήρηση των σχολικών κτηρίων, τη διαχείριση των δημοτικών επιχειρήσεων κτλ.

Με γνώμονα την ανάπτυξη της **άμεσης δημοκρατίας** σε τοπικό επίπεδο και την ενεργοποίηση του πολίτη στο πλαίσιο των τοπικών κοινωνιών, με τον νέο Δημοτικό και Κοινοτικό Κώδικα (ν. 3463/2006) εισάγονται σημαντικοί καινοτόμοι θεσμοί. Ειδικότερα:

• Καθιερώνεται, για πρώτη φορά, ο θεσμός του **τοπικού δημοψηφίσματος**. Το τοπικό δημοψήφισμα είναι δυνατόν να διεξαχθεί είτε με πρωτοβουλία του Δημοτικού και Κοινοτικού Συμβουλίου, είτε με λαϊκή πρωτοβουλία για θέματα αρμοδιότητας των Ο.Τ.Α. (πάντως όχι για θέματα εθνικής πολιτικής), όπως ορίζονται στον Δημοτικό και Κοινοτικό Κώδικα.

• Εισάγεται **σύστημα θεσμών συμμετοχής των πολιτών** στη διαμόρφωση των αποφάσεων που λαμβάνουν τα Δημοτικά και Κοινοτικά Συμβούλια. Στους θεσμούς αυτούς εντάσσεται και η

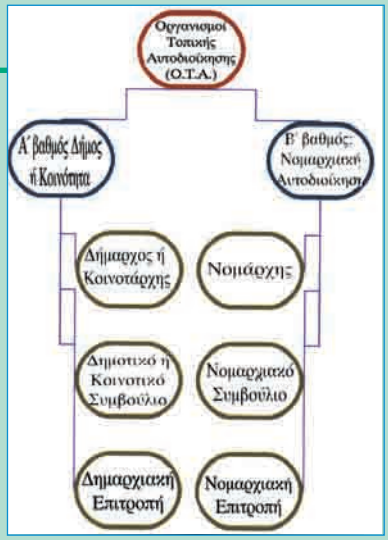

Δήμοι με πληθυσμό περισσότερο από 100.000 κατοίκους μπορεί να διαιρεθούν σε **Διαμερίσματα.** Όργανα των Διαμερισμάτων είναι το Συμβούλιο του Διαμερίσματος και ο Πρόεδρός του. Στους Δήμους και στις Κοινότητες που συστήθηκαν με το «Σχέδιο Καποδίστριας» (Ν.2539/1997), η εδαφική περιφέρεια κάθε Ο.Τ.Α που καταργήθηκε και κάθε οικισμού που προσαρτήθηκε ονομάζεται **«Τοπικό Διαμέρισμα»**. Προβλέπεται, επίσης, και η δυνατότητα διαίρεσης μιας περιοχής του Δήμου ή της Κοινότητας σε Συνοικίες (Συνοικιακά Συμβούλια).

Παράδειγμα: Ο Δήμος Θεσσαλονίκης διαιρείται σε πέντε Διαμερίσματα.

Σπύρος Βασιλείου, Τα κουτιά της αφθονίας, 1969

διαβούλευση των οργάνων λήψης αποφάσεων με συλλογικούς φορείς και ενδιαφερόμενες ομάδες του πληθυσμού.

• Καθιερώνεται η **Χάρτα Δικαιωμάτων του Δημότη** και η κατάρτιση **Οδηγού του Δημότη.**

Επίσης, με το ν. 3443/2006 θεσμοθετούνται τα **Τοπικά Συμβούλια Νέων**. Πρόκειται για Δημοτικά και Κοινοτικά Συμβούλια που συγκροτούνται από τους νέους και τις νέες κάθε τοπικής κοινωνίας με σκοπό την ενίσχυση της συμμετοχής τους στη διαχείριση των τοπικών υποθέσεων.

Β/ Δεύτερη βαθμίδα Τοπικής Αυτοδιοίκησης: Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις

Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση (Ν.Α.) διακρίνεται στις απλές διοικητικές περιφέρειες (Νομός) και στις διευρυμένες (διοικητική περιφέρεια περισσότερων νομών). Σήμερα υπάρχουν συνολικά 50 Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις (απλές και διευρυμένες). Οι διευρυμένες είναι οι εξής: α) Αθηνών-Πειραιώς, β) Ροδόπης-Έβρου και γ) Δράμας –Καβάλας – Ξάνθης.

Όργανα των Ν.Α. είναι: **α)** το Νομαρχιακό Συμβούλιο **β)** Οι Νομαρχιακές Επιτροπές και **γ)** ο Νομάρχης. Όλες οι πράξεις των Νομαρχιακών Συμβουλίων και των Νομαρχιακών Επιτροπών αποστέλλονται στον Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας που ελέγχει αν είναι νόμιμες ή όχι.

Για την εκπλήρωση του σκοπού τους οι Ν.Α. διαθέτουν πόρους που προέρχονται από δικά τους έσοδα (φόρους, τέλη κτλ.) και από κρατική επιχορήγηση. Στις Ν.Α. ανήκει η **αρμοδιότητα διοίκησης τοπικών υποθέσεων νομαρχιακού επιπέδου** όπως η χορήγηση αδειών εγκατάστασης, επέκτασης, διαρρύθμισης και λειτουργίας βιομηχανιών, η εξασφάλιση της δημόσιας υγιεινής, η κατασκευή σχολικών κτηρίων κτλ.

7.5. Ο συνδικαλισμός

Ο συνδικαλισμός αποβλέπει στη συνένωση προσώπων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα, προκειμένου να προασπίσουν τα κοινά εργασιακά τους συμφέροντα. Οι ενώσεις εργαζομένων στους εργασιακούς χώρους της βιομηχανίας, των υπηρεσιών της αγροτικής οικονομίας και αλλού ονομάζονται συνδικάτα.

Το συνδικαλιστικό κίνημα αναδύθηκε από τους αγώνες των εργαζομένων στις αρχές του 18ου αιώνα στην Αγγλία, τη Γαλλία και τις Η.Π.Α. Εμφανίστηκε, κυρίως, στις μεγάλες βιομηχανίες. Σταδιακά, επεκτάθηκε σε όλον τον εργαζόμενο πληθυσμό. Οι σκληροί εργατικοί αγώνες την περίοδο αυτή κατοχύρωσαν το δικαίωμα στην εργασία και άντλησαν έμπνευση από το όραμα για μια πιο δίκαιη κοινωνία, ένα καλύτερο αύριο.

Τον 19ο αιώνα το συνδικαλιστικό κίνημα συνδέθηκε με τη δημιουργία του λεγόμενου ***κοινωνικού ζητήματος***. Πρόκειται για

Χωματερές...

«[..] Ο ρυθμός παραγωγής απορριμμάτων έχει αυξηθεί κατακόρυφα.[...]
... το 2010 θ' αρχίσει η αυστηρή εναρμόνιση με την ευρωπαϊκή οδηγία, βάσει της οποίας θα πρέπει να μειώσουμε τα σκουπίδια που καταλήγουν στους Χώρους Υγειονομικής Ταφής Απορριμάτων (Χ.Υ.Τ.Α.) κατά 35%. [...]
...η Ευρώπη μας δείχνει το δρόμο των νέων τεχνολογιών στη διαχείριση των απορριμάτων. [...]
Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται τα μοντέλα διαχείρισης ανά χώρα στην Ευρώπη:

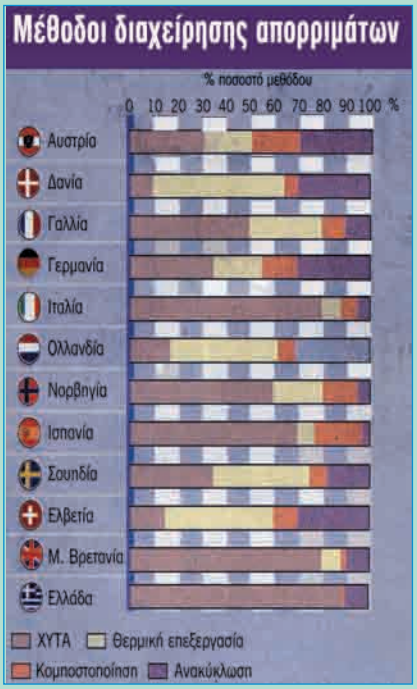

Σε ολόκληρο τον κόσμο και ειδικότερα στην Ευρώπη το μοντέλο της διαχείρισης είναι σύνθετο και πολυεπίπεδο. Ήδη από τα τέλη του 2000 υπάρχουν 304 μονάδες αποτέφρωσης (καύσης) σε 18 χώρες της Ευρώπης. [...] σημαντικά είναι τα ποσά που καταβάλλονται ετησίως για επενδύσεις σε αντιρρυπαντική τεχνολογία στις συγκεκριμένες μονάδες.

Άρθρο της Έφης Χατζηιωαννίδου, Εφημερίδα Η Καθημερινή, φύλλο της 28ης Ιανουαρίου 2007

το ζήτημα της κοινωνικής εξαθλίωσης μεγάλου μέρους του πληθυσμού, που είχε ως αποτέλεσμα την οργανωμένη αντίδραση των εργαζομένων κατά της οικονομικής τους εκμετάλλευσης.

Από τα τέλη του 19ου αιώνα, υπό την πίεση των κοινωνικών αγώνων και του συνδικαλιστικού κινήματος, το κράτος υιοθέτησε βασικά αιτήματα των εργαζομένων (βελτίωση των συνθηκών εργασίας, μείωση του ωραρίου εργασίας, πρόνοια σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος, ασθένειας, γήρατος κτλ.). Έτσι, επιτεύχθηκε ηκοινωνική ισορροπία και δόθηκε εν μέρει λύση στο λεγόμενο «κοινωνικό ζήτημα».

Σε όλη τη διάρκεια του 20ου αιώνα οι **κοινωνικές αξίες της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης,** που εξέφρασε το συνδικαλιστικό κίνημα, αποτέλεσαν στοιχεία κοινωνικής συνοχής. Στην **Ελλάδα**, στις αρχές του 20ου αιώνα, παρατηρήθηκε αλματώδης αύξηση των εργατικών σωματείων και ανάπτυξη του συνδικαλισμού με σκοπό την προώθηση εργατικών διεκδικήσεων.

Αποτέλεσμα των αγώνων του συνδικαλιστικού κινήματος ήταν και η **συνταγματική κατοχύρωση** της **συνδικαλιστικής ελευθερίας** (άρθρο 23 Σ.). Η συνδικαλιστική ελευθερία περιλαμβάνει:

α) Την ελευθερία ίδρυσης συνδικαλιστικής οργάνωσης και το δικαίωμα αποχής ή αποχώρησης από αυτή.

β) Την εσωτερική αυτονομία των συνδικάτων (έχουν καταστατικό, εκλέγουν αντιπροσώπους, οργανώνουν προγράμματα δράσης).

γ) Την αυξημένη προστασία των συνδικαλιστικών στελεχών σε περίπτωση απόλυσής τους από τον εργοδότη.

Σήμερα, λόγω της διεθνοποίησης των επιχειρήσεων και της παραγωγής, το συνδικαλιστικό κίνημα αντιμετωπίζει νέα προβλήματα και νέες προκλήσεις. Το «κοινωνικό ζήτημα» δεν περιορίζεται μόνο στη διαπραγμάτευση των όρων της μισθωτής εργασίας, αλλά διευρύνεται και με άλλου είδους προβλήματα (π.χ. περιθωριοποίηση, αποκλεισμό, ρατσισμό, διακρίσεις, άνιση πρόσβαση στην «ηλεκτρονική γνώση» κτλ.). Επιπλέον, στις λεγόμενες ανεπτυγμένες χώρες διαμορφώνονται εναλλακτικές μορφές απασχόλησης (ημιαπασχόληση, τηλεργασία κτλ.), οι οποίες δημιουργούν νέες προκλήσεις για την οργανωμένη συνδικαλιστική δράση.

Το συνδικαλιστικό κίνημα σήμερα αγωνίζεται να βρει νέους τρόπους δραστηριοποίησής του και να επανασυνδέσει την ανταγωνιστικότητα της παγκόσμιας οικονομίας με την κοινωνική δικαιοσύνη. Προσπαθεί όχι μόνο να χαράξει νέες πολιτικές αλλά και να καταπολεμήσει την τάση της πολιτικής απάθειας και της μειωμένης συμμετοχής των πολιτών στα συνδικαλιστικά δρώμενα.

Προκειμένου να ξεπεραστούν οι δυσκολίες προτείνεται, μεταξύ άλλων, η **ανάπτυξη της συνδικαλιστικής εκπαίδευσης**, ώστε τα στελέχη των εργατικών σωματείων να λειτουργούν

«Θα έρθει η μέρα που η σιωπή μας θα είναι πιο δυνατή από τις φωνές που καταπνίγονται σήμερα».

Την Πρωτομαγιά του 1886, οι εργάτες στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ξεσηκώθηκαν ενάντια στο καθεστώς της απάνθρωπης εκμετάλλευσης του καπιταλισμού, με σύνθημα *«Οκτώ ώρες δουλειά! Οκτώ ώρες μόρφωση και διασκέδαση! Οκτώ ώρες ξεκούραση!»*. Η διαμαρτυρία τους πνίγηκε στο αίμα. Το μνημείο στους μάρτυρες του Σικάγου έχει το παραπάνω κείμενο ως επιγραφή στη βάση του. Από τότε η 1η Μαΐου έχει καθιερωθεί σ'όλο τον κόσμο ως Εργατική Πρωτομαγιά.

Η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (Γ.Σ.Ε.Ε.) ίδρυσε πρόσφατα την **Ακαδημία *«Εργασία»***. Πρόκειται για έναν πρωτοποριακό θεσμό συνδικαλιστικής επιμόρφωσης που δημιουργείται για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Στόχος του είναι η επιμόρφωση στελεχών, εργαζομένων και νέων σε τομείς που θα τους βοηθήσουν στην περαιτέρω εργασιακή τους εξέλιξη. Ο θεσμός είναι καινούργιος για την Ελλάδα, αλλά εφαρμόζεται με επιτυχία σε πολλές ξένες χώρες. (Καναδά, Αγγλία, Σουηδία κτλ.).

Απεργοί εργάτες-διαδηλωτές της Θεσσαλονίκης το Μεσοπόλεμο. (Ξυλογραφία του χαράκτη Α. Τάσσου), απο το βιβλίο Αποστ. Παπαγιαννόπουλου, Θεσσαλονίκη..εν θερμώ, Α΄τόμος, Εκδ.Μαλλιάρης-Παιδεία,2009.

αποτελεσματικά στο εθνικό και διεθνές παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Είναι απαραίτητη, επίσης, **η ανεξαρτητοποίηση της συνδικαλιστικής από την κομματική δράση.** Έτσι, θα αποτρέπεται η οικειοποίηση των συνδικαλιστικών αγώνων από κόμματα ή η χρησιμοποίηση του συνδικαλισμού για κομματική/ πολιτική αναρρίχηση.

7.6. Κοινή γνώμη και Ομάδες πίεσης /συμφερόντων

Κοινή γνώμη είναι οι θέσεις και κρίσεις ενός μεγάλου αριθμού ατόμων–μελών του κοινωνικού συνόλου για φαινόμενα και προβλήματα που παρουσιάζουν γενικό ενδιαφέρον. Χαρακτηριστικό της κοινής γνώμης είναι οι ποικίλες απόψεις που διαμορφώνονται μέσα από γενικευμένες συζητήσεις και εκφράζονται με διάφορους τρόπους, δηλαδή σε δημόσιες συγκεντρώσεις, σε εφημερίδες και γενικά στα Μ.Μ.Ε .

Τρεις είναι οι κυριότεροι **παράγοντες που συμβάλλουν στον σχηματισμό κοινής γνώμης:**

α) Η διαπροσωπική επικοινωνία (π.χ. με συναδέλφους, καθηγητές, φίλους, γονείς κτλ.)

β) Η επιρροή των Μ.Μ.Ε. Στις σύγχρονες κοινωνίες η κοινή γνώμη διαμορφώνεται κατά κύριο λόγο από τα Μ.Μ.Ε.

γ) Οι επιδράσεις των καθοδηγητών γνώμης οι οποίοι μπορεί να είναι πρόσωπα κύρους, πολιτικοί κτλ. Σε αυτούς συγκαταλέγονται και οι ομάδες πίεσης/συμφερόντων.

Οι **ομάδες πίεσης/συμφερόντων** είναι μια νέα μορφή πολιτικής οργάνωσης και δράσης που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα στις περισσότερες δυτικές δημοκρατίες. Οι ομάδες πίεσης/ συμφερόντων ή «τα οργανωμένα συμφέροντα», όπως έχει επικρατήσει να λέγονται, λειτουργούν με έναν **ρόλο διαμεσολαβητικό μεταξύ πολιτών και κράτους.** Εκπροσωπούν συγκεκριμένα συμφέροντα, δεν πρόκειται, επομένως, για θεσμό αντιπροσώπευσης. *Είναι οργανωμένες ενώσεις πολιτών που σκοπεύουν, μέσα από την άσκηση πίεσης στην πολιτική εξουσία, να προωθήσουν τα συμφέροντα μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας (π.χ. αγροτικές, εργατικές συνδικαλιστικές οργανώσεις, επαγγελματικές ενώσεις, ενώσεις καταναλωτών κ.ά.).*

Ομάδες πίεσης και **ομάδες συμφερόντων** χρησιμοποιούνται εναλλακτικά ως όροι ταυτόσημοι. Η ομάδα συμφερόντων πάντως έχει ευρύτερο περιεχόμενο, αφού κάθε ομάδα συμφερόντων δεν ασκεί πίεση στην εξουσία. Ενδέχεται, όμως, να αποβεί δυνητικά ομάδα πίεσης.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα, η δράση των ομάδων συμφερόντων προσαρμόσθηκε στα νέα δεδομένα της παγκοσμιοποίησης και της ισχυροποίησης υπερεθνικών οργανισμών, όπως για παράδειγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι, πολλές ομάδες συμφερόντων δημιουργούν υπερεθνικές

Σταθμοί στην ιστορία του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος:

(Πηγή φωτογραφίας: Ιστορία των Ελλήνων, Εκδ. Δομή)

Η απεργία των μεταλλωρύχων στο **Λαύριο** το 1896 με αίτημα την αύξηση του μεροκάματου και τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας, κατέληξε σε σύρραξη μεταξύ των απεργών και της χωροφυλακής. Το 1914, γίνεται απεργία των καπνεργατών στην **Καβάλα** και των σιδηροδρομικών στην **Αθήνα** (1914), με αίτημα την εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ακολουθεί η αιματηρή απεργία μεταλλωρύχων στη **Σέριφο** (1916), με αίτημα τη βελτίωση των απάνθρωπων συνθηκών εργασίας.

Υπάρχουν πολλοί **τρόποι έρευνας της κοινής γνώμης.** Τέτοιοι είναι η δειγματοληψία, οι συνεντεύξεις, τα διάφορα τέστ, οι διάφοροι μέθοδοι μέτρησης των γνωμών, κτλ. Η συνηθέστερη από αυτές είναι η **δειγματοληψία** ή **δημοσκόπηση**. Η έρευνα αυτή είναι περισσότερη γνωστή ως γκάλοπ (**'gallup'**) από το όνομα του ερευνητή που την επινόησε.
Με δεδομένη την δύναμη των Μ.Μ.Ε., **πολλές φορές η διαμόρφωση της κοινής γνώμης είναι αποτέλεσμα αποπροσανατολισμού και χειραγώγησης.** Π.χ. ένας ερευνητής καταφεύγει στη μέθοδο επιλογής αντιπροσωπευτικού δείγματος πληθυσμού προκειμένου να μάθει πώς σκέφτονται οι Έλληνες για το θέμα του

δομές και αποκτούν μέλη σε όλο τον κόσμο. Οι πιο σπουδαίες οργανώσεις έχουν σήμερα μόνιμα γραφεία στην Ουάσιγκτον και τις Βρυξέλλες, για να παρακολουθούν τις εργασίες του Ο.Η.Ε. και της Ε.Ε. αντίστοιχα.

7.7. Η κοινωνία πολιτών /Τα κοινωνικά κινήματα

Κοινωνία των πολιτών είναι το σύνολο των οργανώσεων ενεργών πολιτών που αναπτύσσουν συλλογική δράση και μέσω του δημοκρατικού διαλόγου προωθούν αιτήματα, κατά κανόνα, γενικού συμφέροντος (π.χ. η προστασία του περιβάλλοντος), προκειμένου να επηρεάσουν τη διαμόρφωση των πολιτικών αποφάσεων.

Περιλαμβάνει τα συνδικάτα, τα διάφορα σωματεία, ομάδες πίεσης, τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.), τις περιβαλλοντικές οργανώσεις, τις ομάδες προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και γενικά όλους τους οργανισμούς στους οποίους συμμετέχουν οι πολίτες σε τοπικό, εθνικό ή παγκόσμιο επίπεδο.

Η **συμβολή της κοινωνίας των πολιτών** είναι καίρια για:

- **την ενίσχυση της συμμετοχικής δημοκρατίας.**
- **την προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών.**
- **την ανάπτυξη δημόσιου δημοκρατικού διαλόγου** για τα προβλήματα της κοινωνίας.

Ιδιαίτερα στη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης η κοινωνία των πολιτών είναι αναγκαία. Μπορεί να προσδώσει σφρίγος στη Δημοκρατία, να την εμπλουτίσει τόσο σε ποιότητα όσο και σε δυναμική. Οι πολίτες καθίστανται ενεργά κύτταρα που τροφοδοτούν όλο τον κοινωνικό ιστό και του δίνουν ευρωστία. Αν αυτά τα κύτταρα δεν αξιοποιηθούν, αν δεν ενεργοποιηθούν, τότε όλο το οικοδόμημα, όλο το σώμα της κοινωνίας θα νεκρωθεί. Ας μην ξεχνάμε ότι η δημοκρατία, όπως και η αλήθεια, κινδυνεύουν από τη σιωπή.

Στην κοινωνία των πολιτών ανήκουν και τα **κοινωνικά κινήματα**, τα οποία είναι *ενώσεις πολιτών με χαλαρή οργάνωση*. Η συμμετοχή σε αυτά απαιτεί περισσότερο έναν βαθμό **αφοσίωσης** και **πολιτικής εγρήγορσης**, παρά τυπική ή επίσημη ένταξη. Τα κοινωνικά κινήματα, όπως δηλώνει και η ονομασία τους, πάνω απ'όλα, ***κινητοποιούν* τους πολίτες σε δράση**. Είναι συνυφασμένα με κρίσιμες διαδικασίες της σύγχρονης εποχής: τον εκδημοκρατισμό, την πολιτισμική γεφύρωση, τις σύγχρονες μορφές διακυβέρνησης. Εμφανίζονται ως δυναμικές μορφές αντίδρασης απέναντι σε εθνικές ή υπερεθνικές εξουσίες και πολιτικές. Κοινωνικά κινήματα είναι για παράδειγμα το οικολογικό, το αντιρατσιστικό, το γυναικείο κίνημα, το κίνημα για τα δικαιώματα των πολιτών κτλ.

ρατισμού. Αν, όμως, το δείγμα περιορίζεται σε μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων, με φανερή προδιάθεση υπέρ ή εναντίον μιας εθνοτικής ή θρησκευτικής μειονότητας, τότε η δημοσκόπηση θα καταλήξει σε μια παραποιημένη εικόνα των διαθέσεων του κοινού απέναντι σε αλλοδαπούς πληθυσμούς. Είναι η εικόνα της κοινής γνώμης που θέλει να επιβάλει ο ερευνητής.

«Ο όρος 'λόμπι' (αγγλ. 'lobby') προέρχεται από τους χώρους των κοινοβουλίων ή των συνελεύσεων όπου το κοινό μπορεί να υποβάλει αιτήματα στους νομοθέτες ή όπου οι πολιτικοί συναντιούνται για να συζητήσουν πολιτικά ζητήματα [...]. Υπό ευρεία έννοια, το λόμπι (ως ουσιαστικό) ισοδυναμεί με την ομάδα συμφερόντων, καθώς και οι δύο αποσκοπούν στον επηρεασμό της κρατικής πολιτικής, όπως συμβαίνει με το λόμπι των αγροτών, το οικολογικό λόμπι και το λόμπι των λιμενεργατών».
Andrew Heywood, ***Εισαγωγή στην Πολιτική,*** Μτφρ. Γιώργος Καράμπελας, Εκδ. Πόλις, Αθήνα 2006

Η συγκέντρωση 400.000 νεαρών Αμερικανών στο **Γούντστοκ της Νέας Υόρκης το 1969**, *ήταν το αποκορύφωμα του λεγόμενου* ***αντιπολεμικού κινήματος (ή της αντικουλτούρας–«χίπις»)***. *Εκατομμύρια νέων απέρριπταν τις παραδοσιακές αξίες υπέρ ενός νέου τρόπου ζωής. Πίστευαν ότι ο έρωτας και η μουσική ροκ θα έφτιαχναν έναν κόσμο ειρήνης και αγάπης. Η ειρήνη και η αγάπη αποδείχθηκαν όμως στόχοι μάλλον ουτοπικοί ...*
Πηγή: Παγκόσμια Ιστορία, Εκδ. Time Life Books – Κ. Καπόπουλος

Τα κοινωνικά κινήματα **διαφοροποιούνται** από τις **ομάδες πίεσης/ συμφερόντων**, που έχουν πιο αυστηρή οργάνωση και αποβλέπουν σε σωματειακά συμφέροντα. Τα κοινωνικά κινήματα πάντως συχνά περιλαμβάνουν και ομάδες συμφερόντων και μπορεί να οδηγήσουν ακόμα και στον σχηματισμό πολιτικών κομμάτων, όπως για παράδειγμα τα σοσιαλιστικά και τα κομμουνιστικά κόμματα που προήλθαν από το ευρύτερο εργατικό κίνημα.

Υπάρχουν πολλές **μορφές κοινωνικών κινημάτων.** Μερικές από αυτές είναι:

• **Το εργατικό κίνημα**, το οποίο σφράγισε τη βιομηχανική κοινωνία. Η δυναμική του άρχισε να μειώνεται από τη δεκαετία του ’70.

• **Τα νέα κοινωνικά κινήματα** (το φοιτητικό, το οικολογικό, το φεμινιστικό κ.ά.) των οποίων η δράση ξεκινά τη δεκαετία του ‘60. Αυτά στοχεύουν σε μεταρρυθμίσεις που δεν αφορούν άμεσα την οικονομία ή το κράτος, αλλά την ποιότητα ζωής. Έτσι, θέτουν ριζοσπαστικούς προβληματισμούς για θέματα όπως η υπερθέρμανση του πλανήτη, η ασφάλεια των τροφίμων (ασθένεια των «τρελών αγελάδων», διοξίνες, μεταλλαγμένα τρόφιμα κτλ.). Ανάλογα κινήματα στο παρελθόν ήταν η αντιπολεμική καμπάνια για το Βιετνάμ, ο Γαλλικός Μάης του ‘68 κ.ά.

• **Τα παγκόσμια κινήματα** έχουν διεθνικό χαρακτήρα και τις τελευταίες δεκαετίες αντιπαρατίθενται σε μεγάλους διεθνείς οργανισμούς όπως π.χ. την Παγκόσμια Τράπεζα, τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου κτλ.

7.8. Φαινόμενα λαϊκισμού - Η προπαγάνδα

Λαϊκότητα και λαϊκισμός, δύο έννοιες που ως κέντρο αναφοράς τους έχουν τον λαό. Σε τι όμως διαφέρουν; Το επίθετο «λαϊκός» αναφέρεται σε αυτόν που ανήκει στον λαό ή που προέρχεται από τον λαό. Η «λαϊκότητα» αναφέρεται στον χώρο της πολιτικής, εκφράζει τη συμμετοχή, την παρουσία του λαού στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας και την ανύψωσή του σε καθοριστικό παράγοντα της ιστορίας. Λαϊκισμός είναι η κατ’ επίφαση λαϊκότητα, δηλαδή αυτό που δείχνει να είναι λαϊκό, ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι.

Ο λαϊκισμός στηρίζεται στην **εσκεμμένη ανειλικρίνεια** (π.χ. στη διάδοση κάποιου θέματος που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα), στην **παραπλάνηση και τον εφησυχασμό του λαού, με στόχο την καθοδήγηση και ποδηγέτησή του**. Ο λαϊκισμός στοχεύει στον *πατερναλισμό*. (Ο πατερναλισμός αφορά την τάση κάποιου να φέρεται προστατευτικά και κηδεμονευτικά σε κάποια πρόσωπα).

Ο **Μάρτιν Λούθερ Κινγκ,** συνέβαλε στο να γίνουν σημαντικές νομοθετικές ρυθμίσεις, για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής του μαύρου πληθυσμού. Είπε: *«Η γενιά μας θα πρέπει να απολογηθεί, όχι τόσο για τις κακές πράξεις των μοχθηρών ανθρώπων, όσο για την αποτρόπαιη σιωπή των καλών ανθρώπων».*

Το Civil Rights Movement (Κίνημα για τα Δικαιώματα των Πολιτών), είναι ένα κίνημα, που αναπτύχθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950-1960. Στόχος του ο τερματισμός του καθεστώτος των φυλετικών διακρίσεων.

Το **φοιτητικό κίνημα** στη δεκαετία του ’60 ήταν έντονα πολιτικοποιημένο. Με όραμά τους έναν σοσιαλισμό με ελευθερίες και ανθρώπινο πρόσωπο, οι φοιτητές του Μάη του ’68, αξίωσαν εκδημοκρατισμό των πανεπιστημίων και άσκησαν κριτική στην κοινωνία του καταναλωτισμού και του αυταρχισμού.
Το Παρίσι έγινε το πεδίο μαζικών διαδηλώσεων και συγκρούσεων, με τη συμμετοχή και εργατών.
Ο **Μάης του ’68** δεν άλλαξε την πολιτική κατάσταση, συνέβαλε όμως στη φιλελευθεροποίηση των ηθών, την αλλαγή των παραδοσιακών νοοτροπιών, τη χειραφέτηση της γυναίκας, τη διάδοση νέων ιδεών και πολιτισμικής έκφρασης.

Πηγή: Η μεγάλη ιστορία του 20ου αιώνα, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2002.

Ο λαϊκιστής ηγέτης θέτει σκοπίμως ψευτοδιλήμματα, όπως «εχθροί ή φίλοι», «ταραξίες ή φιλήσυχοι», «αλλογενείς ή γηγενείς», με απώτερο σκοπό την καλλιέργεια ανασφάλειας στον λαό, ώστε να αυτοπροβληθεί στη συνέχεια ο ίδιος σαν προστάτης και σωτήρας. Στο σημείο αυτό έγκειται και η πιο επικίνδυνη συνέπεια του λαϊκισμού που μπορεί να μετασχηματίσει την διαφορετικότητα σε εχθρότητα και να παρωθήσει έτσι στην ξενοφοβία και σε κάθε μορφής ρατσισμό.

Ο λαϊκισμός απαντάται τόσο στο κοινωνικό όσο και στο πολιτικό επίπεδο. Στο **κοινωνικό επίπεδο** φαινόμενα λαϊκισμού συναντάμε στη γλώσσα, την **τέχνη**, την επιστήμη κτλ. Ειδικότερα, ο λαϊκισμός στην τέχνη έχει να κάνει με τη μαζική κουλτούρα, τον εκχυδαϊσμό και την προβολή του εμπορικού και όχι του ποιοτικού (για παράδειγμα. μερικά περιοδικά ποικίλης ύλης ή «εύπεπτα» τηλεοπτικά προϊόντα και θεάματα). Στο **πολιτικό επίπεδο**, ο όρος έχει συνδεθεί με την εξαπάτηση του λαού, τη δημαγωγία, τη χειραγώγηση, την καλλιέργεια προσωπολατρίας. Στοχεύει στην πολιτιστική υποβάθμιση του λαού και την καθήλωσή του στο περιθώριο των εξελίξεων.

Μορφή λαϊκισμού αποτελεί και η προπαγάνδα. ***Προπαγάνδα*** *είναι η διάδοση πεποιθήσεων, αντιλήψεων με σκοπό να επηρεαστεί η κοινή γνώμη, ώστε οι πολίτες να υιοθετήσουν ορισμένη στάση και κατ' επέκταση να προβούν σε ορισμένες ενέργειες.* Διαφέρει από την πειθώ που χρησιμοποιεί επιχειρήματα και τεκμήρια. Αντίθετα, η προπαγάνδα αποτελεί συνειδητή προσπάθεια να πεισθεί το άτομο να αποδεχθεί κάποια πεποίθηση άκριτα ή να κάνει κάποια επιλογή. Συνήθως, αυταρχικά καθεστώτα που δεν έχουν τη συναίνεση του λαού, καταφεύγουν σε αυτή την τεχνική για να χειραγωγήσουν την κοινή γνώμη προκειμένου να εξασφαλίσουν την παραμονή τους στην εξουσία.

Τα μέσα (τεχνικές διάδοσης) που χρησιμοποιεί η προπαγάνδα για να εξυπηρετήσει τους σκοπούς της είναι ο ***προφορικός λόγος*** (συζήτηση, διαλέξεις, ημερίδες, συνέδρια, ειδησεογραφικά πρακτορεία, κυβερνητικές δηλώσεις κτλ.), ***ο γραπτός λόγος*** (προκηρύξεις, επιστολές, εφημερίδες, βιβλία, κτλ.). Επίσης, η χρησιμοποίηση κάθε μορφής τέχνης, του θεάτρου, του κινηματογράφου, της ζωγραφικής, της λογοτεχνίας κτλ. Μέσον διάδοσης προπαγάνδας στην σημερινή εποχή αποτελεί και το **διαδίκτυο.**

Τόσο ο λαϊκισμός, όσο και η προπαγάνδα ευνοούνται από τους εξής **παράγοντε**ς:

• **Την έλλειψη παιδείας και κριτικής ικανότητας**, που καθιστούν το άτομο έρμαιο στα χέρια των λαϊκιστών/προπαγανδιστών, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να διακρίνει τον γνήσιο πολιτικό από τον δημαγωγό.

• **Την πολιτική απάθεια**. Η αδιαφορία του λαού για συμμετοχή

«Κάνε ένα κλικ, διαδήλωσε για να σώσουμε το περιβάλλον»

Σήμερα, η ραγδαία εξάπλωση του διαδικτύου παρέχει πλήθος δυνατοτήτων και δράσεων για τα κοινωνικά κινήματα. Ο διαδικτυακός ακτιβισμός ('activism') προτείνει την πολιτική δράση/ διαμαρτυρία μέσα στο διαδίκτυο (μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου).
Παράδειγμα: Το Κύτταρο Εναλλακτικών Αναζητήσεων Νέων (Κ.Ε.Α.Ν.), σε συνεργασία με το 'act – click', οργανώνει 'e- διαδήλωση', με στόχο την αποστολή και εξάπλωση της 'e - διαμαρτυρίας' από τουλάχιστον 10.000 'e- διαδηλωτές' στο Υπουργείο Ανάπτυξης και το Υπουργείο Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων. *«Μπορούμε μέχρι το 2030 να απεξαρτηθούμε από τα ορυκτά καύσιμα (που είναι κατά κύριο λόγο υπεύθυνα για τη μείωση του όζοντος στην ατμόσφαιρα), αρκεί να το πιστέψουμε και να δράσουμε».*

Κινητοποίηση πολιτών γίνεται και μέσω μηνυμάτων κινητής τηλεφωνίας (SMS) και των ιστοσελίδων (blogs) στο διαδίκτυο. Πρόσφατο παράδειγμα η συγκέντρωση χιλιάδων ανθρώπων στο κέντρο της Αθήνας τον Ιούλιο του 2007, που διαμαρτυρήθηκαν για τα ελλιπή μέτρα προστασίας των δασών, με αφορμή τη φωτιά που κατέκαψε την Πάρνηθα. Η ενημέρωση για την πρωτοβουλία έγινε μέσω μηνυμάτων, χωρίς καμία κομματική ή άλλου είδους κινητοποίηση.

του στη δημόσια ζωή αφενός, και η υπερβολική φιλοδοξία ορισμένων πολιτικών αφετέρου, καθιστούν τον λαό εύκολο θήραμα των λαϊκιστών/προπαγανδιστών.

Η ανύψωση του μορφωτικού επιπέδου του λαού, καθιστά τον πολίτη ικανό να αντιταχθεί στην ευτέλεια του λαϊκισμού και σε κάθε μορφή προπαγάνδας. Η **συμμετοχή του στα «κοινά» π**αραγκωνίζει τους λαϊκιστές και προπαγανδιστές ηγέτες και τις πολιτικές τους.

Ένα είδος προπαγάνδας πάντως ασκείται και σε δημοκρατικά πολιτεύματα για θεμιτούς όμως σκοπούς. Για παράδειγμα, στη διάρκεια του Δευτέρου παγκόσμιου πολέμου τόσο τα βρετανικά, όσο και τα αμερικάνικα Μ.Μ.Ε. έκαναν προπαγάνδα (εκστρατεία) υπέρ της πολεμικής προσπάθειας για να ανυψώσουν το ηθικό του κοινού, αλλά και να το εκπαιδεύσουν σε τρόπους προστασίας. Σύγχρονο παράδειγμα αποτελούν οι εκστρατείες ενημέρωσης που γίνονται κατά καιρούς για την ευαισθητοποίηση των πολιτών, π.χ. από το Υπουργείο Μεταφορών για την ασφαλή οδήγηση ή από διάφορες οργανώσεις, όπως η Greenpeace για τα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος κ.ά.

Οι λαϊκιστές ηγέτες είναι συνήθως χαρισματικές προσωπικότητες. Ο μαγνητισμός που ασκούν στις μάζες φτάνει σε σημείο προσωπολατρίας. Η περίπτωση του προέδρου της Αργεντινής, συνταγματάρχη **Χουάν Ντομίνγκο Περόν** (1895 – 1974) από πολλούς θεωρείται από τις πιο χαρακτηριστικές λαϊκιστή ηγέτη. Το μέγεθος της πίστης και της λατρείας των Αργεντίνων για την ηγεσία του αποδεικνύεται και από την ισχύ που απέκτησε η γυναίκα του **Εβίτα Περόν** (1919 -1959). Η Εβίτα διέθετε ρητορεία και δημαγωγική ικανότητα. Ανέλαβε το Υπουργείο Εργασίας και καλλιέργησε στενή επαφή με την εργατική τάξη και τα συνδικάτα. Έγινε η πρώτη φεμινίστρια της Αργεντινής και κατέβασε τις γυναίκες στους δρόμους για να διεκδικήσουν δικαίωμα ψήφου.
(Πηγή: Η μεγάλη Ιστορία του 20ου αιώνα, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002)

'Olympia', Ολυμπιακοί αγώνες Βερολίνου 1936 της Γερμανίδας σκηνοθέτιδος **Λένι Ριφενστάλ (Leni Riefenstahl).** Πρόκειται για μια από τις προπαγανδιστικές ταινίες που γυρίστηκαν από τους Ναζί, στην οποία χρησιμοποιήθηκαν εικόνες υψηλής αισθητικής του ανθρώπινου σώματος για να προπαγανδιστεί η ναζιστική Γερμανία.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ –ΑΣΚΗΣΕΙΣ –ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Α/ Δίπλα σε καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις σημειώστε Σ, αν τη θεωρείτε σωστή, Λ, αν τη θεωρείτε λανθασμένη. Αν θεωρείτε την πρόταση λανθασμένη, να τη διατυπώσετε ξανά σωστά:

1. ___Στη Δημοκρατία, οι άνθρωποι πειθαρχούν στην εξουσία, γιατί πιστεύουν ότι έτσι εξυπηρετούνται καλύτερα κάποιοι στόχοι της κοινωνικής συμβίωσης.

2. ___ Ο φιλελευθερισμός υποστηρίζει τον περιορισμό της πρωτοβουλίας των ιδιωτών.

3. ___ Από την οικονομική κρίση του 1929 και μετά ο φιλελευθερισμός υιοθετεί την αντίληψη, ότι το κράτος πρέπει να παρεμβαίνει στην οικονομία.

4.___Ο Νομάρχης διορίζεται από την Κυβέρνηση, ενώ ο Δήμαρχος εκλέγεται.

5. ___Η κοινή γνώμη διαμορφώνεται από τα Μ.Μ.Ε.

Β/Κυκλώστε την επιλογή που συμπληρώνει σωστά τις παρακάτω προτάσεις:

1. Η δράση των κοινωνικών οργανώσεων που αποτελούν τη λεγόμενη «κοινωνία των πολιτών» .....

α) ελέγχεται από το κράτος, β) επιβάλλεται καταναγκαστικά, γ) ασκεί πίεση και προσπαθεί να επηρεάσει τη διαμόρφωση των πολιτικών αποφάσεων, δ) ασκεί πίεση στους πολίτες, προκειμένου να συμμετέχουν ενεργότερα στην πολιτική ζωή.

2. Το κράτος ενισχύει οικονομικά τα κόμματα, προκειμένου να.....

α) διασφαλίζει την ανεξαρτησία τους από ιδιωτικά συμφέροντα, β) ελέγχει τη δράση τους, γ) διασφαλίζει τη συμμετοχή και των φτωχότερων κοινωνικών στρωμάτων σε αυτά, δ) τίποτα από τα παραπάνω.

Γ/ Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα σε ένα πολιτικό κόμμα, μια ομάδα πίεσης ή συμφερόντων και ένα κίνημα;

Δ/ Σκεφτείτε πώς θα μπορούσατε να αναλάβετε συλλογική δράση, προκειμένου να επιλυθεί κάποιο πρόβλημα που απασχολεί την τοπική σας κοινωνία, π.χ. βιομηχανικά λύματα που χύνονται στη θάλασσα ή στο ποτάμι της περιοχής σας. Ορισμένες ιδέες: οργανώστε εκστρατεία για να ενημερώσετε τους συμπολίτες σας με άρθρα στον τύπο, το διαδίκτυο κτλ., γράψτε επιστολές στους αρμόδιους φορείς, συγκεντρώστε υπογραφές. Ενημερώστε τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές σας σε όλη την Ελλάδα μέσω του διαδικτύου για τα αποτελέσματα της δράσης σας.

Ε/ Οργανώστε επίσκεψη της τάξης σας στο Δημαρχείο ή στο Γραφείο της Κοινότητας της περιοχής σας, με σκοπό να παρακολουθήσετε τη συνεδρίαση του δημοτικού (ή κοινοτικού) συμβουλίου. Να καταγράψετε ποια θέματα συζητήθηκαν. Πώς σας φάνηκε η διαδικασία; Να συνθέσετε ένα άρθρο με τις εντυπώσεις σας. Διατυπώστε, αν έχετε, και δικές σας προτάσεις. Επιδιώξτε τη δημοσίευση του άρθρου σας σε κάποια τοπική εφημερίδα. Ενημερωθείτε επίσης για τα τοπικά συμβούλια νέων στην περιοχή σας. Θα σας ενδιέφερε να εκλεγείτε σε αυτά;

Στ/ Επισκεφθείτε τον δικτυακό τόπο της Βουλής των Ελλήνων http://www.parliament.gr/ και δείτε την εκλογική δύναμη των κομμάτων στην Ελλάδα σήμερα. Έχετε σκεφθεί με ποια κριτήρια θα ψηφίσετε, όταν ενηλικιωθείτε και αποκτήσετε δικαίωμα ψήφου; Ενημερωθείτε για τα προγράμματα των κομμάτων που θα διεκδικήσουν στις εκλογές την ψήφο σας.

Ζ/Αναζητήστε υλικό για κάποιο θέμα της επικαιρότητας. Εξετάστε τον τρόπο, με τον οποίο παρουσιάστηκε το συγκεκριμένο θέμα από τα Μ.Μ.Ε., π.χ. αν η παρουσίαση έγινε με τεκμηριωμένη επιχειρηματολογία ή ήταν προπαγανδιστική, αν η προσέγγιση ήταν δημαγωγική κ.ο.κ. Πότε θεωρείτε ότι έχετε ικανοποιητική ενημέρωση για ένα θέμα; Πόσο σημαντική θεωρείτε την πλουραλιστική ενημέρωση; Συζητήστε τις απόψεις σας στην τάξη.

Η/ Οργανώστε στην τάξη αγώνες επιχειρηματολογίας για το αν θεωρείτε σημαντικό τον ρόλο της κοινωνίας των πολιτών στη σύγχρονη Ελλάδα. Τεκμηριώστε τα επιχειρήματά σας με τις δικές σας εμπειρίες από τη συλλογική δράση, καθώς και με υλικό που θα αντλήσετε από διάφορες πηγές σχετικά με κινήματα, οργανώσεις, πολιτικά κόμματα.

Θ/ «Τι είναι κομματοκρατία; Η εσχάτη αλλοτρίωση της Δημοκρατίας. Στο καθεστώς της κομματοκρατίας δεν υπάρχει πτυχή του κοινωνικού και κρατικού βίου που να μην υπηρετεί πρωτίστως (ή αποκλειστικά) τα κόμματα....» έγραψε ο Χρήστος Γιανναράς (*Κομματοκρατία*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2002). Συμφωνείτε με την άποψη αυτή; Να αιτιολογήσετε τη θέση σας.

ΤΑ ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

8.1. Τα Μ.Μ.Ε. και οι λειτουργίες που επιτελούν
8.2. Βασικά στοιχεία της μαζικής επικοινωνίας
8.3. Επιδράσεις των Μ.Μ.Ε.
8.3. Γενικά για τις επιδράσεις των Μ.Μ.Ε.
8.3.2 Κατασκευή και αναπαράσταση της πραγματικότητας
8.4. Μ.Μ.Ε., πολιτική, οικονομία και πολιτισμός
8.5. Εκτίμηση του ρόλου των Μ.Μ.Ε.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΖΗΤΟΥΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Τι είναι τα Μ.Μ.Ε. και ποιες είναι οι λειτουργίες τους;
- Ποια είναι τα βασικά στοιχεία της μαζικής επικοινωνίας;
- Πώς επιδρούν τα Μ.Μ.Ε. στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης;
- Τα Μ.Μ.Ε. είναι ένα παράθυρο στα γεγονότα ή μήπως ένας παραμορφωτικός καθρέφτης της πραγματικότητας;
- Υπάρχει αντικειμενικότητα στην πληροφόρηση;
- Πώς ελέγχει η κρατική εξουσία τα Μ.Μ.Ε. και πώς τα Μ.Μ.Ε. την κρατική εξουσία;
- Πώς σχετίζονται τα Μ.Μ.Ε. με την πολιτική, την οικονομία και τον πολιτισμό;
- Ποια στάση πρέπει να διαμορφώνει το κοινό απέναντι στα Μ.Μ.Ε. και γιατί;

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

- Μ.Μ.Ε.
- Μαζική επικοινωνία
- Πολιτική πληροφόρηση, ενημέρωση
- Διαφήμιση
- Ψυχαγωγία
- Διασκέδαση
- Πομπός
- Δέκτης
- Μήνυμα
- Μέσο
- Αυτορρύθμιση
- Διαμεσολάβηση

8.1. Τα Μ.Μ.Ε. και οι λειτουργίες που επιτελούν

Επικοινωνώ σημαίνει «γίνομαι κοινωνός», «μέτοχος»˙ μεταδίδω και δέχομαι μηνύματα, μοιράζομαι βιώματα με κάποιον ή κάποιους άλλους. Η επικοινωνία αποτελεί έκφραση της κοινωνικότητάς μας. Είναι ανθρώπινη ανάγκη και συστατικό στοιχείο των ανθρώπινων σχέσεων. Η γλώσσα (στον προφορικό και γραπτό λόγο), η τέχνη σε όλες τις μορφές της, οι γκριμάτσες, οι χειρονομίες, η μόδα, τα μηνύματα μέσω της κινητής τηλεφωνίας και τόσα άλλα αποδεικνύουν πόσο βαθμό διαρκώς θέλουμε να επικοινωνούμε, να δίνουμε το στίγμα μας, να συμμετέχουμε στον κόσμο που μας περιβάλλει.

Η εξέλιξη της επικοινωνίας παρουσιάζει τα εξής **στάδια**:

α) Στην αρχαιότητα ήταν κατά κύριο λόγο **διαπροσωπική** και προφορική. Οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν υλικά για να γράφουν (πέτρα στην αρχή, πάπυρο και περγαμηνή στη συνέχεια), που δύσκολα μπορούσαν να τα επεξεργασθούν και ήταν ακριβά και σπάνια.

β) Το χαρτί ως κύρια και φτηνή γραφική ύλη αντικατέστησε σταδιακά την περγαμηνή στην Ευρώπη κατά την περίοδο 1200-1400 μ.Χ. Η εφεύρεση της τυπογραφίας από τον Γουτεμβέργιο (Gutenberg) στα μέσα του 15ου αιώνα αποτέλεσε σταθμό στην εξέλιξη της γραπτής επικοινωνίας. Η τυπογραφία εξασφάλισε τη γρήγορη και σίγουρη διάδοση των ιδεών.

γ) Η βιομηχανική επανάσταση και η δημιουργία της καπιταλιστικής κοινωνίας επέφεραν ραγδαίες εξελίξεις και στην επικοινωνία που έγινε μαζική. Η *μεταβίβαση μηνυμάτων και πληροφοριών απευθύνεται πλέον σε απεριόριστο (και απροσδιόριστο) αριθμό ανθρώπων, σε ευρύ, όπως λέμε, κοινό.*

δ) Στη σύγχρονη μεταβιομηχανική κοινωνία της ψηφιακής τεχνολογίας υπάρχει η δυνατότητα πρόσβασης σε τεράστιο αριθμό πληροφοριών με μεγάλη ταχύτητα. Η ψηφιακή τεχνολογία είναι καθοριστική για την ανάπτυξη της σύγχρονης επικοινωνίας.

Σημειώστε ότι η *επικοινωνία* **διαφέρει από την ενημέρωση**. Στην *ενημέρωση* υπάρχει μονόδρομη ροή μεταβίβασης πληροφοριών από τον πομπό στον δέκτη. Στην επικοινωνία, όμως, λειτουργούν και *μηχανισμοί ανατροφοδότησης*: ο δέκτης δηλαδή έχει τη δυνατότητα να ελέγξει, να επηρεάσει τη δράση του πομπού όπως για παράδειγμα είναι η συμμετοχή ακροατών σε ραδιοφωνικές εκπομπές, η ανάγνωση επιστολών του αναγνωστικού κοινού κτλ. Αυτό γίνεται ιδιαιτέρως αντιληπτό στα νέα μέσα επικοινωνίας που είναι *διαδραστικά,* όπως π.χ. το διαδίκτυο. Το ακρωνύμιο λοιπόν Μ.Μ.Ε. σχηματίζεται από τα αρχικά γράμματα των λέξεων: Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.

Μ.Μ.Ε. θεωρούνται τα βιβλία, ο τύπος (εφημερίδες και περιοδικά), ο κινηματογράφος, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, οι ηλε-

Takis, Φωτεινά σινιάλα, 1984 – 87, Παρίσι, La Défense
«Είμαι μόνο μια κεραία. Όλα έρχονται από τον αέρα»...(Γιώργος Μπουζιάνης),
(Πηγή: Άλκης Χαραλαμπίδης, Η τέχνη του 20ου αιώνα, Εκδ.University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1995).

Βραχογραφία, σπήλαια του Λασκό, η αίθουσα των ταύρων, Γαλλία, 15.000 χρόνια πριν

Herbert Bayer,
Περίπτερο, 1924

κτρονικοί υπολογιστές, γενικά ό,τι συμβάλλει στη διακίνηση ιδεών και πληροφοριών και απευθύνεται στο ευρύ κοινό.

Μερικές από τις σημαντικότερες **λειτουργίες** των Μ.Μ.Ε. είναι:

α) Η πληροφόρηση – ενημέρωση: Τα Μ.Μ.Ε. ενημερώνουν το κοινό για ότι συμβαίνει στην τοπική ή την παγκόσμια κοινότητα. Τον ρόλο αυτό, βέβαια, σήμερα επιτελεί κυρίως η τηλεόραση, ο τύπος και όλο και περισσότερο το διαδίκτυο.

β) Η ψυχαγωγία - διασκέδαση: Τα Μ.Μ.Ε. συμβάλλουν στην ψυχαγωγία και τη διασκέδαση. Σε τι διαφέρει όμως η ψυχαγωγία από τη διασκέδαση; Η ψυχαγωγία (ετυμ. *αγωγή ψυχής*) βοηθά στην καλλιέργεια και την ενίσχυση αξιών. Διαφέρει από τη διασκέδαση που αποσκοπεί απλώς στη δημιουργία ευχάριστης διάθεσης, αναψυχής κτλ. Έτσι, για παράδειγμα η ανάγνωση ενός έργου κλασικής λογοτεχνίας προσφέρει κατά τεκμήριο στον αναγνώστη τόσο διασκέδαση όσο και ψυχαγωγία, ενώ η ανάγνωση ενός περιοδικού ποικίλης ύλης του προσφέρει κατά κύριο λόγο διασκέδαση.

γ) Η εκπαίδευση – επιμόρφωση: Τα Μ.Μ.Ε. έχουν παιδαγωγικό χαρακτήρα. Μεταδίδουν γνώσεις, διευρύνουν τους ορίζοντες του κοινού, το βοηθούν να αποκτήσει κριτική ικανότητα, να διασταυρώσει την αξιοπιστία των πληροφοριών που δέχεται κ.ά.

δ) Η πολιτική κοινωνικοποίηση: Τα Μ.Μ.Ε. αποτελούν σήμερα τον κύριο μηχανισμό, μέσω του οποίου μεταφέρονται στο κοινό πληροφορίες για τα πολιτικά πράγματα. Κατά συνέπεια, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις πολιτικές επιλογές και διαμορφώνουν την κοινή γνώμη. Το κοινό επηρεάζεται από τα Μ.Μ.Ε. περισσότερο από ό,τι στο παρελθόν. Για παράδειγμα η τηλεόραση παίζει μεγαλύτερο ρόλο στην ενημέρωση των πολιτών για τις πολιτικές εξελίξεις από τη συμμετοχή τους σε πολιτικές συναντήσεις, συγκεντρώσεις κτλ.

ε) Ο έλεγχος της πολιτικής εξουσίας. Τα Μ.Μ.Ε. ασκούν μεγάλη επιρροή στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, αποτελούν επομένως παράγοντα που δεν μπορούν να αγνοούν οι κυβερνήσεις. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε που τα Μ.Μ.Ε. αποκαλούνται «τέταρτη εξουσία»: αξιολογούν, κρίνουν, ελέγχουν την άσκηση των άλλων παραδοσιακών εξουσιών (λειτουργιών) του κράτους, της νομοθετικής, της εκτελεστικής και της δικαστικής.

«Όλοι οι άνθρωποι του προέδρου», Σκάνδαλο Γουότεργκέϊτ, Η.Π.Α., 1972

Το δημοσιογραφικό δίδυμο Μπομπ Γούντγουορντ και Καρλ Μπερνστάϊν της εφημερίδας «Ουάσιγκτον Ποστ» συγκλόνισε το 1972 την πολιτική ζωή των Η.Π.Α., αποκαλύπτοντας ότι η διάρρηξη των κεντρικών γραφείων του Δημοκρατικού Κόμματος στο Γουότερκεϊτ δεν ήταν μια απλή ποινική υπόθεση, αλλά ένα τεράστιο σκάνδαλο που έφτανε μέχρι το οβάλ γραφείο του Αμερικανού προέδρου: αξιωματούχοι του Λευκού Οίκου παγίδευαν παράνομα τα τηλέφωνα των πολιτικών αντιπάλων του προέδρου Ρίτσαρντ Νίξον, με αφορμή το συνέδριο των Δημοκρατικών. Ο Νίξον προσπάθησε εναγωνίως να συγκαλύψει το σκάνδαλο, απέτυχε όμως και οδηγήθηκε σε παραίτηση δυο χρόνια και οκτώ μήνες μετά το πρώτο δημοσίευμα. Οι δύο δημοσιογράφοι έγραψαν την εμπειρία τους στο πολύκροτο βιβλίο *«Όλοι οι άνθρωποι του προέδρου»* που μεταφέρθηκε στη μεγάλη οθόνη από το σκηνοθέτη Άλαν Πάκουλα με πρωταγωνιστές τον Ντάστιν Χόφμαν και τον Ρόμπερτ Ρέντφορντ.

Πηγή: Η μεγάλη ιστορία του 20ου αιώνα, Τόμος 7, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2002.

8.2. Βασικά στοιχεία της μαζικής επικοινωνίας

Βασικά στοιχεία της μαζικής επικοινωνίας είναι:

α) Ο πομπός είναι αυτός που στέλνει το μήνυμα στον δέκτη με τη βοήθεια κάποιου μέσου. Πομπός είναι για παράδειγμα, ο δημοσιογράφος, ο παρουσιαστής, ο σχολιαστής, οποιοσδήποτε

γράφει, λέει, παρουσιάζει κάτι σε κάποιο Μ.Μ.Ε. Στόχος του είναι η αποτελεσματική επικοινωνία.

β) Το μέσο είναι οποιοδήποτε φυσικό ή τεχνικό στοιχείο που χρησιμοποιείται για να μεταβιβαστεί το μήνυμα από τον πομπό στον δέκτη, όπως η φωνή, τα δίκτυα κτλ.

γ) Το μήνυμα είναι η πληροφορία που ο πομπός μεταβιβάζει στον δέκτη. Μπορεί να περιέχει πληροφόρηση, γνώση, να συντελεί στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης, να προσφέρει ψυχαγωγία, κτλ. Σκοπός του πομπού είναι να γίνει κατανοητό το μήνυμα από τον δέκτη. Το μήνυμα της μαζικής επικοινωνίας απευθύνεται σε όλους χωρίς αποκλεισμούς.

δ) Ο δέκτης είναι αυτός που λαμβάνει το μήνυμα του πομπού. Στη *διαπροσωπική* επικοινωνία δέκτης είναι το άλλο άτομο, με το οποίο για παράδειγμα συζητάμε. Στη *μαζική* επικοινωνία, δέκτης είναι το κοινό, οι αναγνώστες, οι ακροατές, οι ηλεθεατές. Συνήθως, το κοινό δεν είναι ομοιογενές, μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με το επίπεδο μόρφωσης, την ηλικία, τις αξίες του κτλ.

ε) Το αποτέλεσμα είναι η επίδραση του μηνύματος στον δέκτη που καταλήγει στην τροποποίηση της συμπεριφοράς του, όπως για παράδειγμα η προβολή ενός διαφημιστικού μηνύματος που αποσκοπεί στο να πείσει τον καταναλωτή να αγοράσει ορισμένο προϊόν, ακόμα και αν δεν το χρειάζεται.

8.3. Επιδράσεις των Μ.Μ.Ε.

8.3.1. Γενικά για τις επιδράσεις των Μ.Μ.Ε.

Η επίδραση της μαζικής επικοινωνίας στο κοινό εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από τους εξής παράγοντες:

α) Από το είδος του μέσου. Άλλη επίδραση ασκεί η εφημερίδα που έχει έντυπη μορφή και άλλη η τηλεόραση ή το διαδίκτυο που βασίζονται στην εικόνα και τον ήχο. Για τη χρήση π.χ. του διαδικτύου απαιτούνται ειδικές γνώσεις. Ως εκ τούτου, αποκλείονται από τη χρήση του όσοι δεν κατέχουν τις γνώσεις αυτές. Αυτοί είναι, όπως λέμε, «τεχνολογικά αναλφάβητοι». Ενδεικτικό είναι ότι η χρήση του διαδικτύου είναι περισσότερο δημοφιλής στους νέους σε σχέση με τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας.

β) Από το περιεχόμενο του μηνύματος. Η σαφήνεια, η απλότητα και η επανάληψη του μηνύματος παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επίδραση. Το μήνυμα γίνεται καλύτερα αποδεκτό αν είναι ψυχαγωγικό- ευχάριστο. Τα μέσα που συνδυάζουν εικόνα, ήχο, κίνηση ασκούν αποτελεσματικότερη επιρροή από τα μέσα που είναι αποκλειστικά ακουστικά (ραδιόφωνο, C.D.). Χαρακτηριστικό παράδειγμα η κυκλοφορία ενός νέου C.D. που συνδυάζεται με την προώθηση ενός νέου τραγουδιού μέσω βιντεοκλίπ.

Σακαγιάν Εδουάρδος, Απόσπασμα κοινού, 1997 -98

«Πάρε την λέξι μου. Δώσε μου το χέρι σου».
Ανδρέας Εμπειρίκος, Ενδοχώρα, Εκδ. Άγρα, Αθήνα, 1988

«Το μέσο είναι το μήνυμα, είναι εκείνο που προσδιορίζει και ελέγχει την κλίμακα και την μορφή των ανθρωπίνων σχέσεων και δραστηριοτήτων»
Marshall Mcluhan (Μάρσαλ Μάκ Λούαν) Καναδός φιλόσοφος και κοινωνιολόγος.

Για παράδειγμα, το ραδιόφωνο, το λεγόμενο «θερμό μέσο», αναδεικνύει τις αρετές του λόγου, τη μαγεία του ήχου.

Ο νεαρός ηθοποιός Όρσον Γουέλς ανακαλύπτει το έτος 1938 τη δύναμη του ραδιοφώνου: Η ιστορία του για μια εισβολή στη σύγχρονη Αμερική εξωγήινων όντων από τον Άρη, που μεταδόθηκε σε ώρα δελτίου ειδήσεων, σκόρπισε τον πανικό σε όλη τη χώρα....
(Πηγή: Παγκόσμια Ιστορία, Time Life, Εκδ. Κ. Καπόπουλος)

γ) Από τα χαρακτηριστικά του κοινού, όπως η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, η αγοραστική δύναμη κτλ. Έτσι, όπως ήδη αναφέραμε, το διαδίκτυο χρησιμοποιείται από τους νέους, αλλά και από όσους έχουν τη δυνατότητα να αγοράσουν Η/Υ, να έχουν πρόσβαση σε Η/Υ, στο διαδίκτυο κτλ.

Με βάση τις λειτουργίες που επιτελούν τα Μ.Μ.Ε. διαμορφώνονται και οι επιδράσεις που ασκούν στο κοινό. Έτσι, τα Μ.Μ.Ε. επιδρούν:

α) Στην πληροφόρηση – ενημέρωση του κοινού: τα Μ.Μ.Ε. βομβαρδίζουν το κοινό νύχτα – μέρα μ'έναν ωκεανό πληροφόρησης που περιλαμβάνει αδιακρίτως από τα πιο σημαντικά μέχρι τα πιο ασήμαντα μηνύματα. Μήπως όμως η υπερπληροφόρηση μετατρέπεται σε μη πληροφόρηση; Πόση αξιοπιστία έχουν όλες οι πληροφορίες, τον καταιγισμό των οποίων δεχόμαστε καθημερινά; Είμαστε σε θέση να ελέγξουμε την εγκυρότητά τους; Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το διαδίκτυο, το οποίο σίγουρα μπορεί να θεωρηθεί ως ένα «παράθυρο στον κόσμο», μια τεράστια ηλεκτρονική βιβλιοθήκη. Ωστόσο, **η άντληση των πληροφοριών από το διαδίκτυο απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή.** Ο καθένας μπορεί για παράδειγμα να δημιουργήσει τη δική του ιστοσελίδα και να καταχωρίσει ό,τι θέλει σε αυτή, χωρίς κανέναν έλεγχο. Η χρήση του διαδικτύου επιβάλλεται να γίνεται με μεγάλη προσοχή και μόνο από αναγνωρισμένες ιστοσελίδες, όπως π.χ. αυτές που διέρχονται μέσα από τα φίλτρα του πανελλήνιου σχολικού δικτύου (www.sch.gr).

β) Στην ψυχαγωγία και τη διασκέδαση: ο χώρος, ο χρόνος, τα αντικείμενα, οι άνθρωποι, όλα γίνονται θέαμα. Έτσι, όμως, η αξία πολλές φορές μετατοπίζεται από το είναι στο φαίνεσθαι, από το περιεχόμενο στην εξωτερική εμφάνιση.

γ) Στην εκπαίδευση: η χρήση των Η/Υ και γενικότερα των πολυμέσων ('multimedia') γενικεύεται στην εκπαίδευση όλων των βαθμίδων. Ενδεικτικά αναφέρουμε την καθημερινή εφαρμογή εκπαιδευτικών λογισμικών, την εξ αποστάσεως εκπαίδευση (μέσω 'e – learning') κτλ. Σήμερα, ανάμεσα στις τεχνολογικά ανεπτυγμένες και τις τεχνολογικά «υποανάπτυκτες» χώρες δημιουργείται ένα «ψηφιακό χάσμα», που είναι δύσκολο να εξισορροπηθεί. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναπτύσσονται πολιτικές για την «Κοινωνία της Πληροφορίας» που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα αυτό με μέτρα, όπως για παράδειγμα η σύνδεση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με δίκτυα, η πρόσβαση σε ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες, η χρηματοδότηση προγραμμάτων για επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις νέες τεχνολογίες κ.ά.

δ) Στην πολιτική κοινωνικοποίηση: ήδη από τον 19ο αιώνα με την ανάπτυξη των έντυπων μέσων ενημέρωσης, οι ασκούντες την πολιτική εξουσία κατάλαβαν τη δύναμη και τη σημασία των

Σήμερα το **Διαδίκτυο** προσφέρει εξαιρετικές ευκαιρίες γνώσης και ενημέρωσης, αλλά εγκυμονεί και συγκεκριμένους κινδύνους. Για την **ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο** προτείνονται τα εξής:
α) να επισκεπτόμαστε μόνο επίσημες ιστοσελίδες και να μην ακολουθούμε υπερσυνδέσμους (hyperlinks).
β) να εξοπλίσουμε τον Η/Υ με λογισμικό αντιμετώπισης ιών (antivirus software) και λοιπών κακόβουλων προγραμμάτων (spyware – adaware).
γ) αν ο Η/Υ χρησιμοποιείται από ανήλικους απαιτείται γονική εποπτεία και επαγρύπνηση στη χρήση του διαδικτύου και λογισμικό φίλτρο (content filtering) για την αποτροπή πρόσβασης σε ιστοσελίδες παραβατικού περιεχομένου και τους κινδύνους που ενέχει η διαδικτυακή συνομιλία (chat rooms).
δ) να μη δίνουμε τη διεύθυνση του ηλεκτρονικού μας ταχυδρομείου (e- mail) σε αγνώστους, καθώς και να μην δημοσιεύουμε τα προσωπικά μας δεδομένα ή τα προσωπικά δεδομένα τρίτων (π.χ. κατοικία, αριθμούς τηλεφώνων, ονόματα).
ε) ενημέρωση για θέματα ασφαλούς πλοήγησης στο διαδίκτυο παρέχουν οι αρμόδιες αστυνομικές αρχές, καθώς και Μ.Κ.Ο., όπως Safeline, Saferinternet, Χαμόγελο του Παιδιού.
Για την αντιμετώπιση κινδύνων από τη χρήση του διαδικτύου έχει υπογραφεί **η Συνθήκη της Βουδαπέστης** το Νοέμβριο 2001 από 26 ευρωπαϊκά κράτη, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα.
Για περαιτέρω ενημέρωση, επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του πανελληνίου σχολικού δικτύου www.sch.gr.

Μ.Μ.Ε., οπότε προσπάθησαν να τα ελέγξουν.

Τα Μ.Μ.Ε. ενημερώνουν τους πολίτες και αποτελούν ένα δημόσιο βήμα γι'αυτούς. Τα νέα μέσα, ιδίως το διαδίκτυο, αποτελούν, όπως είδαμε, ένα φτηνό και αποτελεσματικό μέσο διάδοσης πληροφοριών και οργάνωσης εκστρατειών («διαδικτυακός ακτιβισμός»).

Ενδεικτικά αναφέρουμε την ανάπτυξη σύγχρονων επαγγελματικών κλάδων, όπως ο σχεδιασμός (design), η προτυποποίηση (styling) και βέβαια η πολιτική επικοινωνία, στα πορίσματα της οποίας καταφεύγουν πολλοί πολιτικοί για να βελτιώσουν τη δημόσια εικόνα τους (image).

ε) Στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας: τα Μ.Μ.Ε. ελέγχουν επίσης τον τρόπο άσκησης της πολιτικής εξουσίας. Για να μπορούν να ασκούν τον ελεγκτικό τους ρόλο, πρέπει να παραμένουν αδέσμευτα και ανεξάρτητα από την εκάστοτε κυβέρνηση. Σήμερα, εξακολουθούν να υπάρχουν χώρες, στις οποίες τα Μ.Μ.Ε. ελέγχονται από το κράτος και ασκούν κυβερνητική προπαγάνδα.

Εξίσου επικίνδυνο είναι να ελέγχονται τα Μ.Μ.Ε. από μικρό αριθμό ιδιωτών που τα χρησιμοποιούν για να αποκτήσουν πολιτική επιρροή, να εκλεγούν σε δημόσια αξιώματα κτλ. Για αυτόν τον λόγο ο πλουραλισμός (πολυφωνία) στην πληροφόρηση αποτελεί ουσιώδες αίτημα σε μια δημοκρατική πολιτεία.

8.3.2. Κατασκευή και αναπαράσταση της πραγματικότητας

Τα Μ.Μ.Ε. διαμεσολαβούν ανάμεσα στην πραγματικότητα και το κοινό. Τα μηνύματα που μεταδίδουν αποτελούν αναπόφευκτα μια ερμηνεία της πραγματικότητας. Αυτό συμβαίνει ακόμη και στην περίπτωση του ρεπορτάζ που θεωρείται κατά τεκμήριο η πιο αντικειμενική μετάδοση ειδήσεων. Στη σύνταξη για παράδειγμα ενός άρθρου εφημερίδας έχει ιδιαίτερη σημασία η επιλογή του τίτλου, των λέξεων, της διατύπωσης, ακόμα και της στίξης για τον τρόπο με τον οποίο θα «αναπαρασταθεί» ένα γεγονός της επικαιρότητας. Αυτό μπορείτε να το διαπιστώσετε πολύ εύκολα, αν συγκρίνετε την παρουσίαση του ίδιου γεγονότος από διαφορετικές εφημερίδες. Άλλο παράδειγμα είναι η αποτύπωση της πραγματικότητας με τεχνικά μέσα. Ακόμη και μια φωτογραφία ειδησεογραφίας περιέχει στοιχεία σκηνοθεσίας. Η εντύπωση που προκαλεί εξαρτάται για παράδειγμα από τη γωνία λήψης. Αν και απαθανατίζει μια πραγματική στιγμή, αποτελεί ωστόσο διαμεσολαβημένη αποτύπωση της πραγματικότητας μέσα από τον φωτογραφικό φακό και τη ματιά του φωτογράφου.

Τα Μ.Μ.Ε. είναι ένα παράθυρο στον κόσμο μπορεί όμως να γίνουν και ένας παραμορφωτικός καθρέφτης της πραγματικότη-

Από τον homo sapiens στον homo videns....
Από έρευνα που πραγματοποίησε η εταιρεία δημοσκοπήσεων VPRC για λογαριασμό της εφημερίδας «Καθημερινή» (φύλλο 6ης Μαΐου 2007), σε σύνολο 603 ατόμων, προέκυψε ότι η πλειοψηφία προτιμά την τηλεόραση για ενημέρωση, ακολουθεί ο τύπος με ποσοστό που διπλασιάζεται τις Κυριακές, και μετά το ραδιόφωνο και το διαδίκτυο. Κατά ηλικιακή κατηγορία, το ποσοστό χρήσης του διαδικτύου αυξάνει στους νέους, η τηλεόραση ωστόσο παραμένει το δημοφιλέστερο Μ.Μ.Ε.

Είναι γεγονός λοιπόν ότι, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο **Τζοβάνι Σαρτόρι** (Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Columbia University), *«ζούμε μια ριζική ανθρωπολογική μεταβολή. Περνάμε από τον homo sapiens, ο οποίος παράγεται από τη γραπτή κουλτούρα που βασίζεται στις λέξεις, σε έναν homo videns στον οποίο η λέξη έχει παραχωρήσει την κυριαρχία της στην εικόνα». Και συνεχίζει: «Η τηλεόραση παράγει εικόνες και καταργεί τις έννοιες και έτσι η ικανότητά μας για διανοητική αφαίρεση ατροφεί και μαζί με αυτήν ατροφεί και όλη η ικανότητά μας για κατανόηση.[...] Ο homo sapiens κατανοεί χωρίς να βλέπει, ενώ ο homo videns βλέπει χωρίς να κατανοεί».*
Πηγή: Κυριακατική Ελευθεροτυπία, φύλλο 4ης- 12-2005

«...Τι έγινε η σοφία που χάσαμε κυνηγώντας τη γνώση. Τι έγινε η γνώση που χάσαμε κυνηγώντας την πληροφορία.».
T. S. Eliot (1888-1965), Άγγλος ποιητής, βραβευμένος με Νόμπελ λογοτεχνίας, *Χορικά από τον Βράχο.*

τας. Η εικόνα της πραγματικότητας που πολλές φορές τα Μ.Μ.Ε. παρουσιάζουν στο κοινό είναι επίπλαστη. Τα «ψευδογεγονότα», όμως, συχνά φαντάζουν πιο πιστευτά από τα πραγματικά. Αυτό μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους, όπως:

• Με την επιλεκτική παρουσίαση θεμάτων της καθημερινής ζωής. Ό,τι δεν παρουσιάζεται στα Μ.Μ.Ε., θεωρείται πλέον περίπου ανύπαρκτο. Για παράδειγμα γνωρίζουμε πιο πολλά για τη ζωή των καλλιτεχνικών αστέρων, παρά για τα προβλήματα της φτώχιας, της λειψυδρίας,του αναλφαβητισμού που επικρατούν σε πολλές χώρες της Αφρικής.

• Με τη σκηνοθεσία, όπως το κοντινό τηλεοπτικό πλάνο (ζουμ) σε συγκινημένα ή έκπληκτα πρόσωπα ή σε γκριμάτσες επιδοκιμασίας, αποδοκιμασίας, σε κινήσεις νευρικότητας, τρυφερότητας, ενθουσιασμού που συναρπάζουν το κοινό.

• Με την απόκρυψη γεγονότων (για παράδειγμα με την απόκρυψη της κακοδιαχείρισης του δημόσιου χρήματος) ή με την αποκάλυψη όσων δεν πρέπει να αποκαλυφθούν, όπως η ιδιωτική ζωή δημόσιων προσώπων.

8.4. Μ.Μ.Ε., πολιτική, οικονομία και πολιτισμός

Τα Μ.Μ.Ε. σχετίζονται:

α) Με την πολιτική: τα Μ.Μ.Ε. παρέχουν τον δίαυλο για τη διεξαγωγή πολιτικού διαλόγου. Διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό τις πολιτικές στάσεις και αξίες, οπότε καθορίζουν τις πολιτικές και εκλογικές επιλογές των πολιτών. Στο πέμπτο κεφάλαιο είδαμε ότι σήμερα ανοίγονται και νέες δυνατότητες, όπως η ηλεκτρονική διακυβέρνηση, που διευκολύνουν τις δημοκρατικές διαδικασίες, τη φιλικότερη προς τον πολίτη λειτουργία της Δημόσιας Διοίκησης.

Το πεδίο της επικοινωνίας **ρυθμίζεται** κατ'αρχάς από την Πολιτεία με κριτήρια ποιότητας και αντικειμενικότητας που προβλέπονται από το Σύνταγμα. Υπάρχει, άλλωστε, και η ανεξάρτητη αρχή του Εθνικού Ραδιοτηλεοπτικού Συμβουλίου (Ε.Σ.Ρ.), που, όπως είδαμε, εποπτεύει τη λειτουργία των ραδιοτηλεοπτικών μέσων.

Οι **βασικές αρχές** ραδιοτηλεοπτικών και εκδοτικών επιχειρήσεων **ορίζονται με νόμους,** προκειμένου να διαφυλάσσεται το γενικό συμφέρον. Για παράδειγμα ο ν. 3592/2007 ρυθμίζει, μεταξύ άλλων, την παροχή ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών μέσω ευρυζωνικών δικτύων, τη χορήγηση άδειας για τη μετάδοση σήματος μέσω δορυφόρων με απευθείας εκπομπή προς το κοινό κ.ά., με σκοπό τη διασφάλιση της πολυφωνίας στην ενημέρωση και την πληροφόρηση, την αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων, την ποιοτική στάθμη των προγραμμάτων, τη διαφάνεια και τον υγιή ανταγωνισμό στον χώρο των Μ.Μ.Ε.

Ο «φορητός υπολογιστής των 100 ευρώ». Αναζητήστε πληροφορίες για τον «εξελληνισμό» του από εθελοντές και τη διάθεσή του στα σχολεία από το Υπ.Ε.Π.Θ., στο πλαίσιο του προγράμματος «Ψηφιακή Σύγκλιση», στην ηλεκτρονική διεύθυνση olpc.ellak.gr.

Η ταινία **'Quiz show',** σε σκηνοθεσία Ρόμπερτ Ρέντφορντ (Η.Π.Α. 1994), αποκαλύπτει τα βρώμικα κόλπα και τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι συντελεστές των

ψυχαγωγικών τηλεοπτικών εκπομπών, για να διατηρούν το ενδιαφέρον του κοινού, να το χειραγωγούν και να περνούν τα δικά τους μηνύματα. Αναφέρεται ειδικότερα στα τηλεπαιχνίδια της δεκαετίας του '50 που μεσουρανούν στα τηλεοπτικά δίκτυα της Αμερικής τάζοντας χρήμα και δόξα στους τηλεθεατές. Στον βωμό της τηλεθέασης οι συντελεστές του πιο δημοφιλούς τηλεπαιχνιδιού δε διστάζουν να προσφέρουν ένα μεγάλο χρηματικό ποσό στον ικανότερο παίκτη του τελικού, προκειμένου να απαντήσει λανθασμένα και να κερδίσει ένας άλλος, πιο εμφανίσιμος και αγαπητός στο κοινό.

Το τοπίο, όμως, σήμερα αλλάζει, ιδίως σε ό,τι αφορά τον τύπο, με τη λεγόμενη **«αυτορρύθμιση»**: τα δικαιώματα, οι υποχρεώσεις, η συμπεριφορά όσων μετέχουν στη δημόσια επικοινωνία ρυθμίζονται και με κανόνες που προέρχονται από τις ίδιες τις ενώσεις και τα επαγγελματικά σωματεία του χώρου. Αυτό γίνεται για να διαφυλαχθεί η ελευθερία της έκφρασης και να μην αλλοιωθεί ο καίριος ρόλος των Μ.Μ.Ε. στον έλεγχο της πολιτικής εξουσίας. Για παράδειγμα, ο κώδικας δημοσιογραφικής δεοντολογίας επιτάσσει λ.χ. μια πληροφορία να διασταυρώνεται πριν μεταδοθεί. Αν ένας δημοσιογράφος παραβεί τον κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας, κινδυνεύει να διαγραφεί από τη δημοσιογραφική ένωση στην οποία ανήκει, μειώνεται η αξιοπιστία του στον κύκλο του κτλ.

β) Με την οικονομία. Τα ιδιωτικά Μ.Μ.Ε. είναι επιχειρήσεις και ως τέτοιες λειτουργούν με τους κανόνες των επιχειρήσεων, αποσκοπούν δηλαδή στο κέρδος. Επομένως, οι ιδιώτες ιδιοκτήτες των Μ.Μ.Ε. καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις πολιτικές και άλλες απόψεις που μεταδίδονται από αυτά.

Ιδιαίτερη περίπτωση είναι η **διαφήμιση**. Αποτελεί κατ'αρχάς το όχημα, μέσω του οποίου παρέχονται πληροφορίες στο καταναλωτικό κοινό για τα προϊόντα που κυκλοφορούν. Οι διαφημίσεις δημιουργούνται από ευφάνταστους επαγγελματίες που εργάζονται σε μεγάλες διαφημιστικές επιχειρήσεις. Είναι ελκυστικές, πολλές φορές έξυπνες, χιουμοριστικές, με υψηλή αισθητική, κάποιες μάλιστα αγγίζουν την καλλιτεχνική δημιουργία.

Ταυτόχρονα, όμως, οι διαφημίσεις καθορίζουν τις καταναλωτικές συνήθειες, την αισθητική, τη μόδα, ακόμα και την κουλτούρα. Δημιουργούν ενίοτε ανάγκες τεχνητές, προκειμένου να σπεύσει το κοινό να τις καλύψει αγοράζοντας τα διαφημιζόμενα προϊόντα, τα οποία μπορεί να είναι και βλαπτικά όπως ο καπνός, το αλκοόλ κτλ.

Τα χρειαζόμαστε πραγματικά όλα αυτά τα προϊόντα που αγοράζουμε ή μήπως *νομίζουμε* ότι τα χρειαζόμαστε; Και χρειαζόμαστε στ'αλήθεια διαρκώς περισσότερα, για να συμβαδίζουμε με τη μόδα (να είμαστε 'trendy') και «μέσα στα πράγματα» ('in'); Ποιος προβάλλει αυτά τα πρότυπα; Ποιος δημιουργεί τη μόδα;

Τα Μ.Μ.Ε. εξαρτώνται πλέον τόσο πολύ από τις διαφημιστικές επιχειρήσεις που τα χρηματοδοτούν, που πολλές φορές αυτές συναποφασίζουν ως χορηγοί, για θέματα όπως: πόσες και ποιες σελίδες θα αφιερώσει μια εφημερίδα για διαφημιστικές καταχωρίσεις, ποια προγράμματα θα προβληθούν στην τηλεόραση και σε ποια ζώνη τηλεθέασης, πώς θα καταρτισθεί το πρόγραμμα των ολυμπιακών αγώνων, προκειμένου να εξασφαλισθεί η μεγαλύτερη δυνατή τηλεθέαση κ.ο.κ. Μήπως, λοιπόν, γινόμαστε κι εμείς, το κοινό, μηχανικά γρανάζια ενός ατέρμονος παιχνιδιού που έχει στόχο την όλο και μεγαλύτερη κατανάλωση;

Η πολιτική γελοιογραφία κατορθώνει με εύγλωττο και λιτό τρόπο να ερμηνεύσει, να σχολιάσει, πολλές φορές μάλιστα καυστικά, την επικαιρότητα. Είναι κοινός τόπος άλλωστε, ότι «μια εικόνα αξίζει όσο χίλιες λέξεις».

Αρκάς, Ο ισοβίτης, Εκδ. Νέα Σύνορα – Λιβάνη, Αθήνα 1989

«Η αλήθεια που μετρά είναι η αλήθεια των Μ.Μ.Ε. Εάν ένα συμβάν ο τύπος, το ραδιόφωνο και η τηλεόραση πουν ότι είναι αληθινό, τότε θα επιβληθεί ως αληθινό. Ακόμα και αν είναι ψέμα. Γιατί αληθινό είναι πλέον ό,τι το σύνολο των Μ.Μ.Ε. αναγνωρίζει ως τέτοιο».

Ιγνάσιο Ραμονέ, Διευθυντής της γαλλικής εφημερίδας Le Monde Diplomatique.

«Γίνε άπιστος Θωμάς»

[...] Αν θέλω να διηγηθώ ότι ο κύριος Τάδε βγαίνοντας απ'το σπίτι του παρασύρθηκε από το τραμ, μπορώ να οργανώσω την ιστορία μου τουλάχιστον με τρεις τρόπους.

Πρώτος: 'Εχθές το πρωί ο κύριος Τάδε βγήκε από την εξώπορτα του σπιτιού του και διέσχισε το δρόμο ακριβώς τη στιγμή που περνούσε ένα τραμ. Δεν πρόσεξε και βρέθηκε κάτω απ' τις ρόδες του οχήματος μπρος στα τρομαγμένα βλέμματα των παρευρισκομένων'.

Δεύτερος τρόπος: 'Μπαμ! Έγινε σε μια στιγμή! Ένας άνθρωπος κατακρεουργείται από τις βαριές μεταλλικές ρόδες του τραμ! Ήταν ο κύριος Τάδε, μόλις είχε βγει από το σπίτι του και διέσχιζε το δρόμο. Οι περαστικοί κραύγαζαν τρομοκρατημένοι'.

Τρίτος τρόπος: 'Μπαμ,μπουμ! Κραυγές, στριγγλιές! Ποιος, πώς είναι δυ-

γ) Με τον πολιτισμό. Τα Μ.Μ.Ε. παράγουν μαζικά και τυποποιημένα πολιτισμικά προϊόντα. Προβάλλουν τη μαζική, την ομοιογενοποιημένη κουλτούρα. Οι πολυεθνικοί κολοσσοί των Μ.Μ.Ε. ενδιαφέρονται για το άνοιγμα νέων αγορών και την επέκταση των επιχειρήσεων τους σε όλο τον κόσμο. Διαδίδουν έτσι ιδέες, εικόνες, αξίες, πρότυπα συμβατά με έναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής. Χαρακτηριστική είναι η επικράτηση των κινηματογραφικών παραγωγών του Χόλυγουντ έναντι π.χ. του ευρωπαϊκού κινηματογράφου, ο οποίος, όμως, εξακολουθεί να ανθίσταται.

8.5. Εκτίμηση του ρόλου των Μ.Μ.Ε.

Ζούμε σήμερα στην «κοινωνία της πληροφορίας». Οι δυνατότητες που προσφέρουν οι νέες ψηφιακές τεχνολογίες στους τομείς της ενημέρωσης, της πολιτικής, της εκπαίδευσης, της ψυχαγωγίας και γενικά της επικοινωνίας είναι εντυπωσιακές. Από την άλλη, όμως, τα Μ.Μ.Ε. παρεμβαίνουν ανάμεσα σε εμάς και την «πραγματικότητα», ασκούν δηλαδή ένα **ρόλο διαμεσολαβητή.** Το γεγονός αυτό επιβάλλει την υιοθέτηση κριτικής στάσης απέναντι στις δυνατότητες που μας προσφέρουν τα Μ.Μ.Ε. Επειδή ο ρόλος των Μ.Μ.Ε. είναι σημαντικός σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, είναι απαραίτητο να υπόκεινται σε έλεγχο από φορείς της κοινωνίας των πολιτών.

Λαμβάνοντας υπόψη τα θέματα που εξετάσαμε μέχρι τώρα, μπορούμε να συνοψίσουμε μερικά από τα **θετικά στοιχεία** της μαζικής επικοινωνίας ως εξής:

Τα Μ.Μ.Ε.:

α) Αποτελούν ένα παράθυρο στα γεγονότα και στον κόσμο.

β) Προσφέρουν ψυχαγωγία καθώς και έναν εύκολο τρόπο επαφής με την τέχνη.

γ) Έχουν παιδαγωγικό χαρακτήρα.

δ) Διευκολύνουν τις σύγχρονες συναλλαγές, τις επαφές σε όλο τον κόσμο,

ε) Ελέγχουν τον τρόπο άσκησης της κρατικής εξουσίας και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να συμβάλουν π.χ. στην καλύτερη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης (ηλεκτρονική διακυβέρνηση).

Από την άλλη πλευρά τα Μ.Μ.Ε. έχουν και **αρνητικά στοιχεία,** όπως:

α) Είναι πολλές φορές «ο παραμορφωτικός καθρέφτης» της πραγματικότητας.

β) Λειτουργούν ενίοτε ως όχημα άσκησης προπαγάνδας, ως μέσα ελέγχου συνειδήσεων με τα πρότυπα που προβάλλουν. Για παράδειγμα με την προβολή της βίας, του εύκολου κέρδους, του φαίνεσθαι έναντι του είναι.

νατο; Ένας άντρας, ένα αιμόφυρτο σώμα, μια σκιά βαριού οχήματος (ο Τάδε βγαίνει ήρεμος απ'το σπίτι του) κι οι περαστικοί ανατριχιάζουν από φρίκη. Ήταν ένα τραμ'.
Όπως βλέπετε, ο πρώτος τρόπος εξιστόρησης σέβεται τη χρονική διαδοχή των γεγονότων. Ο δεύτερος τρόπος παρουσιάζει πρώτα το κρίσιμο γεγονός, έπειτα γυρίζει πίσω και διατρέχει την αρχική ακολουθία των γεγονότων. Ο τρίτος δεν σέβεται καθόλου τη χρονική διαδοχή και παρουσιάζει τα συμβάντα σύμφωνα με μια τεχνική «κυβιστική», που εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο αυτός που διηγείται ξαναζεί υποκειμενικά το γεγονός».
Ουμπέρτο Έκο (Umberto Eco), *Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή,* Ε' έκδοση 1985, Εκδ. Μαλλιάρης – Παιδεία.

Η ταινία **«Καληνύχτα και καλή τύχη »** σε σκηνοθεσία Τζορτζ Κλούνεϊ (Η.Π.Α. 2005) βασίζεται στην αληθινή ιστορία του δημοσιογράφου Ε. Murrow

του αμερικανικού καναλιού CBS. Ο Murrow, ένας πετυχημένος τηλεοπτικός ρεπόρτερ, ξεκινά έναν αμείλικτο αγώνα ενάντια σε κάθε μορφή κατάχρησης εξουσίας, προσπαθώντας να ρίξει φως στις περίφημες ακροάσεις του γερουσιαστή Μακάρθι ενώπιον της «Επιτροπής αντιαμερικανικών ενεργειών» (δεκαετία του '50). Ο «μακαρθισμός» ήταν στην ουσία ένα κυνήγι μαγισσών μέσα στην ατμόσφαιρα του ψυχρού πολέμου Η.Π.Α. - Σοβιετικής Ένωσης, μια απόπειρα να διαπιστωθούν οι πολιτικές πεποιθήσεις επιφανών Αμερικανών πολιτών (σκηνοθετών, ηθοποιών, συγγραφέων) που καλούνταν να απαρνηθούν τα πιστεύω τους και να καταδώσουν συναδέλφους τους. Στην αντίθετη περίπτωση,

γ) Καλλιεργούν τον καταναλωτισμό.

δ) Πολλές φορές, όχι μόνο δεν τηρούν τους κανόνες δεοντολογίας, αλλά καταπατούν και τους νόμους. Παραβιάζουν έτσι αρκετές φορές **τα δικαιώματα του ατόμου**, όπως σε περιπτώσεις που θίγεται η προσωπικότητα, η τιμή και η ιδιωτική ζωή κάποιων ατόμων, με τη δημοσιοποίηση ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων χωρίς τη συγκατάθεσή τους.

Τα Μ.Μ.Ε. διαμορφώνουν όρους και τρόπους ζωής. Αυτό γίνεται με έναν ευχάριστο, πολλές φορές διασκεδαστικό, ανώδυνο τρόπο. Για παράδειγμα η τηλεόραση μπορεί να μετατρέψει τους τηλεθεατές σε άτομα παθητικά και καθηλωμένα μπροστά στους δέκτες τους, αντικοινωνικά, ανίκανα να αντιληφθούν την «πλύση εγκεφάλου» που υφίστανται, πρόθυμα να υιοθετήσουν ακόμα και επικίνδυνα πρότυπα, που τους παρέχονται, ωστόσο, μ' έναν διασκεδαστικό και ξεκούραστο τρόπο. Εθίζονται έτσι για παράδειγμα στον καταναλωτισμό, σε σκηνές βίας τις οποίες πολλές φορές, ιδίως τα παιδιά, σπεύδουν να μιμηθούν με τραγικές συνέπειες καθώς συγχέουν τις τηλεοπτικές εικόνες με την πραγματικότητα.

Πώς, όμως, θα επιλέξουμε την καταλληλότερη εκπομπή, το ποιοτικότερο έντυπο, την εγκυρότερη ιστοσελίδα; Όταν οι πληροφορίες που διοχετεύονται από τα Μ.Μ.Ε. γίνονται αντικείμενο συζήτησης, αξιολόγησης και κριτικής αποτίμησης, τότε μπορούμε να αντλήσουμε από αυτά ψυχαγωγία, γνώσεις, σφαιρική ενημέρωση. Οι γονείς και οι δάσκαλοι μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο προς αυτήν την κατεύθυνση σχολιάζοντας, φιλτράροντας και εξηγώντας αυτά που συμβαίνουν στην οθόνη.

Το ζητούμενο είναι τα Μ.Μ.Ε να αποτελέσουν έναν μοχλό ανάπτυξης της **κριτικής** μας **σκέψης**. **Επιβάλλεται να μάθουμε να «διαβάζουμε» κριτικά τα Μ.Μ.Ε.**, ακόμη και την πιο μικρή λεπτομέρεια που κρύβεται πίσω από τον ήχο, το κείμενο, την εικόνα. Ο περιορισμός των αρνητικών και η ενίσχυση των θετικών επιδράσεων είναι η πρώτη ενέργεια που ίσως αφορά όλους. Προς αυτή την κατεύθυνση στοχεύει η εκπαίδευση του κοινού να μάθει να βλέπει, να ακούει, να πάψει να είναι παθητικός δέκτης, αλλά ένας μέτοχος της επικοινωνίας σε εγρήγορση.

γράφονταν σε λίστες – προγραφές, απαγορευόταν η κυκλοφορία των έργων τους, η συνεργασία μαζί τους κτλ. Πολλοί άνθρωποι της τέχνης όπως π.χ. ο σκηνοθέτης Ζιλ Ντασέν αναγκάστηκαν τότε να καταφύγουν στην Ευρώπη.

August Macke, Βιτρίνα μόδας, 1913, Museum Ludwig, Κολωνία.

«Κάθε Μ.Μ.Ε. είναι σαν την φωτιά. Μπορεί να έχει καταστροφικά αποτελέσματα, αλλά και ευεργετικά, ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο θα τα χρησιμοποιήσει κανείς»
(**Νεοκλής Σαρρής**, *Ελληνική Κοινωνία και τηλεόραση*, Εκδ. Γόρδιος, Αθήνα 1992).

Η πρώτη δημόσια κινηματογραφική προβολή (ανακάλυψη των αδελφών Lumière έγινε στο Παρίσι, στο Γκραν Καφέ, στις 28 Δεκεμβρίου 1895. Στην αρχή, ο κινηματογράφος ήταν βωβός. Ο Τσάρλι Τσάπλιν κατόρθωσε να μετατρέψει το μειονέκτημα αυτό σε πλεονέκτημα...

Σκηνή από την ταινία «Το χαμίνι», στην οποία ο Τσάπλιν πρωταγωνιστεί με τον πεντάχρονο Τζάκι Κούγκαν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ:

Α/ Για καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις, σημειώστε Σ, αν τη θεωρείτε σωστή, Λ, αν τη θεωρείτε λανθασμένη. Αν θεωρείτε την πρόταση λανθασμένη, διατυπώστε την ξανά σωστά:

1. __Βασικά στοιχεία επικοινωνίας είναι ο πομπός, ο δέκτης, το μήνυμα, το μέσον, το αποτέλεσμα.

2. __Η επίδραση των Μ.Μ.Ε. δεν εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά του κοινού.

3. __Αυτορρύθμιση σημαίνει ότι κάθε δημοσιογράφος υπακούει μόνο στη φωνή της συνείδησής του.

Β/ Κυκλώστε τις απαντήσεις που συμπληρώνουν σωστά τις παρακάτω προτάσεις:

1. Οι τρόποι, με τους οποίους παρουσιάζεται η πραγματικότητα από τα Μ.Μ.Ε. γίνεται με……

α) τη σκηνοθεσία των γεγονότων, β) την επιλογή και ιεράρχηση των γεγονότων, γ) την αποκάλυψη ή απόκρυψη των γεγονότων, δ) όλα τα παραπάνω.

2. Τα Μ.Μ.Ε. αποκαλούνται «τέταρτη εξουσία», επειδή.....

α) οι τρεις πρώτες δεν έχουν όνομα, β) ιεραρχικά είναι κατώτερη εξουσία από τις υπόλοιπες, γ) ελέγχουν την άσκηση των άλλων εξουσιών, δ) τίποτα από τα παραπάνω.

3. Η διαφήμιση....

α) παρέχει πληροφορίες στους καταναλωτές, β) καθορίζει τις καταναλωτικές συνήθειες, γ) αποτελεί μέσο χρηματοδότησης για τα Μ.Μ.Ε., δ) όλα τα παραπάνω.

Γ/ Πραγματοποιήστε μια έρευνα στο σχολείο σας για τη χρήση των Μ.Μ.Ε. Ποιο μέσο προτιμούν περισσότερο οι συμμαθητές -τριες σας και τι αντλούν από κάθε διαφορετικό μέσον, π.χ. για την ενημέρωσή τους χρησιμοποιούν τον τύπο, τη ραδιοτηλεόραση ή το διαδίκτυο; Μοιράστε τα ερωτηματολόγια και στις οικογένειές σας, για να καταγράψετε τις διαφοροποιήσεις σε διάφορες ηλικιακές ομάδες. Αναζητήστε στοιχεία και σε άλλες πηγές, π.χ. στην ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.), www. ekke.gr. Παρουσιάστε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας στην τάξη.

Δ/ Ομαδική εργασία στην τάξη: Χωριστείτε σε ομάδες. Κάθε ομάδα συγκεντρώνει πολιτικές γελοιογραφίες από διάφορα Μ.Μ.Ε. (βιβλία, τύπο, διαδίκτυο) που αναφέρονται σε κάποιο συγκεκριμένο θέμα της επικαιρότητας, καθώς επίσης και άρθρα, σχόλια, αναλύσεις, κείμενα δηλαδή για το ίδιο θέμα. Αναλύστε τον τρόπο, με τον οποίο η κάθε γελοιογραφία παρουσιάζει - σχολιάζει - καυτηριάζει το θέμα. Συγκρίνετε την επίδραση που έχει η γελοιογραφία, το μήνυμά της, τον τρόπο εκφοράς του μηνύματος, με το αντίστοιχο αποτέλεσμα της κειμενικής παρουσίασης του θέματος. Η κάθε ομάδα παρουσιάζει τα αποτελέσματα της εργασίας της στην τάξη. Συζητήστε για τους τρόπους εκφοράς των μηνυμάτων που χρησιμοποιούνται στα Μ.Μ.Ε. και τις επιδράσεις τους στο κοινό.

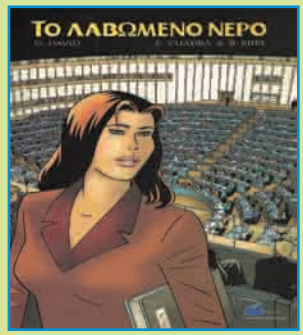

Ε/ Διαβάστε το βραβευμένο από την Ευρωπαϊκή Ένωση κόμικ με τίτλο «Το λαβωμένο νερό» των D. David, C. Cuadra & R. Miel, και σχολιάστε τον τρόπο, με τον οποίο συνδυάζει την ψυχαγωγία με την εκπαίδευση.

Στ/ Ποιες εκπομπές παρακολουθείτε στην τηλεόραση και γιατί; Ποια τηλεοπτική εκπομπή θα συνιστούσατε στους συμμαθητές/-τριές σας να δουν και γιατί; Παράδειγμα: «Θεματική τηλεόραση»: Το γαλλογερμανικό κανάλι ARTE εγκαινίασε εδώ και κάποια χρόνια ένα διαφορετικό είδος τηλεόρασης: Στη λεγόμενη «θεματική τηλεόραση», κάθε μέρα επιλέγεται μια θεματική ενότητα και όλες οι εκπομπές της ημέρας: τα ντοκιμαντέρ, οι ταινίες, τα ρεπορτάζ, οι συνεντεύξεις αφιερώνονται στη θεματική αυτή.

Ζ/ Οργανώστε κινηματογραφική λέσχη στο σχολείο σας. Ζητήστε τη βοήθεια των καθηγητών/τριών σας. Επιλέξτε τις ταινίες που θα προβάλλετε με κριτήριο την ιστορική και πολιτική τους σημασία. Να προλογίζετε τις ταινίες πριν απο την προβολή τους και να οργανώνετε συζήτηση μετά από αυτήν. Παράδειγμα: Η ταινία «Θωρηκτό Ποτέμκιν» ('Brenenosetz Potemkin', 1925) του Σεργκέι Αϊζενστάιν, θεωρείται μία από τις σημαντικότερες στην ιστορία του κινηματογράφου. Αναφέρεται στην ανταρσία των ναυτών που υπηρετούσαν στο Ρωσικό θωρηκτό Ποτέμκιν το 1906. Η ανταρσία γενικεύθηκε στην Οδησσό, καθώς οι εργάτες της πόλης κατέβηκαν στο λιμάνι και εμψύχωναν τους στασιαστές, μέχρι που η τσαρική αστυνομία επιτέθηκε πυροβολώντας και σκοτώνοντας τους στασιαστές. Η σκηνή στα σκαλοπάτια, γνωστή ως 'Odessa steps', έχει χαρακτηρισθεί ως *«η κλασική σεκάνς του βωβού κινηματογράφου και πιθανότατα τα έξι λεπτά με τη μεγαλύτερη επίδραση στην ιστορία του κινηματογράφου»*.

Η/ Τα μηνύματα που εκπέμπει ένα έργο τέχνης δεν είναι μονοσήμαντα. Πολλές φορές η τέχνη χρησιμοποιεί διφορούμενα μηνύματα. Επιτρέπει έτσι την πρόσληψή τους με διαφορετικό τρόπο από τους ανθρώπους που, σε διάφορους τόπους και χρόνους, θα έρθουν σε επαφή με το έργο τέχνης. Μπορείτε να το διαπιστώσετε σχολιάζοντας και παρουσιάζοντας τη δική σας ερμηνεία για τους πίνακες ζωγραφικής που υπάρχουν στο βιβλίο σας.

ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

9.1. Ιστορική επισκόπηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.)
9.2. Βασικοί θεσμοί – όργανα της Ε.Ε.
9.3. Διαδικασία λήψης αποφάσεων στην Ε.Ε.
9.4. Βασικές πολιτικές της Ε.Ε.
9.5. Πολιτική ενοποίηση – Ο Ευρωπαίος πολίτης

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΖΗΤΟΥΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Πόσο επηρεάζει τη ζωή μας η Ευρωπαϊκή Ένωση;
- Ποια οφέλη αποκόμισε η ευρωπαϊκή ήπειρος από τη λειτουργία της Ε.Ε.;
- Ποια οφέλη αποκόμισε η Ελλάδα από την ένταξή της στην Ε.Ε.;
- Πώς πραγματοποιείται η ενωσιακή διαδικασία και πώς θα μεταβεί η Ε.Ε. από την οικονομική στην πολιτική ενοποίηση;
- Πόσο ικανοποιητική είναι η συμμετοχή των ευρωπαίων πολιτών στη λειτουργία της Ε.Ε. και πώς μπορεί να ενισχυθεί;
- Ποια πλεονεκτήματα παρέχει η Ε.Ε. στους νέους των χωρών μελών της;

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

- Ε.Κ.Α.Χ.
- Ε.Κ.Α.Ε. -Ευρατόμ
- Ε.Ο.Κ
- Ευρωπαϊκή Ένωση
- Συνθήκες
- Αρχή της επικουρικότητας
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο
- Συμβούλιο της Ε.Ε.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή
- Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
- Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
- «Θεσμικό τρίγωνο»
- Συναπόφαση
- Δικαίωμα αρνησικυρίας (βέτο)
- Κανονισμός
- Οδηγία
- Απόφαση
- Γνώμη
- Ενιαία Αγορά
- Ο.Ν.Ε.
- Συνθήκη Σένγκεν
- Πολιτική ενοποίηση
- Ευρωπαϊκή ιθαγένεια
- Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων

9.1. Ιστορική επισκόπηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) είναι μια «πολιτεία πολιτειών», μια **«συμπολιτεία»**, που αποσκοπεί στην εμπέδωση της ειρήνης και της ευημερίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Τα **μέλη της**, εικοσιεπτά κράτη σήμερα, είναι **ανεξάρτητα** και **κυρίαρχα κράτη** που συνενώνονται, προκειμένου **να διαχειρίζονται μαζί την κυριαρχία τους**. Επιτυγχάνουν έτσι **οικονομική** και **κοινωνική πρόοδο** για τους πολίτες τους. Διασφαλίζουν το **δημοκρατικό** τους **πολίτευμα**, την **ποιότητα ζωής**, την **εθνική** τους **ασφάλεια**. Επιζητούν να αποκτήσουν **ισχύ** και **παγκόσμια επιρροή** που δεν θα μπορούσαν να έχουν από μόνα τους.

Τα ευρωπαϊκά κράτη συνάπτουν μεταξύ τους **Συνθήκες** και ιδρύουν **υπερεθνικά θεσμικά όργανα** (π.χ. Επιτροπή, Συμβούλιο, Ευρωκοινοβούλιο). Στα όργανα αυτά **μεταβιβάζουν τις αρμοδιότητές τους σε τομείς καθοριστικής σημασίας**, (π.χ. χάραξη οικονομικής και νομισματικής πολιτικής), επειδή θεωρούν ότι η δράση σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχει καλύτερα αποτελέσματα, απ'ό,τι σε εθνικό. Θεωρούν, με άλλα λόγια, ότι μέσα από το συλλογικό συμφέρον θα εξυπηρετηθεί αποτελεσματικότερα και το ειδικό, εθνικό τους συμφέρον. Το παλαιό ρητό «η ισχύς εν τη ενώσει» επανέρχεται επίκαιρο όσο ποτέ στη λειτουργία της Ε.Ε.

Ποιες ήταν, όμως, οι ιστορικές συνθήκες που οδήγησαν στην ίδρυση της Ε.Ε.; Η επόμενη μέρα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου ξημερώνει σε μια Ευρώπη ρημαγμένη που μετράει βαρύτατες απώλειες σε ανθρώπινες ζωές, οικονομική κατάρρευση, πολιτική αστάθεια. Την εμπόλεμη κατάσταση διαδέχεται ο «ψυχρός πόλεμος» μεταξύ των δυο «υπερδυνάμεων», των Η.Π.Α. και της Σοβιετικής Ένωσης, που διαιρεί πολιτικά τη γηραιά ήπειρο. Σε αρκετούς ευρωπαίους ηγέτες δημιουργείται η πεποίθηση ότι ο μόνος τρόπος να εξασφαλιστεί μια διαρκής ειρήνη μεταξύ των χωρών τους, είναι να επιχειρήσουν να ενωθούν οικονομικά και πολιτικά. Ένα αξιόλογο ρεύμα διανοουμένων προβάλλει την ιδέα της Ευρώπης ως «Τρίτης Δύναμης» μεταξύ της καπιταλιστικής Αμερικής και της σοσιαλιστικής Σοβιετικής Ένωσης.

Αρχιτέκτονας της ευρωπαϊκής ενοποίησης θεωρείται ο Γάλλος οικονομολόγος **Ζαν Μονέ** (Jean Monnet) που οραματίστηκε μια **«Ευρώπη χωρίς σύνορα»**. Συνειδητοποίησε ότι η υλοποίηση του οράματός του μπορούσε να ξεκινήσει μόνο μέσα από τη «σε βάθος προσέγγιση» Γαλλίας και Γερμανίας. Γιατί μεταξύ αυτών των δύο χωρών; Επειδή από τη σύγκρουση συμφερόντων και των ιδεολογιών τους προέκυψαν στην ουσία οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι του 20ου αιώνα.

Στις **9 Μαΐου 1950** ο Γάλλος υπουργός εξωτερικών **Ρομπέρ Σουμάν** (Robert Schuman), σε ομιλία του εμπνευσμένη από το όραμα του Ζαν Μονέ, απηύθυνε μια **«πρόσκληση για ένωση»**

Το 2007 ήταν μια επετειακή χρονιά για την Ε.Ε.: Πενήντα χρόνια συμπληρώθηκαν από την έναρξη της ευρωπαϊκής ενοποίησης, με την υπογραφή των Συνθηκών της Ρώμης από τα έξι ιδρυτικά κράτη, στις 25 Μαρτίου 1957. Σήμερα, στην ευρωπαϊκή οικογένεια ανήκουν πλέον εικοσιεπτά κράτη. Περίπου μισό δισεκατομμύριο πολίτες με εικοσιεπτά ξεχωριστές πολιτισμικές ταυτότητες συμμετέχουν σ' ένα τεράστιο πείραμα γνωριμίας και αλληλοκατανόησης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί πλέον να ισχυριστεί δικαίως ότι αντιπροσωπεύει μια ολόκληρη ήπειρο. Εκτείνεται από τον Ατλαντικό έως τη Βαλτική και επανασυνδέει τις δυτικές με τις ανατολικές χώρες της Ευρώπης για πρώτη φορά από τότε που χωρίστηκαν λόγω του ψυχρού πολέμου στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα.

Ο λογότυπος της 50ής επετείου από την υπογραφή των Συνθηκών της Ρώμης παρέχει μια εικονογραφική ερμηνεία της φωνής όλων των Ευρωπαίων και ιδίως της νέας γενιάς. Όλοι οι Ευρωπαίοι αναζητούν την ειρήνη, τη σταθερότητα και την ευημερία, χωρίς όμως να παραβλέπουν τα δικαιώματά τους στην ατομικότητα και την πολυμορφία. Η έκφραση «όλοι μαζί» αποδίδει με απλό και άμεσο τρόπο αυτό που από την αρχή σήμαινε η ιδέα της Ευρώπης: όχι μόνο πολιτική ή οικονομία, ή γεωγραφικά σύνορα, αλλά πάνω απ' όλα συνεργασία και αλληλεγγύη. Τα διαφορετικά γράμματα, με διάφορες γραφικές μορφές, εκφράζουν την πολυμορφία της ευρωπαϊκής ιστορίας και πολιτισμού και «όλα μαζί» τα γράμματα αποδίδουν την έννοια της λέξης.

Πηγή:
http://www.europa.eu/50/index_el.htm

στα ευρωπαϊκά κράτη. Το σχέδιο Σουμάν πρότεινε τη συγχώνευση των τομέων άνθρακα και χάλυβα της γερμανικής, γαλλικής και γενικότερα της ευρωπαϊκής οικονομίας. Ο άνθρακας και ο χάλυβας, οι πρώτες ύλες του πολέμου, θα μετατρέπονταν υλικά και συμβολικά σε μέσο συνεργασίας, συμφιλίωσης και ειρήνης. Απώτερος στόχος αυτής της κατ'αρχήν γαλλογερμανικής συμφιλίωσης και πρώτης Ένωσης ήταν η ενοποίηση όλων των δημοκρατικών κρατών της ευρωπαϊκής ηπείρου.

Η πρόσκληση για ένωση του Ρομπέρ Σουμάν βρίσκει ανταπόκριση και έτσι το **1951** υπογράφεται στο **Παρίσι** από έξι ιδρυτικά κράτη- μέλη (Δυτ. Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες) η ιδρυτική Συνθήκη για την **Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (Ε.Κ.Α.Χ.)** που αποτελεί το πρώτο βήμα για την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Στις **25 Μαρτίου 1957** τα έξι ιδρυτικά μέλη υπογράφουν τις **Συνθήκες της Ρώμης** για τη δημιουργία της **Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.)** και της **Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (Ε.Κ.Α.Ε. ή Ευρατόμ)**, υλοποιώντας έτσι την απόφασή τους για τη δημιουργία μιας κοινής αγοράς που θα καλύπτει ένα ευρύ φάσμα αγαθών και υπηρεσιών.

Από τις τρεις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, η Ε.Ο.Κ. παρουσίασε πολύ σύντομα επιτεύγματα που ξεπέρασαν το πεδίο της οικονομικής σύγκλισης. Αποτέλεσε, έτσι, την κύρια βάση της ενωσιακής διαδικασίας. Από τις αρχές της δεκαετίας του '70 καθιερώνεται ο όρος **«Ευρωπαϊκή Κοινότητα»** που περιλαμβάνει το σύνολο της κοινής δράσης των κρατών- μελών. Τη δεκαετία του '90, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα μετεξελίσσεται σε **«Ευρωπαϊκή Ένωση»**. Η Ε.Ε. σήμερα είναι μια κοινότητα κρατών με χαρακτήρα μοναδικό που βρίσκεται σε εξέλιξη και δεν έχει καταλήξει ακόμα στην τελική της μορφή. *«Θα μπορούσε όμως να χαρακτηρισθεί ως μια μορφή 'συναρχίας', ένα σύστημα οργανωμένης συγκυριαρχίας που οδηγεί σε νέες μορφές **συνδιάθεσης** μεταξύ κρατών και πολιτών» (Δημήτρης Ν. Χρυσοχόου, 2006).*

Η Ε.Ε. είναι ανοικτή σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη που σέβονται τις αξίες της και δεσμεύονται να τις προάγουν από κοινού. Το 1993 και με την ευκαιρία της έναρξης των συζητήσεων για τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης όρισε ποια **κριτήρια** πρέπει να πληρούνται, προκειμένου να ενταχθεί ένα κράτος στην Ε.Ε.:

• **Πολιτικό κριτήριο**: η ύπαρξη σταθερών θεσμών που εγγυώνται το δημοκρατικό πολίτευμα, το κράτος δικαίου, τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την προστασία των μειονοτήτων.

• **Οικονομικό κριτήριο**: η ύπαρξη μιας βιώσιμης και ανταγωνιστικής οικονομίας της αγοράς.

Πύργος της Βαβέλ! *Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει **27 κράτη μέλη και 23 επίσημες γλώσσες**.*
Το 1/3 των υπαλλήλων της Ε.Ε. απασχολείται στη μετάφραση και διερμηνεία των επίσημων γλωσσών. Ο σεβασμός της γλωσσικής πολυμορφίας αποτελεί κεντρική αξία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αφορά όχι μόνο τις 23 επίσημες γλώσσες της Ένωσης, αλλά και στις πολυάριθμες περιφερειακές και μειονοτικές γλώσσες και διαλέκτους που μιλιούνται από τμήματα του πληθυσμού της Ε.Ε.
Πηγή:http://europa.eu/languages/el/chapter/5

«Η Ευρώπη δε θα δημιουργηθεί δια μιας, ούτε σε ένα συνολικό οικοδόμημα: θα διαμορφωθεί μέσα από συγκεκριμένα επιτεύγματα που θα δημιουργήσουν πρώτα μια de facto αλληλεγγύη. Η συγκέντρωση των ευρωπαϊκών εθνών απαιτεί να εξαλειφθεί η μακραίωνη αντίθεση της Γαλλίας και της Γερμανίας: η δράση που θα αναλάβουμε πρέπει να αφορά κατά πρώτο λόγο τη Γαλλία και τη Γερμανία».

Απόσπασμα από τη δήλωση Schuman της 9ης Μαΐου 1950.
(Η ημερομηνία αυτή έχει ανακηρυχθεί ως ημερομηνία γέννησης της Ε.Ε., οπότε η 9η Μαΐου γιορτάζεται κάθε χρόνο ως η «Ημέρα της Ευρώπης»).
Πηγή: http://europa.eu/abc/symbols/9-may/decl_el.htm

• **Κριτήριο του «κοινοτικού κεκτημένου»**: η ικανότητα της υποψήφιας χώρας να υιοθετήσει τους κανόνες, τις κοινές πολιτικές, τη νομοθεσία της Ε.Ε.

Εκφράζονται, βέβαια, και προβληματισμοί σχετικά με το μέλλον μιας διευρυμένης Ε.Ε., όπως για παράδειγμα ως προς τους στόχους των κρατών- μελών και τις κοινές πολιτικές που θα απαιτηθούν για την επίτευξη των στόχων τους. Πώς θα λαμβάνονται δημοκρατικές αποφάσεις σε μια Ένωση με πάνω από εικοσιεπτά κράτη- μέλη και με μισό δισεκατομμύριο πολίτες; Τα ερωτήματα αυτά αποτελούν αντικείμενο επίκαιρης διαπραγμάτευσης στους κόλπους της Ε.Ε.

9.2. Βασικοί θεσμοί - όργανα της Ε.Ε.

Πώς ενεργεί στην πράξη η Ε.Ε.; Θεσπίζοντας κανόνες δικαίου. Και μάλιστα, στους τομείς αρμοδιότητάς της, το δίκαιό της υπερισχύει των εθνικών δικαίων. Τα κράτη μέλη της Ε.Ε. με την ένταξή τους σε αυτή και την υπογραφή των ευρωπαϊκών Συνθηκών αναλαμβάνουν τη δέσμευση να εφαρμόζουν το ευρωπαϊκό δίκαιο.

Η Ε.Ε., βέβαια, δε διαθέτει τους μηχανισμούς επιβολής εξουσίας που έχει ένα κράτος (π.χ. στρατό ή αστυνομία με την παραδοσιακή τους έννοια). Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, όμως, μπορεί να επιβάλλει χρηματικά πρόστιμα στα κράτη- μέλη, όταν αυτά δεν τηρούν την υποχρέωση να συμμορφώνονται προς την ευρωπαϊκή νομοθεσία. Το ευρωπαϊκό δίκαιο εφαρμόζεται μέσω μιας διαδικασίας «αμοιβαίας επιτήρησης» των κρατών- μελών: επειδή κάθε κράτος- μέλος θέλει να σέβονται τα υπόλοιπα κράτη- μέλη το κοινό δίκαιο, υποχρεώνονται όλοι να το σέβονται εξίσου.

Τα **βασικά** θεσμικά όργανα της Ε.Ε. είναι:

• Το **Ευρωπαϊκό Συμβούλιο** αποτελείται από τους αρχηγούς των κρατών μελών (Προέδρους ή Πρωθυπουργούς). Στις συναντήσεις τους, τυπικές ή άτυπες, συζητούν το μέλλον της Ε.Ε. και χαράζουν τις βασικές πολιτικές της Ένωσης (π.χ. απόφαση για την ένταξη νέων κρατών- μελών). Οι συνεδριάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου έχουν συνήθως μεγάλη δημοσιότητα στα Μ.Μ.Ε., λόγω της συμμετοχής γνωστών πολιτικών προσωπικοτήτων. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο «διοικείται» εκ περιτροπής από ένα κράτος-μέλος. Κάθε κράτος-μέλος προεδρεύει με τη σειρά του για έξι μήνες.

• Το **Συμβούλιο της Ε.Ε**., με έδρα τις Βρυξέλλες (παλαιότερα γνωστό ως Συμβούλιο των Υπουργών) εκπροσωπεί τις κυβερνήσεις των κρατών- μελών. Αποτελείται από τους αρμόδιους κάθε φορά Υπουργούς των κρατών- μελών για τα θέματα που εξετάζει, (π.χ. Συμβούλιο Υπουργών Οικονομικών, Συμβούλιο Υπουργών Εξωτερικών Υποθέσεων, Συμβούλιο Υπουργών Μεταφορών

(Πηγή εικόνας: Εγκυκλοπαίδεια Larousse,ΤΑ ΝΕΑ)

«Οι λαοί της Ευρώπης δημιούργησαν θεσμούς –το Συμβούλιο Υπουργών, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο – που σέβονται τη διαφορετικότητά τους και τους επιτρέπουν ταυτόχρονα να συνεργάζονται για τα «κοινά» και ουσιαστικά οικονομικά τους συμφέροντα. Έχυσαν τον ιδρώτα τους και όχι το αίμα τους, γκρεμίζοντας φράγματα δυσπιστίας αιώνων. Η νέα Ευρώπη αναπτύχθηκε, και ακόμη αναπτύσσεται, βασισμένη στη συναίνεση και τον σεβασμό της διαφορετικότητας».

John Hume (Β. Ιρλανδία), Νόμπελ Ειρήνης 1998, απόσπασμα από τον λόγο του κατά την τελετή απονομής του βραβείου στο Όσλο.

(Πηγή:http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/nobeljh.htm)

Οι **Ευρωπαϊκές Συνθήκες** είναι **τα βασικά καταστατικά κείμενα** που διέπουν την οργάνωση και λειτουργία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Επειδή όμως η Κοινότητα βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη, συχνά χρειάζεται να τροποποιούνται και οι Συνθήκες που διέπουν τη λειτουργία της. Η ταχεία εξέλιξη της διεθνούς κατάστασης, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και οι επιπτώσεις της στην απασχόληση, οι οικολογικές ανισορροπίες, οι απειλές για τη δημόσια υγεία, αποτελούν νέα δεδομένα, στα οποία η Ε.Ε. πρέπει να προσαρμόζεται. Η προσαρμογή αυτή γίνεται με τροποποιήσεις των Συνθηκών:

• Το **1986**, με την **Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη**, αποφασίζεται η διεύρυνση των κοινοτικών δραστηριοτήτων, εισάγεται η πολιτική για το περιβάλλον, η ενίσχυση της περιφερειακής πολιτικής και η ανάπτυξη δράσεων για την οικονομική και κοινωνική συνοχή. Ενισχύεται επίσης ο ρόλος του Ευρωκοινοβουλίου.

κτλ.). Κάθε Υπουργός που συμμετέχει στο Συμβούλιο είναι εξουσιοδοτημένος να αναλαμβάνει δεσμεύσεις εξ ονόματος της κυβέρνησής του. Η βασική αρμοδιότητα του Συμβουλίου της Ε.Ε. είναι η συμμετοχή του στη θέσπιση του ευρωπαϊκού δικαίου (στις περισσότερες περιπτώσεις από κοινού με την Επιτροπή και το Ευρωκοινοβούλιο).

Το Συμβούλιο από κοινού με το Ευρωκοινοβούλιο, εγκρίνει και τον προϋπολογισμό της Ε.Ε. Συντονίζει, επίσης, τις κοινές πολιτικές των κρατών- μελών (π.χ. οικονομική πολιτική, κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας κ.ά.). Συνάπτει, τέλος, διεθνείς Συνθήκες της Ε.Ε. με τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς.

• **Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο**, με έδρα το Στρασβούργο, είναι η φωνή των πολιτών της Ε.Ε. Συγκροτείται από ευρωβουλευτές που εκλέγονται άμεσα για πέντε χρόνια από τους πολίτες των κρατών- μελών, στις ευρωεκλογές. Η βασική αρμοδιότητα του Ευρωκοινοβουλίου είναι η άσκηση της νομοθετικής εξουσίας, από κοινού με το Συμβούλιο, σε πολλούς τομείς πολιτικής.

Το Ευρωκοινοβούλιο ελέγχει τα άλλα όργανα της Ε.Ε. δηλαδή εγκρίνει ή απορρίπτει τον διορισμό των μελών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ή ψηφίζει πρόταση μομφής κατά της Επιτροπής συνολικά, η οποία τότε παραιτείται. Επίσης, μελετά και εγκρίνει μαζί με το Συμβούλιο τον προϋπολογισμό της Ε.Ε., επηρεάζει, επομένως, καθοριστικά τις δαπάνες της.

• Η **Ευρωπαϊκή Επιτροπή**, με έδρα τις Βρυξέλλες, είναι στην ουσία η «κυβέρνηση» ή το εκτελεστικό όργανο της Ε.Ε. Συγκροτείται από Επιτρόπους που διορίζονται από τις κυβερνήσεις των κρατών- μελών με πενταετή θητεία. Κάθε Επίτροπος είναι επιφορτισμένος με ορισμένο τομέα ευρωπαϊκής πολιτικής. Οι κυβερνήσεις των κρατών- μελών δεν παρεμβαίνουν στο έργο της. Η Επιτροπή είναι ανεξάρτητο όργανο και αποτελεί «θεματοφύλακα» της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, μεριμνά, δηλαδή, για την τήρησή της από τα κράτη- μέλη. Αν ένα κράτος- μέλος δε συμμορφώνεται προς την ευρωπαϊκή νομοθεσία, η Επιτροπή μπορεί να προσφύγει εναντίον του στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Η βασική της αρμοδιότητα είναι η νομοθετική πρωτοβουλία, είναι αυτή δηλαδή που ***προτείνει*** την ψήφιση νόμων στο Συμβούλιο και το Ευρωκοινοβούλιο, τα οποία στη συνέχεια ***συναποφασίζουν***. Έτσι, λέμε ότι το **Συμβούλιο**, το **Ευρωκοινοβούλιο** και η **Επιτροπή** αποτελούν το λεγόμενο ***«θεσμικό τρίγωνο»*** της Ε.Ε. που διαμορφώνει τη νομοθεσία και τις πολιτικές της.

Η Επιτροπή είναι επίσης το εκτελεστικό όργανο της Ε.Ε., υλοποιεί δηλαδή τις αποφάσεις του Συμβουλίου και του Ευρωκοινοβουλίου και διαχειρίζεται τους οικονομικούς πόρους της Ε.Ε. Η Επιτροπή, τέλος, εκπροσωπεί την Ε.Ε. σε διεθνές επίπεδο.

• Το **1992**, με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, γνωστή ως- Συνθήκη του Μάαστριχτ:
⇨Δημιουργείται ενιαία δομή για τις τρεις Κοινότητες που αποτελεί τη βάση για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.).
⇨Διευρύνονται οι αρμοδιότητες του Ευρωκοινοβουλίου.
⇨Θεσπίζεται η ευρωπαϊκή ιθαγένεια.
⇨ Θεσπίζεται η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (Κ.Ε.Π.Π.Α.).
⇨Ξεκινά η διεργασία για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε.), η οποία το 2002 καταλήγει στο θεαματικότερο επίτευγμα της ιστορίας της Ε.Ε., την καθιέρωση ενιαίου νομίσματος, του ευρώ. Στη ζώνη του ευρώ εισέρχονται κατ' αρχήν δώδεκα κράτη μέλη και περισσότεροι από 300 εκατομμύρια Ευρωπαίοι πολίτες χρησιμοποιούν το ευρώ στις καθημερινές τους συναλλαγές. Το ευρώ, ένα από τα ισχυρότερα νομίσματα στον κόσμο, φέρνει πιο κοντά τους Ευρωπαίους πολίτες που μπορούν πλέον να ταξιδέψουν σχεδόν σε ολόκληρη την Ευρώπη χωρίς να αλλάζουν νόμισμα.

• **Το 1997,** με τη **Συνθήκη του Άμστερνταμ**, θεσπίζεται κοινή πολιτική για την απασχόληση, αναθεωρούνται οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων και ενισχύεται ο ρόλος του Ευρωκοινοβουλίου.

Το **2001,** η **Συνθήκη της Νίκαιας** συμπληρώνει τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, ιδιαίτερα σε τομείς που αφορούν τη Διεύρυνση της Ε.Ε., δηλαδή την προσχώρηση νέων κρατών μελών. Διακηρύσσεται επίσης για πρώτη φορά ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων για τους Ευρωπαίους πολίτες.

Από την ίδρυση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με έξι ιδρυτικά κράτη μέλη έχουν γίνει μέχρι σήμερα έξι διευρύνσεις:

• Το **Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων**, με έδρα το Λουξεμβούργο απαρτίζεται από έναν δικαστή από κάθε χώρα-μέλος, με εξαετή θητεία. Μπορεί να ακυρώσει τις παράνομες πράξεις των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. Διασφαλίζει, επίσης, την ενιαία ερμηνεία και εφαρμογή της ευρωπαϊκής νομοθεσίας σε όλα τα κράτη- μέλη. Οι αποφάσεις του έχουν δεσμευτική ισχύ τόσο για τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. όσο και για τα κράτη- μέλη. Για τη μείωση του φόρτου εργασίας του και την καλύτερη έννομη προστασία των πολιτών, ιδρύθηκαν δύο νέα δικαστικά όργανα: το **Πρωτοδικείο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και το Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Δημόσιας Διοίκησης**. Το τελευταίο αποφαίνεται σε διενέξεις μεταξύ της Ε.Ε. και της Δημόσιας Διοίκησής της.

• Το **Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο** με έδρα το Λουξεμβούργο, ελέγχει αν εκτελείται σωστά ο προϋπολογισμός της Ε.Ε., με άλλα λόγια, αν χρησιμοποιούνται σωστά οι πόροι της Ε.Ε. και εκδίδει μια ετήσια αναφορά.

Στην Ε.Ε. λειτουργούν και συμβουλευτικά όργανα:

•Η **Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (Ε.Ο.Κ.Ε.)** που αποτελεί τη φωνή της κοινωνίας των πολιτών.

•Η **Επιτροπή των Περιφερειών (ΕτΠ)** που είναι η φωνή της τοπικής αυτοδιοίκησης.

• Ο **Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής** που εξετάζει καταγγελίες για κακοδιοίκηση από τα θεσμικά όργανα και τις υπηρεσίες της Ε.Ε. (π.χ. άδικη μεταχείριση, διακρίσεις, κατάχρηση εξουσίας, παράλειψη ή άρνηση ενημέρωσης, αναιτιολόγητη καθυστέρηση κτλ.).

•Ο **Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων (Ε.Ε.Π.Δ.)** που αποτελεί νεότερο θεσμικό όργανο της Ε.Ε., δημιουργήθηκε το 2001 για τη διαφύλαξη των προσωπικών δεδομένων.

• Υπάρχουν ακόμη **τραπεζικοί οργανισμοί**: Η **Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.)** στην Φραγκφούρτη, που είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση του ευρώ και της νομισματικής πολιτικής της Ένωσης και η **Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (Ε.Τ.Ε.)** που είναι το χρηματοπιστωτικό της όργανο.

9.3. Διαδικασία λήψης αποφάσεων στην Ε.Ε.

Στα σύγχρονα δημοκρατικά κράτη οι αποφάσεις πολιτικής δράσης διαμορφώνονται σε δύο επίπεδα:

(1) Σε ***τοπικό ή περιφερειακό*** επίπεδο (π.χ. δήμος, νομός, περιφέρεια).

(2) Σε ***κρατικό*** ή, όπως λέμε, ***«εθνικό»*** επίπεδο, στο οποίο δραστηριοποιείται η κυβέρνηση, η Βουλή, τα δικαστήρια και τα υπόλοιπα θεσμικά όργανα του κράτους.

1973: Δανία, Ιρλανδία, Μ. Βρετανία.
•**1981**: Ελλάδα. Η συμφωνία σύνδεσης με την Ε.Ο.Κ είχε υπογραφεί πολύ νωρίτερα, στις 9 Ιουλίου 1961, με σκοπό τη δημιουργία των οικονομικών προϋποθέσεων που θα επέτρεπαν την προσχώρηση της Ελλάδας στην Κοινότητα. Στις 21 Απριλίου όμως του 1967, η Κοινότητα «παγώνει» τη συμφωνία σύνδεσης, λόγω του πραξικοπήματος των συνταγματαρχών, αποδοκιμάζοντας έτσι την κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος στην Ελλάδα. Στις 28 Μαΐου 1979, ο Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής υπογράφει τη Συνθήκη Ένταξης της Ελλάδας.Ιανουαρίου 1981, η Ελλάδα γίνεται το δέκατο κράτος μέλος της Κοινότητας. Στις 18 Οκτωβρίου 1981 γίνονται για πρώτη φορά ευρωεκλογές στη χώρα μας.
• **1986**: Ισπανία, Πορτογαλία.
•**1995**: Αυστρία, Φινλανδία, Σουηδία.
• **2004**: Κύπρος, Τσεχία, Σλοβακία, Εσθονία, Ουγγαρία, Λεττονία, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Σλοβενία. Πρόκειται για μια διεύρυνση με ιδιαίτερη σημασία, αφού δεν αυξάνει μόνο τη γεωγραφική έκταση και τον πληθυσμό της Ε.Ε., αλλά κλείνει και το χάσμα που άνοιξε η αντιπαράθεση Ανατολής – Δύσης και ο ψυχρός πόλεμος.
• **2007**: Ρουμανία, Βουλγαρία.

28 Μαΐου 1979: Από την ομιλία του Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή, μετά την υπογραφή της συνθήκης ένταξης της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.: *«Η ένταξη της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή*

Με την ένταξη ενός κράτους στην Ε.Ε. δημιουργείται ένα επιπλέον επίπεδο:

(3) Το λεγόμενο **«κοινοτικό»** ή **«ευρωπαϊκό»**, αυτό δηλαδή, στο οποίο δραστηριοποιείται η Ε.Ε. με τα θεσμικά της όργανα.

Για παράδειγμα σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο ο Δήμος ή η Νομαρχία αποφασίζουν για τη συντήρηση των δημοτικών /επαρχιακών οδών. Σε κρατικό/«εθνικό» επίπεδο, αποφασίζεται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων η διάνοιξη νέου εθνικού δικτύου. Σε κοινοτικό/«ευρωπαϊκό» επίπεδο αποφασίζεται η χρηματοδότηση της κατασκευής «διευρωπαϊκών δικτύων» που συνδέουν περισσότερα κράτη μεταξύ τους, όπως για παράδειγμα η Εγνατία οδός.

Η Ε.Ε. μπορεί να δράσει μόνον στους τομείς που της επιτρέπουν τα κράτη μέλη, σύμφωνα με τις Συνθήκες που έχουν συνάψει μεταξύ τους. Η **αρμοδιότητά** της είναι, όπως λέμε, **«δοτή»**, **παραχωρημένη** δηλαδή **από τα κράτη- μέλη**. Έτσι, για παράδειγμα, η Ε.Ε. είναι αποκλειστικά αρμόδια να ρυθμίζει την οικονομική και νομισματική πολιτική για τα κράτη της ζώνης του ευρώ. Υπάρχουν όμως και τομείς στους οποίους τα κράτη- μέλη αναπτύσσουν μόνα τους τις πολιτικές τους. Οι τομείς αυτοί σχετίζονται κατά κύριο λόγο με την καθημερινότητα των πολιτών, όπως η υγειονομική περίθαλψη, η παιδεία, η δημόσια τάξη, οι συντάξεις και η κοινωνική ασφάλιση, και δεν ρυθμίζονται από την Ε.Ε., αλλά από τις κυβερνήσεις των κρατών- μελών.

Ο κανόνας είναι ότι σε μια δημοκρατική πολιτεία, οι αποφάσεις πολιτικής δράσης πρέπει να λαμβάνονται όσο το δυνατόν πιο κοντά στον πολίτη, στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο διοικητικής οργάνωσης (π.χ. στην κοινότητα, στον δήμο, στον νομό ή στην περιφέρεια). Αυτό γίνεται για να μπορούν οι πολίτες να συμμετέχουν όσο το δυνατόν ενεργότερα στη διαμόρφωση αποφάσεων που αφορούν την καθημερινότητά τους. Όταν στο επίπεδο αυτό αντικειμενικά δεν μπορεί να εκπληρωθεί επαρκώς μια αποστολή, γιατί, για παράδειγμα, υπερβαίνει τα σύνορα ενός κράτους (π.χ. κλιματολογικές αλλαγές- υπερθέρμανση του πλανήτη), η δράση μεταφέρεται στα αμέσως επόμενα επίπεδα, (κατ'αρχάς στο επίπεδο του κράτους, και μετά σε αυτό της Ε.Ε.). **Η Ε.Ε. παρεμβαίνει μόνον εφόσον κριθεί ότι η δράση σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι καταλληλότερη και αποτελεσματικότερη απ' ό,τι σε εθνικό.** Η λειτουργία της βασίζεται στη λεγόμενη **αρχή της επικουρικότητας** που εγγυάται ότι η Ε.Ε. δεν παρεμβαίνει άσκοπα ή με το «έτσι θέλω» στην καθημερινή ζωή των πολιτών.

Για παράδειγμα η οδηγία 2002/91/ΕΚ για την ενεργειακή απόδοση των κτηρίων επιτάσσει την εξοικονόμηση ενέργειας σε υπό κατασκευή ή υπό ανακαίνιση κτήρια. Αυτό γίνεται με τη λήψη κατάλληλων μέτρων, όπως με την εφαρμογή βιοκλιματικής αρχι-

Κοινότητα, μολονότι αποτελεί πολυσήμαντο ιστορικό γεγονός, δεν συνεπάγεται ωστόσο αλλαγή κλίματος για την χώρα μου. Η Ευρώπη, με το ελληνικό της όνομα, της είναι οικείος χώρος, αφού ο πολιτισμός της είναι σύνθεση του ελληνικού, του ρωμαϊκού και του χριστιανικού πνεύματος. Μια σύνθεση, στην οποία, όπως είπα και άλλοτε, το ελληνικό πνεύμα εισέφερε την ιδέα της ελευθερίας, της αλήθειας και της ομορφιάς. Το ρωμαϊκό πνεύμα την ιδέα του κράτους και του δικαίου. Και ο Χριστιανισμός την πίστη και την αγάπη. Επάνω σ' αυτό τον κοινό πολιτισμό καλούμεθα να οικοδομήσουμε την Νέα Ευρώπη».
Πηγή: http://www.idkaramanlis.gr/html2/e-biblio/790528.html

Το **Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στο Στρασβούργο** είναι η κινητήρια δύναμη για τη διαμόρφωση των ευρωπαϊκών πολιτικών. Είναι το πρώτο βήμα διαλόγου της Ε.Ε., ένας χώρος στον οποίο ανταλλάσσονται οι πολιτικές απόψεις όλων των κρατών μελών. Οι Ευρωβουλευτές δεν εντάσσονται σε εθνικές ομάδες, π.χ. όλοι οι Έλληνες Ευρωβουλευτές μαζί, αλλά σε υπερεθνικές πολιτικές ομάδες, ανάλογα με την πολιτική/κομματική προέλευσή τους. Οι δύο μεγαλύτερες πολιτικές ομάδες είναι το «Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα» (Χριστιανοδημοκράτες) μαζί με τους «Ευρωπαίους Δημοκράτες» (η ομάδα EPP-ED) και το «κόμμα των Ευρωπαίων Σοσιαλιστών» (ομάδα PES).

Αθήνα, 17 Απριλίου 2003, Σύνοδος Κορυφής της Ε.Ε. (επί πρωθυπουργίας Κώστα Σημίτη). Μια μέρα νωρίτερα, οι αρχηγοί των κρατών μελών υπέγραψαν τη διεύρυνση της Ε.Ε. σε εικοσιπέντε χώρες.

τεκτονικής, με τις τακτικές επιθεωρήσεις λεβήτων και εγκαταστάσεων κλιματισμού των κτηρίων κτλ. Πρόκειται για μια ευρωπαϊκή ρύθμιση που αποσκοπεί στον περιορισμό της εκπομπής διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα, το οποίο κατά κύριο λόγο ευθύνεται για την τρύπα του όζοντος και την υπερθέρμανση του πλανήτη. Όλα τα κράτη- μέλη είναι υποχρεωμένα να εφαρμόσουν τα μέτρα αυτά και να συμμορφωθούν έτσι σε μια ευρωπαϊκή πολιτική προστασίας του περιβάλλοντος.

Η διαδικασία λήψης αποφάσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση ορίζεται στις Συνθήκες της. Το **Συμβούλιο** είναι υπεύθυνο για τη **λήψη πολιτικών αποφάσεων** (π.χ. συντονισμός οικονομικής πολιτικής κρατών- μελών σε θέματα όπως η ανάπτυξη, η ανεργία, οι επενδύσεις). Οι αποφάσεις του Συμβουλίου λαμβάνονται με ψηφοφορία. Κάθε χώρα διαθέτει συγκεκριμένο αριθμό ψήφων στο Συμβούλιο ανάλογα με τον πληθυσμό της. Μια μεγάλη χώρα, όπως η Γερμανία, έχει περισσότερες ψήφους και επομένως μεγαλύτερη δύναμη στο Συμβούλιο, απ' ό,τι μια μικρή χώρα, όπως η Μάλτα. Στις μικρότερες χώρες όμως δίνονται επιπλέον ψήφοι, για να μην «καταπνίγεται» η γνώμη τους.

Οι περισσότερες αποφάσεις λαμβάνονται με **πλειοψηφία.** Για ορισμένα όμως ευαίσθητα ζητήματα, σε τομείς όπως η εξωτερική πολιτική και η πολιτική ασφάλειας, η φορολογία, το άσυλο, η μετανάστευση, απαιτείται **ομοφωνία**. Αυτό σημαίνει ότι στους τομείς αυτούς κάθε κράτος- μέλος έχει **δικαίωμα αρνησικυρίας (veto)**, μπορεί δηλαδή να μειοψηφίσει και να εμποδίσει τη λήψη της απόφασης.

Αρμόδιο για τη **θέσπιση** των **νόμων** της Ε.Ε. είναι, όπως είπαμε, το λεγόμενο **«θεσμικό τρίγωνο»** (Συμβούλιο, Επιτροπή, Ευρωκοινοβούλιο). Κάθε νομοθετική διαδικασία ξεκινά κατ'αρχάς με πρόταση της Επιτροπής, που είναι ο κινητήριος μοχλός του «θεσμικού τριγώνου». Η **Επιτροπή** είναι εκείνη που ***προτείνει*** νέα νομοθεσία, αλλά το **Κοινοβούλιο** και το **Συμβούλιο** είναι εκείνα που ***συναποφασίζουν***, εγκρίνουν δηλαδή και θεσπίζουν τους νόμους.

Στη διαδικασία συμμετέχουν συμβουλευτικά και άλλα θεσμικά όργανα και οργανισμοί. Έτσι, η Επιτροπή βρίσκεται σε συνεχή επαφή με ευρύ φάσμα ομάδων συμφερόντων, καθώς και με την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Ζητά επίσης τη γνώμη των εθνικών κοινοβουλίων και των εθνικών κυβερνήσεων.

9.4. Βασικές πολιτικές της Ε.Ε.

Η ευρωπαϊκή ενοποίηση βασίζεται στην ανάπτυξη κοινών πολιτικών. Οι κοινές πολιτικές περιλαμβάνουν αποφάσεις, κανόνες και ενέργειες που θεσπίζονται από τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. Τα

Οι **νομικές πράξεις που εκδίδουν τα όργανα της Ε.Ε.** είναι:
- Οι **Κανονισμοί** που ισχύουν άμεσα σε κάθε κράτος μέλος και δεσμεύουν τους πάντες (π.χ. Κανονισμός 2152/2003 για την παρακολούθηση των δασών και των περιβαλλοντικών αλληλεπιδράσεων στην Κοινότητα, Επίσημη Εφημερίδα ΕΕ L 324 της 11-12-2003).
- **Οδηγίες** που απευθύνονται προς τα κράτη- μέλη. Δεν ισχύουν άμεσα. Είναι δεσμευτικές όσον αφορά στον επιδιωκόμενο *στόχο* και τον *χρόνο* εφαρμογής τους, τα κράτη όμως μπορούν να επιλέξουν *τα μέσα*, με τα οποία θα ενσωματώσουν την ευρωπαϊκή νομοθεσία στην εσωτερική έννομη τάξη τους (π.χ. Οδηγία 2004/38 σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, ΕπίσημηΕφημερίδα L158 της30-04-2004).
- Οι **Αποφάσεις** είναι δεσμευτικές για τους αποδέκτες που αυτές ορίζουν, π.χ. για μια επιχείρηση.
- Οι **Συστάσεις** και οι **Γνώμες** δεν είναι δεσμευτικές και διατυπώνουν την επίσημη θέση της Ε.Ε. για συγκεκριμένο ζήτημα.

Η EUR-Lex (http://eur-lex.europa.eu) παρέχει άμεση δωρεάν πρόσβαση στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το σύστημα επιτρέπει στους χρήστες του διαδικτύου να συμβουλεύονται την Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και περιλαμβάνει, ειδικότερα, τις Συνθήκες, τη νομοθεσία, τη νομολογία και τις προπαρασκευαστικές πράξεις.

Η διαδικασία λήψης αποφάσεων στην Ε.Ε.
(Πηγή: © Ευρωπαϊκές Κοινότητες)

Η **συναπόφαση** είναι η διαδικασία που χρησιμοποιείται για τη θέσπιση των περισσότερων νόμων της Ένωσης. Η Επιτροπή

κράτη πρέπει να πειθαρχούν και να εφαρμόζουν τους κανόνες και τις ρυθμίσεις αυτές. Άλλωστε, τα ίδια τα κράτη- μέλη χρηματοδοτούν τις κοινές πολιτικές. Στη συνέχεια θα αναφερθούν ενδεικτικά κάποιες από τις σημαντικότερες πολιτικές της Ε.Ε.

α) Ενιαία Αγορά και Ο.Ν.Ε.

Αν και δεν το συνειδητοποιούμε πάντοτε, ο καθένας μας απολαμβάνει σήμερα τα οφέλη της **Ενιαίας Αγοράς**: πρόσβαση σε μεγάλο φάσμα καταναλωτικών αγαθών και προϊόντων, πολιτικές που προστατεύουν τον καταναλωτή και το περιβάλλον, εναρμόνιση των τεχνικών προδιαγραφών σε όλο και υψηλότερα επίπεδα για τα καταναλωτικά αγαθά. Οι πολίτες της Ε.Ε. μπορούν να αγοράζουν ελεύθερα και χωρίς ελέγχους στα σύνορα, σε οποιοδήποτε κράτος- μέλος, προϊόντα που προορίζονται για την ιδιωτική τους χρήση. Μπορούν επίσης να εγκατασταθούν σε οποιοδήποτε κράτος- μέλος, με μόνη προϋπόθεση να αποδείξουν ότι διαθέτουν τα μέσα διαβίωσης. Συνεπώς, η Ενιαία Αγορά εγγυάται **ελεύθερη κυκλοφορία ανθρώπων, εμπορευμάτων, κεφαλαίων, υπηρεσιών**.

Σκοπός της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (Ο.Ν.Ε.) είναι η αποτελεσματική ενοποίηση των οικονομιών των κρατών-μελών της Ε.Ε. Δεκατέσσερα κράτη- μέλη υιοθέτησαν το ενιαίο νόμισμα, το ευρώ, πραγματοποιώντας έτσι ένα ακόμη βήμα προς την ενοποίηση. Η Ελλάδα συμμετέχει στην Ο.Ν.Ε. από το 2001 και η Κύπρος από το 2008.

Το **ευρώ** παρέχει πλεονεκτήματα τόσο στους ιδιώτες όσο και στις επιχειρήσεις. Οι ιδιώτες εξοικονομούν χρήματα, εφόσον δεν είναι πλέον υποχρεωμένοι να προμηθεύονται συνάλλαγμα όταν ταξιδεύουν στο εσωτερικό της ζώνης του ευρώ. Οι καταναλωτές μπορούν να συγκρίνουν πιο εύκολα τις τιμές για τα ίδια προϊόντα σε διαφορετικές χώρες και έτσι προωθείται για παράδειγμα, ο ανταγωνισμός των τιμών, η προστασία των καταναλωτών κτλ. Ο επιχειρηματικός κόσμος αποκομίζει μεγάλα οφέλη, αφού οι υπόλοιπες χώρες δέχονται με μεγαλύτερη ευκολία τιμολόγια σε ευρώ σε σύγκριση με τα περισσότερα από τα προηγούμενα νομίσματα, γιατί έτσι μειώνουν τους συναλλαγματικούς κινδύνους.

β) Αγροτική πολιτική

Η **κοινή αγροτική πολιτική** ξεκίνησε το 1961 και υπήρξε η **πρώτη πραγματική κοινή πολιτική** της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Αποτέλεσε την προϋπόθεση για την υλοποίηση της κοινής αγοράς. Τα πρώτα έξι ιδρυτικά μέλη είχαν νωπές ακόμα τις αναμνήσεις από την πείνα και τις στερήσεις του Δευτέρου παγκόσμιου πολέμου. Οι αγρότες ήταν μια πολυπληθής οργανωμένη ομάδα με πολιτική επιρροή. Άλλωστε, η Κοινότητα παρήγαγε το 80% μόνο της συνολικής κατανάλωσής της. Στόχος, λοιπόν, ήταν η **αύξηση της παραγωγής**, ώστε να μειωθεί η εισαγωγή αγροτικών προϊόν-

στέλνει την πρόταση νομοθετικής πράξης στο Κονοβούλιο και το Συμβούλιο. Εκεί εξετάζεται και συζητείται δύο φορές διαδοχικά. Εάν το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο δεν συμφωνήσουν, η πράξη υποβάλλεται στη λεγόμενη επιτροπή συνδιαλλαγής που συγκροτείται από μέλη του Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου. Όταν η εν λόγω επιτροπή καταλήξει σε συμφωνία, το κείμενο επιστρέφει στο Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο που θεσπίζουν την πράξη ως νόμο. Η τελική συμφωνία των δύο θεσμικών οργάνων είναι απολύτως αναγκαία για την έγκριση του κειμένου. Η ευρωπαϊκή νομοθεσία δημοσιεύεται στην Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε.
http://www.europarl.europa.eu

Ποιος εργάζεται για τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα;
Οι μόνιμοι υπάλληλοι που εργάζονται για τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. προέρχονται απ'όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε. και μερικές φορές και από άλλα κράτη και είναι πολυάριθμοι (π.χ. στην Επιτροπή απασχολούνται περίπου 24.000 υπάλληλοι). Καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων: από τους αρμόδιους για τη χάραξη πολιτικής μέχρι τους διαχειριστές και τους οικονομολόγους, τους δικηγόρους, τους γλωσσολόγους, τους γραμματείς καθώς και το προσωπικό τεχνικής υποστήριξης. Για να γίνει κανείς μόνιμος υπάλληλος της Ε.Ε., πρέπει να επιτύχει σε διαγωνισμό με πολύ

των. Για τα βασικότερα αγροτικά προϊόντα (π.χ. δημητριακά, κρέας, γάλα) ορίστηκαν κατώτατες τιμές. Στα εισαγόμενα (εκτός κοινής αγοράς) προϊόντα επιβλήθηκαν φόροι για να μην πωλούνται φθηνότερα από τα κοινοτικά. Οι εξαγωγές επιδοτούνταν από την Κοινότητα. Οι αγρότες είχαν, έτσι, ένα εγγυημένο εισόδημα.

Τις επόμενες δεκαετίες, οι πρόοδοι στην τεχνολογία και τη χημεία οδήγησαν σε αύξηση της γεωργικής παραγωγής. Η ευρωπαϊκή γεωργία παρήγαγε όλο και περισσότερο, χωρίς να λαμβάνεται όμως υπόψη η ζήτηση της αγοράς. Το 1988 ο βαθμός αυτάρκειας της Κοινότητας έφτασε το 120%, υπήρχε δηλαδή μεγάλο **πλεόνασμα.** Η Κοινότητα προχώρησε σε μεταρρυθμίσεις για να περιορίσει την υπερπαραγωγή. Ορίστηκαν όρια στην παραγωγή, μειώθηκαν οι κατώτατες εγγυημένες τιμές και οι επιδοτήσεις.

Σήμερα, οι επιδοτήσεις από την Ε.Ε. δίνονται πλέον σε γεωργούς που δέχονται να παράγουν λιγότερο με βιολογικές όμως μεθόδους καλλιέργειας. Οι αγρότες είναι **υποχρεωμένοι** να **συμμορφώνονται** με **πρότυπα** που θεσπίζει η Ε.Ε. σχετικά με την ασφάλεια των τροφίμων, την υγεία των ζώων και των φυτών, την καλή μεταχείριση των ζώων, καθώς και τη διατήρηση των παραδοσιακών αγροτικών τοπίων και της άγριας χλωρίδας και πανίδας. Η ευρωπαϊκή αγροτική παραγωγή προσαρμόζεται στους όρους της παγκόσμιας αγοράς. Η κοινή αγροτική πολιτική έχει πλέον ως στόχο να κάνει την ευρωπαϊκή γεωργία και κτηνοτροφία **ανταγωνιστικές, ποιοτικές** ικανές να προσαρμόζονται στις περιβαλλοντικές ανάγκες αλλά και στις εξελίξεις της διεθνούς αγοράς.

γ) Περιβάλλον

Η προστασία του περιβάλλοντος έχει ζωτική σημασία για τον άνθρωπο, τη φύση, για το σύνολο της ζωής στον πλανήτη Γη. Η ρύπανση του περιβάλλοντος σήμερα δεν γνωρίζει σύνορα. Πρόκειται για ένα πρόβλημα παγκόσμιο. Αποτελεσματική αντιμετώπισή του μπορεί να γίνει μόνο στο πλαίσιο μιας υπερεθνικής συνεργασίας. Στόχος της Ε.Ε. είναι να συνδυάσει την οικονομική ανάπτυξη με την προστασία του περιβάλλοντος και την **αειφόρο ανάπτυξη**, την ανάπτυξη δηλαδή που δεν εξαντλεί τους φυσικούς πόρους του πλανήτη και διαφυλάσσει την ικανότητα της γης να υποστηρίζει τη ζωή σε όλη της την ποικιλομορφία.

Ένα εξαιρετικά επείγον περιβαλλοντικό ζήτημα με ήδη ορατές δραματικές επιπτώσεις στη ζωή όλων μας, είναι **η αλλαγή του κλίματος**. Η Ε.Ε. υπέγραψε το Πρωτόκολλο του Κιότο για τις Κλιματικές Αλλαγές που αποσκοπεί στη *«σταθεροποίηση των συγκεντρώσεων των αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα, σε επίπεδα τέτοια ώστε να προληφθούν επικίνδυνες επιπτώσεις στο κλίμα από τις ανθρώπινες δραστηριότητες»*. Στο πλαίσιο αυτό, εγκαινιάστηκε μια εκστρατεία για τη **μείωση εκπομπών των «αερίων**

ανταγωνιστικά κριτήρια. Από τον Ιανουάριο 2003, οι διαγωνισμοί αυτοί οργανώνονται σε κεντρικό επίπεδο από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Επιλογής Προσωπικού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (EPSO): http://europa.eu.int/epso. Απαραίτητο προσόν για κάποιον που επιδιώκει αυτή την καριέρα, είναι η γνώση ξένων γλωσσών...(Πηγή: © Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 2006)

Ελληνικό κέρμα των 2 ευρώ με παράσταση του μύθου της Ευρώπης με τον ταύρο.

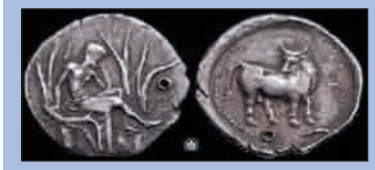

Αντίγραφο αρχαίου νομίσματος με παράσταση του μύθου της Ευρώπης με τον ταύρο

Κοινή αγροτική πολιτική:
Η Ε.Ε. προωθεί την παραγωγή ποιοτικών - και διεθνώς ανταγωνιστικών – τροφίμων, ενισχύοντας την καινοτομία στους τομείς της γεωργίας και της μεταποίησης ειδών διατροφής. Καθιέρωσε, επίσης, τρεις ειδικές σημάνσεις που αφορούν φημισμένα τρόφιμα με σαφή γεωγραφικό δεσμό προς συγκεκριμένη περιοχή της Ε.Ε., τρόφιμα που παράγονται με παραδοσιακά συστατικά ή με παραδοσιακές μεθόδους, καθώς και μια σήμανση για τα βιολογικά προϊόντα:
Συγκεκριμένα οι σημάνσεις αυτές είναι:

- Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης (Π.Ο.Π.) και Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη (Π.Γ.Ε.).
- Ειδικό Παραδοσιακό Προϊόν Εγγυημένο (Ε.Π.Π.Ε.).
- Βιολογική σήμανση.

θερμοκηπίου» που ευθύνονται για την υπερθέρμανση του πλανήτη. Ένα τέτοιο αέριο είναι και το διοξείδιο του άνθρακα (CO2). Έτσι, η Ε.Ε. δεσμεύθηκε να δράσει για την καταστολή της αύξησης των εκπομπών CO2. Η αλλαγή του κλίματος είναι ένα παγκόσμιο πρόβλημα, όμως καθένας από εμάς έχει τη δύναμη να συνεισφέρει στη λύση του.

δ) Χώρος ελευθερίας, δικαιοσύνης και ασφάλειας

Οι Ευρωπαίοι πολίτες έχουν το δικαίωμα να ζουν και να μετακινούνται ελεύθερα οπουδήποτε στην Ε.Ε. Η ελευθερία ωστόσο αυτή χάνει την αποτελεσματικότητά της, αν οι πολίτες δεν μπορούν να ζουν με ασφάλεια, χωρίς φόβο αυθαίρετης καταδίωξης ή άσκησης βίας, ή χωρίς ισότιμη πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε οποιαδήποτε χώρα της Ε.Ε. κι αν βρίσκονται. Για τον λόγο αυτό οι χώρες της Ε.Ε. συνεργάζονται για να αντιμετωπίσουν τη διεθνή εγκληματικότητα.

Με τη **Συνθήκη του Σένγκεν** (Schengen) του 1985, δημιουργήθηκε ένας **χώρος χωρίς εσωτερικά σύνορα**. Για να εισέλθουν οι πολίτες της Ε.Ε. στον «χώρο Schengen», χρειάζονται απλώς δελτίο ταυτότητας ή διαβατήριο, χωρίς άλλους ελέγχους ή διατυπώσεις. Τον χώρο Schengen αποτελούν 13 χώρες της Ε.Ε. (Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες, Προτογαλία, Ισπανία και Σουηδία) και, από το 2001, η Ισλανδία και η Νορβηγία.

Προκειμένου να καταπολεμηθεί η εγκληματικότητα μέσα στον χώρο αυτό, δημιουργήθηκε μια ηλεκτρονική βάση δεδομένων, το σύστημα πληροφόρησης Schengen (SIS), που παρέχει στις αστυνομικές αρχές τη δυνατότητα να ανταλλάσσουν πληροφορίες για καταζητούμενα άτομα, αλλά και κλεμμένα περιουσιακά στοιχεία, όπως για παράδειγμα αυτοκίνητα ή έργα τέχνης. Άλλωστε, οι ευρωπαϊκές αστυνομικές δυνάμεις συνεργάζονται στα πλαίσια της λεγόμενης **Europol**. Πρόκειται για ένα κέντρο συντονισμού με έδρα τη Χάγη, όπου με τη βοήθεια ισχυρών ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων, συγκεντρώνονται, αναλύονται και παρέχονται πληροφορίες για εγκληματικές ενέργειες. Η Europol καλύπτει ένα ευρύ φάσμα εγκληματικών δραστηριοτήτων, όπως διακίνηση ναρκωτικών, εμπόριο κλεμμένων αυτοκινήτων, εμπόριο ανθρώπων, λαθρεμπόριο, τρομοκρατία, παραχάραξη του ευρώ.

Μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. υπάρχει **«διασυνοριακή δικαστική συνεργασία»**, κυρίως σε διαφορές σχετικές με το διαζύγιο και την επιμέλεια παιδιών από γονείς που προέρχονται από διαφορετικά κράτη- μέλη. Αυτό σημαίνει ότι οι αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων, για παράδειγμα ως προς τη ρύθμιση της επιμέλειας και της γονικής μέριμνας, γίνονται αμοιβαία σεβαστές σε όλα τα κράτη- μέλη, προκειμένου να διαφυλαχθεί η ομαλότητα στη ζωή κυρίως των παιδιών διαζευγμένων γονέων.

Η Ε.Ε. προωθεί τη βιολογική γεωργία μέσω ενός σχεδίου δράσης για τα βιολογικά τρόφιμα και τις βιοκαλλιέργειες. Στα πλαίσια αυτά, καθιερώθηκε ένα βιολογικό σήμα «EU Organic» («Ε.Ε. Βιολογικό») που διατίθεται σε αγρότες και παραγωγούς, εφόσον τα προϊόντα τους πληρούν κάποιες προϋποθέσεις (π.χ. το 90% τουλάχιστον των συστατικών του προϊόντος έχει παραχθεί βιολογικά, έχουν τηρηθεί όλοι οι προβλεπόμενοι έλεγχοι κτλ.).

Πηγή: ©Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 2005

Εκστρατεία για το περιβάλλον: «Πάρτε την κατάσταση στα χέρια σας!»

Στον αγώνα κατά των κλιματικών αλλαγών πρέπει να συμβάλουν όλοι οι φορείς της κοινωνίας και όλοι οι πολίτες. Με την εκστρατεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής **«Η αλλαγή του κλίματος εξαρτάται από εσάς»**, επιδιώκεται η ευαισθητοποίηση των πολιτών για τις κλιματικές αλλαγές, που συνιστούν μια από τις σοβαρότερες περιβαλλοντικές απειλές της εποχής μας. Εάν όλοι μας εφαρμόσουμε μικρές αλλαγές στην καθημερινή μας ζωή, μπορούμε να επιτύχουμε μια σημαντική μείωση των εκπομπών αεριών του θερμοκηπίου και να εκτονώσουμε σε κάποιο βαθμό την πίεση που δέχεται το κλιματικό σύστημα του πλανήτη μας. Σε πολλές περιπτώσεις, οι αλλαγές αυτές θα βοηθήσουν τα νοικοκυριά να μειώσουν και τα έξοδά τους. Για την εκστρατεία διατίθεται ένα εγχειρίδιο για μαθητές **«Το Βιβλίο των νέων της Ευρώπης: Μάθε να επιλέγεις»**, το οποίο περιλαμβάνει ένα κεφάλαιο για τις κλιματικές αλλαγές. Μελετήστε το στην τάξη και υπογράψτε μια δέσμευση για τη μείωση των εκπομπών CO2, υιοθετώντας μέτρα που εφαρμόζονται στην καθημερινή

9.5. Πολιτική ενοποίηση – Ο Ευρωπαίος πολίτης

Σήμερα, μισό αιώνα μετά, οι προκλήσεις της εποχής είναι διαφορετικές από εκείνες του μεταπολεμικού κόσμου που οδήγησαν στην ίδρυση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων: υπερθέρμανση του πλανήτη, τρομοκρατία, εξάπλωση επιδημιών, τεράστιες ανισότητες μεταξύ πλούσιων και φτωχών περιοχών στη γη, που οδηγούν σε κύματα μετανάστευσης. Φιλοδοξία της Ε.Ε. είναι πλέον να μην εμφανίζεται στο διεθνές περιβάλλον ως «οικονομικός γίγαντας αλλά πολιτικός νάνος». Η οικονομική και νομισματική ένωση είναι ο «μοχλός» για τη μετάβαση στην **πολιτική ενοποίηση**. Προς αυτή την κατεύθυνση αναπτύσσονται λοιπόν νέες δράσεις και πολιτικές σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως για παράδειγμα η δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης και η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (Κ.Ε.Π.Π.Α.). **Με την πορεία προς την πολιτική ενοποίηση η Ε.Ε. επιδιώκει να μετατρέψει την οικονομική της δύναμη σε πολιτική επιρροή.**

Όλο και περισσότεροι Ευρωπαίοι πολίτες απολαμβάνουν την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων εντός της Ε.Ε., περνούν τις διακοπές τους σε κάποια άλλη ευρωπαϊκή χώρα, πηγαίνουν στο εξωτερικό για να σπουδάσουν ή για να εργαστούν, μαθαίνουν μία τουλάχιστον ευρωπαϊκή γλώσσα εκτός από τη δική τους. Όλο και περισσότερο, οι πολίτες των κρατών- μελών της Ε.Ε. νιώθουν ότι είναι και Ευρωπαίοι πολίτες.

Η ιδιότητα του πολίτη όμως είναι άμεσα συνυφασμένη με την ένταξη σε ένα κράτος. Θυμηθείτε την αρχαία πόλη - κράτος, αλλά και τα παραδοσιακά κράτη – έθνη, όπως διαμορφώθηκαν στην Ευρώπη.

Παρά το γεγονός ότι η Ε.Ε. δεν είναι κράτος, αλλά ένωση κρατών, οι πολίτες των κρατών – μελών της, και μόνον αυτοί, φέρουν την ιδιότητα του Ευρωπαίου πολίτη. Πόσο χειροπιαστή όμως μπορεί να είναι η ιδιότητα του ευρωπαίου πολίτη μέσα στο πλαίσιο του πολυεθνικού και πολυπολιτισμικού μωσαϊκού που αποτελεί την Ε.Ε.;

Διαφορετικοί λαοί, πολιτισμοί, παραδόσεις, γλώσσες, μια ατέλειωτη πολυμορφία. Υπάρχουν τόσα στοιχεία που διαφοροποιούν τον ένα Ευρωπαίο από τον άλλο, για παράδειγμα τον Γάλλο από τον Γερμανό. Υπάρχουν όμως και πολλά που τους ενώνουν και τους κάνουν «διακριτούς» από τον υπόλοιπο κόσμο. Πρόκειται για τις **κοινές αξίες της ευρωπαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς: τη δημοκρατία, την ελευθερία, την κοινωνική δικαιοσύνη**.

Η Ε.Ε. προασπίζεται τις αξίες αυτές. Προωθεί τη συνεργασία μεταξύ των λαών της Ευρώπης, επιδιώκοντας την ενότητα και τη συνοχή τους με σεβασμό στην πολυμορφία τους. Ακριβώς αυτό σας ζωή. Ακολουθούν μερικές ιδέες:

•*Αναζητείτε τα προϊόντα που φέρουν το λογότυπο με το λουλούδι, της Ευρωπαϊκής οικολογικής ετικέτας (Eco-label).*

•*Φυτέψτε ένα δέντρο. Ένα μετρίου μεγέθους δέντρο απορροφά περίπου 6 κιλά CO2 κάθε χρόνο, δηλαδή περίπου 250 κιλά CO2 σε διάστημα 40 ετών.*

•*Πριν εκτυπώσετε ένα έγγραφο ή ένα ηλεκτρονικό μήνυμα, αναλογιστείτε εάν αυτό είναι πράγματι απαραίτητο και πάντως εκτυπώστε και στις δύο όψεις του χαρτιού. Ένας Ευρωπαίος πολίτης χρησιμοποιεί περίπου 20 κιλά χαρτί το μήνα!*

•*ΡΥΘΜΙΣΕ ΤΟ ΘΕΡΜΟΣΤΑΤΗ! ΚΛΕΙΣΕ ΤΟΝ ΔΙΑΚΟΠΤΗ! ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΕ! ΠΕΡΠΑΤΑ!*

Πηγή: http://ec.europa.eu/environment/climat/campaign/schools_el.htm

Εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση

Η Ε.Ε. αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στο ανθρώπινο δυναμικό και την κατάρτισή του. Η εκπαίδευση, η διά βίου κατάρτιση, η εκμάθηση ξένων γλωσσών, η απόκτηση τεχνολογικών δεξιοτήτων αποτελούν προτεραιότητες που προωθούνται με την εφαρμογή ποικίλων προγραμμάτων, όπως π.χ. τα ακόλουθα:

•Το **Comenius** για τη συνεργασία μεταξύ σχολείων – μαθητών και εκπαιδευτικών που διδάσκουν σε αυτά. Το πρόγραμμα έχει στόχο τη συμμετοχή τριών εκατομμυρίων μαθητών μεταξύ του 2007 και του 2013.

•**Το Leonardo da Vinci** για την επαγγελματική κατάρτιση και ιδίως την πρόσληψη νέων εργαζομένων από επιχειρήσεις εκτός της χώρας τους. Καταρτίζει επίσης, σχέδια συνεργασίας που συνδέουν τα ιδρύματα επαγγελματικής κατάρτισης με τις επιχειρήσεις. Στόχος του είναι η επίτευξη 80.000 προσλήψεων ετησίως έως το 2013.

•Το **Erasmus** για την κινητικότητα των σπουδαστών και τη συ-

είναι και το σύνθημά της: **«Ενότητα στην πολυμορφία»**. Η Ε.Ε. δεν καταργεί ούτε υποκαθιστά τις εθνικές ταυτότητες. Αντίθετα, τις συμπληρώνει και τις εμβαθύνει.

Ενεργώντας προς την κατεύθυνση αυτή, η Συνθήκη του Μάαστριχτ 1992 θέσπισε την **ευρωπαϊκή ιθαγένεια**. Πρόκειται για την ιδιότητα κάθε πολίτη των κρατών- μελών να είναι και πολίτης της Ε.Ε., να ανήκει στον **ευρωπαϊκό δήμο**, στην ευρύτερη δηλαδή κοινότητα των Ευρωπαίων πολιτών. Η ευρωπαϊκή ιθαγένεια συμπληρώνει, δεν υποκαθιστά, ούτε βέβαια καταργεί την εθνική ιθαγένεια, γιατί χωρίς αυτή δεν μπορεί καν να υπάρξει. Έτσι, για παράδειγμα κάθε Έλληνας πολίτης, είναι ταυτόχρονα και Ευρωπαίος πολίτης. (Τη δυνατότητα να είναι και Ευρωπαίος πολίτης την έχει, επειδή είναι Έλληνας πολίτης, δηλ. πολίτης ενός κράτους-μέλους της Ε.Ε.).

Η θέσπιση της ευρωπαϊκής ιθαγένειας δείχνει την πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση: **από τον «πολίτη της αγοράς», δικαιούχο των οικονομικών ελευθεριών, πορευόμαστε στον ενεργό Ευρωπαίο πολίτη, φορέα *θεμελιωδών δικαιωμάτων*.**

Η πορεία προς την πολιτική ενοποίηση περνάει, όμως, σε μεγάλο βαθμό απαρατήρητη από τους πολίτες της. Οι Ευρωπαίοι πολίτες νιώθουν συχνά αποξενωμένοι από τη λήψη κρίσιμων αποφάσεων που ρυθμίζουν καίριους τομείς της ζωής τους. Με την Ε.Ε. νιώθουν ότι η άσκηση της εξουσίας απομακρύνεται ακόμα περισσότερο και ανατίθεται σε απομακρυσμένα όργανα, μακριά στις Βρυξέλλες, σε μια διοικητική μηχανή στελεχωμένη με τεχνοκράτες που ελάχιστη επαφή έχουν με τα προβλήματα της καθημερινότητας. Είναι, όμως, τελικά εφικτή η πραγματική ενοποίηση της Ευρώπης χωρίς ευρωπαϊκή σταθερότητα και συνοχή; Πώς μπορούν να εξισορροπηθούν οι σχέσεις μεταξύ μεγάλων και ισχυρών κρατών- μελών από τη μια, και μικρών και αδύναμων από την άλλη; Πόσο αυτό είναι εφικτό, ενόψει μάλιστα και της περαιτέρω διεύρυνσης της Ε.Ε.;

Οι ευρωπαίοι πολιτικοί ηγέτες βρίσκονται πλέον συχνά αντιμέτωποι με μια αντιφατική κατάσταση. Αφενός, οι ευρωπαίοι πολίτες απαιτούν από αυτούς την επίλυση των μείζονων προβλημάτων που ταλαιπωρούν τις ευρωπαϊκές κοινωνίες, αφετέρου, αποδεικνύεται σαφώς ότι οι πολίτες αυτοί εμπιστεύονται ολοένα και λιγότερο τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα αλλά και τις ευρωπαϊκές πολιτικές. Πρόκειται για ένα **έλλειμμα εμπιστοσύνης** που οδηγεί τελικά τους πολίτες σε μια **επικίνδυνη αδιαφορία.**

Άλλωστε, το κοινοτικό σύστημα αξιολογείται από τους πολίτες ως δυσνόητο και πολύπλοκο. Τα χαρακτηριστικά αυτά το καθιστούν δυσκίνητο να εφαρμόσει τις πολιτικές εκείνες που θα δημιουργούσαν όλες τις κατάλληλες συνθήκες ευημερίας και δημοκρατίας για τους ευρωπαίους πολίτες στο πλαίσιο της Ευρω-

νεργασία μεταξύ των πανεπιστημίων. Περίπου 150.000 φοιτητές ετησίως σπουδάζουν στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος. Το Erasmus είναι το μεγαλύτερο πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών στον κόσμο. Το 2007 γιόρτασε την 20η του επέτειο. Από το 1987 που ξεκίνησε το πρόγραμμα, πάνω από ένα εκατομμύριο φοιτητές βίωσαν τη συναρπαστική εμπειρία που προσφέρει: προωθεί το διαπολιτισμικό διάλογο, ενθαρρύνει τους νέους να σκέφτονται «ευρωπαϊκά» και να είναι «κινητικοί» τόσο στη διάρκεια των σπουδών τους, όσο και όταν μπουν στην αγορά εργασίας. Το Erasmus δεν καλύπτει μόνο την κινητικότητα των φοιτητών, αλλά ενθαρρύνει και την κινητικότητα των καθηγητών στην Ευρώπη. Ανακαλύψτε περισσότερα στην ηλεκτρονική διεύθυνση http: //ec.europa.eu/education/news/erasmus20_en.html

•Η δράση **'eTwinning'**
Οι σχολικές συνεργασίες στην Ευρώπη είναι μία αυξανόμενη κοινή πρακτική που αποκτά ευρεία αναγνώριση. Το eTwinning έχει ως στόχο τη διασύνδεση των σχολείων της Ευρώπης και αποτελεί από τον Σεπτέμβριο του 2004 μία από τις πολλές δράσεις του προγράμματος eLearning της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Μέσω του eTwinning, σχολεία των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και της Νορβηγίας, της Ισλανδίας, και προσφάτως της Βουλγαρίας, θα υποστηριχτούν στην «αδελφοποίηση» μέσω του διαδικτύου.
http://etwinning.sch.gr

παϊκής Ένωσης.

Οι πολίτες προσδοκούν από την Ευρωπαϊκή Ένωση να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στις προκλήσεις, αλλά και τα προβλήματα της παγκοσμιοποίησης και να αναδειχθεί σε δυναμικό παράγοντα διαχείρισης της διεθνούς ασφάλειας και ιδιαίτερα των περιφερειακών συγκρούσεων.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση χρειάζεται επειγόντως την καθιέρωση ενός συστήματος **πολυεπίπεδης δημοκρατικής διακυβέρνησης**, που σημαίνει και την πλήρη εφαρμογή της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου σε όλα τα επίπεδα άσκησης εξουσίας, δηλαδή *ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό*. **Η ευρωπαϊκή διακυβέρνηση** πρέπει να είναι πρωτίστως **χρηστή**, να θεμελιώνεται δηλαδή πάνω σε συγκεκριμένες **αρχές**, όπως είναι:

•Η **διαφάνεια** (αναφορικά με τη λειτουργία των κοινοτικών οργάνων και τη σχέση τους με τα κράτη- μέλη).

•Η **συμμετοχή** (αναφορικά με την ποιότητα, τη σχετικότητα και την αποτελεσματικότητα που πρέπει να διακρίνουν τις ευρωπαϊκές πολιτικές και που πρέπει κατά συνέπεια, να διασφαλίζουν την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή των πολιτών, από τη χάραξη ως την εφαρμογή αυτών των πολιτικών).

•Η **λογοδοσία** (προκειμένου να είναι σαφείς οι ρόλοι και οι ευθύνες όσων εμπλέκονται στις νομοθετικές και εκτελεστικές διαδικασίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης).

•Η **αποτελεσματικότητα** (σαφείς πολιτικοί στόχοι, αξιολόγηση επιπτώσεων με βάση την παλαιότερη εμπειρία) και η **συνοχή** (μεταξύ πολιτικής και δράσης).

Τα θέματα αυτά αποτελούν αντικείμενο επίκαιρης διαπραγμάτευσης μεταξύ των κρατών – μελών. *«Δεν δημιουργούμε συμμαχίες κρατών, ενώνουμε ανθρώπους»*, έλεγε ο Ζαν Μονέ. Οι ευρωπαίοι πολίτες έχουν τον τελευταίο λόγο. Η δυνατή, ενωμένη Ευρώπη μόνο με τη συναίνεση των πολιτών της μπορεί να οικοδομηθεί. **Το κλειδί για τη διαμόρφωση ευρωπαϊκής πολιτικής ταυτότητας είμαστε εμείς, οι Ευρωπαίοι πολίτες.**

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,
Στρασβούργο
Ενημερωθείτε και για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Νέων
(http://pacific.jour.auth.gr)

Η **ευρωπαϊκή ιθαγένεια** καθιστά τον Ευρωπαίο πολίτη ικανό να προωθεί τα δημοκρατικά του αιτήματα προς, και μέσω, των ευρωπαϊκών θεσμών. Του παρέχει μεγαλύτερη ελευθερία, περισσότερες επιλογές και δικαιώματα:

• την ελευθερία να επιλέξει τη χώρα της Ε.Ε., όπου θέλει να εγκατασταθεί, να εργαστεί, **να αναπτύξει επιχειρηματική δραστηριότητα, να συνταξιοδοτηθεί.**

• την ελευθερία να **κυκλοφορεί** χωρίς συνοριακούς και τελωνειακούς ελέγχους σεόλη την επικράτεια της Ε.Ε.

• το δικαίωμα σε **ιατροφαρμακευτική περίθαλψη**, αν αρρωστήσει ή του συμβεί ατύχημα σε άλλη χώρα της Ε.Ε. από τη δική του.

• το δικαίωμα να **εκλέγει ευρωβουλευτές, ή να εκλέγεται ο ίδιος**, καθώς και να εκλέγει τις **τοπικές αρχές** στο κράτος μέλος διαμονής του.

• το δικαίωμα στη λεγόμενη **διπλωματική και προξενική προστασία**. Αυτό σημαίνει, ότι, όταν π.χ. ένας Έλληνας πολίτης ταξιδεύει σε χώρα εκτός Ε.Ε., όπου δεν υπάρχει ελληνική πρεσβεία, υπάρχει όμως πρεσβεία άλλου κράτους μέλους της Ε.Ε., μπορεί, για οποιοδήποτε πρόβλημα αντιμετωπίσει (αν χάσει π.χ. το διαβατήριό του), να απευθυνθεί στην πρεσβεία αυτή, όπου θα τύχει ισότιμης μεταχείρισης με οποιονδήποτε πολίτη υπήκοου του κράτους μέλους.

• το δικαίωμα να μπορεί **να επικαλεσθεί ενώπιον των δικαστηρίων της χώρας του** την ισχύ και την εφαρμογή του Κοινοτικού Δικαίου. Επίσης, αν θεωρεί ότι αδικείται από κάποια απόφαση κοινοτικού οργάνου, μπορεί

να προσφύγει στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ή στον Ευρωπαίο Διαμεσολαβητή. Μπορεί επίσης, να καταθέσει ανέξοδα καταγγελία ενώπιον της Επιτροπής ή του Ευρωκοινοβουλίου.

Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων αποτελεί διατύπωση των δικαιωμάτων του ευρωπαίου πολίτη που εγκρίθηκαν επίσημα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας το Δεκέμβριο του 2000. **Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων** συμβάλλει στην ανάπτυξη της έννοιας του πολίτη της Ένωσης, καθώς και στη δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Ειδικότερα, κατοχυρώνονται δικαιώματα που αφορούν την **αξιοπρέπεια, την ελευθερία, την ισότητα, την αλληλεγγύη, την ιθαγένεια, τη δικαιοσύνη.**
Πηγή: http://www.europa.eu/abc/12lessons/index9_el.htm

Στις 13 Δεκεμβρίου 2007 υπεγράφη στη Λισσαβώνα από τους αντιπροσώπους των 27 κρατών μελών η Συνθήκη της Λισσαβώνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση.
Με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας θα ενισχυθεί ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αλλά και των εθνικών αντιπροσωπειών. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα να ενισχυθεί η δημοκρατική νομιμότητα και η αποτελεσματικότητα των ευρωπαϊκών οργάνων. Με ελάχιστες εξαιρέσεις όλη η ευρωπαϊκή νομοθεσία «θα υποβάλλεται στην έγκριση, με ίσους όρους, του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου», ενώ τα εθνικά Κοινοβούλια θα έχουν το δικαίωμα «να απαιτήσουν επανεξέταση μιας πρότασης αν κατά την άποψή τους αυτή δεν σέβεται την αρχή της επικουρικότητας».
Όσον αφορά τα δικαιώματα των Ευρωπαίων πολιτών, αυτά θα ενισχυθούν λόγω του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. που δεσμεύει νομικά τα κράτη – μέλη. Παράλληλα η Συνθήκη της Λισσαβώνας καθιερώνει το «δικαίωμα πρωτοβουλίας των πολιτών», σύμφωνα με το οποίο αν συγκεντρωθούν υπογραφές τουλάχιστον ενός εκατομμυρίου Ευρωπαίων πολιτών, τότε αυτοί οι πολίτες θα έχουν το δικαίωμα να υποβάλουν προτάσεις επί θεμάτων που κρίνουν ότι απαιτείται νομική πράξη της Ε.Ε.
Στο θέμα της αποτελεσματικότητας των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε., το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σε πολλούς τομείς θα παίρνει αποφάσεις με ειδική πλειοψηφία και όχι μόνο με ομοφωνία, όπως γίνεται μέχρι τώρα (θα καταργηθεί επομένως η δυνατότητα προβολής veto). Επιπλέον, καταργείται η εκ περιτροπής εξάμηνη προεδρία και στη θέση της θα εκλέγεται πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου με θητεία δυόμισι ετών.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ:

Α/ Δίπλα σε καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις σημειώστε Σ, αν τη θεωρείτε σωστή, Λ, αν τη θεωρείτε λανθασμένη. Αν θεωρείτε την πρόταση λανθασμένη, διατυπώστε τη ξανά σωστά:

1. ___Η πρώτη Ευρωπαϊκή Κοινότητα που ιδρύθηκε το 1951 ήταν η Ε.Ο.Κ.

2. ___Η Ε.Ε. λειτουργεί με βάση την αρχή της επικουρικότητας, παρεμβαίνει δηλαδή στη ρύθμιση μιας πολιτικής π.χ. περιβαλλοντικής, μόνον εφόσον κριθεί ότι η δράση σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι καταλληλότερη και αποτελεσματικότερη απ'ό,τι σε εθνικό.

3. ___Όλα τα κράτη- μέλη της Ε.Ε. συμμετέχουν στην Ο.Ν.Ε. και υιοθέτησαν το ενιαίο νόμισμα, το ευρώ.

4. ___Για να εισέλθει ένας πολίτης της Ε.Ε. στον «χώρο Σένγκεν» χρειάζεται να ακολουθήσει ορισμένες διατυπώσεις.

5. ___Η πολιτική ενοποίηση περιλαμβάνει εκτός από την οικονομική σύγκλιση των κρατών- μελών της Ε.Ε. και την υιοθέτηση πολιτικών, όπως η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (Κ.Ε.Π.Π.Α.) που θα βοηθήσουν την Ε.Ε. να μετατρέψει την οικονομική της δύναμη και σε αντίστοιχη πολιτική επιρροή.

6. ___Ο πολίτης που αποκτά την ευρωπαϊκή ιθαγένεια, χάνει αυτομάτως την εθνική του ιθαγένεια.

Β/ Συμπληρώστε τις παρακάτω ελλιπείς προτάσεις:

1. Η Ελλάδα έγινε μέλος της Ε.Ο.Κ. το…..α) 1961, β) 1971, γ) 1981, δ) 1991.

2. Πώς ενεργεί στην πράξη η Ε.Ε.;

α) εκδίδοντας υπουργικές αποφάσεις, β) επιβάλλοντας πρόστιμα σε όσα κράτη- μέλη δε συμφωνούν με τις αποφάσεις της, γ) μετά από συνεννόηση των αρχηγών των κρατών- μελών με τα θεσμικά της όργανα, δ) θεσπίζοντας κανόνες δικαίου.

3. Η ενιαία αγορά εγγυάται....

α) την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ευρωπαίων πολιτών β) τη δημοκρατική λειτουργία των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε., γ) τον δημοσιονομικό έλεγχο, δ) τη ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, εμπορευμάτων, κεφαλαίων, υπηρεσιών.

4. Η ευρωπαϊκή ιθαγένεια παρέχει, μεταξύ άλλων, στον ευρωπαίο πολίτη…

α) ενιαίο σταθερό νόμισμα, το ευρώ, β) διασυνοριακή δικαστική συνεργασία, γ) διπλωματική και προξενική προστασία, δ) όλα τα παραπάνω.

Γ/ **«Μια πριγκίπισσα που ήλθε από την Ασία μαζί με έναν θεό»**

«…Πάντως γεννήθηκε ένας μύθος. Στην Τύρο, στα ασιατικά παράλια της Μεσογείου (σήμερα στον Λίβανο), υπήρχε μια πριγκίπισσα που ονομαζόταν Ευρώπη. Ήταν κόρη του βασιλιά Αγήνορα. Μια νύχτα είδε ένα όνειρο: δύο περιοχές, με τη μορφή δύο γυναικών, τσακώνονταν γι'αυτήν. Η μία, η «γη της Ασίας», ήθελε να την κρατήσει, η άλλη, η «απέναντι γη», ήθελε, με τη διαταγή του βασιλιά των θεών Δία, να τη μεταφέρει από τη θάλασσα. Η πριγκίπισσα ξύπνησε και πήγε να μαζέψει λουλούδια στην όχθη της θάλασσας. Τότε ένας δυνατός αλλά γλυκός ταύρος βγήκε από τα νερά και ανάγκασε την πριγκίπισσα να καθήσει πάνω στη ράχη του. Μετά πέταξε και της αποκάλυψε ότι είναι ο Δίας μεταμορφωμένος σε ζώο. Τη μετέφερε στην Κρήτη, ενώθηκε μαζί της και την έκανε «μητέρα ευγενικών γιων»: του Μίνωα, βασιλιά της Κνωσού, του Σαρπηδόνα, βασιλιά της Λυκίας, και του Ραδάμανθη, γνωστού για τη σοφία και τη δικαιοσύνη του».

JACQUES LE GOFF, *Η Ευρώπη. Μια αφήγηση για παιδιά και νέους*, Μτφρ. Β. Τσοκόπουλος, Αθήνα 1997.

Γράψτε στον πίνακα τα στοιχεία που σας έρχονται συνειρμικά στο νου, όταν ακούτε για την Ευρώπη. Συζητήστε στην τάξη για την πολυμορφία των λαών που ζουν στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Ανεξάρτητα από τις επιμέρους διαφορές των Ευρωπαίων, π.χ. στη γλώσσα, τα έθιμα, τις νοοτροπίες υπάρχουν κατά τη γνώμη σας κοινά στοιχεία που τους ενώνουν; Ποια είναι αυτά;

Εικόνα: Από κεραμικό αγγείο με παράσταση της αρπαγής της Ευρώπης, περ. 480 π.Χ.\

Απο το ημερολόγιο έτους 2009 των μαθητών Γενικού Λυκείου Καρπενησίου και Αλμυρού Μαγνησίας.

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

10.1. Οι διεθνείς σχέσεις και το διεθνές δίκαιο
10.2. Οι διεθνείς οργανισμοί
10.2.1. Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.)
10.2.2. Το Ν.Α.Τ.Ο.
10.2.3. Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.)
10.3. Τα ανθρώπινα δικαιώματα – Το ανθρωπιστικό δίκαιο
10.4. Η παγκοσμιοποίηση
10.5. Η θέση της Ελλάδας στον κόσμο – Η άσκηση της εξωτερικής πολιτικής
10.5.1. Ο ελληνικός πολιτισμός
10.5.2. Η ελληνική ναυτιλία
10.6. Ο Ελληνισμός της διασποράς

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΖΗΤΟΥΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Τι ρυθμίζει το διεθνές δίκαιο;
- Γιατί ιδρύθηκε ο Ο.Η.Ε. και ποιος είναι ο ρόλος του για την επικράτηση της ειρήνης στον κόσμο;
- Τι είναι το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και ποιος μπορεί να προσφύγει σε αυτό;
- Για ποιο σκοπό ιδρύθηκε το Ν.Α.Τ.Ο.; Εξακολουθεί να εξυπηρετεί τον σκοπό αυτό; Ποια είναι η σημερινή του αποστολή;
- Τι είναι οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.) και πώς δραστηριοποιούνται;
- Τι είναι τα δικαιώματα του ανθρώπου και πώς προστατεύονται;
- Τι είναι το ανθρωπιστικό δίκαιο και ποιοι οργανισμοί υλοποιούν τις αρχές του;
- Πώς επηρεάζεται η ζωή του σύγχρονου πολίτη από την παγκοσμιοποίηση;
- Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής;

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

- διεθνείς σχέσεις
- διεθνείς οργανισμοί
- Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.)
- ειρηνευτικές επιχειρήσεις
- κυανόκρανοι
- Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης
- Ν.Α.Τ.Ο.
- δικαιώματα του ανθρώπου
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α.)
- Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.)
- ανθρωπιστικό δίκαιο
- Διεθνής Ερυθρός Σταυρός
- εξωτερική πολιτική
- παγκοσμιοποίηση
- ελληνικός πολιτισμός
- παροικίες
- απόδημος ελληνισμός/ ελληνική διασπορά

10.1. Οι διεθνείς σχέσεις και το διεθνές δίκαιο

Στο τρίτο κεφάλαιο διαβάσατε για τον άνθρωπο της ελληνιστικής εποχής. Η δημιουργία της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου άνοιξε στον άνθρωπο της ελληνιστικής εποχής έναν κόσμο απεραντοσύνης, τον έκανε να χάσει την ασφάλεια που του παρείχε η *πόλις* –κράτος για να γίνει όμως πολίτης της οικουμένης. Κάτι ανάλογο, τηρουμένων των αναλογιών, συμβαίνει και σήμερα. Η πολιτική υπερβαίνει τα παραδοσιακά της όρια, δεν ασκείται πια εντός των πλαισίων μιας πολιτείας, αλλά αποκτά χαρακτήρα παγκόσμιο. Το παρόν κεφάλαιο μας δίνει την ευκαιρία να φωτίσουμε θέματα που ήδη εξετάσαμε και από μια άλλη διάσταση• την πλανητική, τη διάσταση ενός «παγκόσμιου χωριού», ενός «κόσμου χωρίς σύνορα».

Η υφήλιος αποτελεί έναν ενιαίο χώρο που ονομάζεται **διεθνής κοινότητα**. Η διεθνής κοινότητα περιλαμβάνει σήμερα διακόσια περίπου ανεξάρτητα κράτη καθώς και πολλούς διεθνείς οργανισμούς.

Το κράτος, όπως το είδαμε να λειτουργεί, εξακολουθεί να αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα στη διεθνή σκηνή. Η πολιτική στο εσωτερικό ενός δημοκρατικού κράτους χαρακτηρίζεται από έναν μεγάλο βαθμό σταθερότητας, οι δημοκρατικοί θεσμοί λειτουργούν αποτελεσματικά και επιτρέπουν στους πολίτες να εργάζονται για την προώθηση των σκοπών τους, μέσα στο πλαίσιο που αυτοί ορίζουν. Οι σχέσεις, όμως, μεταξύ των κρατών ή/και των διεθνών οργανισμών στη διεθνή πολιτική δεν παρουσιάζουν πάντοτε την ίδια τάξη και σταθερότητα. Τα εθνικά συμφέροντα των κρατών διασταυρώνονται και αλληλοεπηρεάζονται. Οι σχέσεις που αναπτύσσονται στα πλαίσια της διεθνούς κοινότητας, ονομάζονται διεθνείς. Οι διεθνείς σχέσεις αποκτούν όλο και μεγαλύτερη σημασία για τη διαμόρφωση των εθνικών πολιτικών.

Η εξάλειψη της φτώχιας, των κοινωνικών ανισοτήτων, η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, ο πυρηνικός αφοπλισμός, η προστασία του περιβάλλοντος, η παγκόσμια ειρήνη, αποτελούν μερικά από τα σύγχρονα προβλήματα που αντιμετωπίζει η διεθνής κοινότητα. Το μέγεθος και η πολυπλοκότητα των προβλημάτων αυτών σφραγίζουν σήμερα τις διεθνείς σχέσεις. Η επικοινωνία, η συνεργασία και η αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών είναι απαραίτητη για την επίλυσή τους.

Οι διεθνείς σχέσεις ρυθμίζονται από ένα σύστημα κανόνων δικαίου που ονομάζεται διεθνές δίκαιο. Οι κανόνες του διεθνούς δικαίου αντλούν τη δεσμευτικότητά τους κατ'αρχάς από **διεθνείς συνθήκες**, που συνάπτουν τα κράτη μεταξύ τους, όπως είναι η συνθήκη για την ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.). Από τις συνθήκες αυτές απορρέει η δέσμευση των κρατών να τηρούν τα συμφωνηθέντα. Εκτός από τις συνθήκες, το διεθνές δίκαιο περιλαμβάνει και **εθιμικούς κανόνες**, αλλά και **αρχές**

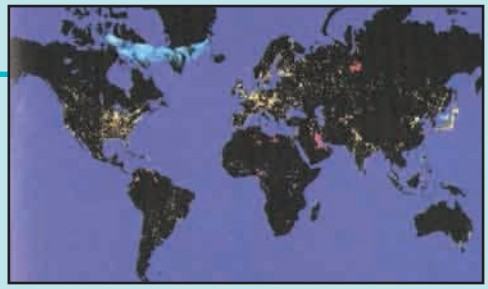

Ο πλανήτης Γη τη νύχτα

Σε αυτή τη νυχτερινή δορυφορική εικόνα του πλανήτη, όπως δημοσιεύθηκε στο National Geographic τον Οκτώβριο του 1998, βλέπουμε ταυτόχρονα τα φώτα των ανθρώπινων οικισμών (κίτρινο), των πυρκαγιών (ροζ), των πετρελαιοπηγών (κόκκινο) και των αλιευτικών στόλων (γαλάζιο). Τα φώτα από τους ανθρώπινους οικισμούς στη γη είναι τα πιο εντυπωσιακά· αντανακλούν την πληθυσμιακή πυκνότητα, αλλά και το βαθμό ανάπτυξης των περιοχών. Αραιοκατοικημένες περιοχές, όπως η Σκανδιναβία προβάλλουν πολύ φως, ενώ η Κίνα και η Ινδία είναι λιγότερο φωτισμένες....

Πηγή: **Catherine Rollet, *Ο πληθυσμός του πλανήτη***, μτφρ. Ρίτα Κολαϊτη, Εκδ. Larousse, 2006, ειδική έκδοση για την εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 2007.

Ο Γερμανός φιλόσοφος **Immanuel Kant** εμπνεύστηκε το 1795 το **ιδεώδες της αιώνιας ειρήνης** και διετύπωσε τις αρχές, με βάση τις οποίες τα κράτη μπορούν να διευθετούν ειρηνικά τις διαφορές τους. Μεταξύ άλλων, είπε:

«- Οι μόνιμοι στρατοί οφείλουν με τον καιρό να εξαφανιστούν εντελώς.

- Κανένα κράτος δεν πρέπει να αναμιγνύεται με βίαιο τρόπο στο πολίτευμα και τη διακυβέρνηση ενός άλλου κράτους.

- Το διεθνές δίκαιο οφείλει να θεμελιώνεται σε μια ομοσπονδία ελεύθερων κρατών».

Immanuel Kant, *Προς την αιώνια ειρήνη*, *Μτφρ. Αννίτα Συριοπούλου, Εκδ. Πόλις, Αθήνα 2006.*

δικαίου, που θα εξετάσουμε στη συνέχεια. Σημειώστε πάντως, ότι οι απόπειρες διευθέτησης των συγκρούσεων μέσα από διεθνείς οργανισμούς δεν είναι πάντα επιτυχείς. Όπως θα δούμε, στο διεθνές επίπεδο δεν υφίστανται μηχανισμοί εφαρμογής και επιβολής του διεθνούς δικαίου. Η απουσία μιας ανώτερης αρχής, ικανής να επιβάλει δεσμευτικές αποφάσεις στα κράτη, έχει ως αποτέλεσμα να επικρατεί, όπως λέμε, «διεθνής αναρχία».

Οι **αρχές του διεθνούς δικαίου** κατακτήθηκαν ύστερα από οδυνηρές εμπειρίες των λαών και συνιστούν σήμερα αναφαίρετο στοιχείο του σύγχρονου πολιτισμού. Η εγκατάλειψή τους θα βύθιζε την παγκόσμια κοινωνία στον φαύλο κύκλο της αυθαιρεσίας και της βίας. Οι βασικότερες αρχές του διεθνούς δικαίου είναι:

α) η αρχή της αμοιβαιότητας σύμφωνα με την οποία ένα κράτος αναγνωρίζει σε ένα άλλο δικαιώματα ή υποχρεώσεις, με την προϋπόθεση όμως ότι και το άλλο κράτος θα του αναγνωρίσει αντίστοιχα δικαιώματα ή υποχρεώσεις. Η αρχή της αμοιβαιότητας δεν ισχύει όμως και αρνητικά. Για παράδειγμα το γεγονός ότι κάποιο κράτος παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν νομιμοποιεί και τα υπόλοιπα να το κάνουν.

β) η αρχή της μη επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις ενός κράτους επιτάσσει τον σεβασμό της εδαφικής ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας των άλλων κρατών, καθώς και τη διακρατική ισοτιμία .

γ) η αρχή της αυτοδιάθεσης ορίζει ότι τα κράτη καθορίζουν την ύπαρξή τους χωρίς ξένες επεμβάσεις, όπως για παράδειγμα τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα για αυτοδιάθεση των λαών της Αφρικής και της Ασίας από τον αποικιακό ζυγό μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

δ) η αρχή της συνεργασίας και αλληλεγγύης μεταξύ λαών και κρατών αποτελεί δέσμευση για κοινή δράση, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και κατάργηση των κοινωνικών ανισοτήτων.

ε) η αρχή της διευθέτησης των διαφορών μεταξύ των κρατών με ειρηνικά μέσα απαγορεύει τη χρήση ή την απειλή χρήσης βίας από τα κράτη στις διεθνείς τους σχέσεις και αποβλέπει στην επικράτηση της διεθνούς ειρήνης.

στ) η αρχή της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των λαών της διεθνούς κοινότητας δεσμεύει τα κράτη προς την κατεύθυνση αυτή.

Pablo Picasso, Παιδί που κρατάει περιστέρι, 1901

Η αναγκαιότητα του διεθνούς δικαίου για τη ρύθμιση των διεθνών σχέσεων και την επιδίωξη της παγκόσμιας ειρήνης αποτυπώνεται στις διατάξεις του ελληνικού Συντάγματος (βλέπε Άρθρο 28Σ.).

Ιστορική αναδρομή

Μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, η επίλυση των διαφορών μεταξύ των κρατών επιτυγχανόταν με τη **Διεθνή συνδιάσκεψη και τις Διεθνείς Επιτροπές.** Μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο, το 1919 δημιουργήθηκε η **Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ)**, που έγινε το πρώτο διεθνές σώμα στον κόσμο, με αποστολή την εγκαθίδρυση της διεθνούς συνεργασίας των κρατών. Στην ΚτΕ δεν συμμετείχαν οι Η.Π.Α. Η ΚτΕ απέτυχε να αντιμετωπίσει τη λαίλαπα του ναζισμού και το ξέσπασμα του πολέμου.

10.2. Οι Διεθνείς Οργανισμοί

10.2.1. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.)

Ο **Ο.Η.Ε.** ιδρύθηκε το 1945 από τις νικήτριες δυνάμεις του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου (Η.Π.Α., Μ. Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία- πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. και Κίνα).

Οι **σκοποί του Ο.Η.Ε.** ορίζονται στον καταστατικό του χάρτη (111 άρθρα) και είναι επιγραμματικά οι εξής:

• Η διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας στον κόσμο.

• Ο περιορισμός της βίας και η ποιοτική αναβάθμιση της ανθρώπινης ζωής.

• Η ειρηνική επίλυση των διεθνών προβλημάτων.

• Η ανάπτυξη σχέσεων φιλίας ανάμεσα στα έθνη.

Τα **κύρια όργανα** του Ο.Η.Ε. είναι τα εξής:

α) η **Γενική Συνέλευση**. Αποτελείται από τους αντιπροσώπους όλων των κρατών – μελών του κόσμου που συνέρχονται μία φορά το χρόνο στην έδρα του Οργανισμού (Νέα Υόρκη). Κάθε κράτος – μέλος έχει μία ψήφο. Στις αρμοδιότητες της Γενικής Συνέλευσης ανήκει η εκλογή των μελών των άλλων οργάνων του Ο.Η.Ε., η ψήφιση του προϋπολογισμού, οι αποφάσεις για διεθνή προβλήματα. Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε. δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα, αλλά απευθύνονται προς τα κράτη– μέλη ως συστάσεις.

β) η **Γενική Γραμματεία.** Είναι το κύριο διοικητικό όργανο του Ο.Η.Ε. Επικεφαλής και εκπρόσωπος του Ο.Η.Ε. προς τα έξω είναι ο Γενικός Γραμματέας. Εκλέγεται για πέντε χρόνια από τη Γενική Συνέλευση μετά από πρόταση του Συμβουλίου Ασφαλείας. Από την 1 Ιανουαρίου 2007 ανέλαβε υπηρεσία ο όγδοος Γραμματέας του Ο.Η.Ε., ο Κορεάτης Ban Ki – Moon.

γ) το **Συμβούλιο Ασφαλείας**. Αποτελείται από **πέντε μόνιμα μέλη** (Η.Π.Α, Μ. Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία, Κίνα) και **δέκα έκτακτα** που εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση για δύο χρόνια. Στις 15 Οκτωβρίου 2004 η Ελλάδα εξελέγη ως μη μόνιμο μέλος για τη διετία 2005 – 2006, για δεύτερη φορά στην ιστορία της, μετά την περίοδο 1952 – 1953. Το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι το μόνο όργανο του Ο.Η.Ε. που εκδίδει αποφάσεις δεσμευτικές για όλα τα κράτη – μέλη. Οι αποφάσεις στο Συμβούλιο Ασφαλείας λαμβάνονται με απλή πλειοψηφία. Τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας έχουν **δικαίωμα αρνησικυρίας (veto)**, που σημαίνει, κατά λέξη, ότι μπορούν να αρνηθούν την κύρωση της απόφασης και να εμποδίσουν έτσι τη λήψη της. Σε περίπτωση αρνησικυρίας, οι αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας αναστέλλονται.

Αρμοδιότητα του Συμβουλίου Ασφαλείας είναι να αποφαίνεται, αν υπάρχει διατάραξη της ειρήνης ή επιθετική ενέργεια. Στην περίπτωση αυτή έχει το δικαίωμα να πάρει μέτρα για τη διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Τα μέτρα που υιοθετούνται από το Συμβούλιο Ασφαλείας μπορεί να είναι:

⇨**Ειρηνικά,** δηλαδή διαπραγματεύσεις, μη στρατιωτικές κυ-

Με τη λήξη του Β'παγκοσμίου πολέμου, ιδρύθηκε στη θέση της το 1945 ο υπάρχων σήμερα διεθνής **Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.)**.
Αρχικά, το διεθνές δίκαιο κατοχύρωσε τη μη επέμβαση στο εσωτερικό των κρατών. Σταδιακά, το διεθνές δίκαιο εξελίχθηκε σε δίκαιο συνεργασίας και συντονισμού μεταξύ των κρατών και από δίκαιο αλληλεγγύης (κοινή δράση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη) ολοκληρώθηκε σε δίκαιο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του Ο.Η.Ε. στη διεύθυνση www.un.org και αναζητήστε τις δραστηριότητες του School Bus που απευθύνονται στους μαθητές και τις μαθήτριες όλου του κόσμου.
Ποια είναι η δική σας γνώμη για τον ρόλο του Ο.Η.Ε. στην προώθηση της διεθνούς ειρήνης; Αναζητήστε θέματα επικαιρότητας στα οποία ο Ο.Η.Ε. ανέλαβε δράση και συζητήστε την αποτελεσματικότητα της δράσης του.
Στο δίκτυο του Ο.Η.Ε. ανήκουν η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, η Παγκόσμια Οργάνωση υγείας, η Οργάνωση για τα δικαιώματα του παιδιού (1946), η Υπάτη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες (1951).
Για περισσότερες πληροφορίες, επισκεφθείτε τις ιστοσελίδες: www.ilo.org, www.who.int/en/, www.unicef.org, www.unhcr.gr/
Για την παρουσία της Ελλάδος στον Ο.Η.Ε., επισκεφθείτε την ιστοσελίδα της Μόνιμης Αντιπροσωπείας της Ελλάδος www.greeceun.org.

ρώσεις (π.χ. διακοπή οικονομικών και διπλωματικών σχέσεων, οικονομικός αποκλεισμός), καθώς και ειρηνευτικές επιχειρήσεις. Το Συμβούλιο Ασφαλείας μπορεί να αποστείλει σε περιοχές κρίσης, όπου είναι πιθανόν να ξεσπάσει πόλεμος, τους λεγόμενους «κυανόκρανους». Πρόκειται για την ειρηνευτική δύναμη του Ο.Η.Ε. (ονομάζονται έτσι από το κυανό χρώμα του κράνους τους). Η αποστολή ειρηνευτικής δύναμης από τον Ο.Η.Ε. προϋποθέτει τη συναίνεση του κράτους, στο έδαφος του οποίου πρόκειται να εγκατασταθεί η ειρηνευτική δύναμη. Οι κυανόκρανοι δεν χρησιμοποιούν όπλα, παρά μόνο για λόγους αυτοάμυνας. Από το 1948 έως σήμερα ο Ο.Η.Ε. έχει αναλάβει 54 ειρηνευτικές επιχειρήσεις. Για παράδειγμα από το 1964 κυανόκρανοι επιτηρούν τη διατήρηση στρατιωτικής ανακωχής στην Κύπρο.

⇨**Στρατιωτικά**, όπως οι επιχειρήσεις με στρατιωτικές, ναυτικές και αεροπορικές δυνάμεις. Είναι το τελευταίο μέσον, στο οποίο καταφεύγει ο Ο.Η.Ε. Επειδή ο Ο.Η.Ε. δε διαθέτει στρατό, το Συμβούλιο Ασφαλείας αναθέτει την εντολή σε κάποιο κράτος – μέλος, να αναλάβει τη στρατιωτική επιχείρηση. Η επέμβαση, όμως, των Η.Π.Α. στην κρίση του Ιράκ το 2003, προκατέλαβε την ανάθεση εντολής από το Συμβούλιο Ασφαλείας, οδήγησε στην παράκαμψη του Ο.Η.Ε. και προκάλεσε έντονες διεθνείς αντιδράσεις με αρνητικές συνέπειες για την εικόνα του οργανισμού.

δ) Το **Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης**. Η σύνθεσή του αποτελείται από 15 δικαστές που εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας για εννέα χρόνια. Εκλογές δικαστών όμως διενεργούνται κάθε τρία χρόνια, οπότε «ανανεώνεται» κάθε φορά το 1/3 των δικαστών. Κάθε δικαστής προέρχεται από διαφορετικό κράτος• δεν μπορεί από ένα κράτος να εκλεγούν περισσότεροι δικαστές. Λόγω ακριβώς της προέλευσής τους από διαφορετικά κράτη, οι δικαστές αντιπροσωπεύουν διαφορετικά νομικά συστήματα, θρησκείες, κουλτούρες, γεγονός που συμβάλλει στην πολυφωνική σύνθεση του Διεθνούς Δικαστηρίου. Εννοείται, βέβαια, ότι οι δικαστές δεν εκπροσωπούν (ούτε δεσμεύονται από) τις κυβερνήσεις των κρατών απ'όπου προέρχονται. Έχουν ανεξαρτησία και δικάζουν σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου.

Στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης μπορούν να προσφύγουν **μόνον κράτη**, όχι φυσικά πρόσωπα. Οι προσφυγές στο δικαστήριο γίνονται προκειμένου να επιλυθεί μια διακρατική διαφορά, όπως είναι ο ορισμός συνόρων, η εδαφική κυριαρχία, η επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις του κράτους κ.ά. Η προσφυγή γίνεται με βάση εκ των προτέρων συμφωνία– δέσμευση μεταξύ των κρατών ότι θα συμμορφωθούν προς την απόφαση του Δικαστηρίου. Τι γίνεται εάν, τελικά, κάποιο κράτος δεν αποδεχθεί την απόφαση του Δικαστηρίου; Το Δικαστήριο δεν μπορεί να επιβάλει την τήρηση των αποφάσεών του, γιατί αυτό θα ερχόταν σε αντίθεση με την

Τον Σεπτέμβριο του 2005 πραγματοποιήθηκε στη Νέα Υόρκη σύνοδος κορυφής των ηγετών του κόσμου, με σκοπό την ολοκληρωτική εξάλειψη της πείνας στον πλανήτη έως το 2015 και τη μεταρρύθμιση του Οργανισμού για να ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις που απειλούν την ειρήνη του κόσμου. Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα www.un.org/millenniumgoals, προκειμένου να πληροφορηθείτε για τους στόχους χιλιετίας του Ο.Η.Ε. Ποιον στόχο του Ο.Η.Ε. θεωρείτε πιο σημαντικό και γιατί;

Γιάννης Γαΐτης, (Πηγή: Νίκος Ε. Παπαδάκις, Πολυπλάνο, Αθήνα 1980)

Κύπρος...
Το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. αποφάσισε το 1964 την αποστολή κυανοκράνων στην Κύπρο. Με τη συμφωνία Ελληνοκυπρίων, Τουρκοκυπρίων και Άγγλων, δημιουργήθηκε η λεγόμενη «Πράσινη Γραμμή» (παρεμβαλλόμενη γραμμή του Ο.Η.Ε.), με σκοπό την αποτροπή της κλιμάκωσης της έντασης μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Μετά την εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο το 1974, η γραμμή αυτή επεκτάθηκε σε μήκος 300 χλμ. και χωρίζει το βόρειο από το νότιο τμήμα της Κύπρου.

αρχή της αναγνώρισης κρατικής κυριαρχίας. Η εφαρμογή της απόφασης εξαρτάται από τη διάθεση των κρατών να συμμορφωθούν προς αυτή και να τηρήσουν έτσι τη δέσμευση που εκ των προτέρων ανέλαβαν.

Το 1993 συγκροτήθηκε με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας το **Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο** της Χάγης για την εκδίκαση των εγκλημάτων πολέμου που το 1991 διαπράχθησαν στην πρώην Γιουγκοσλαβία.

ε) Το **Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο** έχει οικονομικής και κοινωνικής φύσεως αρμοδιότητες. Καταρτίζει μελέτες, προτείνει προγράμματα δράσης και διατυπώνει συστάσεις σε θέματα οικονομικής ανάπτυξης, εκπαίδευσης, υγείας κ.ά., κυρίως, για τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές του πλανήτη.

Από την ίδρυση του Ο.Η.Ε. αρκετές διατάξεις του Καταστατικού του Χάρτη παρέμειναν ανενεργές• παρά τις προσπάθειές του, δεν αποφεύχθηκε η χρήση ένοπλης βίας. Αυτό οφείλεται σε πολλούς λόγους, μεταξύ των οποίων είναι η έλλειψη κεντρικής εξουσίας και η μη συνεργασία των Μεγάλων Δυνάμεων (των ισχυρών δηλαδή κρατών που έχουν επιρροή σε μικρότερα κράτη όπως οι Η.Π.Α., η Μ. Βρετανία). Παρ' όλ' αυτά, όμως, ο Ο.Η.Ε. διαθέτει τις προϋποθέσεις για τη διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας στον κόσμο.

10.2.2. Το Ν.Α.Τ.Ο.

Το **Ν.Α.Τ.Ο. (North Atlantic Treaty Organization)**, Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου στα ελληνικά, ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 1949 από 12 ευρωπαϊκές χώρες, τις Η.Π.Α. και τον Καναδά, ως αμυντική συμμαχία απέναντι στην κομμουνιστική (πρώην) Σοβιετική Ένωση. Μετά το 1990 και την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων που είχαν εγκαθιδρυθεί σε χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, το Ν.Α.Τ.Ο., με 26 μέλη πλέον, αναζητά νέα ταυτότητα.

Το 1999, στην επέτειο της 50ετίας από την ίδρυσή του, εξαγγέλλεται στην Ουάσιγκτον η νέα στρατηγική αντίληψη του Ν.Α.Τ.Ο.: δυνατότητα επέμβασης σε κάθε περίπτωση κρίσης και διακινδύνευσης της ασφάλειας. Ως διακινδύνευση της ασφάλειας εννοούνται και οι τρομοκρατικές ενέργειες, το οργανωμένο έγκλημα, η ανεξέλεγκτη μετακίνηση μεγάλου αριθμού ατόμων, ιδίως, ως συνέπεια ένοπλης σύγκρουσης κ.ά. Οι επεμβάσεις του Ν.Α.Τ.Ο. πρέπει κατά κανόνα να γίνονται κατόπιν εντολής του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. Σε ορισμένο όμως αριθμό περιπτώσεων μπορεί το Ν.Α.Τ.Ο. κατ' εξαίρεση να επεμβαίνει και χωρίς την εντολή αυτή, όπως για παράδειγμα η στρατιωτική επέμβαση στην πρώην Γιουγκοσλαβία που έγινε χωρίς εξουσιοδότηση

Είναι το όριο μεταξύ ελεύθερων και κατεχόμενων από τα τουρκικά στρατεύματα περιοχών και περνάει μέσα από τη Λευκωσία, καθιστώντας την τημόνη διαιρεμένη πρωτεύουσα στον κόσμο. Ονομάζεται και «νεκρή ζώνη» ή γραμμή κατάπαυσης του πυρός. Η ειρηνευτική δύναμη των κυανοκράνων υπάρχει ακόμη στην Κύπρο.

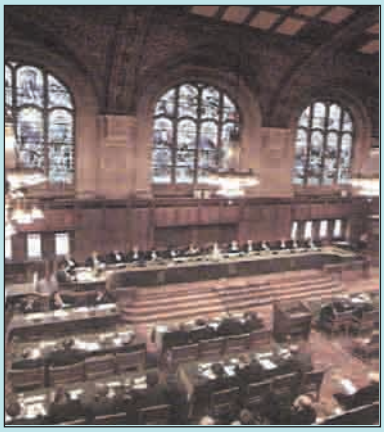

Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης

Το τρομοκρατικό κτύπημα στις Η.Π.Α. την 11η Σεπτεμβρίου 2001, και η γενικευμένη εμφάνιση της τρομοκρατίας παγκοσμίως, έδωσε αφορμή για ενδυνάμωση του νέου ρόλου του Ν.Α.Τ.Ο. με αρμοδιότητες, όπως α) η παρέμβαση σε παγκόσμια κλίμακα κατά της διεθνούς τρομοκρατίας και των όπλων μαζικής καταστροφής, β) βοήθεια στην Ενωμένη Ευρώπη για την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας και την προστασία του ατόμου. Στη συνάντηση του Ν.ΑΤ.Ο. στην Κωνσταντινούπολη το 2004, πιστοποιήθηκε αυτή η συνεργασία σε πολλές περιοχές του πλανήτη (Ασία, Μεσόγειο, Μ. Ανατολή, κ.α.). http://www.nato.int.

Ολομέλεια του Ν.Α.Τ.Ο.

του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Το Ν.Α.Τ.Ο. περιλαμβάνει δύο σκέλη, ένα στρατιωτικό και ένα πολιτικό: **α)** το **πολιτικό σκέλος** διευθύνεται από το Συμβούλιο, στο οποίο μετέχουν ως αντιπρόσωποι των 26 κρατών –μελών οι υπουργοί Εξωτερικών ή Άμυνας και **β)** το **στρατιωτικό σκέλος** που περιλαμβάνει τη Στρατιωτική Επιτροπή της Συμμαχίας και το Διεθνές Στρατιωτικό Επιτελείο.

Η Ελλάδα προσχώρησε στο Ν.Α.Τ.Ο. το 1952. Το 1974, όμως, σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο, αποχώρησε από το στρατιωτικό σκέλος του Ν.Α.Τ.Ο. μέχρι το 1980, οπότε και επανήλθε.

10.2.3. Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.) είναι νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που λειτουργούν σε εθελοντική βάση. Δραστηριοποιούνται είτε **σε εθνικό επίπεδο**, οπότε αναπτύσσουν τη δραστηριότητά τους σε ένα κράτος (π.χ. στην Ελλάδα, η Ελληνική Επιτροπή για την Ύφεση και την Ειρήνη), είτε **σε διεθνές επίπεδο**, οπότε έχουν την έδρα τους σε ένα κράτος και παραρτήματα σε άλλα (π.χ. Διεθνής Αμνηστία, Γιατροί Χωρίς Σύνορα, Greenpeace κτλ.).

Η **δράση** τους αναπτύσσεται σε πολλούς τομείς που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, την κατάργηση διακρίσεων, την προστασία των μειονοτήτων, των μεταναστών, τα δικαιώματα του παιδιού και της γυναίκας, το περιβάλλον, τα δικαιώματα των καταναλωτών, τον αφοπλισμό, την ειρήνη, την υγεία κτλ.

Στόχος τους είναι η **δημιουργία ευρύτερων κινημάτων, η διαμόρφωση της διεθνούς κοινής γνώμης και η αφύπνιση της «παγκόσμιας συνείδησης» για τα θέματα αυτά**, με σεβασμό στις αρχές του διεθνούς δικαίου, της δημοκρατίας και κυρίως της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Ουσιαστικά **καλύπτουν τα κενά, κυρίως, στον τομέα του κοινωνικού κράτους**, δεδομένου ότι η δράση τους εξασφαλίζει μεγάλη αποτελεσματικότητα. Ασκούν πίεση, χρησιμοποιούν τον ακτιβισμό, αξιοποιούν το διαδίκτυο,προβάλλουν τις θέσεις τους στα Μ.Μ.Ε. Ουσιαστικά, **αναλαμβάνουν ρόλο διεκδίκησης δικαιωμάτων** και έχουν μια διαρκή κοινωνική και πολιτική παρουσία.

Ποια είναι η θέση των Μ.Κ.Ο. στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στη διεθνή κοινότητα;

Στην **Ευρωπαϊκή Ένωση** δίνεται μεγάλη σημασία στην συνεργασία των ευρωπαϊκών οργάνων με τις Μ.Κ.Ο. Για παράδειγμα στη Γερμανία, η κοινωνία των πολιτών αναπτύσσεται και αποτελεί πλέον βασική συνισταμένη της κοινωνικής δυναμικής.

HUMAN SECURITY Network

Το Δίκτυο Ανθρώπινης Ασφάλειας (Δ.Α.Α.) αποτελεί μια άτυπη Υπουργική πρωτοβουλία στήριξης των αρχών του Ο.Η.Ε. Η χώρα μας συμμετέχει στο Δ.Α.Α. από τη σύσταση του το 1999, μαζί με τα ιδρυτικά μέλη. Το Δ.Α.Α. προωθεί την προάσπιση της ανθρώπινης ασφάλειας και ιδιαίτερα έχει ασχοληθεί ως τώρα με τον σεβασμό του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου στις ένοπλες συγκρούσεις. www.ypex.gov.gr/www.mfa.gr

Έρευνα στο διαδίκτυο:
Αναζητήστε πληροφορίες για Μ.Κ.Ο. και παρουσιάστε τη δράση τους στους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές σας. Ταξινομήστε τες σε κατηγορίες, ανάλογα με το αντικείμενο δράσης τους. Στην ιστοσελίδα της Ομοσπονδίας Εθελοντικών Μ.Κ.Ο. (www.ngofederation.gr), μπορείτε να βρείτε πληροφορίες για το συντονισμό της δράσης Μ.Κ.Ο. που λειτουργούν στην Ελλάδα. Θα σας ενδιέφερε να δραστηριοποιηθείτε σε κάποια από αυτές; Ακολουθούν μερικά παραδείγματα:

GREENPEACE

Η **Greenpeace** δραστηριοποιείται για περισσότερα από τριάντα χρόνια σε όλο τον πλανήτη με σκοπό την περιβαλλοντική προστασία του πλανήτη. Αρκετές φορές, εφευρίσκει διασκεδαστικούς τρόπους για να μεταδώσει τα μηνύματά της. Στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.greenpeace.org/greece/press θα βρείτε παιχνίδια και άλλες έξυπνες εφαρμογές που σας δίνουν την ευκαιρία να αναλάβετε δράση για την προστασία του πλανήτη.

ΓΙΑΤΡΟΙ ΧΩΡΙΣ ΣΥΝΟΡΑ

Οι Γιατροί χωρίς σύνορα (medecins sans frontieres) είναι μια διεθνής, ανεξάρτητη, ανθρωπιστική οργάνωση που τα τε-

Ο **Ο.Η.Ε**., εκτιμώντας τη διαρκή παρουσία και συμβολή των Μ.Κ.Ο., προβλέπει, στις διαβουλεύσεις των οργάνων του, τη συμμετοχή τους **ως παρατηρητών** στο Συμβούλιο, την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κτλ.

Κάποιες φορές, όμως, Διεθνείς Οργανισμοί και ισχυρές κυβερνήσεις μετατρέπουν τις Μ.Κ.Ο. σε εργαλεία τους και τις χρηματοδοτούν με μεγάλα ποσά. Η αύξηση του αριθμού των Μ.Κ.Ο. μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο δημιούργησε ερωτήματα για το καθεστώς λειτουργίας τους, (π.χ. πώς διοικούνται, από ποιους, ποιος χρηματοδοτεί τη δράση τους;) Για τον λόγο αυτό, πολλοί φορείς, κυβερνητικοί και μη, απαιτούν τον σαφή καθορισμό της λειτουργίας τους, των σχέσεών τους με τα κράτη, τις επιχειρήσεις και τα μέλη τους. Απαιτούν, με άλλα λόγια, **θεσμοθέτηση κριτηρίων πιστοποίησης των Μ.Κ.Ο.**

10.3. Α/ Τα ανθρώπινα δικαιώματα Β/ Το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο

Το **Δίκαιο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου** και το **Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο** είναι καινοτόμοι κλάδοι του διεθνούς δικαίου. Το Δίκαιο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση, ενώ το Ανθρωπιστικό Δίκαιο εφαρμόζεται κατά τη διάρκεια ένοπλων συρράξεων.

Σκοπός του Δικαίου προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι η προστασία του ατόμου από αυθαίρετες πρακτικές του κράτους, ενώ του Ανθρωπιστικού Δικαίου είναι η προστασία των θυμάτων ένοπλων συρράξεων. Ειδικότερα:

Α/ Τα ανθρώπινα δικαιώματα

Τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι σύμφυτα με την ανθρώπινη φύση. Αποκαλούνται και «αναπαλλοτρίωτα», γιατί κανείς δεν έχει το δικαίωμα να τα αφαιρέσει (απαλλοτριώσει) από κανέναν άνθρωπο.

Σε **εθνικό επίπεδο**, εφόσον το πολίτευμα είναι δημοκρατικό, τα δικαιώματα του ανθρώπου κατοχυρώνονται συνταγματικά και γίνονται σεβαστά από όλους, όπως είδαμε στο έκτο κεφάλαιο. Σε **διεθνές επίπεδο, συνάπτονται διεθνείς συνθήκες** με σκοπό την προστασία τους. Οι σπουδαιότερες από αυτές, σήμερα, είναι:

α) Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών **(1948)**. Αποτελεί δήλωση αρχών με μεγάλη επιρροή σε όλο τον κόσμο. Παρότι η Διακήρυξη δεν είναι από μόνη της δεσμευτική ως προς την εφαρμογή της στα κράτη- μέλη του Ο.Η.Ε., σταδιακά έχει αποκτήσει δεσμευτικότητα, επειδή έχει ενταχθεί στα Συντάγματα πολλών κρατών.

β) Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των Δικαιω-

λευταία χρόνια δραστηριοποιείται και στην Ελλάδα. Αποστολή της η παροχή ιατρικής και ανθρωπιστικής βοήθειας σε ανθρώπους σε όλες τις περιοχές του πλανήτη που τη χρειάζονται. Αναζητήστε περισσότερες πληροφορίες στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.msf.gr

Η Διεθνής Αμνηστία ('amnesty international') είναι ένα παγκόσμιο κίνημα ανθρώπων που αγωνίζονται για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αναγνωρίζονται διεθνώς, και αναπτύσσει δράση π.χ. κατά της βίας σε βάρος γυναικών, κατά της θανατικής ποινής, για την προστασία αμάχων από την ένοπλη βία κ.ά. Αναζητήστε πληροφορίες στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.amnesty.org. gr

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, με έδρα στο Στρασβούργο, είναι ο παλαιότερος ευρωπαϊκός πολιτικός οργανισμός. Δεν πρέπει να συγχέεται με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και με άλλα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρόκειται για οργανισμό που ιδρύθηκε το 1949 και αποσκοπεί στην καλύτερη συνεργασία των ευρωπαϊκών κοινοβουλευτικών δημοκρατιών, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του πλουραλισμού. Συμβάλλει στην ανάπτυξη της πολιτιστικής ταυτότητας και της πολυμορφίας της Ευρώπης. Αναζητά λύσεις για τα προβλήματα της ευρωπαϊκής κοινωνίας, όπως τις διακρίσεις κατά μειονοτήτων, την ξενοφοβία, τη μισαλλοδοξία, την προστασία του περιβάλλοντος, το οργανωμένο έγκλημα κ.ά.
Ενημερωθείτε για το Συμβούλιο της Ευρώπης στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.coe.int.

μάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (Ρώμη, 1950). Αποτελεί το σημαντικότερο νομικό κείμενο, που έχει συναφθεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης.

γ) Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την κατάργηση των φυλετικών διακρίσεων. Διεθνές κείμενο με ιδιαίτερη βαρύτητα που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. το 1965. Μια από τις μεγαλύτερες παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου έγινε με την πολιτική του φυλετικού διαχωρισμού-«απαρτχάιντ»- της νοτιοαφρικανικής κυβέρνησης .

δ) Η Τελική Πράξη του Ελσίνκι (1975), που υιοθετήθηκε από τη **Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Δ.Α.Σ.Ε.)** στην οποία συμμετείχαν όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, οι Ηνωμένες Πολιτείες και ο Καναδάς.

Η Δ.Α.Σ.Ε. υπήρξε ένα ευρωπαϊκό δημοκρατικό forum και ίσως το σημαντικότερο αποτέλεσμα της περιόδου ύφεσης μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Στο πλαίσιο αυτό υιοθετείται, μετά τις ιστορικές αλλαγές στην Κεντροανατολική Ευρώπη, ο Χάρτης του Παρισιού (1990), που δεσμεύει τα συμμετέχοντα κράτη επί των αρχών του σεβασμού της δημοκρατίας ως μόνου συστήματος διακυβέρνησης των λαών, της ειρηνικής διευθέτησης των διακρατικών διαφορών κ.ά.

Το 1994 η Δ.Α.Σ.Ε. *μετασχηματίσθηκε* σε διεθνή οργανισμό με την ονομασία **Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.)**.

Ο Ο.Α.Σ.Ε. έχει σήμερα πενήντα έξι κράτη- μέλη από την Ευρώπη, την Κεντρική Ασία και την Αμερική. Οι σχετικές δράσεις του Ο.Α.Σ.Ε. καλύπτουν τρεις διαστάσεις της ασφάλειας: **την ανθρωπιστική, την πολιτικοστρατιωτική και την οικονομικο-περιβαλλοντική.**

ε) Η Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού ψηφίστηκε από τον Ο.Η.Ε. το 1989. Στα 54 άρθρα της περιλαμβάνονται δικαιώματα για την επιβίωση, την ανάπτυξη, την προστασία των παιδιών από κάθε μορφή εκμετάλλευσης, τη συμμετοχή τους στην εκπαίδευση κ.ά.

Πλήθος ακόμη διεθνών συμβάσεων, όπως οι σχετικές με την ισότητα στην απασχόληση, την κατάργηση των διακρίσεων στην εκπαίδευση σε βάρος των παιδιών, των γυναικών, των εθνοτικών και λοιπών μειονοτήτων, των προσφύγων, των αλλοδαπών κτλ. συμπληρώνουν το διεθνές θεσμικό πλαίσιο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Β/Το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο

Το **Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο** (Δ.Α.Δ.) ονομάζεται και **δίκαιο του πολέμου ή δίκαιο των ενόπλων συρράξεων**. Αποτε-

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες

Πρόκειται για μια ελληνική Μη Κυβερνητική Οργάνωση που ιδρύθηκε το 1989 για να υποστηρίξει τους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα. Μέσα από ποικίλες ψυχοκοινωνικές και νομικές υπηρεσίες, τους βοηθά να ενταχθούν αρμονικά στην Ελλάδα. Αναζητήστε περισσότερες πληροφορίες στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.gcr.gr

«Για Ευρωπαίους μόνο»....
Αφρικανοί ακτιβιστές καταλαμβάνουν βαγόνι ενός τρένου που προορίζεται μόνο για λευκούς στο πλαίσιο της πολιτικής των φυλετικών διακρίσεων στη Νότια Αφρική («απαρτχάϊντ», 1948 - 1992). Με το σύνθημα «Αφρική», οι μαύροι ακτιβιστές διαμαρτύρονται για την περιθωριοποίησή τους μέσα στην ίδια τους τη χώρα. (Πηγή: Η μεγάλη ιστορία του 20ου αιώνα, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2002).
Κατά τη διάρκεια του απαρτχάϊντ, ο Έλληνας δικηγόρος **Γεώργιος Μπίζος**, εξέχουσα προσωπικότητα του ελληνισμού της Αφρικής, με κίνδυνο για τον ίδιο και την οικογένειά του, υπερασπίσθηκε ως δικηγόρος τον μετέπειτα Πρόεδρο της Ν. Αφρικής Νέλσονα Μαντέλα και πολλούς άλλους αντιπάλους του καθεστώτος. Έχει πει: *«Ή θα ευτυχήσουμε, όλοι, λευκοί και μαύροι, ή θα δυστυχήσουμε όλοι, λευκοί και μαύροι»*.

λείται από κανόνες και αρχές που επιδιώκουν, αφενός να *προστατεύσουν* κατά τη διάρκεια μιας ένοπλης σύρραξης τα άτομα που *δε μετέχουν* στις εχθροπραξίες (άμαχο πληθυσμό, τραυματίες, ασθενείς, αιχμαλώτους), αφετέρου *να περιορίσουν τα μέσα και τις μεθόδους* που θα επιλέξουν τα μέρη που μετέχουν στην ένοπλη σύρραξη, απαγορεύοντας λ.χ. τα χημικά, βιολογικά όπλα, τις νάρκες ή τη λιμοκτονία του άμαχου πληθυσμού κτλ.

Το Δ.Α.Δ. στηρίζεται σε ορισμένες **αρχές**, όπως:

α) Άτομα που τέθηκαν **εκτός μάχης** και εχθροπραξιών, έχουν δικαίωμα σεβασμού της ζωής τους και πρέπει να **τυγχάνουν προστασίας και ανθρώπινης μεταχείρισης.**

β) Απαγορεύεται η θανάτωση ή ο τραυματισμός εχθρού που παραδίδεται ή τίθεται εκτός μάχης.

γ) Οι τραυματίες και οι ασθενείς πρέπει να **περιθάλπονται από το αντίπαλο μέρος** στη σύρραξη. **Οι αιχμάλωτοι έχουν δικαίωμα σεβασμού της ζωής** και των ατομικών τους δικαιωμάτων.

Το Δ.Α.Δ. εφαρμόζεται με βάση διεθνείς συμβάσεις, όπως για παράδειγμα τις Συμβάσεις της Χάγης για τους ασθενείς, τραυματίες, αιχμαλώτους πολέμου κτλ., τις Συμβάσεις της Γενεύης (1949) για την προστασία των αμάχων στις κατοικημένες περιοχές, για την προστασία του περιβάλλοντος, για τους πολίτες που βρίσκονται στα χέρια του εχθρού, για τους πρόσφυγες κτλ.

10.4. Η Παγκοσμιοποίηση

Η παγκοσμιοποίηση είναι ένα **πολυσύνθετο φαινόμενο** που εκτείνεται σε πολλά επίπεδα στο οικονομικό, το πολιτικό, το κοινωνικό, το πολιτιστικό κ.ά. Πριν απ'όλα, πάντως, η παγκοσμιοποίηση αναφέρεται στη μεταβολή που σημειώθηκε στην παγκόσμια οικονομία τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα.

Με απλά λόγια, παγκοσμιοποίηση σημαίνει κατάργηση των εμποδίων ανάμεσα στις εθνικές οικονομίες των κρατών, σε ό,τι αφορά κυρίως το εμπόριο και την κίνηση κεφαλαίων. Οι δύο **βασικότεροι παράγοντες** που οδήγησαν στην παγκοσμιοποίηση είναι:

α) Η ανατροπή της παραδοσιακής αντίληψης για τον ρόλο του κράτους στην καπιταλιστική οικονομία που επικράτησε στη μεταπολεμική Ευρώπη. Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή, το κράτος επέβαλε περιορισμούς στο εμπόριο και την κίνηση των κεφαλαίων. Έτσι, σε διεθνές επίπεδο, οι εθνικές οικονομίες ανέπτυσσαν μεν μεταξύ τους εμπορικές σχέσεις (π.χ. εισαγωγές, εξαγωγές), που περιορίζονταν όμως: (α) από τη γεωγραφική απόσταση (π.χ. στο υπερατλαντικό εμπόριο ο επιχειρηματικός κίνδυνος ήταν αυξημένος και το κόστος μεταφοράς και επικοινωνιών

Το Διεθνές Κίνημα Ερυθρού Σταυρού

Ο Ερυθρός Σταυρός ιδρύθηκε στη Γενεύη το 1863 από τον Ελβετό τραπεζίτη Ερρίκο Ντυνάν. Πρόκειται για το μεγαλύτερο ανθρωπιστικό δίκτυο στον κόσμο. Περιλαμβάνει τη Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού, τη Διεθνή Ομοσπονδία Συλλόγων Ερυθρού Σταυρού και Ερυθράς Ημισελήνου και τους εθνικούς συλλόγους με παρουσία και δραστηριότητα σε 186 χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα (ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός συμπλήρωσε 130 χρόνια από την ίδρυσή του).

Ενημερωθείτε από την ιστοσελίδα του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού για τη δράση του και την προσφορά εθελοντισμού στη διεύθυνση www.redcross.gr

Δυστυχώς, γεγονότα...

Στη δεκαετία του 1990:

- 2.000.000 παιδιά σκοτώθηκαν λόγω εμφύλιων ή εθνικών συρράξεων
- 6.000.000 παιδιά έμειναν μόνιμα ανάπηρα
- 12.000.000 έμειναν άστεγα ορφανά
- 10.000.000 ζουν με ψυχολογικά τραύματα πολέμου
- Χιλιάδες γυναίκες και κορίτσια βιάστηκαν.
- 246.000.000 παιδιά απασχολούνται σε διάφορες μορφές παιδικής εργασίας.
- 171.000.000 σε βαριές και επικίνδυνες εργασίες (ορυχεία με χημικά και εντομοκτόνα στη γεωργία, ή με επικίνδυνα μηχανήματα)
- 5.7000.000 σε διάφορες μορφές δουλείας
- 1.800.000 σε πορνεία και πορνογραφία
- 115.000.000 παιδιά δεν πηγαίνουν σχολείο, τα περισσότερα κορίτσια
- 510.000 παιδιά πέθαναν από AIDS
- 150.000.000 εξακολουθούν να υποσιτίζονται.

Πηγή: Ο.Η.Ε.

μεγάλο), (β) από περιορισμούς στις εισαγωγές προϊόντων (π.χ. οι τελωνειακοί δασμόι).

Οι φραγμοί στο διεθνές εμπόριο και οι περιορισμοί στην κίνηση των κεφαλαίων θεωρήθηκαν αναποτελεσματικοί. Για τον λόγο αυτόν, άρχισαν σταδιακά να συνάπτονται διεθνείς συμβάσεις μεταξύ των οικονομικά πιο ανεπτυγμένων κρατών που καταργούσαν τους περιορισμούς αυτούς. **Η σημασία των οικονομικών σχέσεων στα όρια ενός κράτους και της εθνικής του οικονομίας άρχισε σταδιακά να μειώνεται. Η αγορά άρχισε να αποκτά «παγκόσμια» διάσταση.**

β) Οι ριζικές τεχνολογικές αλλαγές και η διαμόρφωση παγκόσμιων δικτύων επικοινωνίας, πληροφόρησης και ενημέρωσης (π.χ. διαδίκτυο), που επέτρεψαν την άμεση πρόσβαση στη γνώση και την πληροφορία. Το αποτέλεσμα ήταν: πρώτον, η εκμηδένιση των αποστάσεων και δεύτερον, η δυνατότητα άμεσης και συνεχούς επικοινωνίας και πληροφόρησης για τις εξελίξεις σε κάθε γωνιά του πλανήτη.

Μερικές από τις **συνέπειες** που επέφερε η παγκοσμιοποίηση, θετικές όσο και αρνητικές, είναι οι εξής:

• **Η αλλαγή του ρόλου των φτωχότερων χωρών στην παγκόσμια οικονομία.** Από τη δεκαετία του 1990 και μετά, οι φτωχές χώρες συμμετέχουν ενεργά στο παγκόσμιο εμπόριο: δηλώνουν κατ'αρχάς πρόθυμες να προσελκύσουν επενδύσεις. Οι κυβερνήσεις τους βρίσκονται σε ένα είδος ανταγωνισμού μεταξύ τους για την προσφορά του ευνοϊκότερου φορολογικού, πιστωτικού, συναλλαγματικού πλαισίου, προκειμένου να προσελκύσουν ξένα κεφάλαια. Αυτό τις οδηγεί όμως αρκετές φορές στην υιοθέτηση αντιεργατικών μέτρων (π.χ. αύξηση ωραρίου, μείωση ημερομισθίων) με ακραία συχνά αποτελέσματα, όπως π.χ. η εκμετάλλευση παιδικής εργασίας.

• **Η κρίση στο εσωτερικό των οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών.** Οι επιχειρήσεις συχνά αξιοποιούν τις ευνοϊκές συνθήκες που επικρατούν στις φτωχότερες χώρες και μεταφέρονται εκεί, προκαλώντας όμως ανεργία στη χώρα που αφήνουν πίσω τους. Η προσφορά εργασίας στις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες απαιτεί πλέον υψηλή εξειδίκευση (π.χ. σε τομείς πληροφορικής, τεχνολογίας, διοίκησης επιχειρήσεων κτλ.). Οι νέες συνθήκες της αγοράς πλήττουν τους ανειδίκευτους εργαζομένους ή και τους νέους που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να συνεχίσουν την εξειδίκευσή τους. Ο προσανατολισμός των ακαδημαϊκών σπουδών στους ανάλογους τομείς που «έχουν ζήτηση στην αγορά», η διά βίου συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση, η τηλεργασία, το ελαστικό ωράριο αποτελούν μέτρα που προτείνονται για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Και τα μέτρα αυτά όμως είναι δυνατόν με τη σειρά τους να οδηγήσουν σε νέα προβλήματα, όπως

Η ειρήνη για τα παιδιά είναι δικαίωμα...

(Από αφίσα της Unicef).

Πολυεθνικές εταιρείες, μια κινητήρια δύναμη της παγκοσμιοποίησης: Πρόκειται για επιχειρήσεις που δημιουργούν θυγατρικές σε διάφορες χώρες του κόσμου. Οι θυγατρικές παράγουν το ίδιο προϊόν με τη μητρική και το διοχετεύουν στην αγορά της χώρας, όπου εδρεύουν. Οι πολυεθνικές εταιρίες είναι σε θέση, χάρη στην πτώση του κόστους μεταφοράς και επικοινωνίας, να μοιράζουν την αλυσίδα παραγωγής σε διαφορετικές χώρες, ανάλογα με τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η καθεμία, π.χ. φτηνά εργατικά χέρια, χαμηλότερη φορολογία. Για παράδειγμα, μια σύγχρονη αυτοκινητοβιομηχανία προϋποθέτει τεχνολογία, εξαρτήματα, εργασία και ιδέες που εμπλέκουν τη συνεργασία επιχειρήσεων σε δεκάδες χώρες. Υπολογίζεται ότι το ένα τρίτο του παγκοσμίου εμπορίου αποτελείται από συναλλαγές ανάμεσα σε διαφορετικές θυγατρικές εταιρείες και υποκαταστήματα των πολυεθνικών εταιρειών. Ο επιχειρηματικός κόσμος αναπτύσσεται πλέον σε διεθνές επίπεδο. Οι εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές των πολυεθνικών επιχειρήσεων δεν σταματούν ποτέ, μπορούν να γίνονται οποιαδήποτε ώρα της ημέρας σε οποιοδήποτε μέρος του πλανήτη...

είναι για παράδειγμα η εγκατάλειψη των ανθρωπιστικών σπουδών, η μείωση του εισοδήματος και του ελεύθερου χρόνου των εργαζομένων, η απομόνωση και αλλοτρίωση των ανθρώπινων σχέσεων.

• **Η παγκοσμιοποίηση των διεθνών προβλημάτων**. Η διενέργεια επενδύσεων και συναλλαγών στο εξωτερικό είναι ευαίσθητη και επηρεάζεται από εξωτερικούς παράγοντες. Έτσι για παράδειγμα γεγονότα όπως το τρομοκρατικό χτύπημα στις Η.Π.Α. (την 11η Σεπτεμβρίου 2001) επηρεάζουν τα διεθνή χρηματιστήρια.

Άλλωστε, ο πλανήτης έχει σήμερα να αντιμετωπίσει προβλήματα που δεν γνωρίζουν σύνορα και απειλούν όλη την ανθρωπότητα, όπως **η αλλαγή του κλίματος και η υπερθέρμανση του πλανήτη, άλλες οικολογικές καταστροφές** (π.χ. έκλυση ραδιενέργειας από το Τσερνομπίλ), **φυσικές καταστροφές** (σεισμός και τσουνάμι στην Ασία, πλημμύρες στην Ευρώπη, κυκλώνας στην Αμερική κτλ.), **μεταδιδόμενες ασθένειες, διατάραξη της τροφικής αλυσίδας κ.ά.** Το θετικό, βέβαια, είναι ότι τα κράτη πλέον συνεργάζονται, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τέτοια προβλήματα που ξεπερνούν τα γεωγραφικά τους όρια.

• **Η κυριαρχία της μαζικής κουλτούρας.** Η παγκοσμιοποίηση της καπιταλιστικής οικονομίας έγινε υπό την οικονομική ηγεμονία των Η.Π.Α. Ένα από τα αποτελέσματα της ανάδειξης των Η.Π.Α. ως παγκόσμιας δύναμης, είναι και ο λεγόμενος «εξαμερικανισμός» της παγκόσμιας κουλτούρας: στο «παγκόσμιο χωριό», η αμερικανική κουλτούρα κυριαρχεί στις συναλλαγές, το γλωσσικό ιδίωμα, την επικοινωνία, τη μουσική, τον καταναλωτικό τρόπο ζωής, από τα λογισμικά των Η/Υ μέχρι τα φαστ φουντ και τις ταινίες του Χόλλυγουντ. Από την άλλη, βέβαια, οι νέοι σε όλη τη γη έχουν κοινούς κώδικες επικοινωνίας, αναπτύσσουν σχέσεις και επικοινωνούν πολύ ευκολότερα, ανταλλάσσουν ιδέες και προβληματισμούς χωρίς εμπόδια χρόνου ή απόστασης, καταρρίπτουν στερεότυπα και προκαταλήψεις προωθώντας έτσι την παγκόσμια αλληλοκατανόηση.

10.5. Η θέση της Ελλάδας στον κόσμο-Η άσκηση εξωτερικής πολιτικής

Τα μέλη της διεθνούς κοινότητας έχουν συνειδητοποιήσει την αλληλεξάρτησή τους και την αναπόφευκτη ανάγκη να συνάπτουν μεταξύ τους σχέσεις. Συμμετέχουν, όμως, όλα τα κράτη στη διεθνή κοινότητα με τους ίδιους όρους; Τι είναι εκείνο που καθορίζει τη στάση και τη θέση ενός κράτους στη διεθνή κοινότητα; Οι **ποικίλοι γεωγραφικοί και πολιτικοί παράγοντες που προσδιορίζουν τη θέση** ενός κράτους και **καθορίζουν και την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής** του αναφέρονται με τον κοινό όρο **γεω-**

Η ταινία **Bacheh-haye naft** (τα παιδιά του πετρελαίου), Ιράν 2001, σε σκηνοθεσία-σενάριο Εμπραχίμ Φορουζές, αναφέρεται στο δράμα ενός 11χρονου αγοριού που προσπαθεί να ξοφλήσει το χρέος ενός απόντος πατέρα, με φόντο την εκμετάλλευση των πετρελαιοπηγών της χώρας του. Σε μια περιοχή εξόρυξης πετρελαίου, κατοικούν σε παράγκες, πλίνθους και λάσπες, τα παιδιά ενός κατώτερου θεού... Να είσαι δεκάχρονος, χωρίς μισή κουταλιά ζεστή σούπα, και να κοιμάσαι πάνω σε χώμα... λερωμένο από μαύρο χρυσό. Να κολυμπάς στο πετρέλαιο, αλλά να μην κατέχεις ούτε μισή σταγόνα απ' αυτό. Να κυλιέσαι στο πετρέλαιο, αλλά να μην μπορείς ν' αγγίξεις μισό δράμι απ' αυτό. Η πιο «ζωντανή» περιγραφή της τριτοκοσμικής πραγματικότητας, των αντιθέσεων στις αραβικές χώρες και ο πλήρης ορισμός του ανελέητου περιφερειακού καπιταλισμού και της παγκοσμιοποίησης.

Εργασία στην τάξη: Φτιάξτε στην τάξη έναν «χάρτη ιδεών» με αφετηρία την «κεντρική πλατεία» της παγκοσμιοποίησης! Από αυτήν ξεκινούν λεωφόροι στις οποίες εντοπίζονται προβλήματα όπως για παράδειγμα η ανεργία αλλά και λεωφόροι στις οποίες εντοπίζονται θέματα πολιτισμικών ανταλλαγών μεταξύ των λαών κτλ. Οι λεωφόροι διακλαδώνονται σε άλλους δρόμους που περιέχουν τις λύσεις στα προβλήματα (όπως για παράδειγμα η διά βίου συνεχιζόμενη κατάρτιση, η νομική ρύθμιση του ανταγωνισμού) ή δρόμοι που προκαλούν με τη σειρά τους νέα προβλήματα- κομβικά σημεία όπως η φτώχια.
Κάθε μαθητής, αποτυπώνει το δικό του δρόμο, αφού εξηγήσει προφορικά τη σημασία του. Συζητήστε το τελικό αποτέλεσμα στην τάξη και κάντε τις προβλέψεις σας σχετικά με το μέλλον της παγκοσμιοποίησης. Πώς βλέπετε τη θέση των πολιτών μέσα στη σύγχρονη κοινωνία της παγκοσμιοποίησης;

πολιτική. Σημειώστε, ότι σπουδαίο ρόλο παίζει ο εκάστοτε διεθνής συσχετισμός δυνάμεων. Σημαντικοί **γεωπολιτικοί παράγοντες** είναι:

α) Η γεωγραφική θέση. Καθορίζει τη γεωπολιτική σημασία μιας χώρας. Για παράδειγμα αν ένα κράτος ελέγχει μια θαλάσσια διάβαση, αυτό καθορίζει και τη στάση των άλλων κρατών που έχουν συμφέροντα από τη διάβαση, αλλά και των αντιπάλων τους, που θα ήθελαν να εμποδίσουν τη διάβαση αυτή.

β) Ο δημογραφικός παράγοντας. Η δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού επηρεάζει ουσιωδώς τη θέση και τη στάση ενός κράτους στη διεθνή κοινότητα. Για παράδειγμα κράτη με μεγαλύτερο νεανικό πληθυσμό έχουν μεγαλύτερες προοπτικές ανάπτυξης. Ο νεανικός πληθυσμός διεκδικεί από τον κρατικό προϋπολογισμό μεγαλύτερο μερίδιο για εκπαίδευση, αθλητισμό κτλ. Στον αντίποδα βρίσκεται ένα κράτος με γηραιότερο πληθυσμό το οποίο πρέπει να καλύψει ανάγκες περίθαλψης, κοινωνικής ασφάλειας κτλ.

γ) Ο οικονομικός παράγοντας. Οι φυσικοί πόροι, η ανάπτυξη της ψηφιακής τεχνολογίας, της βιομηχανίας, κτλ. προσδιορίζουν την οικονομική ευρωστία ενός κράτους και καθορίζουν διεθνώς τη θέση του. Παράλληλα, ενισχύουν τη δυνατότητά του να ασκήσει μια δυναμική εξωτερική πολιτική.

δ) Ο αμυντικός παράγοντας. Ο παράγοντας αυτός συνδέεται με την οικονομική δυνατότητα μιας χώρας, η οποία καθιστά για παράδειγμα δυνατή την αυτάρκεια του αμυντικού της εξοπλισμού.

ε) Ο πολιτικός παράγοντας. Αν μια χώρα έχει πολιτική σταθερότητα, σέβεται τα δικαιώματα του ανθρώπου, έχει δημοκρατική δομή εξουσίας, κτλ., τότε έχει την εμπιστοσύνη όλων των άλλων κρατών, τα οποία συνάπτουν με αυτή εμπορικές συναλλαγές, διπλωματικές σχέσεις, επενδύσεις, κτλ.

στ) Ο πολιτισμικός παράγοντας. Λαοί με κοινές πολιτισμικές παραδόσεις ενώθηκαν και δημιούργησαν πολιτικές κοινότητες. Για παράδειγμα η ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. δεν ήταν μόνον θέμα οικονομικής ανάπτυξης αλλά και αναγνώρισης της μεγάλης πολιτισμικής κληρονομιάς, των αξιών του ελληνικού πολιτισμού, στις οποίες στηρίχτηκε το ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

Οι γεωπολιτικοί παράγοντες προσδιορίζουν και την εξωτερική πολιτική ενός κράτους. Τι αποτελεί, όμως, εξωτερική πολιτική; Ποιοι παράγοντες τη διαμορφώνουν, ποιος την ασκεί και ποιους στόχους επιδιώκει;

Εξωτερική πολιτική είναι η δημόσια πολιτική που επιτρέπει σε ένα κράτος να επικοινωνεί με άλλα κράτη για την καλύτερη δυνατή προώθηση των θέσεών του και την προάσπιση των εθνικών του συμφερόντων. Για παράδειγμα η **συμμετοχή ενός κρά-**

Το νερό....

Η έλλειψη νερού είναι το δεύτερο (μετά την υπερθέρμανση του πλανήτη) σοβαρότερο πρόβλημα του καιρού μας. Η ποσότητα καθαρού νερού στον πλανήτη είναι περιορισμένη. Ωστόσο, η κατανάλωσή του αυξάνεται συνεχώς. Τον επόμενο αιώνα, η έλλειψη νερού υπολογίζεται ότι θα πλήξει 1,5 δισεκατομμύριο ανθρώπους.
Το νερό αποτελεί πλέον «παγκόσμιο στρατηγικό στόχο». Το πρόγραμμα ανάπτυξης του Ο.Η.Ε. προειδοποιεί ότι εντός των επόμενων ετών είναι μεγάλη η πιθανότητα να ξεσπάσουν «πόλεμοι του νερού» με επίκεντρο τους υδάτινους πόρους του Νείλου, του Νίγηρα, του Ζαμβέζη. Σκεφτείτε το παράδειγμα του ποταμού Ιορδάνη που αποτέλεσε στη διάρκεια του 20ου αιώνα το αντικείμενο σκληρών διαπραγματεύσεων μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστι-

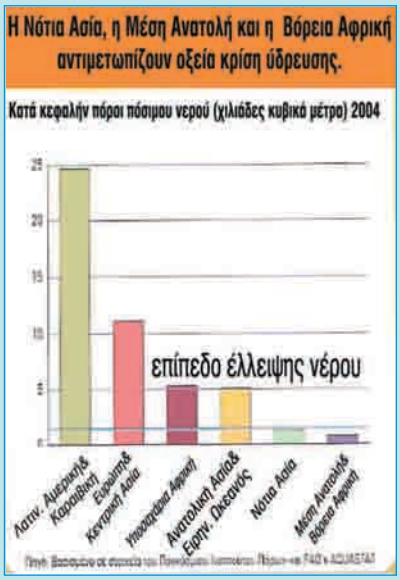

νίων. Όποιος τον ελέγχει βρίσκεται σε θέση ισχύος πολιτικά,στρατηγικά, διπλωματικά, οικονομικά. Οι Παλαιστίνιοι ισχυρίζονται ότι οι Ισραηλινοί χρησιμοποιούν το 80% των διαθέσιμων υδάτινων πόρων και ζητούν δικαιότερη κατανομή.

(Πηγή: Η μεγάλη Ιστορία του 20ου αιώνα, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2002). (Πηγή ιστογράμματος: Σημειωματάριο του πολίτη του κόσμου, Παγκόσμιες κρίσεις και προκλήσεις, Εκδ. Κασταλία, 2007)

τους στους Διεθνείς Οργανισμούς, οι σχέσεις που αναπτύσσει με τα άλλα κράτη, η αντιμετώπιση των εξωτερικών προβλημάτων και ο τρόπος με τον οποίον αντιμετωπίζονται, αποτελούν ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής.

Η παγκοσμιοποίηση και η αλληλεξάρτηση των λαών προσέδωσε στην εξωτερική πολιτική καινούργιο νόημα: οι **ενέργειες ενός κράτους αποβλέπουν στο γενικότερο συλλογικό όφελος** και όχι μόνον στην υπεράσπιση των εθνικών του συμφερόντων (π.χ. όταν ένα κράτος επιδιώκει την ειρήνη, αποτελεί παράγοντα σταθερότητας στην περιοχή και αυτό ωφελεί και τα γειτονικά κράτη).

Το **Υπουργείο Εξωτερικών** είναι το θεσμικό όργανο που υλοποιεί τις αποφάσεις της κυβέρνησης για θέματα εξωτερικής πολιτικής. Στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής συμβάλλει και το Εθνικό Συμβούλιο Εξωτερικής Πολιτικής που προβλέπεται από το Σύνταγμα. Επίσης, η τουριστική και η ναυτιλιακή πολιτική, οι διεθνείς εκπαιδευτικές σχέσεις και η πολιτισμική πολιτική επηρεάζουν τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής.

10.5.1. Ο Ελληνικός πολιτισμός

Η λέξη **πολιτισμός** προέρχεται ετυμολογικά από τη λέξη ***'πόλις'***. Σχετίζεται, δηλαδή, με τα πολιτικά πράγματα, τα κοινά. Πολιτισμός είναι όλα εκείνα τα υλικά και πνευματικά αγαθά που *δημιουργούν* οι πολίτες μιας οργανωμένης κοινότητας, για να βελτιώσουν τη ζωή τους. Περιλαμβάνει δύο επίπεδα: **α) το υλικό** που σχετίζεται με την κατασκευή δημοσίων έργων (γέφυρες, διώρυγες, μνημεία) και **β) το πνευματικό** που σχετίζεται με την ανάπτυξη των τεχνών, των επιστημών και τη διαμόρφωση συλλογικών αξιών που καθορίζουν μια κοινωνία.

Η Ελλάδα αναγνωρίσθηκε ως ανεξάρτητο κράτος μόλις το 1830, ο ελληνικός πολιτισμός όμως βασίσθηκε κατ'αρχάς σε μια συνεχή γλωσσική παράδοση με γραπτά μνημεία, τα ομηρικά έπη, που ανάγονται στον 8ο αιώνα π.Χ. Η ελληνική γλώσσα έχει μακραίωνη ιστορία. Είναι η γλώσσα με την αρχαιότερη ίσως καταγωγή που ομιλείται χωρίς διακοπή στην Ευρώπη. Αντλησε και αντλεί διαρκή έμπνευση από μεγαλειώδη μνημεία πολιτισμού που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της πολιτισμικής κληρονομιάς όλης της ανθρωπότητας.

Ο Ελληνισμός άργησε να έρθει σε επαφή με τις κοσμογονικές αλλαγές των επαναστάσεων του 18ου αιώνα, τη βιομηχανική και τη γαλλική επανάσταση. Φωτισμένοι άνθρωποι, όπως ο Κοσμάς ο Αιτωλός, ο Ευγένιος Βούλγαρης, ο Ρήγας Φερραίος, ο Αδαμάντιος Κοραής είναι μερικοί από τους πιο λαμπρούς εκπροσώπους του ελληνικού διαφωτισμού, που μετέφεραν στους υπόδουλους

Γιάννης Γαϊτης
(Πηγή: Νίκος Ε. Παπαδάκις, Πολυπλάνο, Αθήνα 1980)

Το Υπουργείο Εξωτερικών για την αποτελεσματική άσκηση της εξωτερικής πολιτικής έχει ιδρύσει στο εσωτερικό του το **Κέντρο Ανάλυσης και Σχεδιασμού (Κ.Α.Σ.)** και το **Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.)**. Παράλληλα, λειτουργούν και διάφορες «δεξαμενές σκέψης» ('think tanks'), όπως το Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, (www.eliamep.gr) με στόχο τη μελέτη θεμάτων εξωτερικής πολιτικής, ασφαλείας και οικονομίας, κτλ. Υπάρχει επίσης και το **Εθνικό Συμβούλιο Εξωτερικής Πολιτικής**, (www.ypex.gov.gr/www.mfa.gr /el-GR/Policy/National).

Το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών ιδρύθηκε το 1977 με πρωτοβουλία του Κωνσταντίνου Καραμανλή και στόχο τη δημιουργία στους Δελφούς ενός ευρωπαϊκού και παγκόσμιου πνευματικού κέντρου. Λειτουργεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού και υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης. Σκοπός του είναι: *«η εξυπηρέτησις του διεθνούς πολιτιστικού συμφέροντος και η ανάπτυξις των κοινών πολιτιστικών στοιχείων, τα οποία ενώνουν τους λαούς της Ευρώπης»*.

Έλληνες τα ευρωπαϊκά ρεύματα, συνετέλεσαν στην αφύπνιση και τον εθνικό ξεσηκωμό τους.

Το νεοσύστατο ελληνικό κράτος δέχεται και αφομοιώνει πολιτισμικές παραδόσεις της Δύσης. Έτσι, για παράδειγμα στη ζωγραφική, ο Νικόλαος Γύζης, ο Γεώργιος Ιακωβίδης, ο Νικηφόρος Λύτρας, ο Κωνσταντίνος Βολανάκης είναι οι κορυφαίοι της «ακαδημαϊκής» ζωγραφικής της σχολής του Μονάχου. Ο παρισινός μοντερνισμός άσκησε επιρροή στον Κωνσταντίνο Παρθένη.

Ο Μικρασιάτης πρόσφυγας Φώτης Κόντογλου επανέρχεται στη βυζαντινή αγιογραφία. Ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ από τη Μυτιλήνη ζωγραφίζει με την αυθεντικότητα του αυτοδίδακτου. Οι Γιάννης Τσαρούχης, Νίκος Χατζηκυριάκος – Γκίκας, Γιάννης Μόραλης, Σπύρος Βασιλείου είναι από τους σημαντικότερους ζωγράφους της μεταπολεμικής περιόδου. Ο Γιαννούλης Χαλεπάς και ο Μιχάλης Τόμπρος, από τους επιφανέστερους εκπροσώπους της ελληνικής γλυπτικής.

Ο Ανδρέας Κάλβος, ο Διονύσιος Σολωμός, ο Κωστής Παλαμάς, ο αλεξανδρινός Κωνσταντίνος Καβάφης, ο Γιάννης Ρίτσος, ο Ανδρέας Εμπειρίκος, ο Νίκος Γκάτσος, οι βραβευμένοι με Νόμπελ λογοτεχνίας Γεώργιος Σεφέρης και Οδυσσέας Ελύτης αποτελούν αξεπέραστα ορόσημα της ελληνικής ποίησης.

Ο Εμμανουήλ Ροΐδης, ο Γεώργιος Βιζυηνός, ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, τεχνίτες του λόγου στην καθαρεύουσα· ο Νίκος Καζαντζάκης, ο Ηλίας Βενέζης, ο Στρατής Μυριβήλης, ο Ανδρέας Καρκαβίτσας, η Πηνελόπη Δέλτα, τεχνίτες του λόγου στη δημοτική είναι μερικοί από τους σημαντικότερους πεζογράφους που σφράγισαν τα ελληνικά γράμματα. Φωτισμένοι παιδαγωγοί, όπως ο Δημήτρης Γληνός και ο Αλέξανδρος Δελμούζος, αγωνίστηκαν για το ιδανικό της ανθρωπιστικής παιδείας.

Ο οραματιστής αρχιτέκτονας Δημήτρης Πικιώνης αναμόρφωσε τους αρχαιολογικούς περιπάτους γύρω από την Ακρόπολη και τον λόφο του Φιλοπάππου στην Αθήνα. Λαμπροί επιστήμονες προσέφεραν και προσφέρουν με το έργο τους στην παγκόσμια κοινότητα, όπως ο Γεώργιος Παπανικολάου, ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης, ο Μιχάλης Δερτούζος, ο Δημήτριος Νανόπουλος, ο Νικόλαος Νεγρεπόντε, η Ελένη Γλύκατζη – Αρβελέρ και τόσοι άλλοι.

Ο Κορνήλιος Καστοριάδης, ο Κώστας Αξελός, ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης είναι μερικοί μόνο από τους σύγχρονους Έλληνες φιλοσόφους που έτυχαν διεθνούς αναγνώρισης.

Οι σκηνοθέτες Δημήτρης Ροντήρης, Αλέξης Σολωμός και Κάρολος Κουν σημάδεψαν το μεταπολεμικό θέατρο με κορυφαίους πρωταγωνιστές τον Αιμίλιο Βεάκη, τη Μαρίκα Κοτοπούλη, την Κυβέλη, την Κατίνα Παξινού, τον Αλέξη Μινωτή. Ο ελληνικός κινηματογράφος έγινε γνωστός στο εξωτερικό με τον Μιχάλη Κακογιάννη, το Θεόδωρο Αγγελόπουλο, το Νίκο Κούνδουρο, τον Κώστα Γαβρά. Ο Δημήτρης Χορν, η Έλλη Λαμπέτη, η Μελίνα

Στη διοικητική του δομή περιλαμβάνονται ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης και εκπρόσωποι των ελληνικών Υπουργείων Πολιτισμού και Εξωτερικών. Πρόεδρος σήμερα του Κέντρου είναι η πρύτανης Ελένη Γλύκατζη – Αρβελέρ, πρόεδρος του Παν/μίου της Ευρώπης. Στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του, εντάσσονται και εκπαιδευτικά προγράμματα, όπως οι ευρωπαϊκοί μαθητικοί αγώνες «ΠΥΘΙΑ». Δικαίωμα συμμετοχής στους αγώνες έχουν οι μαθητές της Γ' Λυκείου όλων των ευρωπαϊκών σχολείων που διδάσκονται την αρχαία ελληνική γλώσσα. Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στην ηλεκτρονική διεύθυνση του Κέντρου www.eccd.gr.

Γιάννης Τσαρούχης, Άνοιξη – Θέρος, 1969, Αθήνα, ιδιωτική συλλογή

«Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήρι στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού, τη θάλασσα και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται [...] Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της παράδοσης είναι η αγάπη της για την ανθρωπιά, κανόνας της είναι η δικαιοσύνη».
Γεώργιος Σεφέρης, απόσπασμα από τον λόγο του κατά την απονομή του βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας, Στοκχόλμη 1963.

Μερκούρη, η Ειρήνη Παπά είναι φυσιογνωμίες της ελληνικής έβδομης τέχνης.

Στη μουσική, η Ελλάδα είναι διεθνώς γνωστή για την απαράμιλλη φωνή της Μαρίας Κάλλας, τον διευθυντή της Φιλαρμονικής της Νέας Υόρκης Δημήτρη Μητρόπουλο, τον Μανόλη Καλομοίρη και τον Νίκο Σκαλκώτα με μουσική που αφομοιώνει την παράδοση των δημοτικών τραγουδιών, τον Ιάνη Ξενάκη. Οι μελωδίες του Μάνου Χατζιδάκι, του Μίκη Θεοδωράκη, του Βαγγέλη Παπαθανασίου αποτελούν σημεία αναφοράς για τη σύγχρονη ελληνική μουσική σε ολόκληρο τον κόσμο. Η μουσική του Μάνου Λοΐζου, του Σταύρου Ξαρχάκου, του Γιάννη Μαρκόπουλου, του Διονύση Σαββόπουλου ανήκουν στα συλλογικά μουσικά βιώματα των Ελλήνων. Και βέβαια, πιο άμεσα ίσως από όλα τα άλλα ακούσματα, τους αντιπροσωπεύουν η ρεμπέτικη και η λαϊκή μουσική (Τσιτσάνης, Βαμβακάρης, Καζαντζίδης και τόσοι άλλοι).

Οι αμέτρητες ψηφίδες και αναφορές του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού αποτυπώθηκαν με ευαισθησία και μοναδικό τρόπο στις τελετές έναρξης και λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004 υπό την εμπνευσμένη καθοδήγηση του Δημήτρη Παπαϊωάννου. Η ιστορία και η παράδοση ενός τόπου είναι το αξιακό υπόβαθρο πάνω στο οποίο κτίζεται ο πολιτισμός του.

10.5.2. Η Ελληνική Ναυτιλία

Το 71% της επιφάνειας της γης βρέχεται από θάλασσα. Σκεφτείτε, λοιπόν, πόσο σημαντικός παράγοντας για τη θέση ενός κράτους στον κόσμο είναι να έχει ανεπτυγμένη ναυτιλία.

«Έχουμε γη και πατρίδα, όταν έχουμε πλοία και θάλασσα», έγραφε ο Ηρόδοτος. Η μορφολογία του ελληνικού χώρου, η έκταση των παραλίων και των νησιών προδιέγραψαν τον ρόλο που η θάλασσα έμελε να παίξει σε όλες τις περιόδους της μακραίωνης ελληνικής ιστορίας. Και αυτό αποδεικνύεται από τους αρχαίους χρόνους. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο αιώνας του Περικλή θεμελιώθηκε πάνω στη ναυτική δύναμη των Αθηναίων. Περισσότερο κατανοητή γίνεται η αξία του υγρού στοιχείου για τους Έλληνες κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας.

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας ιδρύθηκαν νέα ναυπηγεία σε πολλά νησιά και η ναυπηγική έγινε σημαντικότατη βιομηχανία του νεοσύστατου κράτους. Με τη βιομηχανική επανάσταση, οι αλλαγές που σημειώθηκαν στην παγκόσμια οικονομία, διαμόρφωσαν νέες συνθήκες ανάπτυξης των Ελληνικών εμπορικών δικτύων. Ως αποτέλεσμα, η ελληνική ναυτιλία διακινεί το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου στη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα.

Σήμερα, η χώρα μας είναι από τα ισχυρότερα και σημαντικότερα ναυτικά κράτη του κόσμου. Η εμπορική ναυτιλία θεωρείται

«Ο πολιτισμός είναι μια κληρονομιά από πεποιθήσεις, έθιμα και γνώσεις που συσσωρεύονται αργά στην πορεία των αιώνων, στοιχεία που μερικές φορές είναι δύσκολο να εξηγήσουμε με τη λογική. Αποκαλύπτονται, όμως, από μόνα τους σαν μονοπάτια που οδηγούν κάπου, ανοίγοντας στον άνθρωπο την εσωτερική του διάσταση».
Antoine de Saint-Exupery, Γάλλος συγγραφέας (1900-1944)

Νίκος Χατζηκυριάκος – Γκίκας, Σιδερένια σκάλα, 1955

Το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού ιδρύθηκε το 1992 με έδρα την Αθήνα και με σκοπό την προβολή του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας σε ολόκληρο τον κόσμο. Το Ε.Ι.Π. αναπτύσσει δραστηριότητα μέσω των παραρτημάτων του στην Αλεξάνδρεια, το Βερολίνο, την Οδησσό, και ακόμα, στο Λονδίνο, τη Μόσχα κ.α. (www.hfc.gr).

Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, έργο του αρχιτέκτονα Δημήτρη Πικιώνη.

ο δυναμικότερος κλάδος της εθνικής μας οικονομίας. Σύμφωνα με πρόσφατα στατιστικά στοιχεία, η Ελλάδα καταλαμβάνει την πέμπτη θέση στον κόσμο στη ναυτιλία. Επίσης, η Ελλάδα κατέχει την **τρίτη θέση παγκοσμίως** όσον αφορά την χωρητικότητα των πλοίων, η δε ελληνική σημαία είναι υψωμένη σε περισσότερα από 1100 πλοία.

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο υπό ελληνική σημαία στόλος καταλαμβάνει την πρώτη θέση με ποσοστό 28 %, ενώ ο υπό ελληνική πλοιοκτησία στόλος απαρτίζει το 51,5 % του αντίστοιχου κοινοτικού. Είναι κοινή πεποίθηση πλέον ότι στην Ελλάδα η ναυτιλία αποτελεί **«εθνικό κεφάλαιο».**

Η ωφέλεια που προκύπτει από την εμπορική ναυτιλία φαίνεται:

α) στο ναυτιλιακό **συνάλλαγμα που εισρέει στη χώρα.** Σύμφωνα με στοιχεία της Τράπέζας της Ελλάδας, το ναυτιλιακό συνάλλαγμα κατά το δεκάμηνο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2006, ανήλθε περίπου σε 12.000 εκ. ευρώ, έναντι 11.500 εκ. του αντίστοιχου δεκάμηνου του 2005. Η ελληνική ναυτιλία ήταν και είναι η δύναμη της Ελλάδας. Αυτό το επιβεβαιώνει το γεγονός ότι η Ναυτιλία το 2004 εισέφερε στη χώρα συνάλλαγμα 17 δισ. δολαρίων, απόδοση που ξεπερνά ακόμη και αυτή του ελληνικού τουρισμού.

β) από το γεγονός ότι πάνω από 25.000 ναυτικοί απασχολούνται στις ναυτιλιακές εταιρείες.

Η ελληνική Πολιτεία, αναγνωρίζοντας τη συμβολή της εμπορικής ναυτιλίας στην εθνική οικονομία και διαπιστώνοντας ότι το μέλλον των διεθνών μεταφορών είναι άμεσα συνδεδεμένο με την θάλασσα, προέβη στη σύσταση του **Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας (Υ.Ε.Ν.).**

Το Υ.Ε.Ν. μεριμνά για την οργάνωση, βελτίωση,προστασία και ανάπτυξη της ναυτιλίας, τη σύνδεση αυτής με την εθνική οικονομία. Εποπτεύει τη διοίκηση, οργάνωση, λειτουργία και εκμετάλλευση των λιμένων της χώρας. Οργανώνει και εποπτεύει τα πλοία, τα λιμάνια και γενικά τους θαλάσσιους χώρους.

Σήμερα, σε όλους τους ωκεανούς και τις θάλασσες του κόσμου συναντάμε την ελληνική σημαία να κυματίζει περήφανα στις πρύμνες φορτηγών και πετρελαιοφόρων, τονίζοντας έτσι τη δυναμική και επιτυχημένη παρουσία του ελληνικού εμπορικού πλοίου και του Έλληνα επιχειρηματία και ναύτη στον διεθνή ναυτικό στίβο.

10.6. Ο Ελληνισμός της διασποράς

«...αλλά ο Οδυσσέας ποθεί ακόμη και καπνό μονάχα της πατρίδας του να δει να πετιέται προς τ' απάνω κι ας πεθάνει...» (Οδύσσεια, α, στ. 57).

Ολυμπιακοί Αγώνες, Αθήνα 2004

«Τ' ΑΝΩΤΕΡΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ μου τα έκανα στο Σχολείο της θάλασσας. Ιδού και μερικές πράξεις για παράδειγμα:
(1) Εάν αποσυνδέσεις την Ελλάδα, στο τέλος θα δεις να σου απομένουν μια ελιά, ένα αμπέλι κι ένα καράβι. Που σημαίνει: με άλλα τόσα την ξαναφτιάχνεις. ....»
Οδυσσέας Ελύτης, Ο μικρός Ναυτίλος, Εκδ. Ίκαρος, 2η έκδ., Αθήνα 1986.

Γραμματόπουλος Κώστας, Αιγαίο, 1970

Ναυτικά νησιά
Η Ύδρα υπήρξε από τα πρωτοπόρα ναυτικά νησιά στην ανάπτυξη εμπορικής δραστηριότητας σε λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας (Οδησσός) και της Μεσογείου (Γαλλία, Ιταλία).

Διασπορά, μετοικεσία, εποικισμός, μετανάστευση, ξενιτιά. Το ελληνικό λεξιλόγιο βρίθει από όρους που περιγράφουν τη μετακίνηση και την εγκατάσταση σε έναν άλλο τόπο με κίνητρο κατά κανόνα, την αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης. Αυτό συμβαίνει, γιατί οι Έλληνες είναι λαός με σημαντική «διασπορά», εγκατάσταση δηλαδή σε συμπαγείς πυρήνες πέραν των συνόρων της χώρας τους.

Ο ελληνισμός της διασποράς διέπεται από πνεύμα οικουμενικό. Βιώνει το τοπικό και σκέπτεται το παγκόσμιο.

Στη **διατήρηση της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας** από τους Έλληνες της διασποράς συντελούν και οι εξής παράγοντες:

α) Η οργάνωση σε κοινότητες, ομοσπονδίες και συνομοσπονδίες προκειμένου να ενισχύσουν τους δεσμούς τους με το εθνικό κέντρο, την Ελλάδα.

β) Η ορθόδοξη Εκκλησία που συμβάλλει στη διατήρηση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας διαμέσου του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των περιοχών εκκλησιαστικής επιρροής του (Ευρώπη, Αμερική και Αυστραλία).

Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε επιγραμματικά σε κάποιες κοινότητες ελληνικής διασποράς του χθες και του σήμερα:

• **Ο Παρευξείνιος Ελληνισμός**: Η παρουσία Ελλήνων στον Πόντο χρονολογείται από την αρχαιότητα. Από τον 11ο αιώνα μ.Χ., οι Τούρκοι άρχισαν επεκτατικές επιδρομές στη βυζαντινή Μικρά Ασία. Η πρώτη σημαντική ελληνική πόλη που καταστράφηκε ήταν η πλούσια αλλά ανοχύρωτη Σεβάστεια του Πόντου. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, ο Καύκασος, η Γεωργία, η Νότια Ρωσία, οι παραδουνάβιες περιοχές και οι βουλγαρικές ακτές του Εύξεινου Πόντου έγιναν καταφύγιο των Ελλήνων. Με αγώνες και θυσίες, οι Έλληνες του Πόντου διατήρησαν τη χριστιανική πίστη και την ελληνική τους ταυτότητα.

Ο 19ος αιώνας χαρακτηρίστηκε από την πολιτική και κοινωνική αποσύνθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το παντουρκικό κίνημα απέβλεπε στη δημιουργία μιας νέας τουρκικής αυτοκρατορίας, όπου δε θα υπήρχε θέση για κανένα άλλο έθνος, εκτός από αυτό των Τούρκων. Την περίοδο 1916-1923 συντελέσθηκε η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου. Χιλιάδες πέθαναν στις εξορίες, τις φυλακές, τα τάγματα εργασίας. Πολλοί αναγκάστηκαν να πάρουν τον δρόμο της προσφυγιάς. Η προσφυγοποίηση δεκάδων χιλιάδων Ποντίων ενεργοποίησε τις ελληνικές κοινότητες της Ρωσίας, οι οποίες με αίσθημα αλληλεγγύης συνέδραμαν και περιέθαλψαν τους πρόσφυγες.

Σήμερα, ο παρευξείνιος ελληνισμός ανασυγκροτείται στις περιοχές της **Μαριούπολης και του Ντονιέκς**. Συνεχίζει ακόμη να αγωνίζεται για τη διατήρηση της εθνικής συνείδησης, του ελληνικού πολιτισμού και της χριστιανικής πίστης. Η ζωή των Ελλή-

Ναυτικός από την Ύδρα (μέλος της οικογένειας Τσαμαδού), 1819, επιχρωματισμένη λιθογραφία. Σχέδιο **L. Dupre, χάραξη de Delpech. Dupre, L., Voyage à Athenes et à Constantinople**, Paris 1825, Αθήνα, Συλλογή Ευστ. Φινόπουλου.

Πληροφορηθείτε για την ελληνική ναυτιλία από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://egov.yen.gr/. Στο Ινστιτούτο Ιστορίας της ιστοσελίδας, μπορείτε να δείτε την ιστορία και εξέλιξη της εμπορικής ναυτιλίας.

Αστεριάδης Αγήνωρ, Πειραιάς, 1973.

Σας ενδιαφέρει να ασχοληθείτε επαγγελματικά με τη ναυτιλία; Σημειώστε ότι σήμερα λειτουργούν δέκα Ακαδημίες Εμπορικού Ναυτικού (Α.Ε.Ν.) σε όλη την Ελλάδα, με ειδικότητες Πλοιάρχων ή/και Μηχανικών. Οι Α.Ε.Ν. έχουν ως αποστολή την εκπαίδευση των Αξιωματικών (Πλοιάρχων και Μηχανικών), δηλαδή των αυριανών στελεχών της Εμπορικής Ναυτιλίας. Οι Α.Ε.Ν. προσφέρουν σύγχρονες και εξειδικευμένες γνώσεις με το σύστημα της εναλλασσόμενης εκπαίδευσης, μεταξύ Σχολής και πλοίου.

νων στις περιοχές αυτές προσανατολίζεται προς μια πολιτιστική αναγέννηση στη γλώσσα, τη θρησκεία, τη συντήρηση της ιστορικής μνήμης.

• **Ο ελληνισμός της Αλβανίας**: Από την αρχαιότητα κατοικούσαν ελληνικοί πληθυσμοί στην περιοχή. Η Οθωμανική κατοχή ανάγκασε πολλούς Βορειοηπειρώτες στην αποδημία (Ζάππας, Αρσάκης, Σίνας, Μπάγκας, κ.ά.). Ο ελληνισμός της Αλβανίας δοκιμάστηκε σκληρά επί σειρά ετών κάτω από το κομμουνιστικό καθεστώς της Αλβανίας.

Με την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος και τον εκδημοκρατισμό της Αλβανίας, επήλθε βελτίωση των διμερών σχέσεων Ελλάδας-Αλβανίας. Η **ένταξη της Αλβανίας στο Συμβούλιο της Ευρώπης** (1991) σήμανε την αποδοχή προστασίας των μειονοτήτων που κατοχυρώθηκε και στο Σύνταγμά της (1992). Από το 1997 τα ελληνικά άρχισαν να διδάσκονται και σε σχολεία πέραν των περιοχών που είχαν χαρακτηριστεί μειονοτικές. Μέσα από μια δύσκολη συμβίωση, σήμερα έχει επιτευχθεί η συμφιλίωση των λαών και μάλιστα η Ελλάδα αποτελεί χώρα υποδοχής αλβανικού πληθυσμού.

• **Αίγυπτος - Αφρική:** Η εμφάνιση ελληνικών παροικιών στην Αίγυπτο χρονολογείται από τον 19ο αιώνα. Η ελληνική παροικία, κυρίως της Αλεξάνδρειας, χαρακτηρίστηκε από πλούσια πνευματική ζωή και προσφορά ουσιαστικού έργου στην εκπαίδευση και τη φιλανθρωπία. Βάση και συνέχεια του ελληνισμού στην Αίγυπτο αποτελεί το ελληνορθόδοξο πατριαρχείο Αλεξανδρείας με δικαιοδοσία στον αφρικανικό χώρο. Σήμερα, η ελληνική παροικία στην Αλεξάνδρεια, κυρίως, και το Κάϊρο αριθμεί περίπου χίλια άτομα. Στην υπόλοιπη Αφρική ζουν περίπου σαράντα χιλιάδες Έλληνες, κυρίως στη Νοτιοαφρικανική Δημοκρατία.

• **Αυστραλία**: Για πρώτη φορά έφτασαν Έλληνες στην Αυστραλία στις αρχές του 19ου αιώνα. Η ουσιαστική μετανάστευση των Ελλήνων στην Αυστραλία ξεκίνησε τη δεκαετία του ‘50 με τον εποικισμό της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας από 270.000 και 3.100 Έλληνες, αντίστοιχα. Η επιχειρηματική ικανότητα των Ελλήνων φάνηκε, ήδη, από τα πρώτα χρόνια της μετανάστευσής τους. Η ομογένεια ανέπτυξε επίσης πλούσια αθλητική και πολιτιστική, αλλά και πολιτική δραστηριότητα. Για παράδειγμα το 2005 οι εκλεγμένοι ομογενείς στην κεντρική πολιτική σκηνή της Αυστραλίας ήταν 28 και 120 οι δημαρχιακοί σύμβουλοι. Η ελληνική ομογένεια έχει πολιτική δύναμη και ασκεί επιρροή στην πολιτική της Αυστραλίας, όταν επηρεάζονται εθνικά συμφέροντα της Ελλάδας.

• **Αμερική**: Το τεράστιο κύμα μετανάστευσης από την Ευρώπη προς την Αμερική (Η.Π.Α. και Λατινική Αμερική) στα τέλη του 19ου αιώνα περιέλαβε και περίπου εξακόσιες χιλιάδες Έλληνες. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο πολλοί Έλληνες μετανάστες κατευθύνθηκαν και στον Καναδά. Με το τέλος του εμφυλίου

Αλέξης Ακριθάκης, 1974, συλλογή Κ.Καμάρα

Διασπορά είναι ο γεωγραφικός διασκορπισμός μιας εθνικής ομάδας εκτός των συνόρων ενός κράτους. **Ο Ελληνισμός της διασποράς** είναι το σύνολο των ατόμων που: **α)** βρίσκεται σήμερα εκτός των ορίων της ελληνικής επικράτειας για διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους, **β)** διατηρεί **ισχυρούς δεσμούς με το εθνικό κέντρο** (Ελλάδα, Κύπρο), **γ)** διατηρεί την ελληνική **εθνική, πολιτισμική του ταυτότητα.**
Το Σύνταγμα και τα επίσημα κρατικά κείμενα χρησιμοποιούν τον όρο **απόδημος ελληνισμός.** Ο όρος «απόδημος» είναι ιδεολογικά φορτισμένος, παραπέμπει στον αποχωρισμό από τον «δήμο», την εστία της ελληνικής πολιτείας. Ο όρος όμως «ελληνισμός της διασποράς» έχει **ευρύτερη έννοια** και εμπεριέχει τις έννοιες, απόδημος ελληνισμός, Έλληνες ομογενείς και ελληνική ιστορική μειονότητα.
Βλέπε περισσότερα: Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού (http://www.sae.gr/)

Επιστολικό δελτάριο των αρχών του 20ου αιώνα με πανοραμική άποψη της Σαμψούντα (αρχείο Στ. Π. Θεοδωρίδη)
Βλάσης Αγτζίδης, Έλληνες του Πόντου, Ελληνικές Εκδόσεις, Αθήνα 2007.

πολέμου στην Ελλάδα, δημιουργήθηκε νέο κύμα υπερατλαντικής μετανάστευσης μέχρι και το 1974, οπότε οι συνθήκες μεταπολίτευσης και η ένταξη της χώρας στην Ε.Ο.Κ. σήμαναν το τέλος αυτού του ρεύματος. Σήμερα, είναι δύσκολο να υπολογισθεί ο ακριβής αριθμός των Ελλήνων ομογενών στην Αμερική, κυρίως, λόγω της αφομοίωσης, των μικτών γάμων κτλ. Υπολογίζεται, πάντως, ότι στις Η.Π.Α. ζουν πάνω από ενάμισυ εκατομμύριο Έλληνες, που περιλαμβάνουν και την τέταρτη γενιά, τα δισέγγονα δηλαδή των πρώτων μεταναστών. Οι Έλληνες ομογενείς στις Η.Π.Α. αφομοιώνονται και γνωρίζουν κοινωνική άνοδο. Οι Ελληνοαμερικανοί διαπρέπουν σε ένα ευρύ φάσμα της αμερικανικής οικονομικής, επιστημονικής και πολιτιστικής ζωής και ασκούν επιρροή στην πολιτική των Η.Π.Α.

• **Γερμανία:** Κατά τη μεταπολεμική περίοδο ανασυγκρότησης των ευρωπαϊκών κρατών σημειώνεται η μεγαλύτερη εργατική μετανάστευση στην ευρωπαϊκή ιστορία. Στη Δυτική Γερμανία μεταναστεύουν περίπου εξακόσιες πενήντα χιλιάδες Έλληνες, που πηγαίνουν να εργαστούν ως «φιλοξενούμενοι εργάτες» ('Gastarbeiter'). Η παλιννόστηση από τη Δυτική Γερμανία, κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του '70, υπήρξε συντριπτικά μεγαλύτερη εκείνης από τις υπεραντλαντικές χώρες, αφού και η μετανάστευση προς αυτούς τους δυο διαφορετικούς τόπους προορισμού είχε διαφορετικό χαρακτήρα.

Ο Ελληνισμός στο σύνολό του έχει κατορθώσει πολλά και προσπαθεί για περισσότερα. Συνέβαλε και συμβάλλει στην πρόοδο της επιστήμης, των γραμμάτων και των τεχνών, καθώς και στην ανάπτυξη ειρηνικών σχέσεων με άλλους λαούς και πολιτισμούς. Αυτή η προσπάθεια αποτελεί μια διαχρονική και συνεπή πορεία που εμπνέεται από την ανάγκη για έναν καλύτερο και δικαιότερο κόσμο. Το μέλλον ανήκει σε αυτούς που το δημιουργούν.

Αμέρικα, Αμέρικα...
Η ταινία «Αμέρικα, Αμέρικα» αμερικανικής παραγωγής του 1963, σε σκηνοθεσία **Ηλία Καζάν** αποτελεί μια επική καταγραφή της μετανάστευσης και της ζωής των ανθρώπων να μεγαλώσουν τη σημερινή Αμερική. Ο σκηνοθέτης αντλεί έμπνευση από τις ρίζες του και σκιαγραφεί το αξέχαστο πορτρέτο ενός συνηθισμένου Έλληνα μετανάστη στην αγωνιώδη αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής στο Νέο Κόσμο....
(Πηγή φωτο: Ιστορία των Ελλήνων, Εκδ. Δομή)

Άβλιχος Γεώργιος,
Κοπέλα στο παράθυρο, 1877

Η αναγέννηση της βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας...

Η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας ήταν ξακουστή σε όλο τον αρχαίο κόσμο. Την ιδέα της δημιουργίας της είχε ο **Πτολεμαίος**, διάδοχος του Μ. Αλεξάνδρου στην Αίγυπτο. Γοητευμένος από τον παιδαγωγό του Αριστοτέλη, ανέθεσε στον Αθηναίο φιλοξενούμενό του **Δημήτριο Φαληρέα,** εξόριστο πολιτικό και ρήτορα, να χτίσει ένα συγκρότημα, όπου θα στεγαζόταν μεταξύ άλλων και η προσωπική του συλλογή των έργων του Αριστοτέλη.
Η βιβλιοθήκη λειτουργούσε ως ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο οποίο έμεναν και εργάζονταν διασημότητες της επιστήμης, των γραμμάτων και των τεχνών, όπως ο μαθηματικός Ευκλείδης, ο αστρονόμος Αρίσταρχος, ο γεωγράφος Ερατοσθένης και ο ποιητής Θεόκριτος.
Η βιβλιοθήκη μετά το θάνατο του ιδρυτή της περιελάμβανε 200.000 τόμους. Ο διάδοχός του Πτολεμαίος Β' ο Φιλάδελφος διπλασίασε τον αριθμό των τόμων της. Στην περίοδο της ακμής της, επί Πτολεμαίου Γ' του Ευεργέτη γύρω στο 230 π.Χ. ο αριθμός των τόμων είχε ξεπεράσει τις 700.000 τόμους.
Η βιβλιοθήκη καταστράφηκε για πρώτη φορά από πυρκαγιά που προκλήθηκε κατά τη ναυμαχία του Ιούλιου Καίσαρα με τον αιγυπτιακό στόλο. Η δεύτερη καταστροφή της, που ήταν και η ολοσχερής, συντελέστηκε από τους Άραβες τον 70 αιώνα.
Η Ελληνική Δημοκρατία συνεισέφερε οικονομικά στη σύγχρονη ανοικοδόμησή της.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Α/ Δίπλα σε καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις σημειώστε Σ, αν τη θεωρείτε σωστή, Λ, αν τη θεωρείτε λανθασμένη. Αν θεωρείτε την πρόταση λανθασμένη, διατυπώστε την ξανά σωστά:

1.___Το ανθρωπιστικό δίκαιο και το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι κλάδοι του διεθνούς δικαίου.

2. ___Η δράση των Μ.Κ.Ο. αναγνωρίζεται μόνον σε διεθνές επίπεδο.

3. ___Σκοπός του Ο.Η.Ε. είναι η διαφύλαξη της ειρήνης και της ασφάλειας στον κόσμο.

4. ___Η γεωγραφική θέση ενός κράτους δεν επηρεάζει την άσκηση της εξωτερικής του πολιτικής.

Β/ Κυκλώστε την επιλογή που συμπληρώνει σωστά τις παρακάτω προτάσεις:

1. Στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης μπορούν να προσφύγουν….

α) φυσικά και νομικά πρόσωπα, β) οι πολίτες των κρατών –μελών της Ε.Ε., γ) μόνο κράτη, δ) πολίτες και κράτη –μέλη του Ο.Η.Ε.

2. Το Ν.Α.Τ.Ο. μπορεί να επεμβαίνει σε κάθε περίπτωση κρίσης και διακινδύνευσης της διεθνούς ασφάλειας……..

α) με έγκριση της Ε.Ε., β) κατόπιν εντολής του Ο.Η.Ε. και μόνον κατ'εξαίρεση χωρίς αυτή, γ) χωρίς εντολή του Ο.Η.Ε. και μόνον κατ'εξαίρεση με αυτήν, δ) τίποτα από τα παραπάνω

3. Ένα κράτος δεν πρέπει να επεμβαίνει στις εσωτερικές υποθέσεις κάποιου άλλου κράτους, σύμφωνα με την αρχή της…….

α) της αυτοδιάθεσης, β) της μη επέμβασης, γ) της αμοιβαιότητας, δ) της συνεργασίας και της αλληλεγγύης.

Γ/ Ποια από τα παρακάτω θεωρείτε παράγοντες γεωπολιτικού χαρακτήρα;

- Λειτουργία Μ.Κ.Ο.
- Συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς
- Πλούσια κοιτάσματα πρώτων υλών
- Ύπαρξη συνδικαλισμού
- Δημοκρατικοί θεσμοί
- Μειονότητες
- Μόλυνση περιβάλλοντος
- Στρατιωτικός εξοπλισμός

Δ/ «Εμένα τα παιδιά πάνε στο ελληνικό σχολείο. Τσακώνονται με τα Γερμανάκια το απόγευμα στο δρόμο. Ξέρουν μερικά γερμανικά, τα μάθανε πιο μικρά στον παιδικό σταθμό. Τα Γερμανάκια τα βρίζουνε. Προχθές η κόρη μου – έξι χρονώ είναι – μ'αρώτησε, μπαμπά είναι κακό να είναι κανείς ξένος;»

Γ.Ζ. Ματζουράνης, Έλληνες εργάτες στη Γερμανία: Γκασταρμπάιτερ, Εκδ. Gutenberg, 1974.

Η Ελλάδα είναι μια χώρα με μεγάλη μετανάστευση. Ποια είναι η στάση των Ελλήνων απέναντι στους αλλοδαπούς σήμερα μετανάστες στην Ελλάδα; Συζητήστε στην τάξη με βάση μαρτυρίες μαθητών, -τριών που έχουν ανάλογα βιώματα, π.χ., προέρχονται από γονείς μετανάστες του εξωτερικού ή είναι παιδιά μεταναστατών στην Ελλάδα. Ποιοι παράγοντες ευνοούν κατά τη γνώμη σας τον ρατσισμό; Τι προτείνετε για την αποτροπή του;

Ε/ Μελετήστε το παρακείμενο διάγραμμα) για την εξέλιξη του εισρεύσαντος ναυτιλιακού Συναλλάγματος (περίοδος 1990-2005). Εντοπίστε τους λόγους, για τους οποίους είναι σημαντική η ελληνική ναυτιλία στην αναπτυξιακή πορεία της χώρας.

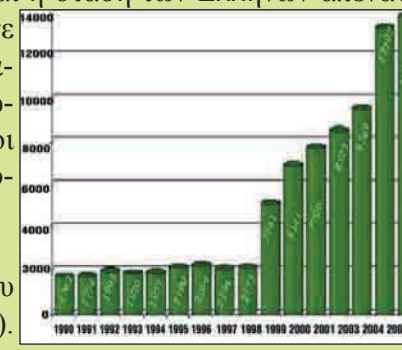

(Πηγή: Lloyd's Register – Fairplay, 3/2006- ΥΕΝ/Διεύθυνση Ναυτιλιακής Πολιτικής και Ανάπτυξης -ΥΕΝ/ΔΝΠΑ)